

แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

ศิริเพ็ญ ชัยสนิท

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2568

แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

ศิริเพ็ญ ชัยสนิท

ดุษฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช 2568

THE CONCEPT OF EXISTENTIALISM IN PROSTITUTION LITERATURE OF THAI WRITERS

SIRIPEN CHAISANIT

A DISSERTATION SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS

FOR THE DOCTOR DEGREE OF PHILOSOPHY

PROGRAM IN BUDDHISM AND PHILOSOPHY

GRADUATE SCHOOL

MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY

2025

บทคัดย่อ

หัวข้อดุษฎีนิพนธ์	:	**แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย**
ชื่อนักศึกษา	:	**ศิริเพ็ญ ชัยสนิท**
ชื่อปริญญา	:	**ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**
สาขาวิชา	:	**พุทธศาสนาและปรัชญา**
ปีพุทธศักราช	:	**2568**
อาจารย์ที่ปรึกษา	:	**พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.**

ดุษฎีนิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดอัตถิภาวนิยม 2) เพื่อศึกษาวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย 3) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย 4) เพื่อวิจารณ์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร โดยมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดอัตถิภาวนิยมของฌอง ปอล ซาร์ตร์ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับเรื่องเสรีภาพ โดยเขากล่าวว่า มนุษย์คือเสรีภาพ สภาวะความเป็นมนุษย์และเสรีภาพเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ มนุษย์คือผู้กำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ชีวิตของแต่ละคนจึงไม่ขึ้นอยู่กับการดลบันดาลของเทพเจ้า หรือศาสดาองค์ใด ไม่มีสิ่งเหนือธรรมชาติอื่นใดมาเป็นผู้กำหนดชะตาได้ ชีวิตของใครจะมีความหมายอย่างไร ย่อมอยู่ที่การตัดสินใจเลือกการกระทำของมนุษย์ผู้นั้นเอง

2. วรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย ได้แก่ ความเป็นเลิศทางด้านวรรณกรรมของผู้ประพันธ์ คือผลงานวรรณกรรมโสเภณีทั้งหมด 3 เรื่องจากนักเขียน 3 ท่าน ได้แก่ เรื่อง หญิงคนชั่ว ของ ก. สุรางคนางค์ สนิมสร้อย ของ ’รงค์ วงษ์สวรรค์ และเลื่อมสลับลาย ของกฤษณา อโศกสิน

3. วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรม เป็นการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับปรัชญาของฌอง ปอล ซาร์ตร์เรื่อง ภาวะและความว่างเปล่า เสรีภาพและความรับผิดชอบ ความรักและความสัมพันธ์ทางเพศ กับ ความทุกข์

4. วิจารณ์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรม เรื่องราวของโสเภณีในสังคมยังอยู่ในสถานะไม่ค่อยชัดเจน กล่าวคือยังไม่มีการยอมรับความชอบธรรมในการมีอยู่ของโสเภณี แม้จะกล่าวในเชิงเสรีภาพทางปรัชญา

คำสำคัญ : แนวคิดอัตถิภาวนิยม, วรรณกรรมโสเภณี, นักเขียนไทย

ABSTRACT

Dissertation Topic	**:**	**The Concept of Existentialism in Prostitution Literature of Thai Writers**
Student's Name	**:**	**Siripen Chaisanit**
Degree Sought	**:**	**Doctor of Arts**
Program	**:**	**Buddhism and Philosophy**
Anno Domini	**:**	**2025**
Advisor	**:**	**Phrakhrupaladsuwatthanawisuthisarakun, Asst.Prof. Dr.**

This dissertation had the objectives: 1) to study of the existentialist concept 2) to study of the prostitution literature of Thai writers 3) to analyze the existentialist concept in the prostitution literature of Thai writers 4) to criticize the existentialist concept in the prostitution literature of Thai writers. It was a documentary study. It focused on the study of existentialist concepts in prostitution literature by Thai writers.

The research results found that:

1. Sartre's existentialism places great importance on freedom. He said: Man is freedom. Humanity and freedom are inseparable. Human beings are the creators of their own destiny. Each person's life therefore does not depend on the inspiration of the gods. There is no supernatural entity that can determine fate. What meaning will someone's life have? It depends on the decision to choose the actions of that human being.

2. Prostitution literature by Thai writers includes the literary excellence of the authors. There were a total of 3 works of prostitute literature from 3 writers: Ying Khon Chua by K. Surangkanang, Sanim Soi by Rong Wongsawan, and Leum Salap Lai by Kritsana Asoksin.

3. An analysis existential concepts in literature, it was an analysis linked to Sartre's philosophy of state and emptiness, freedom and responsibility, Love and sexual relationships and suffering.

4. Criticizing existentialist concepts in literature, the story of prostitution in society was still unclear. There was still no recognition of the legitimacy of the existence of prostitutes, even speaking in terms of philosophical freedom.

Keywords: Existentialism, Prostitution literature, Thai writers

กิตติกรรมประกาศ

ดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย” นี้สำเร็จลงได้ด้วยดีก็เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากหลายท่าน พระอาจารย์/อาจารย์ หลายท่านที่ได้ให้ความกรุณาแนะนำ และให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยจึงขอกราบขอบพระคุณทุกท่าน ทุกฝ่ายดังนี้

ขอขอบพระคุณพระธรรมวชิรจินดาภรณ์, รศ.ดร. อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และพระราชสุทธิวชิรเมธี, ผศ. ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์ และให้คำแนะนำในการทำดุษฎีนิพนธ์ครั้งนี้จนสำเร็จลงด้วยดี

ขอขอบคุณประธานและคณะกรรมการสอบดุษฎีนิพนธ์ที่ให้ความเมตตากรุณาอย่างยิ่ง ขอขอบคุณ พระครูปลัดสุวัฒนวิสุทธิสารคุณ, ผศ.ดร. ที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์

ขอขอบคุณ เพื่อน ๆ นักศึกษาหลักสูตรศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา ทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือด้วยการ เติมเต็ม และคอยให้กำลังใจด้วยดีเสมอมา รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของบัณฑิตวิทยาลัยทุกท่านที่ได้อุทิศแรงกาย แรงใจ ให้บริการที่ดี สนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จ

คุณงามความดี และประโยชน์อันเกิดจากดุษฎีนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องสักการบูชาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ พระคุณของมารดา บิดา บูชาพระคุณของครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง ขอแผ่คุณความดีแก่อริยชน เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนาม

ศิริเพ็ญ ชัยสนิท

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย..... ก

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... ข

กิตติกรรมประกาศ..... ง

สารบัญ..... จ

สารบัญภาพ..... ฌ

บทที่

1 บทนำ..... 1

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา..... 1

1.2 ปัญหาการวิจัย..... 3

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย..... 4

1.4 ขอบเขตของการวิจัย..... 4

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย..... 4

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 5

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย..... 14

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ..... 14

1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย..... 15

2 ปรัชญาอัตถิภาวนิยม..... 16

2.1 นิยามและความหมายของปรัชญาอัตถิภาวนิยม..... 16

2.2 ความเป็นมาของปรัชญาอัตถิภาวนิยม..... 18

2.3 ปรัชญาอัตถิภาวนิยม ของฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre).....24

2.3.1 ประวัติและงานวรรณกรรมของฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre).....24

2.3.2 แนวทางแห่งปรัชญาของฌอง ปอล ซาร์ตร์ 29

2.3.3 แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์..... 38

2.3.4 แนวคิดเรื่องมนุษย์สัมพันธ์..... 57
2.4 สรุป..... 66
3 วรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย..... 69
3.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับโสเภณี..... 69
3.1.1 ความหมายของคำว่า “โสเภณี”..... 69
3.1.2 ความเป็นมาและบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับโสเภณีในประเทศไทย..... 71
3.1.3 รูปแบบและแหล่งการค้าประเวณีในประเทศไทย..... 76
3.1.4 เหตุปัจจัยแห่งการเป็นโสเภณีและค้าประเวณี..... 80
3.1.5 ทัศนคติที่สังคมมีต่อโสเภณี..... 81
3.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวรรณกรรม..... 84
3.2.1 ความหมายของวรรณกรรม..... 84
3.2.2 ประเภทของวรรณกรรม..... 85
3.2.3 ความหมายของนวนิยาย..... 88
3.2.4 ประเภทของนวนิยาย..... 88
3.2.5 องค์ประกอบของนวนิยาย..... 91
3.2.6 การวิเคราะห์ วิจารณ์ และประเมินค่านวนิยาย..... 95
3.2.7 แนวคิดวรรณกรรมคือภาพสะท้อนสังคม..... 98
3.2.8 วรรณกรรมกับแนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยม..... 99
3.3 วรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย..... 103
3.4 สรุป..... 121
4 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย..... 123
4.1 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องหญิงคนชั่ว..... 123
4.1.1 แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์..... 123
4.1.2 แนวคิดเรื่องมนุษย์สัมพันธ์..... 125
4.1.3 แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องหญิงคนชั่ว 131
4.2 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องสนิมสร้อย..... 133
4.2.1 แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์..... 133

4.2.2 แนวคิดเรื่องมนุษย์สัมพันธ์..... 135
4.2.3 แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องสนิมสร้อย..... 142
4.3 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องเลื่อมสลับลาย..... 145
4.3.1 แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์..... 145
4.3.2 แนวคิดเรื่องมนุษย์สัมพันธ์..... 147
4.3.3 แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องเลื่อมสลับลาย..... 150
4.4 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย..... 152
4.5 สรุป..... 154
5 สรุปผลการศึกษา ข้อวิจารณ์ และข้อเสนอแนะ..... 156
5.1 สรุปผลการศึกษา..... 156
5.1.1 สรุปปรัชญาอัตถิภาวนิยม 156
5.1.2 สรุปวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย..... 158
5.1.3 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย..... 159
5.2 วิจารณ์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย..... 162
5.3 ข้อเสนอแนะ..... 166
บรรณานุกรม..... 168
ภาคผนวก..... 174
ภาคผนวก ก รายนามผู้เขียนวรรณกรรมไทย..... 175
ภาคผนวก ข หนังสือนวนิยาย..... 177
ภาคผนวก ค อ้างอิงภาคผนวก..... 193
ประวัติผู้วิจัย..... 196

สารบัญภาพ

หน้า

แผนภูมิที่ 1.1 สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย..... 15

บทที่ 1
บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โสเภณีในประเทศไทยเกิดขึ้นมานานนับร้อยปีและเป็นปัญหาสำคัญที่ยากแก่การป้องกันหรือทำให้หมดสิ้นไปจากสังคมไทย แม้ว่าภาครัฐจะใช้มาตรการในทุก ๆ ด้านมาแล้วก็ตาม โสเภณีจึงเป็นสิ่งที่สังคมเห็นว่าเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ แต่ก็มิได้ทำให้สังคมแตกสลายลงแต่อย่างใด (อรสา แสงเงิน, 2564: 113) หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เราพบเห็นได้ทุกรูปแบบและมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละสังคมวัฒนธรรม และผู้หญิงที่ประกอบอาชีพนี้ถูกเรียกขานด้วยชื่อที่แตกต่างกันออกไปมากมาย เช่น คณิกา หญิงงามเมือง กะหรี่ อีตัว เป็นต้น (ยศ สันตสมบัติ, 2536: 16) ผู้หญิงที่อยู่ในแวดวงนี้บางคนมาด้วยความสมัครใจ บางคนก็ถูกหลอกลวงขู่เข็ญให้มาเป็นหรือที่ซ้ำร้ายไปกว่านั้นถูกครอบครัวผลักไสให้เข้าสู่อาชีพนี้อย่างเลือกไม่ได้ ส่วนเหตุปัจจัยสำคัญที่ผลักผู้หญิงเหล่านี้เข้าสู่เส้นทางการค้าประเวณี ก็คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจ รวมทั้งสาเหตุทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น ความล้มเหลวในชีวิตสมรส เลียนแบบความฟุ้งเฟ้อของผู้อื่น และอีกหลากหลายปัจจัยประกอบกัน (วิริยา ถาวรชัยสิทธิ์, 2547: 2) ซึ่งเรื่องราวเหล่านี้ไม่เพียงปรากฏอยู่ในโลกของความเป็นจริงทางสังคมเท่านั้น หากแต่ยังโลดแล่นอยู่ในโลกวรรณกรรมของไทยมาทุกยุคทุกสมัยด้วย

วรรณกรรมย่อมสะท้อนให้เห็นสภาพสังคม เพราะว่าสังคมมีส่วนสร้างจินตนาการและความรู้สึกของนักเขียน วรรณกรรมและสังคมย่อมมีอิทธิพลต่อกัน (ดวงมน จิตร์จำนงค์, 2523: 56) วรรณกรรมจึงมีความสำคัญสำหรับมนุษย์ ในฐานะเป็นแหล่งข้อมูลทางวัฒนธรรมอันสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะในด้านการสะท้อนวัฒนธรรมแห่งชีวิตของบุคคลในสังคมทุกยุคทุกสมัย (วนิดา บำรุงไทย, 2544: 161-166) และนวนิยายเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่เสนอเรื่องราวหรือภาพชีวิตของผู้คนหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างแนบเนียนกว่าวรรณกรรมในรูปแบบอื่น ๆ (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 83) โดยฉายให้เห็นภาพความเป็นจริงของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ แนวคิดค่านิยม ตลอดจนวัฒนธรรมอื่น ๆ เราจึงได้เห็นเรื่องราวของผู้คนหลากหลายปรากฏอยู่ในนวนิยายแต่ละเรื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวของคนดีที่สังคมยกย่องเชิดชูวีรบุรุษผู้กล้าหาญ หรือเรื่องราวของคนต่ำต้อยด้อยค่าในสายตาผู้อื่น ไปจนถึงคนในมุมมืดของสังคมอย่างโสเภณี ผู้หญิงที่ถูกสังคมตำหนิให้อยู่ในโลกอันน่าละอาย ต้องกลายเป็นกลุ่มคนในพื้นที่ชายขอบสังคมที่ไม่อาจจะเปิดเผยสถานะของตนได้อย่างเต็มภาคภูมิในฐานะมนุษย์คนหนึ่ง

เห็นได้ว่า ชีวิตของตัวละครที่เป็นโสเภณีย่อมมีรากฐานมาจากชีวิตของโสเภณีในโลกแห่งความจริง เพราะวรรณกรรมเป็นโลกสมมติที่ผู้แต่งสร้างขึ้นโดยอิงโลกแห่งความจริงในประสบการณ์

ของตน (เจตนา นาควัชระ, 2542: 35) เรื่องราวของโสเภณีจัดเป็นวัตถุดิบชั้นดีให้นักเขียนเกิดแรงบันดาลใจในการสร้างงานประพันธ์ออกมาไม่น้อย การสะท้อนภาพการดำรงชีวิตของผู้หญิงที่จำทนต้องถูกหยามศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ให้ปรากฏในโลกของวรรณกรรมราวกับมีเลือดเนื้อและชีวิตได้นั้น นักเขียนต้องใช้เวลาใคร่ครวญและเฝ้าสังเกตชีวิตของเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองมาแล้วอย่างละเอียดลออ ซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมเกี่ยวกับโสเภณีในแง่มุมต่าง ๆ อันเป็นฉากหลังของเรื่องราวที่เกิดขึ้นในวรรณกรรมประเภทนี้ ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดและการกระทำของตัวละคร อันเป็นดังกระจกบานเล็กที่สะท้อนภาพส่วนหนึ่งของสังคมได้อย่างมีมิติ อย่างเช่น ชีวิตของ “รื่น” ที่ถูกหลอกให้ไปเป็นโสเภณีในซ่อง ในเรื่องหญิงคนชั่ว ของ ก. สุรางคนางค์ ชีวิตของบรรดาโสเภณี แม่เล้า แมงดา และแขกที่มาซื้อบริการ ในเรื่องสนิมสร้อย ของรงค์ วงษ์สวรรค์ หรือชีวิตของ “พาไล” ที่เลือกอาชีพขายบริการทางเพศเพื่อแลกกับความสุขสบายในชีวิต ในเรื่องเลื่อมสลับลาย ของกฤษณา อโศกสิน ก็ล้วนตีแผ่ให้เราได้เห็นความเป็นมนุษย์ได้อย่างถึงแก่นไม่ว่าจะเป็นด้านบวกหรือด้านลบ

ฌอง ปอล ซาตร์ (Jean-Paul Sartre) เป็นนักปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) คนหนึ่งที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์อย่างยิ่ง โดยเฉพาะด้านปัจเจกภาพ กล่าวคือ มองมนุษย์แต่ละคนในแง่ที่ว่า มีความรู้สึก มีความปรารถนา เป็นแรงขับเคลื่อนชีวิต (จินตนา ดำรงเลิศ, 2548: 100) มนุษย์แต่ละคนจึงมีความแตกต่างกัน ทั้งความสามารถในการตั้งความปรารถนาหรือสร้างความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ (Intentionality) และความสามารถในการปฏิเสธ (Negation) คุณสมบัติเหล่านี้เองที่ทำให้มนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่สามารถนิยามได้ เป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ ต้องมีความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และไม่ได้ถือว่ามนุษย์เป็นจุดหมายปลายทาง ชะตากรรมของมนุษย์อยู่ในกำมือของตนเองมิใช่อื่นใด เพราะมนุษย์คือสิ่งมีชีวิตที่-อยู่-ใน-โลก (Being-in-the-world) ซึ่งสัมพันธ์กับโลกผ่านร่างกายที่แน่นทึบเหมือนวัตถุและจิตที่ว่างเปล่าปราศจากสิ่งใด ความว่างเปล่านี้เองที่ทำให้มนุษย์มีอิสรเสรีที่จะปั้นแต่งชีวิตของตนให้เป็นไปอย่างไรก็ได้ ฉะนั้น ซาตร์จึงให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับเรื่องเสรีภาพ ด้วยเห็นว่า การมีเสรีภาพที่แท้จริงเป็นการยกย่องความเป็นมนุษย์ไว้สูงสุด แต่ละคนเป็นผู้รับผิดชอบชีวิตของตนเองไว้เพียงผู้เดียว เป็นผู้สร้างคุณค่าในชีวิตตนเอง เป็นผู้ให้ความหมายกับทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัว ไม่มีสิ่งภายนอกอื่นใดจะมาทำหน้าที่เหล่านี้แทนตัวเราได้ ทั้งนี้เพราะ “การดำรงอยู่มีมาก่อนสาระ” (Existence precedes essence) ดังนั้น ความดีความชั่วทั้งปวงจะไม่ก่อเกิดขึ้นมาเลยถ้าหากไม่มีมนุษย์ แต่เสรีภาพอันเต็มเปี่ยมนี้ อีกด้านหนึ่งกลับเป็นภาระรับผิดชอบอันหนักอึ้งที่มนุษย์ต้องแบกไว้ ด้วยเหตุนี้จึงมีคนหวาดกลัว ไม่กล้ายอมรับภาระนี้ แล้วหันไปยึดถือกฎกรอบใด ๆ อย่างไม่ลืมหูลืมตา แต่การกระทำเช่นนี้เป็นการ “หลอกตนเอง” (ธารทิพย์ แก้วทิพย์, 2564: 97) อันเป็นลักษณะของการละทิ้งเสรีภาพที่มีอยู่ของตนลงไปอย่างสิ้นเชิง จึงกล่าวได้ว่าเส้นทางของเสรีภาพ เป็นเส้นทางที่ยากลำบาก ไม่มีคำตอบพร้อมไว้ให้แก่ชีวิตของแต่ละคน

ทุกคนต้องหาทางออกด้วยตัวเอง ต้องรับผิดชอบที่จะเลือกทางชีวิตของตน อาจมีกับดัก หลุมพราง ขวากหนาม ลำน้ำเชี่ยวกรากขวางหน้าอยู่ แต่มนุษย์ผู้ต้องดำรงอยู่อย่างพุ่งทะยานไปข้างหน้า ต้องฝ่าข้ามไปให้ได้ (ธารทิพย์ แก้วทิพย์, 2564: 97) เพราะมนุษย์ต้องดำเนินไปตามวิถีทางทุกขณะเวลา มนุษย์จึงไม่ใช่สิ่งสัมบูรณ์แต่เป็นสิ่งสัมพัทธ์ และจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีการแสวงหาจุดมุ่งหมายสูงส่งให้แก่ตนเองอยู่ตลอดเวลา ไม่มีโลกอื่นใดให้แสวงหา มีแต่เพียงโลกของมนุษย์ อันเป็นโลกแห่งปัจเจกภาพ

ฌอง ปอล ซาร์ตร์เชื่อว่า ปรัชญาและวรรณกรรมเป็นงานที่เกื้อกูลกันและกัน ปรัชญาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการแสวงหาความจริงด้วยวิธีการของเหตุผล ส่วนวรรณกรรมเป็นสื่อกลางช่วยนำความจริงที่ค้นพบนี้มาแสดงออกในรูปลักษณ์ที่มองเห็นได้ โดยผ่านตัวละครต่าง ๆ ที่มีชีวิตโลดแล่นไปตามเนื้อหาที่สร้างขึ้นมา (พินิจ รัตนกุล, 2549: 105) ดั้งนั้น ภาพชีวิตของตัวละครทั้งหลายในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทยที่ยกขึ้นมาวิเคราะห์นี้ จึงเป็นสื่อแสดงให้เห็นตัวอย่างการเลือกชีวิตหลาย ๆ แบบ ทั้งการใช้เสรีภาพไปในทางสร้างสรรค์ ก่อประโยชน์แก่ผู้อื่น หรือการเดินทางที่ผิดพลาดใช้เสรีภาพไม่ถูกทาง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการใช้เสรีภาพไม่ใช่เรื่องง่าย แม้แต่ผู้ที่การศึกษาสูง มีสติปัญญาสามารถใคร่ครวญเลือกทางเดินชีวิตที่ดียิ่งสำหรับตนเองแล้ว ก็ยังอาจต้องหลงวนเวียนเพื่อหาทางออกเป็นเวลานาน อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงมิติความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในฐานะที่ว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องอยู่ร่วมโลกกับผู้อื่น (Being-for-others) ได้อย่างทรงพลัง

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงประสงค์จะศึกษาเรื่อง แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย โดยจะศึกษาวิเคราะห์และวิจารณ์ในด้านความเป็นมนุษย์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน โดยอาศัยแนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยมฌอง ปอล ซาร์ตร์เป็นกรอบแนวคิดสำคัญ ผ่านการศึกษาวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย เพื่อว่าอาจจะแสดงแนวคิดให้มนุษย์ได้สำรวจวิเคราะห์การใช้ชีวิตในปัจจุบันที่มากมีปัญหาสารพัน และสร้างมุมมองใหม่ให้สังคมประจักษ์ถึงความเท่าเทียมในคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของโสเภณีในฐานะมนุษย์คนหนึ่งอันเป็นสิ่งมีชีวิตที่-อยู่-ใน-โลกและอยู่-ร่วม-โลกเดียวกันกับเรา ตามแนวทางแห่งเสรีภาพที่ซาตร์ให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

1.2 ปัญหาการวิจัย

1. แนวคิดอัตถิภาวนิยมเป็นอย่างไร
2. วรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทยเป็นอย่างไร
3. การวิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทยเป็นอย่างไร
4. การวิจารณ์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทยเป็นอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดอัตถิภาวนิยม
2. เพื่อศึกษาวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย
3. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย
4. เพื่อวิจารณ์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย ผู้วิจัยได้เสนอขอบเขตของการวิจัยไว้ดังนี้

1. แนวคิดอัตถิภาวนิยม
2. วรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย
3. วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย
4. วิจารณ์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งอาศัยเอกสารเป็นหลัก โดยใช้การพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) มีขั้นตอนดำเนินการดังต่อไปนี้

ขั้นการรวบรวมข้อมูล: ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) หนังสือปรัชญาเกี่ยวกับปรัชญาอัตถิภาวนิยม และวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย เรื่อง หญิงคนชั่ว สนิมสร้อย เลื่อมสลับลาย ส่วนข้อมูลเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) เป็นหนังสือ ตำรา งานเขียน งานวิจัย และสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้

ขั้นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล: นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ตีความเนื้อหาที่เกี่ยวข้อง แล้วสังเคราะห์ออกมาเป็นประเด็นประกอบการเขียน

ขั้นนำเสนอผลการวิจัย: เขียนและเรียบเรียง อธิบายข้อมูล สรุปผลการวิจัย วิจารณ์จุดแข็งและจุดอ่อน พร้อมข้อเสนอแนะในประเด็นที่สามารถนำไปต่อยอดในงานวิจัยครั้งต่อไป

1.6 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ต้องการศึกษาดังต่อไปนี้

1.6.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง แนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย ผู้วิจัยได้นำมาประกอบในการศึกษา ดังต่อไปนี้

กีรติ บุญเจือ (2522) กล่าวถึงปรัชญาอัตถิภาวนิยมว่า “อัตถิภาวะ” มาจากศัพท์มคธว่า อัตถิ=เป็นอยู่+ภาวะ=สภาพ ซึ่งตรงกับความหมายในศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Existence มีรูปศัพท์มาจากภาษาละตินคือ Existential (ex=จาก+stare=ยืน) แปลว่า ความมีอยู่ อัตถิภาวนิยมจึงเป็นปรัชญาที่เน้นเรื่องความมีอยู่ กล่าวคือ อัตถิภาวนิยมนั้นไม่ใช่รูปแบบของแนวความคิดทางปรัชญาอย่างเป็นระบบ แต่เป็นแนวความคิดที่ได้จากการเผชิญหน้า (Confrontation) กับการมีอยู่ของตนเอง ให้ความสำคัญกับการมีอยู่ของตนเองในฐานะมนุษย์ ซึ่งต้องแสวงหาและเลือกสิ่งอันเป็นสารัตถะ (Essence) ด้วยตนเอง โดยการเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่เรียกว่า “Existential Situation” การใช้เสรีภาพของตนเองในการเลือกและตัดสินใจ เพื่อให้มนุษย์เข้าใจโลกและตนเอง โดยใช้ (Self-Expression) เพื่อเรียนรู้อัตถิภาวะของตนเองจากการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ตนเองเป็นผู้เลือกรับรู้และตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง

ตรีศิลป์ บุญขจร (2523) กล่าวถึง ความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับสังคม ไว้ว่า วรรณกรรมย่อมสัมพันธ์กับสังคม วรรณกรรมสะท้อนประสบการณ์ชีวิตในยุคสมัยไม่ว่านักเขียนจะจงใจสะท้อนหรือไม่ก็ตาม ซึ่งอาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็นด้วยกัน คือ 1. วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของสังคม แต่ไม่ใช่การสะท้อนข้อเท็จจริงอย่างบันทึกเหตุการณ์ในเชิงเอกสารประวัติศาสตร์ หากเป็นการสะท้อนภาพประสบการณ์ของผู้แต่งและเหตุการณ์ส่วนหนึ่งในงานวรรณกรรม 2. สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม วรรณกรรมแต่ละเรื่องจึงสอดแทรกด้วยการสะท้อนภาพความจริงของสังคม ณ ห้วงเวลานั้นด้วย หรืออาจสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด ค่านิยม อุดมการณ์ทางสังคม หรือภาพความคิดทางการเมืองของสังคมที่ร่วมสมัยกับผู้แต่ง และ 3. สังคมมีอิทธพลต่อนักเขียน เนื่องจากนักเขียนอยู่ในสังคม เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม จึงย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมประเพณี ศาสนา ปรัชญาและการเมือง รวมไปจนถึงปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองในเวลานั้นด้วย

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2536) กล่าวว่า พุทธทาส กับซาตร์ มีวิธีค้นหาความจริงที่คล้ายคลึงกัน โดยพุทธทาส เน้นมองด้านในคือศึกษาสภาพของจิต เพื่อมองดูว่ามีทุกข์อย่างไร ซึ่งทางพุทธศาสนาเรียกว่าวิปัสสนา (Insight) ส่วนซาตร์ใช้วิธีการพรรณนาปรากฏการณ์ทางจิต (Phenomenological Description) เพื่อศึกษาตนเองและได้ศึกษาชีวิต โดยมองถึง

ปรากฏการณ์ทางจิตหรือความจริงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจไม่ใช่วิธีการแบบคาดเดาหรือเก็งความจริง ซึ่งวิธีการทั้งสองนั้นช่วยให้ค้นพบความจริงเกี่ยวกับตนเองเหมือนกันนั้นเอง คือ Know Thyself รู้ตัวเอง จุดร่วมของนักคิดทั้งสองท่านจึงอยู่ที่การมุ่งศึกษาชีวิตและวิธีการแก้ปัญหาชีวิต

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2536) นำเสนอแนวคิดของทั้งสองท่านออกมาภายในกรอบคิด 4 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 การมองชีวิตและธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ ประเด็นที่ 2 อะไรคือต้นเหตุของปัญหาของความทุกข์ของชีวิต ประเด็นที่ 3 นักคิดทั้งสองเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาชีวิตไว้อย่างไร และประเด็นที่ 4 ผลของวิธีการนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งนักคิดทั้ง 2 ท่าน ค้นพบความจริงเกี่ยวกับชีวิตในลักษณะที่คล้ายกัน กล่าวคือ ท่านพุทธทาสเห็นว่าชีวิตประกอบด้วย กาย กับจิต หรือนามรูป ความทุกข์เกิดขึ้นจากความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) หากจะแก้ความทุกข์ในชีวิต มนุษย์ก็ต้องดับที่อุปาทาน ส่วนซาตร์เห็นว่าชีวิตประกอบด้วย กาย (Being-in-itself) และจิต (Being-for-itself) ดังที่เรียกว่า ภาวะในโลก (Being-in-the-world) ซาตร์กล่าวว่าต้นเหตุสำคัญของความทุกข์อยู่ที่การหลอกตนเอง (Self-deception) อันเป็นลักษณะของการละทิ้งเสรีภาพ วิธีแก้คือต้องใช้ชีวิตอย่างแท้จริง (Authenticity) นั่นก็คือ มนุษย์ต้องตระหนักในเสรีภาพกับความรับผิดชอบ (Freedom and Responsibility) อยู่เสมอ

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (2526) กล่าวถึง การวิเคราะห์วิจารณ์ประเมินค่าของนวนิยายไว้ว่าต้องพิจารณา 3 ด้านดังต่อไปนี้คือ 1) พิจารณาในแง่เนื้อเรื่อง ซึ่งการพิจารณาเนื้อเรื่อง คือ การพิจารณาส่วนประกอบต่าง ๆ ของนวนิยายในแง่ความสมจริง 2) พิจารณาในด้านศิลปะการประพันธ์ วรรณกรรม คือ ผลผลิตของอารมณ์สะเทือนใจ ความนึกคิดหรือทัศนะของผู้แต่ง ฉะนั้นกลวิธีในการเขียนเพื่อถ่ายทอดสารเหล่านั้นไปสู่ผู้อ่าน ในการพิจารณาว่าผู้แต่งเลือกใช้กลวิธีเขียนได้อย่างมีศิลปะหรือไม่ และ 3) พิจารณาในแง่ของผลสะท้อนจากการอ่าน การพิจารณาคุณค่าของนวนิยายในแง่นี้ เป็นส่วนที่ค่อนข้างเป็นความเห็นเฉพาะบุคคล เพราะเป็นปฏิกิริยาของผู้อ่านแต่ละคนที่มีต่อนวนิยายเรื่องนั้น ๆ ซึ่งจะสัมพันธ์กับอคติ หรือประสบการณ์ส่วนตัวของแต่ละคน ฉะนั้น จึงต้องพยายามพิจารณาวรรณกรรมในแง่ผลสะท้อนนี้ด้วยใจที่เป็นกลางที่สุด

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี (2543) กล่าวว่า ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของซาตร์ เห็นว่า คุณค่าของมนุษย์เป็นความว่างเปล่า โดยตัวมนุษย์เองมิได้เป็นอะไร แต่ด้วยการปฏิเสธทำให้มนุษย์มีคุณค่าขึ้น สิ่งสำคัญที่สุดที่เป็นเครื่องยืนยันคุณค่าของมนุษย์คือเสรีภาพ โดยเฉพาะเสรีภาพในการเลือก ถ้ามนุษย์คนใดยอมถูกครอบงำจนไม่สามารถเลือกด้วยตนเองได้ เวลานั้นมนุษย์ได้เสียคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ของตนเองไปแล้ว ฉะนั้นตัวของมนุษย์เองเท่านั้นที่จะเป็นผู้กำหนดจุดหมายปลายทางของตนเอง

ซาตร์เชื่อว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความว่างเปล่า (Nothing) คือไม่มี “แบบ” หรือ “ธรรมชาติของมนุษย์” ที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ติดตัวมา มนุษย์จึงเป็นอยู่โดยการเลือกของตนเอง ไม่มีสิ่งใดมาบังคับมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นปัจจัยภายนอกหรือปัจจัยภายในตัวมนุษย์เอง มนุษย์มีสิทธิ์ที่จะปฏิเสธ

หรือยอมรับสิ่งต่าง ๆ ดังนั้น เสรีภาพจึงเป็นภาวะ (Being) มนุษย์ เป็นคุณสมบัติที่แยกออกไม่ได้จากความเป็นมนุษย์ เพราะธรรมชาติของมนุษย์คือการเปลี่ยนแปลงไปตามการเลือกอย่างเสรี แต่เสรีภาพและความรับผิดชอบเป็นสิ่งที่ต้องเป็นไปด้วยกัน การแสดงออกของเสรีภาพที่ไม่มีความรับผิดชอบอยู่เป็นสิ่งไร้ค่า ไร้ความหมาย ความรับผิดชอบนี้อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประการ คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง และความรับผิดชอบต่อโลกหรือสังคม

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (2545) กล่าวว่า นวนิยายเป็นเรื่องสมมุติ มีลักษณะการแต่งเป็นเรื่องเล่าขนาดยาว เขียนด้วยภาษาร้อยแก้ว มีการสมมุติตัวละครขึ้นให้การกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ทำให้มีเหตุการณ์ บทสนทนา สถานที่ เวลา มีความสมจริงตามสภาพชีวิตมนุษย์ในสังคม ผู้แต่งแต่ละคนจะมีท่วงทำนองแต่งที่ไม่เหมือนกัน เช่น การเลือกใช้คำ ท่วงทำนองโวหาร น้ำเสียงของผู้แต่ง ซึ่งผู้แต่ละคนย่อมมีลักษณะเฉพาะตัว ไม่ซ้ำแบบกัน เราจะพิจารณาท่วงทำนองแต่งได้จากถ้อยคำในการเรียบเรียงประโยค และจากกลวิธีในการดำเนินเรื่องว่า เร็ว ช้า อย่างไร

พินิจ รัตนกุล (2549) กล่าวว่า ตามแนวคิดของซาตร์ สภาวะพื้นฐานของมนุษย์ ก็คือการที่มนุษย์ต้องอยู่ในโลก มนุษย์มีความเกี่ยวข้องกับโลกโดยผ่านร่างกายและจิต การมีร่างกายเป็นองค์ประกอบทำให้มนุษย์มีลักษณะเหมือนวัตถุต่าง ๆ คือมีรูปร่างตัวตนที่มองเห็นได้ ในขณะที่จิตมีหน้าที่ในการรับรู้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จิตมีลักษณะโปร่งใสไม่มีอะไร ฉะนั้นอัตตาที่คนชอบยึดถือ จึงไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในจิตโดยกำเนิด หากเป็นสิ่งที่จิตคิดสร้างและปรุงแต่งขึ้นมาภายหลัง ถ้าหากไม่มีการปรุงแต่งดังกล่าวเกิดขึ้น จิตก็จะมีสภาพโปรงใสตามธรรมชาติ ซึ่งซาตร์เรียกว่าเป็นสภาวะว่างเปล่า ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ไม่มีทางที่จะพอใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ เพราะต้องดิ้นรนหาความหมายมาเติมเต็มความเปล่ากลวงที่มีอยู่ในจิตใจของตนเอง มนุษย์จึงต้องดิ้นรนไปตามความปรารถนาที่มีอยู่อย่างไม่จำกัดนั้น โดยความปรารถนาสูงสุดของชีวิตมนุษย์ก็คือ ความต้องการที่จะรังสรรค์ปั้นแต่งชีวิตในแบบที่ตนเองคาดหวังไว้ หากแต่ความต้องการที่มีอยู่อย่างไม่จำกัดทำให้ความปรารถนาดังกล่าวไม่มีวันที่จะสมบูรณ์พร้อมดังใจได้ จึงส่งผลให้มนุษย์มีแต่ความทุกข์ แต่ถึงอย่างไรมนุษย์ก็ยังต้องดิ้นรน เพราะการแสวงหาอย่างไม่หยุดนิ่งนี่เป็นลักษณะสำคัญของการมีชีวิตอยู่ในโลก

ถึงแม้ความว่างเปล่าจะเป็นสาเหตุให้มนุษย์เกิดความทุกข์ แต่อีกแง่หนึ่ง ก็ทำให้มนุษย์มีอิสรเสรีภาพในการสร้างชีวิตให้เป็นไปในแบบที่ตนเองต้องการ ในขณะเดียวกันก็ต้องใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบ ทั้งความรับผิดชอบต่อตนเองและความรับผิดชอบต่อผู้อื่น ทั้งนี้เพราะมนุษย์ต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้อื่นนี้จะทำให้เราประสบปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย สร้างความขัดแย้งรำคาญใจได้ ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ต่างก็มีแนวโน้มที่จะทำในสิ่งที่จำกัดเสรีภาพของกันและกัน เพื่อรักษาไว้ซึ่งเสรีภาพของตนเอง

ปานทิพย์ ศุภนคร (2551) กล่าวว่า เอกซิสเทนเชียลลิสม์ คือ วิธีการคิดปรัชญาแบบหนึ่ง ซึ่งนำบุคคลผู้ใช้มันไปสู่ความเชื่อเกี่ยวกับโลกและวิธีชีวิตของมนุษย์อย่างหนึ่ง โดยปัญหาที่ปรัชญานี้ให้ความสนใจ เช่น เสรีภาพของปัจเจกชน (Freedom) การตัดสินใจของปัจเจกชน (Decision) การรับผิดชอบต่อการกระทำของปัจเจกชน (Responsibility) ทั้งนี้เพราะสิ่งเหล่านี้ประกอบเป็นส่วนสำคัญที่สุดของความเป็นบุคคลของปัจเจกบุคคล มีความตระหนักถึงโศกนาฏกรรมของมนุษย์ เพราะมองว่า มนุษย์ไม่ใช่เพียงวัตถุชิ้นหนึ่งที่ประดับโลก แต่เป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์อันตึงเครียดกับโลกอีกด้วยและมักพบกับความขัดแย้งอันน่าเศร้ากับโลกได้เสมอ นอกจากนี้ยังเน้นถึงความสำคัญของอารมณ์ของมนุษย์ด้วย เพราะไม่ปฏิเสธว่าอารมณ์เป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ จึงต้องทำการวิเคราะห์อารมณ์ของมนุษย์ เช่น ความกังวล ความเบื่อหน่าย ความคลื่นเหียน และพยายามชี้ให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในปรัชญา ส่วนดีของปรัชญาเอกซิสเทนเชียลลิสม์คือ สามารถก่อให้เกิดความกระจ่างในเรื่องของชีวิตมนุษย์ขึ้นมาหลายด้าน เป็นปรัชญาที่คาดการณ์ล่วงหน้าถึงอันตรายต่อเกียรติคุณของมนุษย์ เป็นปรัชญาที่เน้นความสำคัญของมนุษย์ซึ่งถึงแม้จะยกย่องมนุษย์มากเกินไป แต่ก็เป็นเส่วนที่ช่วยกระตุ้นให้มนุษย์ปัจจุบันตระหนักถึงคุณค่าของตนเอง คุณค่าของเสรีภาพ และการยอมรับสภาพของตนของมนุษย์

1.6.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง แนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย ผู้วิจัยได้นำมาประกอบในการศึกษา ดังต่อไปนี้

นพมาตร พวงสุวรรณ (2545) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ภาพโสเภณีในนวนิยายไทยกับความเป็นจริงทางสังคม พบว่า ภาพโสเภณีที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายไทยนั้นมาจากข้อมูลทางสังคมเกี่ยวกับสาเหตุการเป็นโสเภณีซึ่งถูกนำมาใช้เป็นโครงเรื่อง และประเภทของโสเภณีและสถานบริการถูกนำมาสร้างเป็นตัวละครและฉาก นอกจากนี้ยังมีภาพโสเภณีที่มาจากทัศนะของผู้ประพันธ์อีกด้วย ด้วยเหตุนี้ภาพโสเภณีที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายจึงมีความสอดคล้องกับความเป็นจริงทางสังคม

ภาพโสเภณีที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ยุคด้วยกัน คือ 1. ภาพโสเภณีไทยยุคแรก (พ.ศ. 2480-2509) ซึ่งนำเสนอภาพโสเภณีในฐานะเป็นชนชั้นต่ำของสังคม ส่วนเกินของสังคม และส่วนหนึ่งของสังคม 2. ภาพโสเภณีไทยยุคใหม่ (พ.ศ. 2515-2533) ซึ่งนำเสนอภาพโสเภณีในลักษณะแรงงานหลักของครอบครัว ผู้มุ่งมั่นตั้งใจทำงาน และผู้เผชิญชะตากรรมที่โหดร้าย และ 3. ภาพโสเภณีไทยยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2542-2545) ซึ่งนำเสนอภาพโสเภณีในฐานะที่เป็นอาชีพหนึ่งของสังคม และช่องทางในการยกฐานะทางสังคม ไม่เพียงเท่านั้นภาพโสเภณีที่ปรากฏอยู่ในนวนิยายอีกส่วนหนึ่งมาจากทัศนะของผู้ประพันธ์ที่มีต่อหญิงโสเภณีแบ่งออกเป็น 3 ประการด้วยกัน คือ ผู้มิอาจฝ่าฝืนการลงโทษจากสังคม ผู้ลิขิตทางออกให้กับตัวเอง

และผู้ที่สังคมยอมรับ ซึ่งผู้ประพันธ์ได้แสดงทัศนะเหล่านี้ไว้ในตอนจบของเรื่อง (นพมาตร พวงสุวรรณ, : บทคัดย่อ)

อรรถสิทธิ์ เมืองอินทร์ (2543) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง แนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมของชาติ กอบจิตติ พบว่า ชาติมีความคิดเกี่ยวกับมนุษย์อยู่สามประการ คือ 1. เป้าหมายของความเป็นมนุษย์ คือ อิสรภาพหรือความหลุดพ้นจากการยึดติดกับวัตถุและบุคคล ดังนั้นมนุษย์ควรดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับเป้าหมาย นั่นคือมีความคิดพิจารณาต่อการกระทำทุกอย่างของตัวเอง โดยมีความรับผิดชอบเป็นเกณฑ์ 2. ความสัมพันธ์เชิงสร้างสรรค์ระหว่างมนุษย์กับเพื่อนมนุษย์ 3. มนุษย์สำคัญกว่าวัตถุในการมีชีวิตอยู่ในโลก มนุษย์จึงควรให้ความสำคัญแก่เพื่อนมนุษย์มากกว่าวัตถุ การวิจัยครั้งนี้พบบว่ามีแนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยมอย่างน้อยสองประการที่มีอิทธิพลต่อความคิดของชาติ นั่นคือ แนวคิดเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบของมนุษย์ เขาเห็นว่ามนุษย์มีเสรีภาพที่จะยอมรับหรือปฏิเสธกฎเกณฑ์ของสังคมและต้องมีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตนเองรวมทั้งผลกระทบจากการตัดสินใจของตนเองที่มีต่อผู้อื่น

สมปราชญ์ วุฒิจันทร์ (2549) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง วิเคราะห์นวนิยายของนักเขียนสตรีไทยที่มีตัวละครเอกเป็นโสเภณี พบว่า บริบทของสังคมในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 และหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน มีส่วนสำคัญในการกำหนดภูมิหลัง สถานภาพ และบทบาทของตัวละครโสเภณี อย่างไรก็ตามสิ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง คือ ทัศนคติในด้านลบของสังคมที่มีต่อโสเภณีทั้งนี้เพราะการให้ความสำคัญกับการรักษาพรหมจารีของผู้หญิงที่ต่องสงวนไว้ให้ผู้ชายที่จะแต่งงานกันตามประเพณีเท่านั้น โสเภณีมีสถานะที่ต่ำกว่าหญิงดีในบรรทัดฐานทางสังคม แต่นักประพันธ์ทั้งสามคน (ก.สุรางคนางค์ ทมยันตี และกฤษณา อโศกสิน) กลับมีทัศนะในทางตรงกันข้าม โดยนำเสนอชีวิตในอีกแง่มุมหนึ่งที่คนทั่วไปในสังคมมักไม่คำนึงว่ามีความงดงามแฝงอยู่หรือแม้แต่ตัวละครเอกที่มีความบกพร่องทางจริยธรรม ผู้แต่งก็สามารถแสดงให้เห็นว่าเกิดขึ้นเพราะความหลงผิดมิใช่ความชั่วร้าย

ชีวิตของผู้หญิงในนวนิยายเรื่องหญิงคนชั่ว รอยมลทิน เลื่อมสลับลาย และหลงไฟ มีเหตุปัจจัยในการเป็นโสเภณีที่แตกต่างกัน ทั้งสี่คนแม้ต้องเผชิญกับการเอารัดเอาเปรียบและทัศนคติเชิงลบมาโดยตลอด แต่บทบาทที่ต้องต่อสู้กับการรังเกียจจากสังคมรอบข้างก็สามารถพิสูจน์ความเป็นคนดีให้รอบข้างประจักษ์ได้ ลักษณะร่วมของแก่นเรื่องของนวนิยายทั้งสี่เรื่องนี้ ก็คือ คุณค่าภายในเป็นแรงต้านอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ส่วนเรื่องที่แตกต่างออกไปคือหลงไฟ ที่ตัวเอกเลือกอาชีพโสเภณีเพราะหวังยกระดับสถานะทางสังคมด้วยความฟุ้งเฟ้อและต้องจบชีวิตลงเพราะเป็นเหยื่อของการกดขี่ของกระบวนค้าประเวณีข้ามชาติ กล่าวได้ว่าชะตากรรมของตัวละครเอกแฝงการวิพากษ์วิจารณ์ระบบชีวิตในสังคมบริโภคนิยมยุคใหม่ไว้ นอกจากนี้ นวนิยายทั้งสี่เรื่องยังมีปัจจัยของพลังทางวรรณศิลป์ได้แก่ แก่นเรื่อง การเล่าเรื่อง การกำหนดลักษณะนิสัยและพฤติกรรมตัวละคร บทสนทนา และฉาก ซึ่งมีบูรณภาพ ทั้งยังมีคุณค่าทางจริยธรรมที่กระตุ้นให้เห็นความจำเป็นของสติปัญญาและวิจารณญาณ

วิราศินี โภคสุวรรณ (2550) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง อิทธิพลของปรัชญาอัตถิภาวนิยมในงานของนีทซ์เช่ที่มีต่อวรรณกรรมของเฮอร์มันน์ เฮสเส พบว่า เฮสเสมักนิยมใช้แก่นของเรื่องแสดงให้เราเห็นถึงการแสวงหาคุณค่าและการดิ้นรนเพื่อที่จะได้มาซึ่งความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง รวมไปถึงการยอมรับในชะตรกรรมหรือการเผชิญความทุกข์ของปัจเจกชน ซึ่งแนวคิดของเฮสเสเหล่านี้ เป็นผลมาจากอิทธิพลของปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่รับมาจากแนวคิดของนิตซ์เชในเรื่องสุญนิยม การให้คุณค่าใหม่ เจตจำนงสู่พลังอันยิ่งใหญ่ อภิมนุษย์และมนุษย์ยุคสุดท้าย ศีลธรรมแบบทาส ศีลธรรมแบบนาย ศิลปะแบบได้โอนีเซียนและอพอลโลเนียน ความรักในชะตากรรมและวัฏนิรันดร์ มาใช้ในระดับต่าง ๆ กัน โดยเรื่องเดเมียนและสเตปเปนวูลฟ์ปรากฏอิทธิพลนิตซ์เช่มากที่สุด

อภิวัฒน์ บุตรอุดม (2552) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเสรีภาพในทัศนะของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล กับ ฌอง ปอล ซาร์ตร์ พบว่า ทั้งเสกสรรค์ ประเสริฐกุลและฌอง ปอล ซาร์ตร์ ต่างให้ความหมายของเสรีภาพว่าเป็นคุณค่าและความหมายสำคัญของชีวิต ซึ่งการแสดงออกของเสรีภาพจะต้องสัมพันธ์อยู่กับความรับผิดชอบเสมอ ข้อแตกต่าง คือ เสกสรรค์มองว่า มนุษย์ไม่สามารถเลือกอย่างอิสระได้ในทุกโอกาส เพราะถูกกำหนดโดยเงื่อนไขอื่นที่ใหญ่กว่า ในขณะที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์ มองว่า มนุษย์เป็นสเรีภาพที่สัมบูรณ์ เพราะมนุษย์คือเสรีภาพ มนุษย์จึงสามารถเลือกได้ทุกโอกาสเสมอ

ในประเด็นเรื่องคุณค่าเสรีภาพที่มีผลต่อชีวิตและสังคมมนุษย์ พบว่า ถ้าปัจเจกชนตะหนักถึงเสรีภาพ บุคคลนั้นจะให้ความสำคัญและสามารถสร้างคุณค่าให้แก่สังคมด้วย ข้อแตกต่างคือ เสกสรรค์มองเสรีภาพทางจิตวิญญาณว่า มนุษย์สามารถพัฒนาจิตวิญญาณของตนไปสู่ความพ้นทุกข์ได้ ด้วยการชำระจิตใจตนเองให้บริสุทธิ์ ในขณะที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์มองว่า เสรีภาพเป็นคุณสมบัติของความเป็นมนุษย์เป็นความตระหนักรู้ถึงความรับผิดชอบ และเพราะมนุษย์สำนึกรู้ในเสรีภาพจึงก่อให้เกิดทุกข์

ในประเด็นเรื่องผลกระทบของแนวคิดเรื่องเสรีภาพต่อสังคมทั้งในทัศนะของเสกสรรค์และฌอง ปอล ซาร์ตร์ พบว่า แนวคิดดังกล่าวมีความสัมพันธ์อยู่กับคุณค่าความเป็นมนุษย์และความรับผิดชอบซึ่งปัจเจกบุคคลต้องรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อสังคม การเลือกแต่ละครั้งของปัจเจกย่อมเลือกสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับตนเอง ซึ่งหมายความว่าดีสำหรับผู้อื่นไปด้วยโดยปริยาย ในทัศนะของซาตร์ การเลือกของปัจเจกย่อมเลือกในนามของมนุษย์ทุกคน อันเป็นการเลือกที่สร้างสรรค์ด้วยความรับผิดชอบต่อผลที่จะตามมา ซึ่งก็เท่ากับต้องรับผิดชอบต่อมนุษย์ทุกคนด้วย แนวคิดเรื่องเสรีภาพของทั้งสองจึงเป็นไปในทางสร้างสรรค์ และเป็นแนวทางในการเลือกเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตให้มีคุณค่าและมีความหมายได้อีกทางหนึ่ง

ณิชชา จุนทะเกาศลย์ (2560) ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบและกลวิธีการสื่อธรรมนิยายของทมยันตี ผลการวิจัยพบว่า ว่าธรรมนิยายคือเรื่องเล่าที่มีเนื้อหาแฝงคติธรรมเป็นเรื่องเล่าที่มีผู้แต่งขึ้นเพื่อปลูกฝังคุณธรรมให้แก่สังคม นิทานธรรมบทของพระพุทธโฆษาจารย์และธรรมนิยายของทมยันตีมีความ

สอดคล้องกันหลายประการ อาทิ ในการเล่าเรื่องมีตัวละครและมีคำเปรียบเทียบ รูปแบบและกลวิธีการเขียนธรรมนิยายของทมยันตีมีความแตกต่างจากรูปแบบและกลวิธีการเขียนธรรมนิยายทั่วไป ทมยันตีสื่อธรรมนิยายในรูปแบบเฉพาะตน์ที่ได้สั่งสมประสบการณ์ การเรียนรู้การเขียนและการค้นคว้ามายาวนานถึง 60 ปี

ธรรมนิยายของทมยันตีมีเนื้อหาประกอบด้วยศาสตร์หลายแขนง อาทิ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ศาสนาเทวศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ โดดเด่นด้วยการผสมผสานด้านวรรณศิลป์ที่ลุ่มลึก งดงาม สามารถตรึงผู้อ่านให้สนใจติดตาม

ในด้านรูปแบบและกลวิธีการสื่อธรรมของทมยันตีที่สำคัญมี 4 ขั้นตอน คือ 1) แนวการเขียน 2) กำหนดเค้าโครงเรื่อง 3) ค้นและการคว้า 4) การสร้างสมาธิและเขย่าค็อกเทล (เขย่าค็อกเทลเป็นภาษาเฉพาะของทมยันตี)

สกาย เคลียรี (Skye Cleary) (2556) ได้วิจัยเรื่อง Romantic Loving An existential study ผลการวิจัยพบว่า ปรัชญาแนวอัตถิภาวนิยมเน้นย้ำถึงความสำคัญของการปลดปล่อยตัวเองจากความคาดหวังที่ผิดที่ และอุดมคติที่บิดเบี้ยวเกี่ยวกับลักษณะธรรมชาติและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรักแบบโรแมนติก โดยนักปรัชญาอัตถิภาวนิยมชี้ว่า หากคู่รักสามารถปลดปล่อยตัวเองจากความคิดที่สร้างปัญหาเหล่านี้ ได้ พวกเขาก็สามารถฟื้นฟูความรักแบบโรแมนติกในรูปแบบที่เอื้อต่อความสัมพันธ์ที่แท้จริงและมีความหมาย โดยศึกษาแนวคิดจากนักปรัชญา 5 ท่าน ได้แก่ แมกซ์ สเตอร์เนอร์ (Max Stirner) เซอเรน เคียร์เคการ์ด (Søren Kierkegaard) ฟรีดริช นีทเชอ (Friedrich Nietzsche) ฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre) และซิโมน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir)เนื่องจากพวกเขามีแนวคิดที่จะช่วยวิเคราะห์รากฐานของความไม่พอใจและความหงุดหงิดภายในความคิดเกี่ยวกับความรักแบบโรแมนติกในชีวิตประจำวันของเรา และสำรวจความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหาการวิเคราะห์แนวคิดเชิงอัตถิภาวนิยมต่าง ๆ เช่น เสรีภาพ อำนาจ การเลือกสรร ความจริงแท้ และความวิตกกังวล เหล่านี้ล้วนท้าทายสมมติฐานของเราเกี่ยวกับธรรมชาติและความหมายของความรักโรแมนติก

สเตอร์เนอร์แย้งว่าความรักแบบโรแมนติกที่เต็มไปด้วยหน้าที่และการเสียสละนั้นเป็นการเสแสร้งและไม่น่าพอใจ เขาเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการรักตัวเองและการสร้างความสัมพันธ์ที่เราพบว่าสนุกสนานและน่าสนใจแทน ส่วนคีร์เคการ์ดชี้แนะว่าความรักแบบโรแมนติกนั้นโดยเนื้อแท้แล้วจะนำไปสู่ความผิดหวังเนื่องจากธรรมชาติที่ไม่มั่นคงและไม่ยั่งยืน เขาสนับสนุนการแต่งงานและความรักที่ยึดมั่นในศาสนาเป็นรากฐานที่มั่นคงกว่า ส่วนฟรีดริช นีทเชอ เสนอว่าปัญหาสำหรับความสัมพันธ์มักเกิดจากค่านิยมของคริสเตียนที่ล้าสมัย ประเพณีทางสังคมที่ไม่เหมาะสม และพลวัตของอำนาจที่ไม่สำคัญแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของเขามีพื้นฐานมาจากเป้าหมายสำคัญในการมุ่งสู่อุดมคติของ “Übermensch” (อภิมนุษย์) ในขณะที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์แย้งว่าความรักแบบโรแมนติกนั้นย่อม

นำไปสู่ความไม่พึงพอใจต่าง ๆ เนื่องจากความสัมพันธ์มักจะตกอยู่ในวังวนแบบซาดิสม์-มาโซคิสม์ (การชอบทำร้ายและถูกทำร้าย) เพื่อพยายามบรรลุอุดมคติที่ไม่อาจบรรลุได้ และเขาไม่ค่อยเชื่อมั่นในทางออกที่เป็นไปได้ แต่ ซีโมนเดอ โบวัวร์ แย้งว่าความไม่พึงพอใจในความรักแบบโรแมนติกเกิดจากพฤติกรรมที่หวงแหน ความสัมพันธ์ที่กลมกลืนกันมากขึ้น สามารถทำได้ผ่านการยอมรับซึ่งกันและกันในเรื่องเสรีภาพของทั้งสองฝ่าย

ภคอร บอร์แซก (2560) ได้วิจัยเรื่อง วิถีชีวิตหญิงให้บริการทางเพศ ผลการวิจัยพบว่า 1. วิถีชีวิตของหญิงให้บริการทางเพศมีความเป็นอยู่ที่ไม่สะดวกสบาย ต้องเช่าห้อง อยู่อาศัย ไม่มียานพาหนะ ไม่คำนึงถึงคุณภาพทางโภชนาการ ไม่ออกกาลังกาย ไม่มีการวางแผนการรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย พักผ่อนไม่เป็นเวลา ไม่มีการวางแผนดูแลสุขภาพ ส่วนความหมายของหญิงให้บริการทางเพศผู้ให้ข้อมูลนิยามว่า เป็นอาชีพที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมแต่เป็นอาชีพที่ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน มีรายได้ดีทำให้ครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่มีความเสี่ยงต่อโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์ได้ 2. การวางแผนอนาคตและความต้องการสนับสนุนหลังเลิกประกอบอาชีพให้บริการทางเพศ คือ ต้องการเก็บเงินให้ได้มากพอที่จะเลี้ยงดูครอบครัว มีเงินพอที่จะใช้จ่ายในครอบครัว จึงจะเลิกประกอบอาชีพนี้ ส่วนเรื่องความต้องการการสนับสนุน ต้องการให้มีหนวยงานทังภาครัฐและเอกชนฝึกอบรมให้ความรู้ในการประกอบอาชีพใหม่ที่หลากหลาย

พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์) (2562) ทำวิจัยเรื่อง วิเคราะห์อัตถิภาวนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท ผลการวิจับพบว่า 1. แนวคิดอัตถิภาวนิยมของฌอง ปอล ซาร์ตร์เป็นปรากฏการณ์วิทยาสองลักษณะ คือ (1) แนวคิดเชิงภววิทยากล่าวถึงภาวะสองอย่าง ได้แก่ ภาวะในตัวเอง กับภาวะเพื่อตัวเอง ภาวะสองชนิดนี้เป็นสิ่งมีอยู่ในโลก (2) แนวคิดเชิงมนุษยนิยมกล่าวถึงความเป็นมนุษย์ว่าดำรงอยู่ก่อนสารัตถะ 2. พบว่าแนวคิดอัตถิภาวะในพุทธปรัชญามีอยู่สองส่วน คือ (1) แนวคิดเชิงอภิปรัชญากล่าวถึงความมีอยู่ของรูปธรรมและนามธรรมพร้อมทั้งเหตุปัจจัย (2) แนวคิดเชิงมนุษยนิยมกล่าวถึงความเป็นมนุษย์ว่าเป็นขันธ์ 5 มิใช่อัตตา มีความทุกข์ มีความต้องการ 3. พบว่าแนวคิดในพุทธปรัชญาเป็นอัตถิภาวนิยม เพราะให้ความสำคัญในความเป็นมนุษย์ที่มิใช่เพียงแค่มีชีวิตอยู่ แต่ให้ดำรงอยู่อย่างมีสติรู้เท่าทันปรากฏการณ์จึงชื่อว่าดำรงอยู่อย่างมีคุณค่า และยังพบว่า พุทธปรัชญาเถรวาทไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของการดำรงอยู่เท่านั้น แต่ยังแนะนำให้คนเราไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นตัวตน เพราะว่า เพียงการดำรงอยู่หาใช่เป้าหมายที่แท้จริงไม่ นิพพานต่างหากคือเป้าหมาย

เอกบุญญาวรรณ พลอยพรรณณา (2564) ทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์หลักอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา พบว่า หลักอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา คือสภาวะของจิตที่มีเสรีภาพเป็นจิตปภัสสร ที่มีความบริสุทธิ์เพราะปราศจากกิเลสเศร้าหมองมารบกวน และจิตประภัสสรนี้เกิดความเศร้าหมอง ขึ้นเพราะถูกกิเลสต่าง ๆ ครอบงำจนไร้เสรีภาพ และเสรีภาพนี้จะเกิดขึ้นได้ด้วยการปฏิบัติ

อย่างเคร่งครัดจนจิตหลุดพ้นจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน จนบรรลุพระนิพพาน จึงได้ชื่อว่า จิตมีเสรีภาพ อย่างแท้จริง ส่วนทฤษฎีอัตถิภาวนิยม คือเสรีภาพเป็นสภาวะของจิตที่มีอิสระ สามารถทำการต่าง ๆ ได้ตามปรารถนา ไม่มีอุปสรรคใด ๆ มาขัดขวางการกระทำของตน โดยถือว่า มนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ และเกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ เสรีภาพจึงเป็นแก่นแท้ของชีวิตมนุษย์เมื่อมนุษย์มีเสรีภาพ เขา จึงเลือกใช้เสรีภาพของเขาโดยไม่ให้ไปกระทบต่อเสรีภาพของคนอื่น

ส่วนการวิเคราะห์หลักอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา พบว่า การนำแนวคิดอัตถิภาวนิยมที่มีอยู่ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงเป้าหมายที่แท้จริง ในระดับโลกิยะ คือ การกระทำของตนให้ตั้งอยู่ในกุศลธรรม และระดับโลกุตตระด้วยการละสังโยชน์ได้ ซึ่งมีขั้นตอนการเข้าถึงเสรีภาพ คือ การรักษาศีล เจริญสมาธิจนได้ฌาน แล้วยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาด้วย การพิจารณาเห็นไตรลักษณ์และละสังโยชน์เครื่องผูกสัตว์ไว้ในสังสารวัฏ และการจะมีเสรีภาพมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับการละสังโยชน์ได้ถ้าละได้ทั้ง 10 ข้อ ก็จะบรรลุนิพพานที่ถือเป็นเสรีภาพขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ณัฐพล ผลสว่าง (2564) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาอัตถิภาวนิยมในเวสสันดรชาดก พบว่า เวสสันดรชาดก เป็นการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์เวสสันดร คือ การพระราชทานช่างปัจจัยนาเคนทร์ การกระทำสัตตสดกมหาทาน ปุตตทาน คือ การให้พระชาลีและพระกัณหา และทารทาน คือการให้พระนางมัทรี เพื่อบรรลุพระโพธิญาณ

ปรัชญาอัตถิภาวนิยม มีแนวคิดเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบ มนุษย์คือเสรีภาพ เสรีภาพคือสารัตถะของมนุษย์ เมื่อใดมนุษย์ใช้เสรีภาพ มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อผลของการใช้เสรีภาพนั้นเสมอ เมื่อวิเคราะห์ปรัชญาอัตถิภาวนิยมผ่านท่าทีของพระเวสสันดรเรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบ พบว่า เป็นการแสดงออกถึงเสรีภาพในการเลือกและเสรีภาพสมบูรณ์ในการทำทานโดยไม่หวั่นเกรงต่อความตาย และความรับผิดชอบต่อตนเอง ที่ยอมรับการถูกเนรเทศสู่เขาวงกต และความรับผิดชอบต่อโลกเพื่อมิให้เกิดสงคราม

ฮิเดกิ ฮิรามัทซึ (2543) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง อัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมของเค็นสะบุโร โอเอะกับชาติ กอบจิตติ พบว่า เค็นสะบุโร โอเอะกับชาติ กอบจิตติ แสดงให้เห็นถึงการแสวงหาอัตถิภาวนิยมที่แท้จริงในวรรณกรรมด้วยการปฏิเสธการดำรงชีวิตอย่างจอมปลอมที่เรียกว่าเป็นการหลอกตนเอง ซึ่งวรรณกรรมของนักประพันธ์ทั้งสองคนมีพัฒนาการที่สามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ กล่าวคือ วรรณกรรมของโอเอะในระยะแรกแสดงอัตถิภาวะในแง่ที่ “ถูกกักกัน” “ไม่มีทางออก” เหมือนถูกกักขังอยู่ในกำแพง ระยะที่สอง เป็นการแสดงออกถึงการเลือกด้วยเจตนาอันเป็นการแสดงถึงอัตถิภาวะอย่างแท้จริง ระยะที่สาม เป็นการแสดงออกถึงอัตถิภาวะในแง่ที่เป็นความรับผิดชอบ ส่วนวรรณกรรมของชาติ กอบจิตติ ในระยะแรกนั้นยังขาดความชัดเจนในการเสนออัตถิภาวนิยม

ในระยะที่สอง เป็นการแสดงถึงอัตถิภาวที่สมบูรณ์ ส่วนในระยะที่สาม เป็นพัฒนาการอีกขั้นหนึ่งซึ่งมีลักษณะพาะตัวซึ่งเรียกได้ว่าเป็นอัตถิภาวนิยมแนวพุทธศาสนา

นอกจากนั้น ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ผลงานทั้งหมดของเค็นสะบุโร โอเอะกับชาติ กอบจิตติ เป็นการแสวงหาอัตถิภาวนิยมอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นการหาทางหลีกหนีไปจากโลกของความหลอกลวง แต่ข้อแตกต่างระหว่างวรรณกรรมของนักเขียนทั้งสองคนคือ ตัวละครของโอเอะจะแสดงอัตถิภาวะด้วยวิธีการเป็นฝ่ายกระทำ ในขณะที่ตัวละครของชาติ กอบจิตติ จะแสวงหาอัตถิภาวะด้วยวิธีการเป็นฝ่ายถูกกระทำ

สรุปจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ว่า มีผู้ที่ทำการศึกษาแนวคิดด้านอัตถิภาวนิยมไว้ในแง่มุมอื่น แต่ในส่วนที่เทียบเคียงกับวรรณกรรมไม่มี โดยเฉพาะนักเขียนไทย ที่เกี่ยวกับวรรณกรรมโสเภณี เมื่อกล่าวถึงนักปรัชญาอัตถิภาวนิยมจะเป็นปรัชญาที่เน้นเรื่องความมีอยู่ สิ่งสำคัญที่สุดที่เป็นเครื่องยืนยันคุณค่าของมนุษย์คือเสรีภาพ โดยเฉพาะเสรีภาพในการเลือกเพราะฉะนั้นตัวของมนุษย์เท่านั้นจะเป็นผู้กำหนดจุดหมายปลายทางวิถีชีวิตของตนเองได้ และยังได้เห็นถึงความสำคัญ คือ แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์ แนวคิดเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ ส่วนด้านวรรณกรรมจะสัมพันธ์กับสังคม สะท้อนประสบการณ์ชีวิตในมุมมองของนักเขียนซึ่งมีประสบการณ์ แม้จงใจสะท้อนหรือไม่ก็ตาม ซึ่งเป็นพลังทางวรรณศิลป์ ในรูปแบบต่าง ๆ แฝงด้วยคุณค่าทางจริยธรรมที่กระตุ้นให้เห็นความจำเป็นของสติปัญญาและวิจารณญาณ

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบปรัชญาอัตถิภาวนิยม
2. ทำให้ทราบวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย
3. ทำให้ทราบปรัชญาอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย
4. ทำให้ทราบการวิจารณ์เกี่ยวกับอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย
5. ได้เผยแพร่ผลการศึกษาแก่ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

แนวคิดอัตถิภาวนิยม หมายถึง แนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยมของฌอง ปอล ซาร์ตร์ ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจก ซึ่งตัวตนและประสบการณ์ของปัจเจกแต่ละคน นำไปสู่การทำความเข้าใจกับธรรมชาติของมนุษย์ โดยคำนึงถึงความมีอยู่ของมนุษย์ และแก่นแท้ของความมีอยู่ของมนุษย์นั้นคือ เสรีภาพกับเรื่องหน้าที่ของมนุษย์ในการกำหนดตัวเองในการเลือกหาให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่ตนวางไว้ และยอมรับผลที่สืบเนื่องจากการกระทำนั้น รวมทั้งรับผิดชอบกับทางเลือกที่ได้เลือกไว้ด้วย

โสเภณี หมายถึง บุคคลที่ทำการค้าประเวณี ตามวรรณกรรม 3 เรื่องคือ หญิงคนชั่ว สนิมสร้อย เลื่อมสลับลาย โดยประกอบอาชีพที่ให้ความสุขในทางกามารมณ์แก่บุคคลอื่น ทั้งที่เป็นเพศเดียวกันหรือเพศตรงข้ามกับตน โดยได้รับค่าตอบแทนเป็นสินจ้างหรือประโยชน์อื่นใดตามที่ได้ตกลงกันไว้ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบการค้าประเวณีโดยตรงหรือการค้าประเวณีโดยแอบแฝงก็ตาม

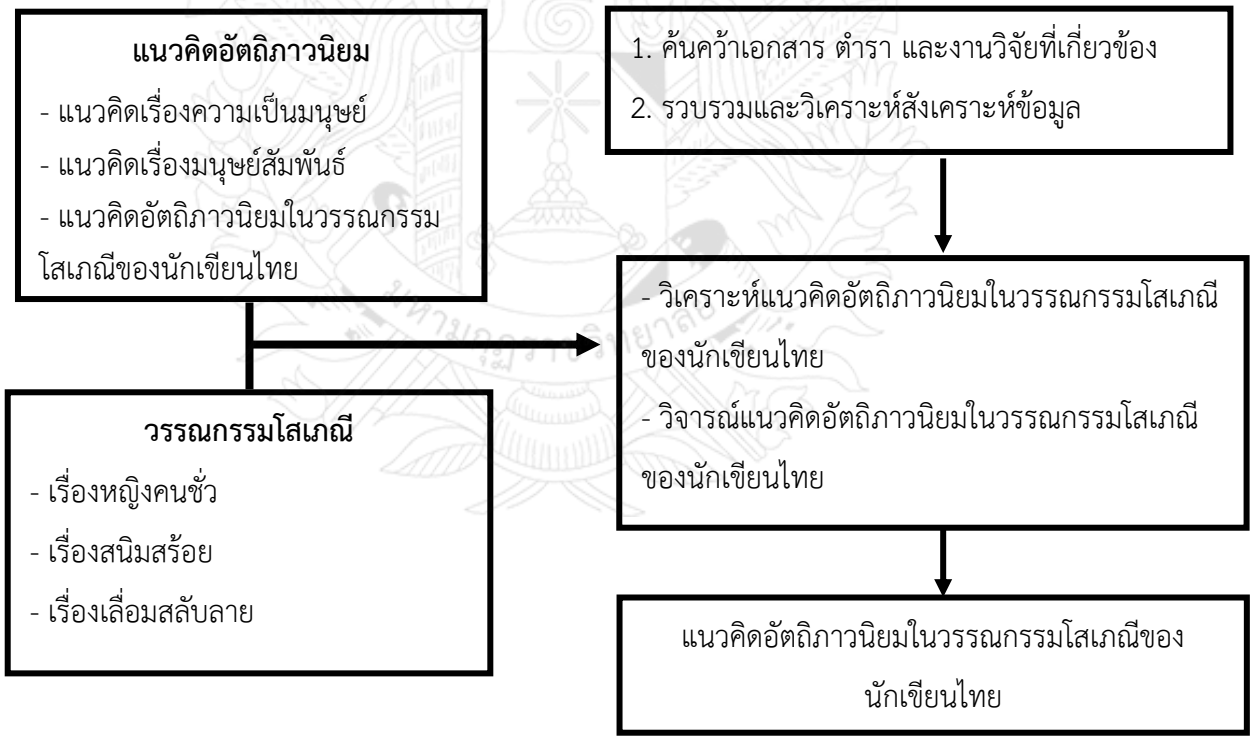
วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนประเภทนวนิยาย เรื่อง หญิงคนชั่ว สนิมสร้อย เลื่อมสลับลาย ซึ่งเป็นบันเทิงคดีร้อยแก้วรูปแบบหนึ่ง ที่สมมติเรื่องราวขึ้นมา โดยมีการกำหนดตัวละคร โครงเรื่อง เหตุการณ์ในเรื่อง และสถานที่ ที่ทำให้เนื้อเรื่องมีความสมจริงตามสภาพชีวิตมนุษย์ในสังคม

วรรณกรรมโสเภณี หมายถึง นวนิยายที่นำเสนอเรื่องราวและภาพชีวิตของโสเภณีไทยเป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินเรื่อง โดยที่มีตัวละครเอกฝ่ายหญิงประกอบอาชีพเป็นโสเภณี และเป็นนวนิยายที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นรูปเล่มแล้วเท่านั้น ได้แก่ หญิงคนชั่ว สนิมสร้อย เลื่อมสลับลาย

นักเขียนไทย หมายถึง นักเขียนชาวไทยทั้งชายและหญิงผู้ได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ที่สร้างสรรค์วรรณกรรมและเผยแพร่ผลงานนั้นแก่สาธารณชน

นวนิยาย หมายถึง นวนิยายที่เกี่ยวกับวรรณกรรมโสเภณี ได้แก่ หญิงคนชั่ว สนิมสร้อย เลื่อมสลับลาย ที่จะนำมาวิเคราะห์ วิจารณ์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

1.9 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ตารางที่ 1.1 สรุปกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

บทที่ 2
ปรัชญาอัตถิภาวนิยม

ในการศึกษาเรื่อง แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณี ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับปรัชญาอัตถิภาวนิยมมาเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 นิยามและความหมายของปรัชญาอัตถิภาวนิยม

2.2 ความเป็นมาของปรัชญาอัตถิภาวนิยม

2.3 ปรัชญาอัตถิภาวนิยม ของฌอง ปอล ฌอง ปอล ซาร์ตร์

2.3.1 ประวัติและงานวรรณกรรมของฌอง ปอล ฌอง ปอล ซาร์ตร์

2.3.2 แนวทางแห่งปรัชญาของฌอง ปอล ฌอง ปอล ซาร์ตร์

2.3.3 แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์

2.3.4 แนวคิดเรื่องมนุษย์สัมพันธ์

2.4 สรุป

2.1 นิยามและความหมายของปรัชญาอัตถิภาวนิยม

อัตถิภาวนิยม (Existentialism) เป็นแนวความคิดระบบหนึ่งและเป็นปรัชญาแขนงหนึ่งที่เริ่มต้นได้รับความนิยมตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นแนวคิดทางปรัชญาที่กระตุ้นให้มนุษย์ตระหนักถึงความมีอยู่ของตัวเองว่าอยู่เหนือสารัตถะที่เป็นนามธรรม แนวคิดนี้ส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักตนเอง เข้าใจตนเอง และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากตัวเอง และเน้นศึกษาเกี่ยวกับการใช้เสรีภาพของมนุษย์ในระดับปักเจกบุคคลและการรับผิดชอบต่อผลการกระทำเมื่อมนุษย์ได้ตัดสินใจใช้เสรีภาพของตนลงไป จากการศึกษาความหมายของ “อัตถิภาวนิยม” พบว่าบรรดาท่านผู้รู้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

กีรติ บุญเจือ (2522) ให้ความหมายไว้สารานุกรมปรัชญาว่า “อัตถิภาวะ” มาจากศัพท์มคธว่า อัตถิ=เป็นอยู่+ภาวะ=สภาพ ซึ่งตรงกับความหมายในศัพท์ภาษาอังกฤษว่า Existence มีรูปศัพท์มาจากภาษาละตินคือ Existentia (Ex=จาก+stare=ยืน) แปลว่า ความมีอยู่ อัตถิภาวนิยมจึงเป็นปรัชญาที่เน้นเรื่องความมีอยู่ กล่าวคือ อัตถิภาวนิยมนั้นไม่ใช่รูปแบบของแนวความคิดทางปรัชญาอย่างเป็นระบบ แต่เป็นแนวความคิดที่ได้จากการเผชิญหน้า (Confrontation) กับการมีอยู่ของตนเอง ให้ความสำคัญกับการมีอยู่ของตนเองในฐานะมนุษย์ ซึ่งต้องแสวงหาและเลือกสิ่งอันเป็นสารัตถะ (Essence) ด้วยตนเอง โดยการเผชิญหน้ากับสถานการณ์ที่เรียกว่า “Existential Situation” การใช้เสรีภาพของตนเองในการเลือกและตัดสินใจ เพื่อให้มนุษย์เข้าใจโลกและตนเอง โดยใช้

(Self Expression) เพื่อเรียนรู้อัตถิภาวะของตนเองจากการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ตนเองเป็นผู้เลือกรับรู้และตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง

พจนานุกรมปรัชญาอังกฤษ-ไทย, ได้ให้ความหมายสรุปได้ดังนี้คำว่า “อัตถิภาวนิยม” แยกออกเป็น “อัตถะ” แปลว่า เป็นอยู่ มีอยู่ “ภาวะ” ความมีความเป็น และ “นิยม” มีความหมายเท่ากับลัทธิรวมกันเข้าเป็น “อัตถิภาวนิยม” หมายถึง ลัทธิที่ยึดถือความมีความเป็นซึ่งเป็น สารัตถะในตัวเองเท่านั้น ลัทธินี้จึงเน้น “เสรีภาพมากกว่าระเบียบกฎเกณฑ์การสร้างสรรค์มากกว่าระเบียบแบบแผนความรู้สึกมากกว่าเหตุผล (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555: 38)

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2536) กล่าวว่า อัตถิภาวนิยม (Existentialism) ทัศนะทางปรัชญาที่ให้ความสำคัญแก่ปัจเจกภาพมากกว่าสากลภาพ เสรีภาพมากกว่าระเบียบกฎเกณฑ์ การสร้างสรรค์มากกว่าระเบียบแบบแผน ความรู้สึกมากกว่าเหตุผล และให้ความสำคัญกับความรู้เชิงอัตนัยม (Subjective) ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการประสบด้วยตนเอง มากกว่าความรู้เชิงปรนัย (Objective) เช่น ความรู้ที่เกิดจากเหตุผล กล่าวคือ ถือว่าความรู้เชิงอัตนัยมีน้ำหนักมากกว่าความรู้เชิงปรนัย (พระเมธีกรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2536)

ปานทิพย์ ศุภนคร (2551) กล่าวว่า อัติภาวนิยม (Existentialism) คือ วิธีการคิดปรัชญาแบบหนึ่ง (Style of philosophizing) ซึ่งวิธีการคิดปรัชญาดังกล่าวจะนำบุคคลผู้ใช้มันไปสู่ความเชื่อเกี่ยวกับโลกและวิถีชีวิตอย่างแบบหนึ่ง อันเป็นความเชื่อที่มีความแตกต่างจากความเชื่อของคนอื่น ๆ ในเรื่องเดียวกัน นักปรัชญากลุ่มนี้จะใช้วิธีคิดปรัชญาแบบ Existentialism เริ่มจากการศึกษาถึงมนุษย์มากกว่าธรรมชาติ หรือเริ่มจากอัตตา (Subject) มากกว่าวัตถุภายนอก (Object) นั่นคือการคิดที่เริ่มจากตัวมนุษย์โดยเน้นถึงการมีอยู่ (Existence) ของมนุษย์ก่อนสิ่งอื่นใดทั้งสิ้น

ฟีโอดอร์ ดอสโตเยฟสกี (Fyodor Dostoyevky) ให้ความหมายของ “อัตถิภาวนิยม” ว่าหมายถึง การที่มนุษย์แต่ละคนมีเสรีภาพในการตัดสินใจเลือกเพื่อเผชิญหน้ากับปัญหาของตนเอง มีหลักยึดมั่นของตนเอง มีบุคลิกภาพของตนเอง กล้าที่จะเผชิญหน้ากับปัญหาของตนเองด้วยการเลือก วิธีแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุดต่อตนเองและไม่ควรตกเป็นเครื่องมือของใครเลย แต่ควรร่วมมือกันเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสงบสุข (พระมหาทองมา แสงอรุณ, 2553: 15)

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า อัตถิภาวนิยม เป็นปรัชญารูปแบบหนึ่งที่พยายามจะตอบปัญหาที่มนุษย์สงสัยเกี่ยวกับตนเอง เป็นปรัชญาที่มุ่งศึกษาถึง Existence (ความมีอยู่) และมุ่งตรงไปที่การมีอยู่ของมนุษย์เท่านั้นจึงสนใจศึกษาความมีอยู่ของปัจเจกชน (Individual) กล่าวคือ ศึกษามนุษย์หรือชีวิตของคนนั่นเอง ไม่ได้ศึกษาความมีอยู่ในแง่อภิปรัชญา (Methaphisics) ว่าอะไรมีอยู่ในโลกบ้าง แต่มุ่งศึกษาที่มนุษย์เพื่อพิจารณาดูว่ามนุษย์นั้นมีธรรมชาติอย่างไร มีปัญหาอะไร โดยที่เน้นที่เรื่องเสรีภาพและการตัดสินใจของตัวบุคคลเป็นหลัก

2.2 ความเป็นมาของปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism)

ปรัชญาอัตถิภาวนิยมเป็นแนวคิดที่ก่อตัวขึ้นในแถบยุโรป ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง อันเกิดจากความพยายามของนักปรัชญากลุ่มหนึ่งที่ประสงค์จะเปลี่ยนเนื้อหาของปรัชญาใหม่ ให้มีความเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของคนทั่วไปมากกว่าเรื่องอื่น ซึ่งต้นตอแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้ มาจากสถาพสังคมที่ผู้คนในช่วงนั้นเกิดความวิตกกังวล และสูญเสียความเชื่อมั่นในอุดมคติของปรัชญาแบบเหตุผลนิยมและความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ที่ทำให้มนุษย์ตกเป็นทาสและสูญเสียความเป็นตัวตนไปทุกขณะ ไม่เพียงเท่านั้นแม้แต่ความเชื่อทางศาสนาแบบอเทวนิยมก็ถูกกังขา ผู้คนเริ่มตั้งคำถามต่อพระผู้เป็นเจ้าด้วยเหตุผลและคุณค่า ตลอดถึงเป้าหมายและชีวิตหลังความตาย มนุษย์รู้สึกเหมือนถูกทอดทิ้งให้อยู่ในโลกที่ไร้สาระ (Absurd) รู้สึกอ้างว้างและแปลกแยก (Alienate) ผู้คนตกอยู่ในภาวะของความทุกข์ ความวิตกกังวล ความโดดเดี่ยว ไร้ที่พึ่งพาจากสิ่งใดภายนอก ฉะนั้นความหวังของผู้คนที่ยังคงเหลืออยู่ก็คือการกลับเข้าสู่ “ภายในตัวเอง” เพื่อที่จะให้มนุษย์อยู่ด้วยวิธีการใดก็ตามที่รู้สึกว่าผู้นั้นได้เป็นตนเองอย่างจริงแท้ (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562: 15) แนวคิดของปรัชญานี้จึงได้แสดงออกมาในวิทยาการหลายสาขา เช่น วรรณคดี การละคร ดนตรี สถาปัตยกรรม การเมืองการปกครอง จิตวิทยาและสังคม เป็นต้น ปรัชญานี้จึงดูเหมือนจะเป็นพระเอกในยุคหลังสมัยใหม่ ที่กระตุ้นให้ผู้คนกล้าหาญที่จะใช้ชีวิตกันอย่างอิสระจากข้อจำกัดของกฎเกณฑ์และจารีตทางสังคม จึงเป็นปรัชญาที่ได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มคนรุ่นใหม่ ตั้งแต่ยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา แม้ในปัจจุบันอัตถิภาวนิยมก็ยังคนแทรกซึมในแนวคิด ความรู้สึก ตลอดจนแนวทางในการดำเนินชีวิต (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562: 16)

นักประวัติศาสตร์บางคนถือว่าท่าทีของความคิดที่เผชิญกับเหตุการณ์จริงในชีวิตตามแนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยมเช่นนี้มีมานานแล้ว ในอดีตนักปฏิรูปความคิดและนักปฏิรูปสังคม รวมทั้งศาสดาของศาสนาต่าง ๆ นั้นมีลักษณะทางอัตถิภาวนิยมนี้แอบแฝงกันมาอยู่แล้ว ซึ่งสามารถสืบค้นร่องรอยไปได้ไกลตั้งแต่สมัยเทพนิยาย ยุคของนักปรัชญาโบราณ ได้แก่ ยุคศาสดาพยากรณ์ (Prophet) ของฮีบรูและนักปรัชญากรีกโบราณตั้งแต่ธาเลส (Thales) จนถึงยุคทองของนักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่อย่างเพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Alistotle) ตลอดจนนักแต่งบทละคร กวี และกลุ่มโซฟิสต์ (Sophist) ทั้งนี้รวมถึงยุคของขงจื๊อ พระพุทธเจ้าของฝ่ายโลกตะวันออกด้วย ไล่เลียงไปจนถึงยุคกำเนิดศาสนาคริสต์และยุคกลาง มี นักบุญออกัสติน (St. Augustine ค.ศ. 354-430) นักบุญโบนาเวนตูรา (อิตาลี: San Bonaventura) (ค.ศ. 1221-15 กรกฎาคม ค.ศ. 1274) เป็นต้น ไปจนถึงยุคปฏิรูปศาสนาและยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ เช่น มาร์ติน ลูเธอร์ (Martin Luther) แบลซ ปัสกาล (Blaise Pascal) (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2551: 2-8) นักปรัชญาในยุคสมัยดังกล่าวให้ความสนใจเรื่องเสรีภาพของมนุษย์เช่นกัน แต่ไม่เคยปรากฏว่าได้มีการค้นคว้าหรือไม่เคยมีการนำเอาหัวข้อเรื่อง

เสรีภาพของมนุษย์มาใช้เป็นหัวข้อสำคัญของวิชาปรัชญาอย่างจริงจัง โดยแนวคิดทางปรัชญาของสำนักอัตถิภาวนิยมที่ผิดแผกแตกต่างจากแนวคิดทางปรัชญายุคโบราณและยุคกลาง ก็คือ ปรัชญายุคโบราณและยุคกลางมุ่งค้นคว้าหาคำตอบเกี่ยวกับความจริงแท้ หรือแก่นแท้ (Essence) ของสิ่งต่าง ๆ เช่น ความจริง หรือแก่นแท้ของมนุษย์คืออะไร เป็นต้น แต่ปรัชญาอัตถิภาวนิยมมุ่งค้นคว้าหาคำตอบในเรื่องความมีอยู่หรือสภาพการคงอยู่ (Existence) ของมนุษย์ หรืออาจจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ปรัชญาสำนักอัตถิภาวนิยมมีลักษณะเป็นมนุษยนิยม และอัตนิยม แต่แตกต่างไปจากลัทธิมนุษยนิยมและลัทธิอัตนัยที่เคยมีมาก่อน ตรงที่ลัทธิมนุษยนิยมและลัทธิอัตนิยมเดิมที่สนใจในหัวข้อที่เกี่ยวกับแก่นแท้หรือความจริงแท้ของมนุษย์ ส่วนสำนักอัตถิภาวนิยมกลับสนใจในหัวข้อเรื่องความมีอยู่ หรือสภาพการคงอยู่ของมนุษย์ (สมบูรณ์ พรรณาภพ, 2525: 465-466) แต่อย่างไรก็ตามปรัชญาอัตถิภาวนิยมนี้ถือว่าถือกำเนิดขึ้นอย่างเด่นชัดประจักษ์แจ้งโดยทั่วกันในคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยซอเรน เคียร์เคอการ์ด” (Soren Kierkegaard, ค.ศ. 1813-1855) เป็นคนแรกที่ได้รับการขนานนามว่าเป็นนักปรัชญาอัตถิภาวนิยม นอกจากนี้ยังมีนักปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่สำคัญอื่น ๆ อีก เช่น ฟีโอดอร์ โดสโต เย็ฟสกี (Fyodor Dostoyevsky, ค.ศ. 1821-1881) ฟรีดริช นีทเชอ (Friedrich Nietzsche, ค.ศ. 1844-1900) คาร์ล แจสเปอร์ (Karl Jaspers, ค.ศ. 1883-1969) มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger ค.ศ. 1889-1976) การ์เบรียล มาร์แซลล์ (Gabriel Marcel, ค.ศ. 1889-1973) แมร์โล-ปองตี (Merleau –Ponty, ค.ศ. 1908-1961) อัลแบร์ กามูส์ (Albert Camus, ค.ศ. 1963-1960) ฯลฯ ซึ่งจะขอกล่าวถึงโดยสังเขป ดังนี้

ซอเรน เคียร์เคอการ์ด ได้ค้นพบความจริงเกี่ยวกับชีวิตและแก่นแท้ของชีวิต ข้อนี้เองที่ทำให้เคียร์เคอการ์ดรู้สึกอบอุ่นขึ้น เพราะตามทรรศนะของเขาในฐานะที่เป็นคริสต์ศาสนิกชนยังเชื่อว่าพระผู้เปนเจ้า (God) ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ พระผู้เป็นเจ้าแบบที่พวกนักสอนศาสนาเคยยอมรับนับถือกันมาตั้งแต่โบราณกาล ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยเฉพาะในปี ค.ศ. 1830 เป็นระยะที่ได้มีการคัดค้านคุณค่า (Values) และสิ่งต่อไปนี้อย่างรุนแรงคือเกี่ยวกับอาตมัน (Soul Substance) เหตุผล (Logics) มนุษยชาติ (Man) และความเป็นจริง (Truth) เคียร์เคอการ์ดถือว่าสิ่งดังกล่าวไม่มีจริง และสร้างขึ้นโดยหลักแห้งเหตุผลเท่านั้น (Abstract and Rational Fabrications) และเขาได้ย้ำว่า สิ่งดังกล่าวนอกจากจะไม่มีจริงแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ไม่เกี่ยวกับมนุษย์เราด้วย (Non-Human and Impersonal) (พระมหาทองมา อรุณร์สี (แสงอรุณ), 2553: 32)

เคียร์เคอการ์ดคิดว่าเพลโตเป็นต้นตอของความผิดพลาดของปรัชญาตะวันตกและของคริสตศาสนา สุดยอดแห่งความผิดพลาดอยู่ที่ปรัชญาเฮเกล เคียร์เคอการ์ดชี้แจงว่า ไม่มีความจริงนิรันดรให้ยึดเหนี่ยวเป็นสรณะตายตัว ความจริงแท้ก็คือ สภาพของมนุษย์ในแต่ละขณะไม่มีกฎศีลธรรมมาตรฐาน แต่ทว่ามนุษย์แต่ละคนจะต้องตัดสินใจในแต่ละสภาพของชีวิต ความประพฤติเลวคือการหลีกเลี่ยงการตัดสินใจ การที่ต้องตัดสินใจทำให้คนเรามีความขยาด (Dread) และกังวลใจ

(Anxiety) เราจึงชอบเลี่ยงโดยการใช้เหตุผลสร้างระบบความคิดขึ้นเป็นที่พักพิง การตัดสินใจที่มีคุณค่าอันแท้จริงและที่จะช่วยให้มนุษย์พ้นจากความขยาด สำหรับเคียร์เคอการ์ดก็คือการตัดสินใจเลือกพระเจ้าเป็นสรณะ (กีรติ บุญเจือ, 2522: 14)

ฟีโอดอร์ โดสโต เย็ฟสกี เป็นนักเขียนนวนิยายระดับโลกชาวรัสเซีย ไม่รู้จักหนังสือของเคียร์เคอการ์ด แต่ก็มีความคิดคล้ายคลึงกันในนวนิยาย จึงนับได้ว่า เป็นความคิดอิสระต่อกัน โดสโต เย็ฟสกี มักจะแทรกความคิดปรัชญาในนวนิยายซึ่งจะเป็นมูลบทของขบวนการอัตถิภาวนิยมต่อมา เขาเกิดที่กรุงมอสโก เติบโตขึ้นในสมัยที่ประเทศรัสเซียกำลังเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจอย่างหนัก เนื่องจากการปกครองระบอบศักดินาด้วยความเข้าใจในชะตากรรมของคนยากไร้จึงเข้าขบวนการสังคมนิยม ต่อมาถูกจับและถูกเนรเทศไปทำงานหนักที่ไซบีเรียเป็นเวลา 5 ปี (ค.ศ. 1849-1854) เมื่อกลับมาจึงเขียนหนังสือเพื่อตำหนิความอยุติธรรมของสังคม และชักชวนทางอ้อมให้มีการปฏิรูปสังคมในขั้นพื้นฐาน งานสำคัญที่แสดงความคิดเด่นที่สุด ได้แก่ Letters from the Underground, ค.ศ.1864 (จดหมายจากใต้ดิน) ผลงานอื่น ๆ เช่น Poor Folk, ค.ศ. 1846 (คนจน) The Brothers Karamazov, ค.ศ. 1880 (พี่น้องตระกูลคารามาซ็อฟ) โดสโต เย็ฟสกีได้นำเสนอความคิดว่า มนุษย์แต่ละคนเผชิญปัญหาของตนเองจะต้องตัดสินใจ เลือกโดยตนเอง ไม่มีใครจะทำแทนกันได้ แต่ละคนจะต้องเป็นตัวของตัวเอง มีหลักยึดมั่นสำหรับตนเอง มีบุคลิกภาพของตนเอง จะเป็นเช่นนี้ได้ก็ต้องกล้าเผชิญปัญหา ขบคิด และเลือกทางชีวิตที่เห็นว่าดีที่สุดสำหรับตน ไม่ควรตกเป็นเครื่องมือของใครเลย แต่ต้องร่วมมือกันเพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรมและสงบสุข (กีรติ บุญเจือ, 2522: 15)

ฟรีดริช นีทเชอ เป็นนักวรรณคดีและนักปรัชญาชาวเยอรมันที่มีอิทธิพลต่อความคิดของโลกในหลายด้าน เขานำเสนอแนวคิดว่า มนุษย์ไม่มีศักยภาพที่จะสามารถเข้าใจถึงอุตรภาพ (Transcendence) ได้ ซึ่งนำมาถึงประโยคที่สำคัญของเขาที่ว่า “God is Dead”(วีราศินี โภคสุวรรณ, 2550: 34) ซึ่งหมายถึง พระผู้เป็นเจ้าตายไปเสียแล้ว และคุณค่าทางจริยธรรมใด ๆ ที่ขึ้นอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าไม่มีอยู่ในโลกอีกต่อไป สิ่งนี้จึงเป็นเสมือนการประกาศเอกราชของมนุษย์ต่อกรอบเกณฑ์ที่หน่วงรั้งความเสรีทั้งปวง เขามีความคิดว่าสังคมมนุษย์ไม่ได้ขับเคลื่อนไปด้วยระบบความเชื่อและศีลธรรมอย่างที่เคยเป็นมา แต่เจริญงอกงามขึ้นได้ด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ด้วยเห็นว่าทั้งระบบศีลธรรมและเทคโนโลยีนั้นไม่มีอะไรแตกต่างกัน เพราะเป็นสิ่งซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นมาเองด้วยกันทั้งสิ้น ยิ่งไปกว่านั้นคุณค่าทางศีลธรรมรวมไปถึงแบบแผนทางจารีตประเพณีนั้นยังเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นความอ่อนแอของมนุษย์ด้วยกันเอง ถือเป็นการสร้างหลักการอย่างชัดเจนเพื่อครอบงำมนุษย์ด้วยกันเอง ดังนั้นจึงไม่มีสิ่งใดเป็นสิ่งจริงแท้ (Fact) เมื่อไร้พระเจ้า กฎเกณฑ์อื่นใดก็ไม่มีเช่นกัน เมื่อปราศจากศีลธรรมไร้ซึ่งความจริงแท้มีแต่เพียงการตีความของมนุษย์เท่านั้น เช่นนั้นแล้วมนุษย์จึงมีความจำเป็นต้องพึ่งตัวเองเพื่อการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ที่สุด คือ อภิมนุษย์ (Superman) (ณัฐพล ผลสว่าง, 2564: 50) ส่วนทางด้านวรรณคดีแนวคิดของเขามีอิทธิพลอย่างมากต่อนักเขียนคน

อื่น ๆ เช่น เฮอร์มานน์ เอสเส (Hermann Hesse) โทมัส มันน์ (Thomas Man) ฯลฯ (กีรติ บุญเจือ, 2522: 15)

คาร์ล แจสเปอร์ ซึ่งเป็นทั้งนักจิตวิทยาและนักปรัชญาด้วย เขาเป็นอีกผู้หนึ่งที่ไม่พอใจกับปรัชญาแบบเดิม และเห็นด้วยกับวิธีการทางปรัชญาของฮุสเซิร์ล แต่คิดว่าเนื้อหาของฮุสเซิร์ลยังไม่ถูกต้อง ฉะนั้นจึงคิดว่าหากนำวิธีการของฮุสเซิร์ลมาใช้กับเนื้อหาทางปรัชญาของเคียร์เคอการ์ดและนิตซ์เช่ได้จะเป็นเรื่องที่น่าสนใจและก่อประโยชน์อย่างยิ่ง (กีรติ บุญเจือ, 2522: 18) เขาคิดว่าวิทยาการปฏิฐานทั้งหลาย (Positive sciences) มีขอบเขตจำกัดอยู่เฉพาะที่การสังเกตทดลองเท่านั้น หากพ้นจากข้อนี้ไปจะไม่สามารถตัดสินใด ๆ ได้เลย แต่เขาก็เห็นว่า สิ่งนี้เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการค้นความทางปรัชญาต่อไป และแจสเปอร์เป็นคนแรกที่นำคำว่า “ปรัชญาชีวิตการดำรงอยู่” (Philosophy of existence) มาใช้ในงานเขียนของเขา (ฮิเดกิ ฮิรามัทซึ, 2543: 27-29)

ที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า มีนักปรัชญาบางคนใช้วิทยาการปฏิฐานเป็นพื้นฐาน นับว่าถูกต้องทว่ายังบกพร่อง เพราะยังขาดส่วนประกอบที่สำคัญที่สุด คือ ตัวผู้คิด ซึ่งเป็นผู้มีอัตถิภาวะในสถานการณ์ (existent in situations) แต่ละคนมีสถานการณ์เฉพาะของตนไม่ซ้ำแบบกัน ผู้ที่อยู่ใต้อำนาจของสถานการณ์อย่างราบคาบจะไม่มีปัญหาอะไร แต่บางคนดิ้นรนเพื่ออยู่เหนือสถานการณ์ของตน การดิ้นรนนำไปสู่การเผชิญหน้า การตัดสินใจเลือก ความผิดหวัง ความทุกข์ ความกลัวตาย การหาทางหลุดพ้น ทั้งหมดเหล่านี้ทำให้ต้องการรู้จักและเข้าใจอัตถิภาวะมากขึ้น ทำให้สนใจอัตถิภาวะอื่น ๆ นอกจากอัตถิภาวะของตน

อภิปรัชญานำไปสู่การวิเคราะห์ถึงอุตตรภาวะของตนเอง ทำให้เผชิญหน้ากับอุตตรภาวะบริสุทธิ์ ซึ่งครอบงำทุกสิ่ง (Umgreifend = embracing) ผู้ที่เข้าถึงแล้วไม่สามารถจะชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจได้โดยตรง จึงใช้สัญลักษณ์อธิบายว่าเป็นพระเจ้าและอื่น ๆ ตามแต่จะเห็นว่ายกย่องได้ดีที่สุดแต่ทว่าการใช้สัญลักษณ์นี้ทำให้คนรู้เท่าไม่ถึงการณ์เข้าใจตามตัวอักษรจนเกิดความเข้าใจผิดมากมาย ปรัชญาของแจสเปอร์จึงเป็นเพียงเสียงเรียกร้อง (Appell = appeal) คือ เรียกร้องให้ค้นคว้าปรัชญาให้ถูกวิธีและถูกแนว ซึ่งแจสเปอร์คิดว่าวิธีการของฮุสเซิร์ลดีที่สุด ส่วนเนื้อหานั้นเคียร์เคอการ์ดและนิตซ์เช่เริ่มต้นไว้ดีแล้ว ควรค้นคว้ากันต่อไปตามสถานการณ์ของแต่ละคน และจากหนังสือชื่อ Existenzphilosophie (ปรัชญาอัตถิภาวะ) แจสเปอร์ที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1938 นักวิจารณ์จึงให้ชื่อขบวนการแนวคิดนี้ว่า Existentialism (ลัทธิอัตถิภาวนิยม) ซึ่งซาตร์เป็นคนแรกที่ยอมรับคำนี้ ต่อจากนั้นเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป แม้ว่าจะมีนักคิดบางคนถูกจัดอยู่ในกลุ่มนี้ แต่ไม่ยอมรับรู้ เนื่องจากไม่พอใจกับความคิดบางข้อหรือการวางตัวของผู้ที่อ้างว่าอยู่ในกลุ่มนี้บางคน แต่นักวิจารณ์เห็นว่าคำนี้เหมาะสมแล้ว จึงนิยมใช้กันต่อมาอย่างกว้างขวาง (กีรติ บุญเจือ, 2522: 18-19)

มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ เป็นนักปรัชญาชาวเยอรมัน และเป็นศิษย์ของฮุสเซิร์ล มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ได้นำเอาวิธีการทางปรากฏวิทยา (Phenomenology) ฮุสเซิร์ลมาใช้ในการวิเคราะห์

ทฤษฎีของเขาพบว่า โดยธรรมชาติแล้วคนเรามีความสนใจ คือ สนใจอยากรู้โลก คน และตนเอง ซึ่งเป็นความเข้าใจอย่างผิวเผินเกี่ยวกับอัตถิภาวะ นับเป็นความเข้าใจก่อนระดับปรัชญา (Pre-philosophical concept) แต่หากขบคิดมากขึ้นก็จะพบว่าตัวเองเป็นสุญตา ผู้ขาดหลักยึดเหนี่ยวโดยสิ้นเชิง เพราะทุกอย่างต่างมุ่งไปสู่ความตาย อันเป็นสุญตาสมบูรณ์ ซึ่งนำไปสู่ความขยาดต่อสุญตา จะพ้นจากภาวะนี้ได้ มนุษย์ต้องเปิดโอกาสให้ตัวเองสร้างอัตถิภาวะที่แท้ขึ้นมา ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็เมื่อมนุษย์ได้เผชิญหน้าต่อสถานการณ์ด้วยตนเอง และเลือกปฏิบัติเลือกยึดถือด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการเลือกโดยเสรี สิ่งนี้เองเรียกว่าอัตถิภาวะที่แท้จริง และเมื่อมนุษย์คิดได้ถึงขั้นนี้ชีวิตก็จะพบความสุขอย่างยิ่ง มาร์ติน ไฮเดกเกอร์สร้างสรรค์งานเขียนที่ยิ่งใหญ่ชื่อ Being and Time (ค.ศ. 1927) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับการดำรงอยู่ของชีวิตมนุษย์ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะบรรยายถึงชีวิตจากจุดยืนที่ว่ามนุษย์เป็นสิ่งที่มีอยู่ในโลก (being-in-the-world) (กีรติ บุญเจือ, 2522: 17)

การ์เบรียล มาร์แซลล์ ได้นำปรัชญาของแบ็รกซอง (Bergson, ค.ศ. 1859-1941) มาพัฒนาแนวคิดของเขา โดยการ์เบรียลเน้นว่า การดำรงอยู่ของมนุษย์นั้น จะต้องมีความเข้าใจในความเป็นตัวตน ที่มีความเกี่ยวพันอย่างเป็นรูปธรรมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ต่อมาแมร์โล-ปองตี ได้รวบรวมข้อสังเกตของมาร์แซลล์ ไปใช้เป็นพื้นฐานในงานของเขา ซึ่งมีลักษณะเป็นปรากฏการณ์วิทยาที่เกี่ยวกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ (วีราศินี โภคสุวรรณ, 2550: 11) เรื่อยมาจนมาถึงฌอง ปอล ซาตร์ เขาได้นำคำว่า อัตถิภาวนิยม (Existentialism) มาใช้ในงานของเขาเป็นครั้งแรก จนได้รับความนิยมอย่างมากตั้งแต่ปี ค.ศ. 1940 เป็นต้นมา

ปรัชญาอัตถิภาวนิยมบางทีก็เรียกว่าเป็นการปฏิเสธระบบปรัชญาเหตุผลนิยมแบบเดส์การ์ต หลักสำคัญปรัชญาลัทธินี้มีอยู่ว่า การมีอยู่ของมนุษย์มีมาก่อนลักษณะของมนุษย์ (Existence precedes essence) การมีอยู่ของมนุษย์ (เกิด) มีมาก่อนลักษณะของมนุษย์ (พระวิทูล สนฺตจิตฺโต, และคณะ, 2563: 116) ดังที่ ฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวไว้ว่า เราเริ่มด้วยการยืนยันว่ามนุษย์มีอยู่ แต่ยังไม่ได้กำหนดว่ามนุษย์คืออะไร เพราะหลังจากที่มนุษย์มีอยู่ (Exist) แล้ว มนุษย์จึงกำหนดให้ตนเองเป็นอะไรด้วยตัวของเขาเองในภายหลัง เพราะปรัชญานี้ไม่ได้ศึกษามนุษย์เป็นลักษณะสากล แต่ศึกษามนุษย์แต่ละคนในฐานะปัจเจกชน (Individual) อันมีความแปลกเด่นเฉพาะของมนุษย์แต่ละคน (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2551: 1)

กีรติ บุญเจือ แสดงแนวคิดไว้ว่า อัตถิภาวนิยมไม่ใช่ระบบปรัชญาหรือระบบความคิด แต่เป็นการระบุถึงท่าทีของความคิดที่มีปฏิกิริยาต่อปรัชญาที่เป็นระบบ อย่างไรก็ตามนักปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่สร้างระบบความคิดขึ้นมาใหม่ บางท่านไม่ยอมรับว่าตนถือลัทธิอัตถิภาวนิยม เพราะคำนี้มีความหมายเลือนไปถึงการชอบทำอะไรแปลกแหวกแนวจากความคิดตามกระแสหลักของคนในสังคม อันหมายถึง ความคิดที่ได้มาจากการเผชิญหน้า (Confrontation) กับความมีอยู่ของตนเอง ยอมรับสภาพของตนในสิ่งแวดล้อมที่เป็นจริงยอมรับปัญหาอันเกิดจากการมีอยู่ของตนในสิ่งแวดล้อม

ที่กำหนดให้ในความเป็นจริง ยอมรับว่าการแก้ปัญหาต้องมีพื้นฐานอยู่บนความเป็นจริงแห่งการมีอยู่ของตนในสิ่งแวดล้อมจริงที่กำหนดให้มา ตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน (กีรติ บุญเจือ, 2522: 14)

ปัญหาที่นักปรัชญาอัตถิภาวนิยมให้ความสนใจ เช่น เสรีภาพของปัจเจกชน (Freedom) การตัดสินใจของปัจเจกชน (Decision) การรับผิดชอบต่อการกระทำของปัจเจกชน (Responsibility) ทั้งนี้เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนประกอบสำคัญที่สุดของความเป็นบุคคลของปัจเจกบุคคลที่ทำให้แต่ละคนเด่นเป็นตัวของของตัวเองอย่างสมบูรณ์ ไม่เพียงเท่านี้ นักปรัชญากลุ่มนี้ยังให้ความสนใจกับปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความมีอยู่ของปัจเจกชนด้วย ได้แก่ ความจำกัดหรือความไม่สมบูรณ์ของปัจเจกชน ความไม่คุ้นเคย ความผิดหวัง และความตายของปัจเจกชน ด้วยนักปรัชญากลุ่มนี้เห็นว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งที่ประดับโลกเท่านั้น หากแต่เป็นส่วนที่มีความสัมพันธ์อันตึงเครียดกับโลกด้วยและต้องเผชิญกับความขัดแย้งอันน่าโศกสลดกับโลกได้เสมอ อีกประการหนึ่งที่สำคัญ คือ การเน้นถึงความสำคัญของอารมณ์ของมนุษย์ด้วย เพราะนักปรัชญาอัตถิภาวนิยมถือว่าอารมณ์เป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งของความเป็นมนุษย์ นักปรัชญาอย่าง เคียเคอการ์ด มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ และ ฌอง ปอล ซาร์ตร์ จึงสนใจวิเคราะห์อารมณ์ของมนุษย์ เช่น ความกังวล ความเบื่อหน่าย ความคลื่นเหียน โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในด้านปรัชญาเช่นกัน ไม่เพียงแต่เรื่องของเหตุผลเท่านั้น (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2551: 2-6) จะเห็นได้ว่านักปรัชญาอัตถิภาวนิยมไม่เห็นด้วยกับระบบปรัชญาแบบดั้งเดิมที่มุ่งแต่แสวงหาแก่นของความเป็นจริงที่อยู่เหนือธรรมชาติจนสร้างระบบความคิดไว้อย่างสับสน พวกเขาจึงกระตุ้นให้มนุษย์กลับมายึดเอา “สภาวะความมีอยู่ของตน” มาเป็นจุดเริ่มต้นในการแสวงหาความหมายที่แท้จริง โดยให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเกี่ยวกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ (Human existence) มาเป็นแกนกลางในการทำความเข้าใจมนุษย์ (รชฎ สาตราวุธ, 2554: ออนไลน์) นั่นเอง

ดังกล่าวมานี้ สรุปได้ว่า หลักสำคัญของปรัชญานี้จะให้ความสำคัญแก่มนุษย์มากที่สุด กล่าวคือ มนุษย์มีเสรีภาพในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามความพอใจและจะต้องรับผิดชอบในสิ่งที่เลือก มนุษย์เป็นผู้สร้างการเชื่อมโยงของพวกเขาเองกับโลก เสรีภาพและความรับผิดชอบจึงเป็นเป้าหมายหลักหรือสาระสำคัญมากของการดำรงอยู่ของมนุษย์ตามทัศนะปรัชญาอัตถิภาวนิยม ส่วนของนักวิชาการทางด้านปรัชญามีความเห็นร่วมกันโดยสรุปเป็นหลักการไว้อย่างน้อย 5 ประการด้วยกันเกี่ยวกับลักษณะของปรัชญาอัตถิภาวนิยม คือ 1) เน้นการดำรงอยู่ของมนุษย์ก่อนคุณค่าอื่นใด 2) ให้ความสำคัญแก่ปัจเจกภาพมากกว่าสากลภาพ 3) เน้นเสรีภาพมากกว่ากฎเกณฑ์ 4) เน้นการสร้างสรรค์มากกว่าระเบียบแบบแผนที่ตายตัว และ 5) เน้นความรู้สึกมากกว่าเหตุผล ส่วนในด้านความรู้ 2 นัยนั้น คือ ความรู้เชิงอัตนัยหรืออัตวิสัย (Subjective knowledge) กับความรู้เชิงปรนัยหรือภาววิสัย (Objective knowledge) ปรัชญาอัตถิภาวนิยมเน้นความรู้เชิงอัตนัยมากกว่าความรู้เชิงปรนัย

2.3 ปรัชญาอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ของฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre)

จุดเริ่มต้นแห่งกระแสความคิดของปรัชญาอัตถิภาวนิยมนี้เกิดขึ้นจากนักปรัชญาสายฝรั่งเศส โดยมีเคียร์เคอการ์ดเป็นดั่งบิดาของลัทธิ แต่ทว่าผู้ที่ทำให้แนวคิดแบบอัตถิภาวนิยมปรากฏเป็นที่แพร่หลายก็คือ มาร์ติน ไฮเดกเกอร์และฌอง ปอล ซาร์ตร์ โดยเฉพาะฌอง ปอล ซาร์ตร์นั้นมีส่วนอย่างมากที่ทำให้แนวคิดนี้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางออกไปยิ่งขึ้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากบรรดางานวรรณกรรมที่เขาได้รังสรรค์ขึ้นมาในบรรณพิภพ ด้วยพลังแห่งการจินตนาการพิเศษและความสามารถในงานเขียนหลายด้านของเขา ทั้งในด้านบทละคร เรื่องสั้น นวนิยาย และปรัชญา (วนิดา ขำเขียว, 2556: 132) แรงสั่นสะเทือนทางปัญญาที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้สร้างขึ้นนี้นับว่ามีความน่าสนใจอย่างยิ่ง ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาและนำเสนอเฉพาะปรัชญาอัตถิภาวนิยมของฌอง ปอล ฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre) เท่านั้น เพื่อที่จะนำแนวคิดทางปรัชญาของฌอง ปอล ซาร์ตร์ไปวิเคราะห์ตัวบทวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย ดังจะได้แจกแจงเป็นลำดับต่อไป

2.3.1 ประวัติและงานวรรณกรรมของฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre)

การกล่าวถึงประวัติของฌอง ปอล ฌอง ปอล ซาร์ตร์ Jean-Paul Sartre และงานวรรณกรรมของเขา ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของเขานั้นถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในบริบทนี้ เพราะจะทำให้ทราบถึงความเป็นมาตลอดจนเข้าใจถึงหลักปรัชญาของเขาว่ามีพื้นฐานสำคัญมาจากปัจจัยใดบ้างอันแสดงให้เห็นท่าทีและหมุดหมายแห่งการสื่อสารแนวคิดไปสู่ผู้คนในสังคมของเขาว่าเป็นอย่างไร

1. ประวัติของฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre)

ฌอง ปอล ซาตร์ (Jean-Paul Sartre) เกิดวันที่ 21 มิถุนายน ค.ศ. 1950 ในครอบครัวผู้มีฐานะ ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส บิดาเป็นวิศวกรทหารเรือ เสียชีวิตในอินโดจีนเมื่อฌอง ปอล ซาร์ตร์ตอายุได้เพียง 2 ขวบเท่านั้น จึงทำให้ฌอง ปอล ซาร์ตร์และมารดาต้องอาศัยอยู่กับตาและยายจนกระทั่งฌอง ปอล ซาร์ตร์เข้าโรงเรียนและมารดาของเขาสมรสใหม่ ตาของฌอง ปอล ซาร์ตร์ คือ ดร.ชาร์ลส์ สไวเซอร์ (Dr.Charles Schweitzer) (พินิจ รัตนกุล, 2549) เป็นศาสตราจารย์สอนภาษาเยอรมันที่ลาซอร์บอน (La Sorbonne) (จินตนา ดำรงเลิศ, 2548) ดร.สไวเซอร์เป็นผู้คงแก่เรียนและเคร่งศาสนา เขาปรารถนาให้ฌอง ปอล ซาร์ตร์เป็นผู้มีระเบียบวินัยและรอบรู้วิทยาการต่าง ๆ ตั้งแต่อายุยังน้อย จึงคอยส่งเสริมสนับสนุนให้ฌอง ปอล ซาร์ตร์อ่านเขียนหนังสือมากกว่ากิจกรรมอื่นใด ฌอง ปอล ซาร์ตร์เองก็ไม่ได้นิยมการเที่ยวเล่นเช่นเด็กในวัยเดียวกัน แต่กลับใช้เวลาว่างส่วนมากอยู่ในห้องสมุดของตาที่มีหนังสือมากมายหลายประเภท ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เขาอ่านเขียนได้

ตั้งแต่อายุ 6 ขวบ และเมื่ออายุ 9 ขวบ ก็เริ่มคิดว่าต้องเป็นนักเขียนเท่านั้นจึงจะมีชีวิตอมตะ (กีรติ บุญเจือ, 2522)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์เรียนหนังสืออยู่บ้านจนถึงอายุ 11 ปี แล้วจึงเข้าศึกษาที่โรงเรียนในเมืองชายทะเลแห่งหนึ่งจนกระทั่งย้ายไปศึกษาต่อที่โรงเรียนมัธยมเฮนรี่ 4 (Henry IV Secondeary School) ในกรุงปารีส เมื่ออายุได้ 19 ปี ฌอง ปอล ซาร์ตร์เข้าศึกษาต่อในสถาบันนฝึกหัดครูชั้นสูง (École Normale Supérieure) ในด้านปรัชญา และจบจากสถาบันแห่งนี้ในระดับปริญญาเอกเมื่อปี ค.ศ. 1929 ในปีเดียวกันนี้ เขาได้รู้จักกับซีโมน เดอ โบวัวร์ (Simone de Beauvoir) ซึ่งขณะนั้นมีอายุ 21 ปีถัดมาใน ค.ศ. 1931 ฌอง ปอล ซาร์ตร์สอบได้ใบอนุญาตเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยด้านปรัชญาในลำดับที่ 1 และซีโมน เดอ โบวัวร์ได้ลำดับที่ 2 หลังจากนั้นเขาได้รับการบรรจุเข้าสอนวิชาปรัชญาในโรงเรียนมัธยมศึกษาที่เมืองเลออาเฟวรอ (Le Havre) ต่อมาฌอง ปอล ซาร์ตร์และซีโมนได้กลายเป็นคู่ชีวิตกัน ด้วยเหตุที่ซีโมน เดอ โบวัวร์ เป็นสตรีที่มีแนวคิดก้าวหน้าเท่าทันกับฌอง ปอล ซาร์ตร์ และเป็นนักเขียนที่สร้างสรรค์งานด้วยแนวคิดสตรีนิยมในเวลาต่อมา (จินตนา ดำรงเลิศ, 2548)

ความสัมพันธ์ระหว่างฌอง ปอล ซาร์ตร์กับซีโมนไม่ได้อยู่ในขนบเดียวกันกับคู่รักอื่น ๆ เพราะทั้งสองมีแนวคิดชัดเจนว่าไม่ต้องการให้การแต่งงานมาเป็นเครื่องผูกมัดทั้งทางกฎหมายหรือในนามของศาสนา จึงตกลงอยู่ด้วยกันโดยไม่แต่งงานตลอดชีวิต สำหรับฌอง ปอล ซาร์ตร์แล้วการแต่งงานที่แท้จริงคือการที่ชายหญิงตกลงใจจะใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันในชั่วระยะเวลาหนึ่งด้วยความสมัครใจ ส่วนจะอยู่ด้วยกันนานเพียงใดนั้นย่อมขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของทั้งสองฝ่าย ฉะนั้น การแต่งงานตามกฎหมายหรือศาสนา จึงเป็นดังพันธะคอยรัดรึงทำให้ยากแก่การเลิกรากัน แนวคิดเช่นนี้แสดงถึงความมีเสรีภาพของทั้งคู่ และนับเป็นเรื่องท้าทายค่านิยมอย่างมากในสังคมฝรั่งเศสยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ยังคงเคร่งครัดในขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างยิ่งยวด แม้ทั้งสองจะไม่มีข้อผูกมัดตามค่านิยมของสังคม แต่ฌอง ปอล ซาร์ตร์และซีโมนก็เป็นเพื่อนชีวิตร่วมทางกันยาวนานถึง 50 ปี จนกระทั่งฌอง ปอล ซาร์ตร์ถึงแก่กรรมไปก่อน (พินิจ รัตนกุล, 2549) ในขณะที่ทั้งสองครองคู่กันต่างฝ่ายต่างก็ให้เสรีภาพแก่กันอย่างเต็มที่ โดยไม่คิดให้อีกฝ่ายเปลี่ยนแปลงไปในแบบที่ตนปรารถนา

หลังจากที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์จบการศึกษาในระดับปริญญาเอกแล้ว เขาได้รับแต่งตั้งเป็นอาจารย์สอนวิชาปรัชญาที่เมืองต่าง ๆ แถวชายทะเลได้เพียงระยะเวลาหนึ่งก็ย้ายไปสอนหนังสือที่กรุงปารีส และต่อมาในระหว่างปี ค.ศ. 1933-1934 ฌอง ปอล ซาร์ตร์เดินทางไปศึกษาวิชาปรัชญาเพิ่มเติมที่กรุงเบอร์ลิน ประเทศเยอรมนี ทั้งนี้เพราะเบื่อหน่ายปรัชญาแบบเดิมที่สนใจแต่เรื่องสากลและสิ่งที่เป็นนามธรรม จึงทำให้เขาพบกับเอ็ดมุนด์ ฮุสเซิร์ล (Edmund Husserl) และมาร์ติน มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) ซึ่งเป็นผู้ร่วมบรรยายในขณะนั้น ฌอง ปอล ซาร์ตร์ศรัทธาในแนวทางของฮุสเซิร์ลเพราะสอนให้ศึกษารูปธรรมเท่าที่ปรากฏ วิธีการศึกษาแบบใหม่ที่ฮุสเซิร์ลใช้เรียกว่าวิธีปรากฏการณ์ (Phemonenology) และนิยมในแนวคิดของมาร์ติน ไฮเดกเกอร์ตรงที่เสนอ

เนื้อหาใหม่สำหรับวิชาปรัชญา ที่ว่าให้สนใจความเป็นจริงเฉพาะหน่วยแทนการขบคิดเรื่องสัจธรรมทั่ว ๆ ไป (Essential) นอกจากนั้นเขายังศึกษาปรัชญาของซอเรน เคียร์เคอการ์ด (Soren Kierkegaard) ซึ่งในขณะนั้นยังไม่เป็นที่รู้จักโดยทั่วไป ฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้นำแนวคิดของบรรดานักคิดเหล่านั้นมาผสมผสานขบคิดต่อจนกลายเป็นแนวความคิดของตนเอง กำเนิดเป็นปรัชญาที่มีลักษณะเป็นปรากฏการณ์วิทยาแนวอัตถิภาวะ (Existential Phenomenology) แต่นักวิจารณ์ส่วนมากจัดอยู่ในประเภทอัตถิภาวนิยมแบบอเทวะ(Atheistic Existentialism) ต่อจากนั้น ในปี ค.ศ. 1935 ฌอง ปอล ซาร์ตร์เข้าสอนวิชาปรัชญาที่มหาวิทยาลัยก็องดอร์เซต์ (Gondorcet) ณ กรุงปารีส ทำให้มีนักศึกษาจำนวนมากเลื่อมใสในแนวความคิดของเขา (กีรติ บุญเจือ, 2522)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์มีความปรารถนามาตั้งแต่เด็กว่าจะเป็นนักเขียน ถึงแม้จะมีงานสอนเลี้ยงชีพแล้ว แต่ก็มิได้ละทิ้งความตั้งใจอันแน่วแน่นี้ ฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้นำสิ่งที่เขาเรียนรู้ทางทฤษฎีปรัชญามาสร้างเป็นงานเขียนขึ้นมากมายหลากหลายประเภท ทั้งเรื่องสั้น นวนิยาย บทละคร บทความหรือหนังสือปรัชญา ผลงานของเขาเป็นที่นิยมในวงกว้าง จนฌอง ปอล ซาร์ตร์ต้องลาออกจากงานสอนหนังสือมาเขียนหนังสือเพียงอย่างเดียว ซึ่งเขามักจะไปนั่งเขียนหนังสือท่ามกลางบรรยากาศที่คราคร่ำด้วยผู้คนและบทสนทนาอันหลากหลายความคิดที่ร้านกาแฟชื่อ Café de Flore ในย่าน -German-der-Pres ใกล้มหาวิทยาลัยซอร์บอน ทำให้บรรดานักอ่านที่นิยมชมชอบแนวความคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์แห่แหนไปที่ร้านกาแฟนี้อย่าคับคั่ง เป็นเหตุให้ฌอง ปอล ซาร์ตร์ต้องเลิกไปเขียนหนังสือที่ร้านกาแฟแห่งนี้ในที่สุดเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 อุบัติขึ้น ชีวิตการงานของฌอง ปอล ซาร์ตร์ก็ต้องหยุดชะงักลง ทหารนาซีเข้ายึดครองกรุงปารีส ฌอง ปอล ซาร์ตร์ถูกเกณฑ์เป็นทหารเพื่อร่วมรบในสงคราม และปีต่อมาเขาได้ตกเป็นเชลยในค่ายกักกันเยอรมัน ฌอง ปอล ซาร์ตร์ใช้เวลาว่างในค่ายเขียนบทละครและกำกับการแสดงเพื่อปลอบขวัญปลุกใจเพื่อนร่วมชาติในค่ายกักกัน เมื่อฝรั่งเศสยอมแพ้แก่เยอรมันแล้ว ฌอง ปอล ซาร์ตร์และเชลยอื่น ๆ จึงถูกปล่อยตัวออกมา ในระหว่างนี้ ฌอง ปอล ซาร์ตร์เขียนบทความและบทละครจำนวนมาก เพื่อกระตุ้นชาวฝรั่งเศสให้ต่อสู้และนำเสรีภาพกลับคืนมา หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้ร่วมมือกับแรมง อารง (Raymond Aron) โมรีก แมโล-ปงตี (Maurice Merleau-Ponty) อัลแบร์ การมูร์ (Albert Camus) ซีโมน เดอ โบวัวร์ และนักเขียนคนอื่น ๆ ออกนิตยสารชื่อ Les Temps Moderns (The modern time) เพื่อสื่อสารให้ผู้คนร่วมกันปรับปรุงสังคมตามแนวปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม (กีรติ บุญเจือ, 2522) และฌอง ปอล ซาร์ตร์ยังตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศส เขาใช้ความสามารถทั้งการพูดและเขียนเพื่อต่อต้านการกดขี่ข่มเหงและการเอารัดเอาเปรียบที่มีอยู่ในสังคม นอกจากนั้นยังเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียกร้องเสรีภาพให้แก่ประเทศด้อยพัฒนา มีการคัดค้านนโยบายของประเทศฝรั่งเศสในแอลจีเรีย สนับสนุนการปฏิวัติของชาวคิวบา ประณามการแทรกแซงของอเมริกาในเวียดนาม เป็นต้น

ปี ค.ศ. 1966 ฌอง ปอล ซาร์ตร์ตัดสินใจลาออกจากพรรคคอมมิวนิสต์ เนื่องจากพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสประกาศสนับสนุนรัสเซีย เมื่อรัสเซียส่งทหารเข้ายึดครองฮังการี หลังจากนั้นฌอง ปอล ซาร์ตร์ก็เริ่มพูดและโจมตีลัทธิมาร์กซิสต์ตลอดมา เพราะเห็นว่าลัทธิมาร์กซิสต์ที่นำไปใช้นั้นเป็นระบอบเผด็จการอย่างหนึ่ง ไม่สามารถสร้างความเป็นธรรมในสังคมได้ให้เกิดขึ้นได้ ฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงสร้างปรัชญาอัตถิภาวนิยมขึ้นมาเพื่อต่อต้านลัทธิมาร์กซิสต์ที่ไม่เห็นคุณค่าของเสรีภาพในตัวบุคคล ด้วยความเชื่อมั่นในเสรีภาพ ฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงไม่ผูกมัดตนเองเข้ากับลัทธิหรือองค์กรใด ๆ อีกต่อไป (วรวิทย์ วศินทรากร, 2538: 99) นอกจากนั้น ฌอง ปอล ซาร์ตร์ยังเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองในหลายโอกาส อาทิ เข้าร่วมกับศึกษาและกรรมกรเพื่อขับไล่รัฐบาลของฌอง ปอล ซาร์ตร์ลส์ เดอโกล ซึ่งทำให้ฌอง ปอล ซาร์ตร์ถูกจับเข้าคุกหลายครั้ง ประณามการที่สหภาพโซเวียตใช้กำลังบุกรุกกรุงปรากใน ค.ศ. 1968 ร่วมลงนามในคำประกาศแสดงความเห็นใจชาวยิวในสหภาพโซเวียต ค.ศ. 1971 เห็นได้ว่าฌอง ปอล ซาร์ตร์มีความเคลื่อนไหวทางการเมืองและสังคมมาอย่างต่อเนื่อง เหตุเพราะเขาเชื่อว่า ความคิดกับการกระทำต้องไปด้วยกัน ความคิดจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อนำไปปฏิบัติ (จินตนา ดำรงเลิศ, 2548: 1102-1103)

แม้ในช่วงแรก ฌอง ปอล ซาร์ตร์เองจะไม่ยอมรับว่าตนนั้นเป็นนักลัทธิอัตถิภาวนิยมเสียทีเดียว เนื่องจากแนวคิดนี้มีภาพลักษณ์เป็นไปในด้านลบเสียมากกว่า โดยเฉพาะในประเทศฝรั่งเศสขณะนั้น คำว่านักอัตถิภาวนิยมมักจะถูกใช้เรียกแทนกลุ่มหนุ่มสาวที่มีพฤติกรรมแปลก ๆ ที่ไม่สอดรับกับแนวทางเดิมหรือความคาดหวังของคนในสังคมโดยทั่วไป เช่น การแต่งกายแปลกแหวกขนบนิยมของสังคม แต่ท้ายที่สุดฌอง ปอล ซาร์ตร์ก็ไม่อาจปฏิเสธแนวคิดของตนเองได้ ทำให้เขากลับยอมรับว่าตนเอง คือนักอัตถิภาวนิยมคนหนึ่งในภายหลัง (ฮิเดกิ ฮิรามัทซึ, 2563: 37) ฌอง ปอล ซาร์ตร์ใช้เวลาชั่วชีวิตในการคิดเขียน พูด เพื่อแสดงแนวคิดอันเป็นนามธรรมให้กลายเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้ด้วยการกระทำ (Doing) ของตนเอง ความจริงข้อนี้ปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อวันที่ 22 ตุลาคม ค.ศ. 1964 ฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้ปฏิเสธรางวัลโนเบลสาขาวรรณกรรม เพราะเห็นว่าเป็นรางวัลของประเทศทุนนิยมซึ่งเขามีความรู้สึกในทางลบอยู่แล้ว ด้วยเห็นว่าลัทธิทุนนิยมไม่อาจสร้างสังคมที่น่าอยู่ให้แก่มนุษย์ได้ อีกทั้งเชื่อว่าเกียรติยศนั้นเป็นสิ่งมอบให้กันไม่ได้ ปัจเจกชนต้องสร้างขึ้นด้วยตนเอง ในช่วงบั้นปลายของชีวิตฌอง ปอล ซาร์ตร์ต้องเผชิญกับปัญหาสุขภาพอย่างหนัก ทั้งตาที่บอดลง ร่างกายที่ป่วยเป็นอัมพาตจนไม่อาจช่วยเหลือตนเองได้ แม้กระทั่งสติปัญญาที่เฉียบแหลมของเขาก็ถูกลบเลือนด้วยโรคอัลไซเมอร์ จนในที่สุดเขาถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 15 เมษายน ค.ศ. 1980 ที่กรุงปารีส ขณะอายุได้ 75 ปี(วรวิทย์ วศินทรากร, 2538: 99)

2. งานวรรณกรรมของฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre)

งานเขียนของฌอง ปอล ซาร์ตร์สะท้อนความคิดทางปรัชญาของเขาอย่างเห็นได้ชัดเจน งานเขียนเรื่องแรกของฌอง ปอล ซาร์ตร์ที่ทำให้คนทั่วไปรู้จักเขาในนามของนักเขียนมีชื่อว่า

La Nauséa (แปลว่า อาการคลื่นเหียน คลื่นไส้) นวนิยายเรื่องนี้ประสบความสำเร็จตั้งแต่พิมพ์เผยแพร่ในปี ค.ศ. 1938 และต่อมาอีก 2 ปีก็ได้รับรางวัลทางวรรณคดี คือ Prix du roman populiste ความสำคัญของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่การบรรยายให้ผู้อ่านได้เข้าใจว่า “การดำรงอยู่”(existence) คืออะไร (ปานทิพย์ แก้วทิพย์, 2551: 92) จากนั้นตามมาด้วยเรื่องสั้นหลายตอนที่ชื่อ La Mur (กำแพง) ก็ตีพิมพ์ออกมา ในปี ค.ศ. 1939 ทั้งสองเรื่องนี้ประสบความสำเร็จอย่างมาก ได้รับเสียงวิจารณ์เชิงบวกจากบรรดานักวิชาการและกลุ่มปัญญาชนหัวก้าวหน้า (จินตนา ดำรงเลิศ, 2548: 1095)

ชาตร์เขียนหนังสือเพื่อนำเสนอความคิดทางปรัชญาไว้มากมายมี L'Imagination (จินตนาการ) ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1936 Esquisse d'une théorie des émotions (Sketch for a Theory of the Emotions=ร่างทฤษฎีอาเวค) ตีพิมพ์ใน ปี ค.ศ. 1939 (กีรติ บุญเจือ, 2522: 76) และ L'Imaginaire : Psychologie pheomenologique de l'imagination (เรื่องของจินตนาการ) ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1940 L'Etre et le neant (ความเป็นอยู่และความไม่มีอยู่) ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2486 L'existentialisme est un humanism ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1946 Questions de méthode ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1957 Critique de la raison dialectique ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1960 เป็นต้น

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ชาตร์ตีพิมพ์นวนิยายชุดสำคัญที่แสดงถึงแนวคิดอัตถิภาวนิยามชื่อ Les Chemins de la liberté (เส้นทางแห่งเสรีภาพ) เพื่อสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ ซึ่งปลอดจากพันธนาการของพระเจ้าและขนบจารีตของสังคม นวนิยายชุดนี้มี 3 เรื่อง ได้แก่ 1. L'Âge de raison (ยุคแห่งเหตุผล) 2. Le Sursis (ช่วงเวลาผัดผ่อน) ทั้งสองเรื่องตีพิมพ์ ค.ศ. 1945 และ 3. La Mort dans l'âme (ความตายในวิญญาณ) ตีพิมพ์ ค.ศ. 1948 (จินตนา ดำรงเลิศ, 2548: 1096)

ชาตร์เขียนบทละครไว้หลายเรื่อง โดยจัดผลงานของตนเองว่าเป็นบทละครแสดงสถานการณ์ (Théâtre de situations) บทละครเรื่องแรกคือ Le Mouches (แมลงวัน) เปิดแสดงใน ค.ศ. 1943 ต่อมาเขียนเรื่อง Huis- clos (ทางตัน) เป็นบทละครขนาดยาว 1 องก์ เปิดแสดงใน ค.ศ. 1944 บทละครสำคัญช่วงหลังสงครามโลกครั้ง 2 ได้แก่เรื่อง La Putain respectueuse (เกียรติโสเภณี) เปิดแสดงใน ค.ศ. 1946 และ Les Mains Sales (มือที่แปดเปื้อน) เปิดแสดงใน ค.ศ. 1947 บทละครเรื่องต่อมาคือ Le Diable et le bon Dieu (ซาตานและพระเจ้า) เปิดแสดงใน ค.ศ. 1951 (จินตนา ดำรงเลิศ, 2548: 1097-1100) Kean Ou Désordre Et Génie เปิดแสดงใน ค.ศ. 1954 Nekrassov เปิดแสดงใน ค.ศ. 1956 และเรื่อง Les Sequestres d'Altona เปิดแสดงใน ค.ศ. 1959 (กีรติ บุญเจือ, 2522: 76) นอกเหนือจากบทละครแล้ว ชาตร์ยังเขียนบทภาพยนตร์ขึ้นในปี ค.ศ. 1943 ชื่อเรื่อง Les jeux sont faits (The Chips Are Down) ตีพิมพ์เผยแพร่ในปี ค.ศ. 1947

ชาตร์ชอบเขียนงานประเภทร้อยแก้วเป็นพิเศษ เขาเชื่อว่างานเขียนประเภทร้อยแก้วสามารถสื่อสารสร้างความรู้สึกร่วมระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่านได้อย่างทรงประสิทธิภาพ ในปี ค.ศ. 1948 ชาร์ตร์

เขียนหนังสือชื่อ Qu'est-ce que la literature? (วรรณคดีคืออะไร) ซึ่งมีเนื้อหาสำคัญ 4 ตอน ได้แก่ การเขียนคืออะไร เขียนทำไม เขียนเพื่อใคร และสภาวการณ์ของนักเขียนช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี ค.ศ. 1960 พิมพ์หนังสืออัตชีวประวัติของตนเอง ชื่อ ‘Les Mots’ (แปลเป็นชื่อภาษาอังกฤษว่า ‘The Words’) เพื่อชี้แจงเบื้องหลังต่าง ๆ ของความคิดของตนเอง ได้เคยสัญญาว่าจะเขียนเกี่ยวกับปรัชญาจริยะ ซึ่งจนบัดนี้ผู้สนใจก็ยังคอยกันอยู่ (กีรติ บุญเจือ, 2522: 76) นอกจากนี้ยังมีผลงานบางส่วนที่ชาตร์เขียนขึ้นร่วมกับซีโมน เดอ โบวัวร์ คู่ชีวิตของเขา อาทิ เรื่อง Memoires d'une jeune fille range (ค.ศ. 1958) และเรื่อง La Force de l'age (ค.ศ. 1960-1962) ที่มีเนื้อหาเล่าถึงชีวิตของชาตร์ ตั้งแต่ยังเป็นนักเรียนผ่านมาจนถึงชีวิตของเขาในช่วงกลางศตวรรษที่ 50 ใน École Normale Supérieure (รชฏ ศาสตราวุฒิ, 2554: ออนไลน์)

ดังที่กล่าวมาข้างต้นเป็นผลงานบางส่วนในจำนวนมากของชาตร์ ซึ่งเห็นได้ว่า งานวรรณกรรมทั้งมวลที่ผ่านมาของเขา ได้สื่อสารแนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาอัตถิภาวนิยมซึ่งให้ความสำคัญต่อเสรีภาพและการกระทำของมนุษย์ ทำให้ทั่วโลกรู้จักเขาในฐานะนักอัตถิภาวนิยมคนสำคัญ (จินตนา ดำรงเลิศ, 2548: 1101-1103) งานเขียนแต่ละชิ้นของเขาราวกับจะแฝงไปด้วยพลังแห่งการปลุกเร้าจิตใจของคนหนุ่มสาวให้ลุกขึ้นมาพิจารณาตัดสินคุณค่าในสังคมกันใหม่ ถึงแม้ว่าจะมีปัญหาโต้แย้งมากมายในงานของชาตร์ ทว่าจุดเด่นของปรัชญาของเขานั้นหนักแน่นมั่นคงอยู่ที่การชี้ให้คนตระหนักในคุณค่าแห่งความเป็นตัวของตัวเอง กล้าคิดและกล้าตัดสินใจทำอะไรด้วยตนเอง โดยมิยอมตกอยู่ใต้อำนาจของสิ่งที่อยู่นอกตัวตนของเรา เช่น สังคม ประเพณี ตลอดจนค่านิยมของผู้อื่น (ศักดิ์ชัย นิรันทวี, 2543: 10)

2.3.2 แนวทางแห่งปรัชญาของฌอง ปอล ซาร์ตร์

1. แนวปรัชญา

ปรัชญาของฌอง ปอล ซาร์ตร์จัดอยู่ในประเภทลัทธิอัตถิภาวนิยมแบบอเทวะ (Atheistic Existentialism) โดยนักปรัชญาที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์ ได้แก่ เคียร์เคอการ์ด มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ และฮูสเซิร์ล ชาตร์จึงได้ผนวกความคิดจากนักปรัชญาเหล่านี้เข้ากับความคิดของตนเอง 2 ประการ อันได้แก่ การปฏิเสธพระเจ้า (Atheism) และความเชื่อมั่นในเสรีภาพ (Liberty) แล้วเกิดเป็นอัตถิภาวนิยมแนวชาตร์ (Existentialisme sartrien) ซึ่งเป็นอัตถิภาวนิยมแบบอเทวนิยม (จินตนา ดำรงเลิศ, 2548: 1093)

ชาตร์ไม่ยอมรับคุณค่าของศาสนาใดทั้งสิ้น เขาไม่เชื่อว่ามีโลกหน้าหรือชีวิตหน้า ไม่เชื่ออมตภาพ และความมีตัวตนของวิญญาณ ที่เรียกกันว่า วิญญาณนั้นเป็นเพียงกระแสแห่งความสำนึก (Stream of consciousness) ตายแล้วไม่มีอะไรเหลืออีกต่อไป ชาตร์จึงสอนให้เผชิญหน้ากับปัญหาในปัจจุบันเท่านั้น ให้แก้ปัญหาและรับผิดชอบในเหตุการณ์เฉพาะหน้าแล้วให้มีความพอใจและภูมิใจในการใช้เสรีภาพ และความรู้สึกรับผิดชอบของตน ให้ยอมรับสภาพว่ามนุษย์เราก็มีอยู่แค่นี้อย่าคิดใฝ่ฝันอะไรมากไปกว่านี้ ก็จะมีความสบายใจ และจะมีชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุขไปทุกวันจนถึงวันตาย

2. วิธีเสนอปรัชญา

ฌอง ปอล ซาร์ตร์เขียนหนังสือและบทความทางปรัชญาตามกระแสแห่งความบันดาลใจ เรื่องจึงไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยตามลำดับเรื่องอย่างที่นักตรรกวิทยาต้องการ คำอธิบายของฌอง ปอล ซาร์ตร์ มักจะกระโดดจากเรื่องหนึ่งไปถึงเรื่องอื่น ๆ อย่างง่ายดาย แล้วแต่ความบันดาลใจจะพาไป เรื่องเดียวกันอาจจะมีอธิบายไว้หลายแห่ง แต่ละแห่งจะมีรายละเอียดผิดเพี้ยนกันไปแล้วแต่ความบันดาลใจที่เกิดขึ้นในขณะเขียนผู้ศึกษาปรัชญาของซาตร์จะต้องเก็บความจากที่ต่าง ๆ แล้วนำมาปะติดปะต่อตามแนวโครงเรื่องที่ตนเห็นว่าเหมาะสำหรับให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น (กีรติ บุญเจือ, 2522: 87)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์สร้างระบบปรัชญาจากการเริ่มต้นวิเคราะห์ความเป็นคนในตัวเอง แล้วนำออกมาปฏิบัติในชีวิตจริง โดยมีจุดมุ่งหมายจะปรับปรุงระบบสังคมของมนุษย์ให้ดีขึ้นด้วยการศึกษาให้รู้จักตนเองแล้วยอมรับสภาพความเป็นจริงของตนเองของแต่ละคน (จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ และพระสมบัตร ธณตญาโณ (สุขประเสริฐ, 2564: 41) วิธีการที่ซาตร์ใช้ศึกษาตัวเองและปัญหาของตัวเองเรียกชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า Phenomenological Description (การพรรณนาปรากฏการณ์ทางจิต) ปรากฏการณ์ใด พฤติกรรมใด และความรู้สึกใดที่เกิดขึ้นในจิตใจให้มองตามความเป็นจริงโดยไม่มีข้อสันนิษฐาน (Presupposition) นั่นคือไม่เอาอคติหรือความรู้ลัทธิใด ๆ เข้าไปสอดแทรก และตีความ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต, 2536) เช่น เราเกลียดใคร ดูความเกลียดในใจเรา เราทุกข์ดูความทุกข์ในใจเราตามที่เป็นจริง วิธีการนี้เรียกว่า มองปรากฏการณ์ทางจิต หรือมองด้านในซึ่งซาตร์ได้นำมาศึกษาตัวเองและเริ่มศึกษาชีวิต โดยมองปรากฏการณ์ทางจิตหรือมองถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจว่าชีวิตที่แท้จริงมีธรรมชาติอย่างไรมีปัญหาอะไร และจะแก้ปัญหาได้อย่างไร (จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ และ พระสมบัตร ธณตญาโณ (สุขประเสริฐ, 2564: 41)

จิตในความหมายของซาตร์ไม่ได้หมายถึงจิตที่เป็นสารัตถะหรือจิตที่เป็นดวงวิญญาณมีตัวตนล่องลอยไปมา จิตในที่นี้หมายถึงการรับรู้หรือความสำนึก (Consciousness) ซึ่งไม่ใช่สิ่งในตัวเองหรือภาวนะในตัวเองและไม่เป็นสิ่งที่ตายตัวแต่เป็นสิ่งที่เกิดดับตลอดเวลาจึงไม่เป็นอะไรเลย เป็นแต่ความว่าง ไม่ว่ามนุษย์จะปรารถนาอะไรย่อมไม่มีวันเติมเต็มจิตได้ เพราะความคิดและความปรารถนาเป็นเพียงกระแสจิตที่เกิดและดับตลอดเวลา มนุษย์จึงพยายามที่จะเป็นหรือมีอะไรต่าง ๆ เพราะไม่อยากอยู่กับความว่าง จิตมนุษย์ไม่ใช่วัตถุที่มีสันฐานชัดเจน จึงไม่มีวันเติมเต็ม มีแต่วัตถุเท่านั้นที่เต็มสมบูรณ์ได้ กิจกรรมที่มนุษย์กระทำนั้นเองคือสารัตถะซึ่งมาทีหลังความมีอยู่ของมนุษย์ เมื่อมีมนุษย์จึงมีกิจกรรมมนุษย์ (วนิดา ขำเขียว, 2556: 136)

3. ภววิทยาของซาตร์

ภววิทยา (Ontology) ของฌอง ปอล ซาร์ตร์ เป็นภววิทยาเชิงปรากฏการณ์ Phenomeonlogical Ontology) กล่าวถึงเรื่องของภาวะ (Being) เป็นภาวะที่เป็นขั้นสุดท้าย (The end) ที่ไม่ได้หมายถึงความจริงสูงสุดตามแบบอภิปรัชญาดั้งเดิม ที่เชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้าสร้าง

สรรพสิ่งให้เกิดขึ้นมาบนโลกรวมทั้งโลกและจักรวาลด้วย ฌอง ปอล ซาร์ตร์ปฏิเสธความจริงสูงสุดในลักษณะนี้ เพราะเขาเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมความว่างเปล่า ไม่มีธรรมชาติของมนุษย์ ไม่มีแบบ ไม่มีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งแนวคิดภววิทยาของฌอง ปอล ซาร์ตร์มีพื้นฐานมาจาก เรอเน เดการ์ต (Rene Descartrs) ที่เริ่มต้นจากจิตสำนึก และได้รับอิทธิพลจากแนวคิดจิตสำนึกของฟรานซ์ เบรนทาโน (Franz Brentano) และเอดมุนด์ ฮุสเซิร์ล (Edmand Husser) กล่าวคือ ซาตร์ใช้วิธีการพรรณนาปรากฏการณ์ทางจิตเพื่อศึกษาตนเอง ซึ่งยืมวิธีการนี้มาจากฮุสเซิร์ล (Husserl) ผู้เป็นต้นตำรับลัทธิปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ส่วนฮุลเซิร์ลได้นำวิธีการนี้มาจากฟรานซ์ เบรนทาโน (Franz Brentano 1838-1936) ผู้เป็นอาจารย์ของเขาอีกทีหนึ่ง

วิธีการของเบรนทาโนคือการพรรณนาปรากฏการณ์ทางจิต ที่ถือว่าปรากฏการณ์ คือการเรียนรู้ถึงเนื้อแท้(essence) ซึ่งคุณสมบัติของสิ่งต่าง ๆ โดยอาศัยสัญชาตญาณ (intuitive) ทำการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในจิตใจให้ละเอียดลงไป เพื่อที่จะกำหนดส่วนประกอบที่แท้จริงของจิตวิญญาณที่ทำให้มนุษย์มีประสบการณ์ต่อสิ่งภายนอก ต่อมาฮุสเซิร์ลได้อธิบายแนวความคิดทางปรากฏการณ์นิยมเสียใหม่โดยใช้การวิเคราะห์ถึงรายละเอียดของกระบวนการนามธรรม และบรรยายปรากฏการณ์ตามความรู้ที่ได้จากปรากฏการณ์โดยตรง ปราศจากอคติใด ๆ ทั้งสิ้น (วิโรจน์ นาคชาตรี, ปรัชญาจิต, 2547: 79-80) นักปรัชญาได้นำวิธีการพรรณนาปรากฏการณ์ทางจิตนี้มาใช้ เมื่อมาถึงปรัชญาอัตถิภาวนิยมของซาตร์ ซาตร์ได้นำมาศึกษาตัวเองและเริ่มศึกษาชีวิตโดยมองถึงปรากฏการณ์ทางจิตหรือมองถึงความจริงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจหาได้ใช้วิธีการแบบการเดาหรือเก็งความจริง (speculation) (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2536) อันเป็นการศึกษาโดยมองเข้าไปภายใน ซึ่งจะทำให้เรารู้จักเข้าใจตนเองและรู้ว่าจะต้องแก้ปัญหาอย่างไรให้กับตนเอง ตรงจุดนี้ที่ทำให้เราเห็นว่าซาตร์ได้ปฏิวัติวิธีการของปรัชญาในอดีตบางสำนัก ซึ่งส่วนมากนิยมวิธีการคาดเดา การที่ซาตร์ใช้วิธีมองเข้าไปในตนเองแล้วสังเกตปรากฏการณ์ทางจิตที่เกิดขึ้นทำให้เห็นว่าสารัตถะเป็นผลผลิตของเหตุผลที่ไม่มีอยู่จริง เราควรศึกษาตัวเราโดยตรงแล้วจะเห็นว่าสารัตถะทั้งหลายนั้นคือสิ่งที่ปรากฏและเป็นปรากฏการณ์ทั้งหลายที่สัมพันธ์กัน (วนิดา ขำเขียว, 2556: 135)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์สาธิตวิธีการใช้ปรากฏการณ์ในการค้นคว้าหาความหมายของภาวะ (Being) ไว้ในหนังสือนวนิยายชื่อว่า La Nausée (ความคลื่นเหียน) ซึ่งพบว่าวิธีการที่ใช้อาจจะเป็นวิธีเดียวกันสำหรับคนอื่นที่สนใจเฉกเช่นเดียวกับฌอง ปอล ซาร์ตร์ แต่วิธีดำเนินการจะแตกต่างกันไปแล้วแต่ตัวบุคคล เรื่องที่ซาตร์สาธิตไว้ในนวนิยายเรื่องนี้ โดยการถ่ายประสบการณ์ของตนเองให้เป็นประสบการณ์ของโรงก็องแต็งตัวละครเอกของเรื่องนี้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิธีค้นพบของตัวซาตร์เอง ประสบการณ์และความรู้ที่ได้จึงเป็นของซาตร์โดยเฉพาะ ผู้ที่มีประสบการณ์แตกต่างกันอาจจะได้ความรู้อย่างอื่นที่ไม่เหมือนกับซาตร์ แต่ซาตร์เชื่อว่าผลลัพธ์ที่ได้จะไม่แตกต่างกันมากนัก และจะเป็นไปในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือความเป็นจริงของมนุษย์ไม่มีแก่นหรือสารัตถะ มีแต่ความสำนึกที่

ต้องหาประสบการณ์ใหม่ ตัดสินใจใหม่ เพื่อแก้ปัญหาใหม่เรื่อยไป ความสำนึกมีในขณะสำนึกถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความรู้จึงอยู่นอกตัวผู้รู้และอยู่นอกวัตถุ ความรู้จึงเป็นเพียงปรากฏการณ์ ความรู้จึงมีขอบเขตแค่บรรยาย การอธิบายทั้งหลายเป็นการกำหนดของผู้รู้ และถึงแม้ว่าชาตร์จะยกย่องว่าวิธีการของฮุสเซิร์ลนั้นดีที่สุดในบรรดาวิธีทั้งหลายที่มาในอดีต แต่ก็ยังไม่พอใจถึงที่สุด เหตุเพราะฮุสเซิร์ลยังหวังจะพบสารัตถะจากวิธีปรากฏการณ์ ชาตร์จึงแก้ไขในสิ่งที่เขาเห็นว่าบกพร่องนี้ วิธีการของชาตร์จึงเรียกได้ว่า ท่าทีอัตถิภาวะ (existential attitude) คือยอมรับสภาพความเป็นจริงทุกอย่างในความเป็นอยู่ วิเคราะห์ออกมาให้เข้าใจในสภาพเท่าที่ปรากฏ โดยไม่หวังพบสารัตถะหรือสิ่งใดแฝงอยู่ เช่น ขอบเขตของปรากฏการณ์ เป็นต้น (กีรติ บุญเจือ, 2522: 92) ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะชาตร์เชื่อว่า ประสบการณ์ในชีวิตของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ผลของการวิเคราะห์จึงได้ไม่เหมือนกัน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือประสบการณ์ต่าง ๆ กัน แต่ละคนจึงมีปัญหาต่าง ๆ กันเพราะฉะนั้น คำตอบปัญหาเหล่านี้จึงต่างกันไปด้วย จึงกล่าวได้ว่าไม่มีคำตอบสากลสำหรับปัญหาเหล่านั้น คือไม่มีคำตอบใดที่จะใช้ได้กับปัญหาหรือกับคนทุกคน

ภาวะและความว่างเปล่า (Being and Nothingness)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวว่า การดำรงอยู่ (Existence) มีมาก่อนสาระ (Essence) การกล่าวถึงการดำรงอยู่หรือมีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหมายถึงการชี้ให้เห็นว่า “นั่นมันอยู่ที่นั่น” แต่การกล่าวถึงสาระของสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นหมายถึงการพูดว่า “แบบที่มันครอบครองอยู่” นั่นหมายความว่าสาระคือสิ่งที่บอกว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งคืออะไร กล่าวคือ ถ้าเรากล่าวถึงการมีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความหมายที่เรากล่าวถึงนั้นแคบ คือเรากล่าวถึงการปรากฏมีขึ้นของมันในฐานะที่เป็นสิ่งเฉพาะ (Particular) แต่ถ้าเรากล่าวถึงสาระของสิ่งหนึ่งสิ่งใด เราหมายความถึงลักษณะนามธรรมและความเป็นสากลของมัน (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2551: 9) เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ชาตร์ได้ยกตัวอย่างให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างมนุษย์และเครื่องตัดกระดาษ ความแตกต่างของสองสิ่งนี้คือเรื่องของการดำรงอยู่และสาระ กล่าวคือ สำหรับมนุษย์ไม่ได้ถูกออกแบบให้เป็นอะไรบางอย่าง มนุษย์มีมาก่อนและทำการนิยามตนเองภายใต้สถานการณ์หนึ่งที่อยู่รอบข้างตนเอง ในลักษณะนี้การดำรงอยู่จึงมีมาก่อนสาระเสมอ ส่วนที่ตัดกระดาษนั้น ก่อนที่เราจะสร้างมันขึ้นมา เราย่อมต้องมีมโนทัศน์เกี่ยวกับที่ตัดกระดาษก่อนว่ามีลักษณะอย่างไร ในแง่นี้สาระจึงมาก่อนการดำรงอยู่ (Gordon Marino, 2547: 341-350) แต่สำหรับมนุษย์ฌอง ปอล ซาร์ตร์ประกาศอย่างชัดเจนว่า “การดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นมีมาก่อนสาระ (Existence precedes essence)” (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562: 29)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์เชื่อในประสบการณ์อันเกิดจากการที่มนุษย์ได้รับ จากการเผชิญหน้าด้วยตนเองในการทำความเข้าใจธรรมชาตินั้น เพียงแค่ในระดับที่สัมผัสได้ก็เพียงพอแล้ว ดังเช่นการเห็นสีหรือกลิ่นจากการมองเห็นและจมูกได้สัมผัส ความหมายหรือคุณค่าการมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ นั้น มนุษย์เป็นผู้ถือกำหนดเองทั้งสิ้น หากถอดเอาสมมติเหล่านี้ออกก็ไม่หลงเหลือความหมายใดเลย มีเพียงความ

ว่างเปล่า เพราะคุณค่าของวัตถุต่างชนิดก็มีสถานะเท่ากัน ด้วยภาวะที่ทุกอย่างไม่มีเหตุผลในตัวของมัน มนุษย์จึงเป็นผู้กำหนดความหมายดังกล่าวขึ้นมา ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์เรียกว่า ภาวะอันหนึ่งซึ่งเป็นภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ ในหนังสือสำคัญเรื่อง Being and Nothingness (Jean-Paul Sartre; Hazel E. Barnes (Translator), 2536) ฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้ตรวจสอบความหมายของการมีอยู่ของมนุษย์ โดยเขาแบ่งลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ในโลกออกเป็น 2 ภาวะ คือพวกวัตถุและสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติซึ่งเขาเรียกว่า “being-in-itself” (en-soi) กับสิ่งที่มีธรรมชาติของการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ของโลกภายนอกว่า “being-for-itself” (pour-soi) คือ มนุษย์นั่นเอง ซึ่งมนุษย์มีลักษณะธรรมชาติที่สำคัญคือการรับรู้ได้ (consciousness) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ภาวะในตนเอง หรือการมีอยู่ในตัวเอง (Being-in-itself)

ภาวะในตนเอง หรือการมีอยู่ในตัวเอง (Being-in-itself) นี้ฌอง ปอล ซาร์ตร์ให้คำจำกัดความไว้ว่า

“ Being-in-itself is never either possible or impossible. It is this is what conciousness express in anthropomophic terms by saying that being is de trop-that it is, that conciousness absolutely cannot derive being from anything, either from another being, or from a possiblelity, or from a necessary law. Uncreated without reason for being, whith out any connection with another being, being-in-itself is de trop for eternity.” (Sartre, 1976: 17)

จากนิยามที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์ให้ไว้ อธิบายได้ว่า ภาวะในตนเอง หรือการมีอยู่ในตัวเอง (Being-in-itself) ก็คือ การเป็นสิ่งที่มันเป็นด้วยตัวของมันเอง มันไม่รู้ว่าจะเป็นอย่างอื่นที่ไม่ใช่มันได้อย่างไร เป็นสิ่งที่เต็มแน่น และไม่รู้จักความเป็นอื่น เพราะมันไม่เคยวางตัวของมันเองให้เป็นแบบอื่น ไม่เคยมีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นมีแค่มันเท่านั้นที่เป็นตัวของมันเอง และเป็นภาวะที่ปราศจากความสำนึกรู้ (Non-conciousness) ได้แก่ วัตถุและสิ่งของต่าง ๆ เป็นต้น ที่ไม่ว่ากาลเวลาจะผ่านไปนานเพียงใด การมีอยู่ในตัวเองจะเป็นสิ่งอื่นไม่ได้นอกจากตัวของมันเอง กล่าวคือ โต๊ะเป็นสิ่งที่มีอยู่ในตัวเองเพราะตัวของมันเองมีความอัดแน่นอยู่ภายใน โต๊ะไม่มีวันเปลี่ยนความหมายของมันได้ และสาระของโต๊ะก็มีมาก่อนการดำรงอยู่ของตัวมันเอง ด้วยเหตุนี้ตัวของมันเองจึงไม่สามารถเป็นอย่างอื่นได้ เพราะไร้จิตสำนึก ปราศจากวิญญาณ รวมถึงร่างกายของมนุษย์แต่ละคนก็มีภาวะนี้อยู่ด้วย

ลักษณะสำคัญของภาวะในตนเอง คือ มันเป็นเพียงอัตถิภาวะ เป็นสิ่งที่เป็นอยู่อย่างนั้น ไม่ได้บกพร่องหรือขาด แต่เป็นสิ่งสมบูรณ์ในความหมายที่ว่า “มันเป็นอย่างที่มันเป็น” ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้อธิบายว่ามันเป็นปรากฏการณ์ของภาวะ (Being) และสิ่งที่ดำรงอยู่ (Existent thing) มันก็เป็นเพียงหน้าที่ที่จะมีอยู่เป็นอยู่เช่นนั้น ซึ่งแตกต่างจากการมีอยู่ของมนุษย์อย่างชัดเจน (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562: 38) ภาวะในตนเองจึงมีลักษณะเฉพาะอยู่ 3 ประการ ดังนี้

(1) ภาวะเป็นอยู่ (Being is) ความจำเป็นหรือความเป็นไปได้ไม่มีความหมายสำหรับภาวะมันมีอยู่ของมันอย่างนี้ และมีอยู่อย่างนี้เรื่อยไป แลเพราะเหตุนี้เองเราจึงไม่มีทางรู้ได้ว่า ภาวะนี้มีมาอย่างไร การค้นคว้ารเองดังกล่าวจึงเป็นสิ่งไร้สาระ ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์บอกว่าเป็นส่วนเกิน (De trop)

สำหรับมนุษย์ เพราะมนุษย์ไม่อาจจะรู้ได้ว่าภาวะมีความมีความจำเป็นอย่างไร หรือมีความเป็นไปได้อย่างไร (กีรติ บุญเจือ, 2522: 102)

(2) ภาวะมีในตัวเอง (Being is in itself) คือ มันเป็นสิ่งที่มีโดยไม่มีสาเหตุ (Non-causes) ในทางอภิปรัชญาคือความมีอิสระจากสิ่งที่สร้างมันขึ้นมา ข้อนี้เป็นผลมาจากการที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์มีจุดยืนเชื่อว่า “ไม่มีผู้สร้างและสิ่งที่ถูกสร้าง มีแต่ภาวะของสิ่งที่ดำรงอยู่ได้เอง”

(3) ภาวะเป็นสิ่งที่มันเป็น (Being is what it is) คือ เมื่อมันเป็นอย่างไร มันก็จะเป็นอยู่เช่นนั้น ไม่อาจเปลี่ยนแปลงไปเป็นสิ่งอื่นได้ ตัวอย่างเช่น ภาวะของเก้าอี้ ก็จะเป็นเก้าอี้อยู่เสมอไป ไม่อาจกลายเป็นอย่างอื่นได้นอกจากเก้าอี้ (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562: 39)

2) ภาวะเพื่อตนเอง หรือการมีอยู่เพื่อตนเอง (Being-for-itself)

ภาวะเพื่อตนเอง หรือการมีอยู่เพื่อตนเอง (Being-for-itself) คือ การเป็นสิ่งที่มันเป็นและเป็นสิ่งที่มันไม่เป็น จะตรงกันข้ามกับการมีอยู่ในตัวเอง (Being-in-itself) ซึ่งสิ่งนี้คือจิตของมนุษย์หรือความสำนึก (Conciousness) ที่มีความมุ่งหมายและมีอิสระ จิตและความสำนึกนี้มิใช่สิ่งที่เป็นโมเลกุล แต่เป็นกิจกรรมที่ขึ้นอยู่กับโมเลกุลที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นร่างกาย จึงเปรียบเสมือนเส้นทางที่ไม่สิ้นสุดและมีอยู่จริงในลักษณะที่เป็นกิจกรรม (วนิดา ขำเขียว, 2556: 163) กิจกรรมของจิต คือ การคิด เราใช้จิตนิยามตนเองให้เป็นไปต่าง ๆ ตามประสงค์ มนุษย์ไม่มีธรรมชาติ เพราะไม่มีพระเจ้าที่จะสร้างธรรมชาติให้แก่มนุษย์ เช่น ในตอนนี้เราเป็นนักการตลาด ในอนาคตเรามีความใฝ่ฝันอยากเป็นนายกรัฐมนตรี ด้วยความสามารถของสำนึกทำให้เราเปลี่ยนอาชีพในอนาคตตามที่เราอยากจะเป็นได้ ดังนั้น เราจึงเป็นสิ่งที่เราไม่ได้เป็น เพราะเราเปลี่ยนสิ่งที่ตนเองอยากจะเป็นไปได้เรื่อย ๆ ซึ่งจะตรงกันข้ามกับโต๊ะ ที่มันเป็นสิ่งที่มันเป็นและไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ และจิตสำนึกหรือความสำนึกนี้เองที่ให้มนุษย์มีลักษณะแตกต่างจากวัตถุ ดังความว่า “Man as a conscious being is distinguished as being- for-itself from unconscious objects, which are being-in-themselves.”

ฌอง ปอล ซาร์ตร์พยายามอธิบาย Being-for-itself ว่าเป็นสิ่งที่พยายามจะนิยาม คือ การมีอยู่มนุษย์ ในฐานะที่สิ่งนี้ได้สร้างเงื่อนไขให้ความว่างเปล่าปรากฏขึ้น และสิ่งนี้ปรากฏต่อเราในรูปของอิสรภาพ ดังนั้น อิสรภาพไม่สามารถแยกออกจากความเป็นมนุษย์ (ชมขวัญ มาปาเดิด, 2561: 38) ดังที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์เคยกล่าวว่า

“สิ่งที่เราพยายามจะนิยามคือภาวะที่เป็นมนุษย์ ในฐานะที่ภาวะชนิดนี้ได้สร้างเงื่อนไขให้ความว่างเปล่าปรากฏมีขึ้น และภาวะชนิดนี้ปรากฏต่อเราในรูปของอิสรภาพ ดังนั้นอิสรภาพอันเป็นเงื่อนไขของการทำให้ว่างของสิ่งที่เรียกได้ว่าว่างเปล่าไม่มีเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์...สิ่งที่เราเราเรียกว่าอิสรภาพไม่สามารถแยกออกจากความเป็นจริงของมนุษย์ได้ จึงไม่มีความแปลกแตกต่างระหว่างมนุษย์และอิสรภาพ” (Sartre, 2486: 59-60)

ในส่วนของลักษณะของภาวะเพื่อตนเองนี้ นักปรัชญาที่ได้ศึกษาปรัชญาของฌอง ปอล ซาร์ตร์ระบุตรงกันว่ามี 3 ลักษณะ ได้แก่

(1) มันมีอยู่ (it is) คือ ไม่มีคำอธิบายว่าทำไมจึงมีอยู่ กล่าวคือ ไม่มีเหตุผลใดที่เพียงพอสำหรับการอธิบายว่าเหตุใด ทำไมมันจึงมีอยู่

(2) มันไม่ได้เป็นในตัวเอง (it is not in itself) ในกรณีนี้หมายความว่า มันไม่ได้เกิดจากอะไรบางอย่างทางอภิปรัชญา ไม่ขึ้นอยู่กับเหตุผลใด นั่นหมายความว่ามันมีสาเหตุ คือมันไม่ได้เป็นอะไรในการมีอยู่ของมัน แต่จะเป็นไปตามแต่สถานการณ์ที่ประสบ

(3) มันเป็นสิ่งที่ไม่ได้เป็นและไม่ได้เป็นสิ่งที่มันเป็น (It is what is not and it is not what it is) กล่าวคือ มันมีการปฏิเสธทุกอย่างที่ผ่านมันไป นั่นคือ มันสามารถนำอนาคตมาเป็นตัวมันเองได้ ทั้งที่ ณ ขณะปัจจุบันยังไม่ได้เป็นสิ่งนั้นเลย โดยมีการสูญวัติภายในแล้วนำสิ่งใหม่มาปักหลักแทนที่เป็นตัวเองได้ (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562: 40)

ภาวะเพื่อตนเองเป็นภาวะที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนผ่านที่ขึ้นอยู่กับ (Transcendent subject) (1) สภาพเงื่อนไขรูปธรรมของบุคคล (Facticity) (2) ความว่างเปล่าที่ไม่ยึดติดกับสิ่งใด (Nothingness) (3) ทางเลือกต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ตามความจริง (Option on being) ความสามารถเข้าถึงภาวะในตนเองได้นี้เป็นความหลุดพ้นจากการครอบงำทางความคิดที่มาจากตนเอง และจากสังคม ฌอง ปอล ซาร์ตร์ เรียกว่า ความเป็นของแท้ (Authenticity) ซึ่งบุคคลจะเลือกสิ่งต่าง ๆ ด้วยเจตจำนงเสรีและเป็นอิสระจากการวางเงื่อนไขสภาพบุคคลที่มีมาก่อนเหตุบังเอิญทั้งสิ้น ส่วนสาเหตุที่คนเราไม่อาจเข้าสู่ความเป็นของแท้ได้เพราะการมีทัศนคติที่ผิด (Bad faith) ทำให้เลือกเชื่อในสิ่งที่ขาดเหตุผลรองรับ ฌอง ปอล ซาร์ตร์เห็นว่าทัศนคติที่ผิดเป็นผลมาจากความป่วยไข้ทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการวางเงื่อนไขมีรูปแบบแน่นอนมากกว่าจะเกิดขึ้นประปราย อาการที่เกิดขึ้นได้แก่ (1) การหันเหความสนใจของตน(Self-distraction) (2) ความจริงใจ (Sincerity) ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์เห็นว่ามนุษย์ไม่อาจจะอยู่กับเอกลักษณ์คงที่ได้ (Fixedentity) (ชุษณะ ปิ่นเงิน, 2558: 13)

ในความเป็นจริงแล้ว ภาวะทั้งสองประเภทนี้ เป็นภาวะเดียวกัน แต่มีคุณลักษณะสองอย่างที่แตกต่างกัน เมื่อกล่าวถึงความเป็นมนุษย์ส่วนของร่างกายจะแน่นทึบเป็นวัตถุเหมือนวัตถุภายนอกทั่วไป ส่วนคุณสมบัติของความสำนึกหรือจิตใจเป็นภาวะว่างเปล่า กลวงโบ๋ อันสื่อถึงความขาดพร่องไม่สมบูรณ์แบบเหมือนสัณฐานของวัตถุที่แน่นทึบเป็นรูปร่างชัดเจน เหตุแห่งความว่างเปล่าของภาวะเพื่อ

ตัวเองนี้ จึงปรารถนาให้ตนเองแน่นเต็มเช่นวัตถุ ต้องหาสิ่งมาเพิ่มเติมเต็มความขาดพร่องนี้อย่างไม่มีวันสิ้นสุด มนุษย์จึงเป็นสิ่งที่เป็นอนาคตได้ แม้เป็นสิ่งมีอยู่ในปัจจุบันแต่สามารถฝันถึงอนาคตของตนเอง และสร้างสรรค์มันให้เป็นจริงขึ้นมาได้ตามประสงค์ (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562: 35) ฉะนั้น ภาวะในตัวเองและภาวะเพื่อตัวเองจึงเป็นภาวะเพื่อผู้อื่นและเป็นภาวะในโลกด้วย (Being-in- the-world)

3) ภาวะเพื่อผู้อื่น หรือการมีอยู่เพื่อผู้อื่น

ซึ่งนอกจากภาวะทั้ง 2 ประเภทแล้ว ในการศึกษาของซาตร์ยังต้องคำนึงถึงภาวะอีกประเภทหนึ่งซึ่งเรียกว่า ภาวะเพื่อผู้อื่น หรือการมีอยู่เพื่อผู้อื่น (Being-for-others) สิ่งนี้เป็นสถานการณ์ที่ภาวะเพื่อตนเองจำนวนมากกว่าหนึ่งขึ้นไปมาปะทะสังสันทน์กัน การพบกันนี้ทำให้การมีอยู่เพื่อตนเองผู้หนึ่งอยู่ภายใต้ “การมอง (The look)” การมีอยู่เพื่อตนเองของอีกผู้หนึ่ง ชมขวัญ มาปาเดิด, 2561: 30) ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้อธิบายการมีอยู่ลักษณะนี้ดังตัวอย่าง

“ I have just made an awkward or vular gerture. This gesture clings to me; I neither jude it nor blame it. I simply live it. I realize it in the mode of for-itself. But now suddenly I raise my head. Somebody was there and ahs swwn me. Suddenly I realize the vulgarity of my gesture, and I was ashamed. It is certain that my shame is not reflective, for the presence of another in my consciousness...I am ashamed of myself as I appear to the Other” (Being and nothingness, : 221-222)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์เล่าเหตุการณ์เป็นตัวอย่างว่า เขาได้ทำอะไรบางอย่างที่ซุ่มซ่ามและหยาบคาย การกระทำนั้นติดอยู่กับตัวผม ผมไม่ได้ตัดสินการกระทำของตนเอง ผมมองว่ามันเป็นเรื่องธรรมดา แต่ทันใดนั้นเมื่อผมเงยหน้าขึ้นมา มีบางคนอยู่ตรงนั้นและเห็นเขา ผมจึงตระหนักถึงความซุ่มซ่ามของตนเองทันที และเกิดความอาย ซึ่งไม่ใช่เกิดจากตัวผมเอง หากแต่ผมอายตราบเท่าที่ปรากฏอยู่ต่อหน้าบุคคลอื่น

แม้ว่าภาวะเพื่อตนเองจะสามารถเลือกสิ่งที่ตนเองเป็นได้อย่างอิสระ แต่สิ่งหนึ่งที่ภาวะเพื่อตนเองเลือกไม่ได้คือเลือกให้คนอื่นมองตนเองอย่างที่ตนเองต้องการ ในที่สุดแล้วมนุษย์หรือภาวะเพื่อตัวเองเป็นอิสรภาพสัมบูรณ์ตราบเท่าที่ไม่มีการมองจากคนอื่นที่จะสามารถกักขังความเป็นเราไว้ในร่างกายของเรา คำถามที่เราสามารถถามได้คือ จริงหรือไม่ที่ภาวะเพื่อตนเองสามารถเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์แบบทั้งที่ในชีวิต อาจมีอุปสรรคอีกมากมาย อาทิ สถานที่ที่เราเกิดก็เป็นตัวกำหนดการตัดสินในของภาวะเพื่อตัวเอง เช่นนี้เรายังอาจกล่าวได้หรือไม่ว่าภาวะเพื่อตัวเองเป็นอิสระอย่างแท้จริง และนี่เองคือข้อจำกัดของอิสรภาพของภาวะเพื่อตนเอง กล่าวคือโดยปกติแล้วภาวะเพื่อตัวเองจะสามารถนิยามความเป็นตัวเองได้อย่างที่ตนเองต้องการและอิสระ แต่เมื่อมีคนอื่นมาปรากฏอยู่ในโลกเดียวกัน

ความสามารถในการนิยามตนเองก็จะบกพร่องลงไป เพราะตกไปอยู่ในมือของคนอื่น และนี่เป็นเหตุให้คนอื่นเป็น “นรก”เสมอตามแนวคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์ (ชมขวัญ มาปาเดิด, 2561: 30)

เราจะพบว่าในที่สุดแล้วมนุษย์หรือภาวะเพื่อตัวเองเป็นอิสรภาพสมบูรณ์ตราบเท่าที่ไม่มีการมองจากคนอื่นที่จะสามารถกักขังความเป็นเราไว้ในร่างกายของเรา คำถามที่เราสามารถถามได้ คือ จริงหรือไม่ที่ภาวะเพื่อตนเองสามารถเป็นอิสระอย่างสมบูรณ์แบบทั้งที่ในชีวิตอาจมีอุปสรรคอีกมากมาย อาทิ สถานที่ที่เราเกิดก็เป็นตัวกำหนดการตัดสินของภาวะเพื่อตนเอง หากเป็นเช่นนี้แล้วจะสรุปได้หรือไม่ว่าภาวะเพื่อตัวเองเป็นอิสระอย่างแท้จริง

4) ภาวะในโลก (Being in the Wolrd)

มันเป็นความจริงที่ว่ามนุษย์ต้องมีอยู่และดำรงอยู่ในโลกอย่างแยกไม่ออก ดังที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวอยู่เสมอว่า “มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในโลก” ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์มีศัพท์เรียกสำหรับมนุษย์ในฐานะที่เป็นสิ่งที่มีอยู่ แต่มิสามารถอยู่ต่างหากจากโลกนี้ว่า “ภาวะในโลก” (Being-in-the-wolrd) มนุษย์มีความสัมพันธ์อยู่ในโลกโดยผ่านร่างกายและจิตใจ การมีร่างกายเป็นองค์ประกอบทำให้มนุษย์มีลักษณะเหมือนวัตถุต่าง ๆ คือ มีรูปร่างตัวตนที่มองเห็นได้ เพียงแต่มนุษย์แตกต่างจากวัตถุเหล่านั้น เพราะมีดวงจิตที่มีลักษณะตรงกันข้าม วัตถุมีลักษณะแน่นทึบ มีรูปลักษณ์ติดตัวมาเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ไม่สามารถเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทั้งสิ้นด้วยตัวมันเอง ในทางตรงข้าม จิตของมนุษย์นั้นโปร่งใสปราศจากสิ่งใดอยู่ภายใน มีอำนาจและพลังอยู่ สามารถเคลื่อนไหวไปตามกาลเวลาธรรมชาติที่โปร่งใสไม่มีอะไรนั่นทำให้จิตต้องหันเหออกไปนอกตัวเองอยู่เสมอ เพื่อยึดเกาะสิ่งอื่น และนำสิ่งนั้นมาปรุงแต่งเป็นสาระของตน ดังนั้น จิตจะมีลักษณะอย่างไรนั้น แล้วแต่ว่าจิตไปผูกติดกับอะไร ถ้าหากไปผูกกับอารมณ์ทุกข์ จิตก็เป็นความทุกข์ อารมณ์สุข จิตก็เป็นความสุข (พินิจ รัตนกุล, 2549: 31)

โลกในที่นี้ มิใช่โลกตามทัศนะเช่นเดียวกับจิตนิยมเชิงอัตตวิสัย (Subjective idealism) ที่ว่าโลกของวัตถุมีอยู่ได้เพราะจิตมารับรู้มัน (Esse est percipi) แต่มีทัศนะว่าโลกแห่งวัตถุจะยังคงมีอยู่ถึงแม้จะไม่มีสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์และมันมีอยู่ก่อนที่จะมีมนุษย์เสียด้วยซ้ำ แต่ว่าโลกแห่งวัตถุดังกล่าวไม่ใช่ “โลก” ในความหมายของปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่ว่าเป็นโลกของบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ โลกในที่นี้จึงเท่ากับการกล่าวถึงมนุษย์ด้วย เพราะคำว่า “โลก” ย่อมสื่อถึงความหมายที่แสดงจุดยืนของมนุษย์ที่สำหรับยืนพิจารณาสิ่งทั้งหลาย มนุษย์นั้นสร้างโลกของตนเองขึ้นมา มนุษย์จึงเป็นตัวร่วม (Factor) ของโลก โลกจึงเป็นเรื่องส่วนบุคคลด้วย ดังนั้นโลกจึงมีอยู่หลากหลายลักษณะตามแต่ความสัมพันธ์กับทัศนะของมนุษย์คนใดคนหนึ่งที่มีจุดยืนแตกต่างกันไปในโลก ในความหมายดังกล่าวจึงหมายถึง “ฉาก” (Setting) หรือสิ่งแวดล้อมสำหรับกิจกรรมของมนุษย์ และถูกสร้างเพราะจุดยืนของมนุษย์ เราจะเห็นว่า มนุษย์สร้างโลกขึ้นมา แต่โลกก็มิได้อยู่ใต้อาณัติของมนุษย์แบบเบ็ดเสร็จ

เพราะในขณะที่มนุษย์กระทำต่อโลก โลกก็มีปฏิกิริยาตอบกลับมาด้วย ปฏิกิริยาที่ว่าก็คือ ถ้าไม่มีโลกก็ไม่อัตตา ถ้าไม่มีอัตตาก็ไม่มีโลก (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2551: 11-12)

การอาศัยอยู่ในโลกของมนุษย์ไม่ได้หมายความว่า มนุษย์ตั้งรกรากอยู่ในโลก แต่หมายถึงมนุษย์มีอยู่ในโลกและมีความสัมพันธ์อยู่กับโลกหลายรูปแบบ ในลักษณะที่โลกเป็นเครื่องมือของมนุษย์ เช่น ผลิตยารักษาโลก เครื่องนุ่งห่ม หาอาหารแก้หิวโหย เป็นต้น ลักษณะสำคัญที่สุดทางด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกนี้ก็ คือ โลกเป็นส่วนประกอบที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ แต่ขณะเดียวกันมนุษย์ก็สำคัญต่อการมีอยู่ของโลก ทว่ามนุษย์ถูกกลืนโดยโลก มนุษย์ก็ไม่มีอัตตา หรือมนุษย์ก็ไม่ใช่มนุษย์อีกต่อไป จะมีสถานะไม่ต่างจากวัตถุสิ่งของ มนุษย์จึงจำเป็นต้องอยู่อย่างโดดเด่นจากสิ่งอื่น (stand out) และมีลักษณะเฉพาะ (uniqueness) และต้องกล้าเผชิญหน้า เพราะถ้าถูกกลืนก็เท่ากับว่าการมีอยู่ของมนุษย์ไม่สมบูรณ์ (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2551: 13-14)

การมีอยู่ของมนุษย์และความสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อโลกนั้นเป็นความสัมพันธ์ที่ตึงเครียด และขัดแย้ง เพราะถึงแม้มนุษย์จะสร้างโลกเป็นเครื่องมือของตน แต่มนุษย์ก็สามารถยอมจำนนต่อโลกของตนได้ หมายความว่า โลกกลับกลายมาเป็นสิ่งที่ “สร้าง” คือกำหนดรูปแบบของการดำเนินชีวิตให้แก่มนุษย์ได้เช่นกัน เป็นต้นว่า มนุษย์สร้างเทคโนโลยีขึ้นมาเพื่อความสะดวกสบาย แต่บางคนกลับตกเป็นทาสของมันอย่างไม่มีข้อกังขา (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2551: 13-14)

2.3.3 แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์ (Human being)

มนุษย์คือ “ภาวะในโลก” (Being in the Wolrd) ซึ่งมีส่วนประกอบอยู่ 2 อย่าง ได้แก่ ส่วนของร่างกาย อันเป็นอาณาจักรของมนุษย์แต่ละคน มันมีลักษณะเหมือนวัตถุที่แข็งทื่อตายตัว (Dead) และเฉื่อยชา (Inert) ไม่ได้เป็นอะไรนอกจากเป็นวัตถุในตัวมันเอง มันเป็นเพียงสิ่งที่มันเป็นและไม่เป็นสิ่งที่มันไม่เป็น และเป็นสิ่งไร้ความสำนึก (Non-conciousness) ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์มีความเห็นว่า ร่างกายของคนคนหนึ่งไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุที่คนผู้นั้นเป็นเจ้าของ แต่มันเป็นตัวของบุคคลผู้นั้นอย่างปฏิเสธไม่ได้ (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562: 49-53) เช่น ร่างกายของนางสาวศิริเพ็ญ ย่อมหมายถึงตัวตนของนางสาวศิริเพ็ญด้วย การอาศัยอยู่ในโลกของมนุษย์นั้นจำเป็นต้องใช้ร่างกายของตน เพราะมนุษย์รับรู้โลกโดยการอาศัยร่างกาย การมีอยู่ของมนุษย์หมายถึงการมีปฏิกิริยาโต้ตอบระหว่างมนุษย์กับโลก ฉะนั้นถ้ามนุษย์ไม่มีร่างกายสิ่งเหล่านี้ก็คงไม่เกิด

อีกส่วนหนึ่งคือส่วนของจิต คือสิ่งมีความสำนึก (Conciousness) เป็นสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุอันมีภาวะเพื่อตัวเอง (Being-for-itself) ซึ่งมีความว่างเปล่าหรือความบกพร่องเป็นลักษณะถาวร เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์อย่างนั้นเอง ที่จะต้องว่างเปล่า (Emptiness) มนุษย์มีดวงจิตที่โปรงใสปราศจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ภายใน มีอำนาจและพลังแฝงอยู่ สามารถเคลื่อนไหวไปในกาลเวลาได้ในตัวเอง ธรรมชาติที่โปร่งใสไม่มีอะไรที่ทำให้จิตต้องหันเหออกไปนอกตัวเองอยู่เสมอ เพื่อยึดเกาะสิ่งอื่นและนำสิ่งอื่นมาปรุงแต่งเป็นสาระของตน ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงมนุษย์ ฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงพูดเสมอว่า

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตอยู่-ใน-โลก มนุษย์มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโลกโดยผ่านร่างกายและจิต การมีร่างกายเป็นองค์ประกอบทำให้มนุษย์มีลักษณะเหมือนวัตถุต่าง ๆ คือ มีรูปร่างตัวตนที่มองเห็นได้ มนุษย์แตกต่างจากวัตถุเหล่านั้นเพราะมีดวงจิตที่มีลักษณะตรงกันข้าม ในขณะที่วัตถุมีลักษณะแน่นทึบ มีรูปลักษณ์ใดติดตัวมาก็จะเป็นเช่นนั้นไปตลอด ไม่สามารถเคลื่อนไหวหรือเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทั้งสิ้นด้วยตัวเอง แต่จิตของมนุษย์มีลักษณะโปร่งใสปราศจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ภายใน หน้าที่ทั่วไปของจิตก็คือการรับรู้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงถือว่า อัตตาที่คนชอบยึดถือนั้นไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในจิตโดยกำเนิด หากแต่เป็นสิ่งที่จิตคิดสร้างและปรุงแต่งขึ้นมาภายหลัง เพื่อใช้อ้างอิงและสอดร้อยกับประสบการณ์อื่น ๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว ที่กำลังจะเกิดขึ้น และที่กำลังจะเกิดขึ้นต่อไปเข้าด้วยกันให้มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันเป็นเอกภาพและมีศูนย์กลางเดียวกัน ถ้าหากไม่มีการสร้างและปรุงแต่งดังกล่าวเกิดขึ้น จิตก็จะไม่มีสภาพโปรงใสตามธรรมชาติ ไมมีอัตตาเป็นสาระไว้ให้ยึดถือ (พินิจ รัตนกุล, 2549: 30-31)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์เป็นกลุ่มอเทวนิยมและได้รับอิทธิพลมาจากนิตซ์เชที่กล่าวว่า “พระเจ้าได้ตายไปแล้ว” เขาไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าแต่อย่างใด เพราะเขามีความเห็นว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นเพียงข้อสมมติฐานหนึ่งเท่านั้น เพราะถ้ามนุษย์เราเลือกที่จะเชื่อว่ามีพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้กำหนดแบบให้เราล่วงหน้า และใช้ชีวิตไปตามประสงค์ของพระองค์แล้วเราก็ไม่สามารถสร้างตนเองอย่างที่ต้องการได้ เขาเน้นว่าพระผู้เป็นเจ้าไม่มีจริง และการที่พระผู้เป็นเจ้าไม่มีอยู่จริงทำให้มนุษย์รู้สึกโดดเดี่ยว เนื่องจากมนุษย์ไม่สามารถจะหาข้อแก้ตัวใด ๆ ให้กับพฤติกรรมของตนได้ ดังนั้นทันทีที่มนุษย์ถูกเหวี่ยงเข้ามาในโลก มนุษย์ก็ต้องพึ่งพาตัวเองเป็นหลัก และรับผิดชอบต่อทุกสิ่งที่เขาเลือก กระทำฌอง ปอล ซาร์ตร์ กล่าวว่า ความหมายของประโยคที่ว่า ชีวิตการดำรงอยู่มาก่อนสารัตถะนั้นหมายถึง มนุษย์ค้นพบตัวเองว่ามีอยู่ในโลก หลังจากนั้นมนุษย์จึงสร้างหรือนิยามตัวเองให้เป็นอย่างที่ตนต้องการและรับผิดชอบต่อสิ่งที่มนุษย์สร้างให้ตัวของตัวเอง (อรรถสิทธิ์ เมืองอินทร์, 2543: 32-33)

ปรัชญาของฌอง ปอล ซาร์ตร์เน้นความสำคัญของมนุษย์โดยเฉพาะปัจเจกภาพ กล่าวคือ มองมนุษย์แต่ละคนในแง่มีความรู้สึก มีความปรารถนา ฌอง ปอล ซาร์ตร์พิจารณาว่า บุคคลหนึ่งอยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง ในสภาวการณ์หนึ่ง มีความจำเป็นต้องเลือก ต้องตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุเพราะเขาให้ความสำคัญกับปัจเจกภาพของบุคคล นั่นเพราะว่าเขาพยายามวางแนวคิดบนสัจจะ เนื่องจากเห็นว่าทฤษฎีใดก็ตามว่าด้วยความเป็นไปได้ที่ไม่ผูกพันกับสัจจะก็จะล่มสลายกลายเป็นอากาศธาตุได้ในที่สุด ปัจเจกภาพที่บรรลุในแง่สัจจะนี้ไม่ใช่เรื่องส่วนบุคคลเท่านั้น หากแต่มีความเกี่ยวพันกับบุคคลอื่นด้วย ดังที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวว่า “มนุษย์ตัดสินใจในสิ่งที่เขาเป็น และสิ่งที่คนอื่นเป็นพร้อม ๆ กันไปด้วย” กล่าวได้ว่า จุดมุ่งหมายทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นส่วนตัวเพียงใดก็ตามจะมีคุณค่าสากลอยู่ด้วย กล่าวคือ เป็นที่เข้าใจได้สำหรับคนอื่น ด้วยเหตุนี้ทำให้คนที่อยู่ต่างที่ต่างถิ่นต่างบริบทวัฒนธรรมนั้นสามารถเข้าใจจุดมุ่งหมายของกันและกันได้ ซึ่งความเป็นสากลนี้ไม่จำกัด

ในแง่ของกาลเวลาด้วย แก่นสารของมนุษย์จึงอาจดำรงอยู่ได้ในประวัติศาตร์ ดังที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์ เสนอความคิดว่า “มนุษย์มิได้ถูกปิดตายในตัวเอง แต่ปรากฏอยู่เสมอในจักรวาลของมนุษย์ นี่คือสิ่งที่เราเรียกว่า มนุษยนิยมในแบบเอกซิสเทนเชียลิสม์ นี่ คือ มนุษยนิยม เพราะฌอง ปอล ซาร์ตร์เตือนว่าไม่มีผู้ออกกฎใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากตัวมนุษย์เอง” (จินตนา ดำรงเลิศ, 2548: 100)

เห็นได้ว่า ฌอง ปอล ซาร์ตร์ถือว่ามนุษย์ประกอบด้วยกายและจิต เป็นสองส่วนสำคัญ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จิตซึ่งมีสำนึกรู้ในตัวเอง (consciousness) คือ สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากวัตถุสิ่งของอื่นในโลก สิ่งนี้เองจึงทำให้มนุษย์ไม่อาจถูกวัดเป็นปริมาตรหรือประเมินคุณภาพโดยมีมาตรวัดแบบตายตัวได้เช่นดังสรรพสิ่งที่ไร้ชีวิตอันปราศจากสำนึกรู้คิดได้ เพราะมนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกัน ทั้งความสามารถในการตั้งความปรารถนาหรือสร้างความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ (intentionality) และความสามารถในการปฏิเสธ (negation) คุณสมบัติเหล่านี้เองที่ทำให้มนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่สามารถนิยามได้ เป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ และเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แต่ก็อาจมีลักษณะร่วมบางประการที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์ลักษณะของความเป็นมนุษย์ตามความหมายดังนี้

1. การดำรงอยู่มีมาก่อนสาระ (Existence precedes essence)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์มีแนวคิดว่า การดำรงอยู่ของมนุษย์ในโลกเป็นความบังเอิญ กล่าวคือการปรากฏขึ้นของการมีชีวิต (To be there; existents appear) หรือการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นเกิดขึ้นโดยบังเอิญ (วีราศินี โภคสุวรรณ, 2550: 18) ไม่มีใครเป็นผู้สร้างขึ้นมา การเกิดขึ้นนี้ไม่เกี่ยวข้องกับพระผู้เป็นเจ้า (God) แต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะฌอง ปอล ซาร์ตร์มีแนวคิดปฏิเสธผู้สร้าง (Creator) หรือสิ่งที่เป็นสาเหตุอันอยู่เบื้องหลังการเกิดขึ้นของสิ่งต่าง ๆ จึงไม่มีเหตุผลสำหรับการอธิบายสภาวะการมีอยู่ของมนุษย์ (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562: 58) จากนวนิยายเรื่อง La Nausea ของฌอง ปอล ซาร์ตร์ โรกองแต็ง ตัวละครเอกพาเราไปคำตอบว่า พวกเราและโลกเป็นเรื่องบังเอิญ ไร้เหตุผล ไร้ความหมาย และไม่มีคุณค่าใดคุณค่าหนึ่ง ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์ใช้คำว่า “de trop” (ฮิเดกิ ฮิรามัทซึ, 2543: 36) มาอธิบายถึงการมีอยู่ของมนุษย์ในโลกนี้ อย่างไรก็ตามฌอง ปอล ซาร์ตร์ตมีความเห็นว่า การที่ไม่มีพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้สร้างหรือกำหนดสารัตถะให้กับมนุษย์นั้นทำให้มนุษย์สามารถที่จะนิยามตัวเองได้อย่างเสรีให้เป็นอย่างที่เขาต้องการได้ (วีราศินี โภคสุวรรณ, 2550: 18)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์แบ่งประเภทของนักอัตถิภาวนิยมออกเป็น 2 ประเภท (ฮิเดกิ ฮิรามัทซึ, 2543: 37) คือเทวนิยมกับอเทวนิยม และกล่าวว่าทั้งสองประเภทนี้มีความเห็นพ้องต้องกันว่า “การดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นมีมาก่อนสาระ (Existence precedes essence)” แนวคิดนี้แตกต่างจากคำสอนของปรัชญาหลายสำนักก่อนหน้านี้ ที่ว่า สารัตถะเป็นตัวกำหนดลักษณะความเป็นไปของสรรพสิ่ง (Essence precedes existence) เช่น ทฤษฎีโลกแห่งแบบ (World of Forms) ของเพลโต

ที่กล่าวถึงโลกแห่งแบบอันเป็นโลกที่อยู่ในอีกมิติหนึ่ง ว่าเป็นแม่พิมพ์ (สารัตถะ) กำหนดลักษณะของมนุษย์ สัตว์และสิ่งของในโลก (อัตถิภาวะ) หรือความเชื่อของศาสนาคริสต์ที่ว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างทุกสรรพสิ่งในจักรวาลรวมถึงลิขิตชีวิตมนุษย์ (อัตถิภาวะ) ให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่พระองค์ทรงวางไว้แล้ว (สารัตถะ) แต่ฌอง ปอล ซาร์ตร์ปฏิเสธแนวคิดนี้อย่างเด็ดขาด เพราะเห็นว่าทฤษฎีนี้เป็นนามธรรมที่ไม่อาจพิสูจน์ความจริงให้ปรากฏแจ่มชัดได้ อีกทั้งยังลดทอนคุณค่าของความเป็นมนุษย์ให้มีสถานะไม่ต่างอะไรจากวัตถุแต่ประการใด (อรรถสิทธิ์ เมืองอินทร์, 2543: 33) ยิ่งไปกว่านั้นฌอง ปอล ซาร์ตร์ กล่าวต่ออีกว่า หากพระเจ้าไม่มีอยู่ ก็มีสิ่งหนึ่งซึ่งมีอยู่มาก่อนสาระ และมีอยู่ก่อนที่จะถูกนิยามด้วยความคิดใด ๆ นั่นก็คือ มนุษย์ ซึ่งมาร์ติน ไฮเดกเกอร์เรียกว่าความแท้จริงของมนุษย์ (Human reality) (ฮิเดกิ ฮิรามัทซึ, 2543: 38)

เห็นได้ว่าฌอง ปอล ซาร์ตร์ย้ำชัดในแนวคิด “การดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นมีมาก่อนสาระ (Existence precedes essence)” ดังที่เขาเคยยกตัวอย่างเรื่องของนายปิแอร์ เพื่อนของเขาที่นัดพบกันที่ร้านกาแฟแห่งหนึ่งตอน 4 โมงเย็น แต่เขาไปช้ากว่าเวลานัดไป 15 นาที นายปิแอร์จึงไม่อยู่รอเขา เนื่องจากเป็นคนตรงต่อเวลามาก เมื่อฌอง ปอล ซาร์ตร์ไปถึงแต่ไม่พบปิแอร์ จึงกวาดสายตาสอดส่องไปทั่วร้านแต่ก็ไม่พบ เห็นแต่เพียงคนแปลกหน้า และโต๊ะเก้าอี้ที่วางอยู่ในร้าน ฌอง ปอล ซาร์ตร์รับรู้แต่เพียงว่านายปิแอร์ไม่อยู่ที่ร้านกาแฟแห่งนั้นแล้ว แต่ไม่ได้หมายความว่านายปิแอร์ไม่มีอยู่อีกแล้วบนโลกนี้ แต่เขากำลังอยู่ที่ไหนสักหนึ่งเท่านั้น ดังนั้น ความมีอยู่หรือการดำรงอยู่จึงหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งกำลังอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่ง ยังไม่ได้มีความหมายอื่นใด ยังไม่มีสารัตถะอะไรทั้งนั้น (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562: 29) ดังนั้นจะเห็นแนวความคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้อย่างชัดเจนว่า อัตถิภาวะของมนุษย์ (Existence) มีอยู่ก่อนทุก ๆ สิ่ง แล้วมนุษย์จึงมากำหนดตนเองในภายหลัง ชีวิตของมนุษย์ไม่ได้ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าด้วยสิ่งอื่นใดอย่างแน่นอน แต่การกระทำของมนุษย์จะกำหนดความเป็นมนุษย์ (Essence) ของแต่ละบุคคลเอง เพราะมนุษย์ผู้มีสภาพว่างเปล่า ไม่มีอะไรติดตัวมา จะเป็นผู้เลือกที่จะสร้างคุณค่าและกำหนดความจริงให้แก่ตนเอง

ตามทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์ มนุษย์เป็นแผนการ (Project) มนุษย์คือผู้ที่มุ่งไปสู่อนาคตข้างหน้า เป็นผู้สร้างอนาคตให้แก่ตนเองโดยเสรี อยู่เหนืออำนาจของสิ่งใด เป็นผู้ตระหนักรู้ถึงตนเองตลอดเวลา ไม่มีอะไรที่มีอยู่ก่อนแผนการนี้ มนุษย์จึงไม่ใช่อะไรอื่นใดนอกจากสิ่งที่เขาประสงค์จะเป็น ชะตากรรมของมนุษย์จึงขึ้นอยู่กับตัวของมนุษย์เอง มนุษย์จึงดำรงชีพด้วยผลลัพธ์แห่งการกระทำของตน ความเป็นมนุษย์จะก่อเกิดความหมายขึ้นได้ย่อมมาจากผลรวมของการกระทำทั้งหมดในการดำเนินชีวิตของเขา

ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของฌอง ปอล ซาร์ตร์ มองว่ามนุษย์มีศักดิ์ศรีอย่างเต็มเปี่ยม ไม่ลดสถานะของมนุษย์ให้มีค่าเพียงวัตถุสิ่งของ อัตถิภาวนิยมจึงเป็นมนุษยนิยมด้วยแนวคิดที่ว่าชะตากรรมของมนุษย์อยู่ในกำมือของตนเอง ไม่ได้ถือว่ามนุษย์เป็นจุดหมายปลายทาง เพราะมนุษย์ต้องดำเนินไป

ตามวิถีทางทุกขณะเวลา มนุษย์จึงไม่ใช่สิ่งสัมบูรณ์แต่เป็นสิ่งสัมพัทธ์ และจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีการแสวงหาจุดมุ่งหมายสูงส่งให้แก่ตนเองอยู่ตลอดวเลา ไม่มีโลกอื่นใดให้แสวงหา มีแต่เพียงโลกของมนุษย์ อันเป็นโลกแห่งปัจเจกภาพ ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์ชี้ให้เห็นว่า ปรัชญาอัตถิภาวนิยมไม่ใช่สิ่งอื่นใดนอกไปจากความพยายามที่จะนำจุดยืนของอเทวนิยมมาใช้เพื่อขยายความ ในความหมายของเทวนิยมว่า “พระเจ้าไม่มีอยู่จริง” แต่เป็นการแสดงให้เห็นว่า ต่อให้พระเจ้ามีอยู่จริงก็ไม่ได้ปรากฏผลลัพธ์แตกต่างไปจากการไร้ซึ่งพระเจ้า (ฮิเดกิ ฮิรามัทซึ, 2543: 40)

2. ความว่างเปล่า (nothingness)

สสารหรือวัตถุเป็นสิ่งที่ไม่มีความคิด ไม่มีจิต สสารจึงมีความเต็มอยู่ในตัวเอง เช่น ก้อนหิน หรือวัตถุสิ่งของที่เป็นวัตถุทั่วไปก็มีความเป็นก้อนหินหรือวัตถุสิ่งของตลอดไป วัตถุเหล่านั้นไม่เคยปรารถนาจะเป็นสิ่งอื่นเลยนอกจากตัวของมันเอง หรืออาจจะบอกว่าวัตถุเหล่านั้นมีความพอใจในการเป็นก้อนหินหรือเป็นอย่างสภาพที่มันเป็น แต่สำหรับมนุษย์นั้นมีจิต (Consciousness) จึงมีความพร่องหรือความว่างเปล่าเป็นลักษณะถาวร เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ อย่างนั้นเองที่จะต้องว่างเปล่า (Emptiness) เพราะฉะนั้น ภายในจิตของเรานั้น จึงมีลักษณะเป็นโพรงที่เราพยายามจะหาอะไรต่อมิอะไรมาเติมให้เต็ม เหตุใดจิตจึงเป็นโพรงหรือว่างเปล่า นั่นเพราะว่าจิตไม่ได้เป็นอะไรสักอย่าง เป็นแต่ความคิดเท่านั้นเอง ความคิดที่เกิดดับทุกขณะไม่ว่าจะคิดถึงคน คิดถึงเก้าอี้ หรือคิดถึงอะไร ๆ ก็ล้วนเป็นเพียงกระแสจิต และกระแสจิตจะเป็นอะไรได้ นอกจากจะเป็นกระแสจิตอยู่เท่านั้น แม้จะบอกว่า ตอนนี้เราเป็นนักศึกษา นั่นก็เป็นเพียงกระแสจิต เพราะลักษณะที่เป็นแก่นของคนนั้นคือกระแสจิต ความเป็นนักศึกษา ความเป็นผู้นำปัญญาชนฝ่ายซ้ายหรือฝ่ายขวา อะไรก็ตามไม่ใช่สิ่งที่อยู่ภายในจิต เพราะจิตแท้ไม่ได้เป็นอะไรสักอย่าง แต่เป็นเพียงความว่างเปล่า ที่เราพยายามหาสิ่งต่าง ๆ มาใส่เติมเข้าไปในจิต เพราะฉะนั้น มนุษย์จึงดิ้นรนเพื่อที่จะเป็นอะไรสักอย่างเนื่องจากไม่อยากอยู่กับความว่างเปล่าของตนเอง และความว่างเปล่านี้เองที่เป็นพลังผลักดันให้มนุษย์สร้างโครงการขึ้นมาว่าตนเองปรารถนาจะทำอะไร กำหนดวิถีชีวิตนี้ว่า จะเป็นอะไร หรือทำอะไร เพื่อนำมาเสริมหรือเติมใส่ความว่างเปล่าภายในจิต แต่ฌอง ปอล ซาร์ตร์บอกว่า น่าเสียดายที่ไม่มีทางจะเต็มได้ ไม่ว่าคนเราจะเติมแม่น้ำกี่สายก็ตาม เพราะจิตมนุษย์นั้นไม่สามารถจะเป็นวัตถุได้ และก็มีแต่วัตถุเท่านั้นที่เต็มพร้อมบริบูรณ์ แต่จิตก็คงเป็นจิต เมื่อใดก็ตามที่จิตนั้นเต็มพร้อมบริบูรณ์เสียแล้วก็ไม่ใช่จิตมนุษย์ ดังนั้นถึงแม้ว่ามนุษย์จะต่อสู้เพื่อหาอะไรมาเติมให้เต็มจิต ก็ไม่อาจประสบความสำเร็จหรือสมหวังขึ้นมาได้ มนุษย์ไม่มีทางที่จะล่วงลุความสำเร็จในการเติมจิตให้เต็มพร้อม ดังนั้นฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงกล่าวว่ามนุษย์ คือ ความปรารถนาที่ไม่มีสิ้นสุด (Man is a useless passion) (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2536: 10-11) ทะเลถมไม่เต็มฉันใด ตัณหาของมนุษย์ก็ไม่มีวันอิ่มเต็มฉันนั้น

ในส่วนของจิตสำนึกหรือความสำนึกนี้ไม่ใช่เป็นบางสิ่งบางอย่างที่มนุษย์มี แต่มันคือความเป็นมนุษย์ ฌอง ปอล ซาร์ตร์เรียกว่า “มันเป็นสิ่งที่มนุษย์เป็น” ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์ไม่ได้กล่าว

ในทำนองว่า มนุษย์มีปัญญาบริสุทธิ์เหมือนเทพเจ้าหรือเทวดา ในทางตรงข้ามฌอง ปอล ซาร์ตร์เห็นว่าจิตสำนึกเหนือกว่าสติปัญญามาก จิตสำนึกยังรวมถึงความกลัว ความหวัง ความปรารถนา ความต้องการ อารมณ์ ความทรงจำ แม้กระทั่งร่างกายของเราด้วย เพราะความสำนึกนี้เองจึงทำให้มนุษย์แตกต่างจากวัตถุ

ฌอง ปอล ซาร์ตร์เชื่อว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับความว่างเปล่า (Nothingness) “Man is the being through whom nothingness comes into the world” (Jean-Paul Sartre, 2536: 24) กล่าวคือ ในความเป็นมนุษย์ไม่มีธรรมชาติที่ชัดเจน ไม่มี “แบบ” หรือ “ธรรมชาติของมนุษย์” ที่ติดตัวมาแต่กำเนิด (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 8) มนุษย์อยู่ในขั้นตอนที่จะกลายเป็น (To becoming) ตามที่เขาตั้งใจจะเป็น (Will to be) เพราะมนุษย์ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาอย่างสมบูรณ์แบบ จึงมีภาวะเป็นเพียงที่จะกลายเป็นในอีกลักษณะหนึ่งได้ เพราะมนุษย์คือความเป็นไปได้ บางสิ่งบางอย่าง เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นหลังจากมนุษย์เกิดขึ้นแล้ว เช่น ลักษณะทางจริยธรรม เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นหลังจากมนุษย์เกิดขึ้นแล้ว คนขี้ขลาดไม่ใช่เพราะว่าเขามีความขลาดติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เป็นเพราะเขาตัดสินใจเลือกเป็นคนขี้ขลาด ในทำนองเดียวกันแม้ว่ามนุษย์จะมีความสามารถทำบาป แต่มนุษย์ไม่ได้เกิดมาพร้อมกับบาปที่ติดตัวดังที่ศาสนาสอน มนุษย์มาเลือกชะตาชีวิตของตนเองขึ้นภายหลังจากเกิด มนุษย์จึงเป็นผู้กำหนดตัวเอง (ชมขวัญ มาปาเดิด, 2561: 31) ความดีความชั่วทั้งมวลเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาหลังจากมีชีวิตอยู่แล้ว ตามที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวว่า “มนุษย์ไม่เป็นอะไรอื่นที่มากไปกว่าผลผลิตของตัวเขาเองเขามีอยู่เพียงแค่ในขอบเขตที่เขาตระหนักรู้ตัวเอง ดังนั้น เขาจึงไม่เป็นอะไรมากกว่าผลรวมของการกระทำและความเป็นอยู่ของเขา” (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562: 42-43) ดังนั้น ความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีอำนาจที่เหนือกว่าคอยดลบันดาลลิขิตชีวิตให้เป็นไปตามลิขิต จึงเป็นสิ่งที่ไร้สาระมากตามความคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์ เพราะมนุษย์มีความที่จะทำสิ่งใดได้ตามความปรารถนาของตน (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 8)

ถึงแม้ความว่างเปล่าที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดนั้นจะเป็นสาเหตุให้เกิดความทุกข์ แต่ในอีกแง่หนึ่งความว่างเปล่านี้กลับเป็นข้อดี เพราะทำให้มนุษย์มีอิสระเสรีภาพในการดำเนินชีวิต (พินิจ รัตนกุล, 2549: 51) สร้างชีวิตให้เป็นไปตามความปรารถนาของตน(intentionality) มนุษย์สามารถที่จะปฏิเสธ(negation) หรือไม่ยอมรับสิ่งต่าง ๆ ในโลกได้ และสามารถที่จะยอมรับอะไรก็ได้เช่นกัน นั่นคือ สิ่งที่เป็นแก่นของมนุษย์อีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่า เสรีภาพ (freedom) ฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวว่ามนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ (Man is condemned to be free) มนุษย์จึงไม่สามารถที่จะปฏิเสธเสรีภาพได้ถ้าปราศจากเสรีภาพแล้วมนุษย์ก็ไม่แตกต่างจากก้อนหินที่อยู่ในโลกซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของโลกเท่านั้น การทำลายเสรีภาพของบุคคลใดบุคคลหนึ่งก็เท่ากับว่าเป็นการลดทอนผู้นั้นให้มีสถานะเป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งในโลกเท่านั้น เสรีภาพจึงเป็นลักษณะแท้ของจิตมนุษย์ เพราะเราสามารถปฏิเสธ หรือยอมรับและเราสามารถเลือกได้ นั่นคือความสามารถในการตัดสินใจเลือก (Choice)

จึงเป็น Absolute Freedom เป็นเสรีภาพอย่างแท้จริงของมนุษย์ที่มนุษย์จะเลือกได้ มนุษย์จึงไม่สามารถจะหนีพ้นเสรีภาพของตัวเอง และจำเป็นที่จะต้องยอมรับเสรีภาพนั้น (ชมขวัญ มาปาเดิด, 2561: 31)

3. เสรีภาพและความรับผิดชอบ (Freedom and Responsibility)

1) เสรีภาพ (Freedom)

ความหมายของ “เสรีภาพ” ที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวไว้ในหนังสือ Being and nothingness ก็คือการที่มนุษย์มีความสามารถที่จะเลือกทำสิ่งใดได้ตามเจตจำนง (Will) ของตนเอง เสรีภาพเป็นพฤติกรรมของจิตที่มีต่อสิ่งแวดล้อม เพราะตามสภาพความเป็นจริง จิตที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์ใช้ในความหมายว่าภาวะเพื่อตนเอง (Being for itself) นั้น จะต้องอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจเลือกอยู่เสมอ เนื่องจากภาวะเพื่อตนเองไม่สามารถอยู่ในหลายสถานการณ์พร้อมกันได้ ดังนั้น จึงต้องตัดสินใจเลือกที่จะทำ เลือกที่จะเป็นในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งเท่านั้น นั่นหมายความว่า เมื่อเราเลือกสถานการณ์ใดไปแล้วเท่ากับว่าเราให้คุณค่ากับสิ่งนั้น ในขณะเดียวกันก็เป็นการปฏิเสธความหมายทำลายคุณค่าของสถานการณ์ที่ไม่ถูกเลือกด้วย เสรีภาพจึงไม่ใช่อื่นใดนอกจากการทำลายคุณค่า ตามคำกล่าวของฌอง ปอล ซาร์ตร์ว่า (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 26) “For the for-itself, to be is to nihilate, the in-itself which it is. Under these conditions freedom can be nothing other than this nihilatoin” (Jean-Paul Sartre, 2536: 439)

การทำลายคุณค่าจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะมนุษย์จะไปสู่เสรีภาพไม่ได้หากไม่ผ่านการทำลายคุณค่าเสียก่อน การทำลายคุณค่าจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า สัมปชัญญะมีอำนาจอยู่เหนือสถานการณ์ มนุษย์สามารถตัดสินใจเลือกอยู่ในสถานการณ์ที่มีคุณค่ามีความหมายกับตัวเองมากที่สุดได้ ในขณะเดียวกันก็เลือกที่จะปฏิเสธสถานการณ์ที่ไร้คุณค่าปราศจากความหมายได้เช่นเดียวกัน การเลือกในที่นี้จึงก่อให้เกิดการกระทำ ซึ่งการกระทำนี้ต้องมีความจงใจแฝงอยู่ ความจงใจจะมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีความสำนึกในตัวเอง (Self-conciuosness) เป็นของตัวเองในการสร้างแผนการ (Project) ของการกระทำขึ้นมา ความจงใจจะเป็นเสมือนกับแรงผลัก (Motive) และแรงผลักนี้มิได้ปรากฏตัวออกมาอย่างเด่นชัด แต่อาจเข้าใจได้ในรูปของจุดหมายที่ยังไม่ปรากฏ (The non-existence) เพราะตัวมันเองแฝงอยู่ในการกระทำอย่างแยกไม่ออก เสรีภาพจึงเป็นการมีอยู่หรืออัตถิภาวะ (Existence) ของเจตจำนงของเรา หรือเป็นความทะยานอยากของเรา (Our passion) ทั้งนี้ก็เพื่อเน้นให้เห็นถึงคุณค่าของการดำรงอยู่ของตัวเองมากขึ้น (ศักดิ์ชัย นิรัณทวี, 2543: 27-30)

ความว่างเปล่าเป็นบ่อเกิดเสรีภาพของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นความว่างเปล่า จึงทำให้มนุษย์มีเสรีภาพในการสร้างชีวิตให้เป็นไปในครรลองที่ตนเองมุ่งประสงค์ เมื่อชีวิตมนุษย์เกิดภาวะขาดหายบกพร่องหรือว่างเปล่า มนุษย์ก็พยายามดิ้นรนเพื่อให้เกิดภาวะตรงข้ามกับที่ตนเองสำนึกรู้

ซึ่งก็คือพยายายามให้เกิดความมี ความสมบูรณ์ หรือการเติมเต็มความขาดพร่องนั้นให้อิ่มเต็มขึ้นมาแม้เพียงชั่วขณะ พลังดังกล่าวนี้ฌอง ปอล ซาร์ตร์เรียกว่า พลังแห่งการปฏิเสธ (Power of nagative) ขณะที่ปฏิเสธนั้นย่อมแสดงให้เห็นเสรีภาพในการเลือกรับ-เลือกปฏิเสธด้วย อันบ่งบอกถึงความเป็นใหญ่ เป็นเจ้าของชีวิต เป็นผู้กำหนดชะตาชีวิตของตนเองอย่างแท้จริง (อภิวัฒน์ บุตรอุดม, 2552: 88) ในทางตรงข้าม ถ้าจิตมนุษย์ไม่โปร่งใส หรือมีลักษณะตายตัวทึบแน่นเช่นเดียวกับวัตถุ มนุษย์ก็จะไม่สามารถสร้างสรรค์ชีวิตให้เป็นไปตามต้องการได้ เพราะสิ่งนั้นจะบังคับให้มนุษย์เติบโตไปตามสิ่งที่มีอยู่นั้น (พินิจ รัตนกุล, 2549: 51- 53)

ด้วยเหตุที่ความว่างเปล่าและความสามารถในการปฏิเสธเป็นลักษณะสำคัญของมนุษย์ ฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงเชื่อว่า เสรีภาพคือพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ มนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ (Man is condemned to be free) นั่นหมายความว่า มนุษย์นั้นไม่ได้มีเสรีภาพ แต่มนุษย์นั่นเองคือเสรีภาพ ต่อการเลือกตัดสินใจกระทำบางอย่าง เสรีภาพจึงแสดงออกให้เห็นชัดเจนในรูปของความสามารถในการตัดสินใจเลือกมากกว่าในรูปแบบอื่นใด ด้วยเหตุนี้ เวลาที่กล่าวถึงเสรีภาพของมนุษย์ เราจึงพูดถึงเสรีภาพที่สัมพันธ์กับการเลือกของมนุษย์ กล่าวคือ ถ้ามนุษย์ไม่มีสิทธิ์ที่จะตัดสินเลือกทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเช่นนั้นคงกล่าวว่ามนุษย์มีเสรีภาพไม่ได้ แต่ทว่าการไม่เลือกหรือการไม่สนใจที่จะเลือกก็ถือเป็นการเลือกอย่างหนึ่งด้วยเช่นกัน เพราะไม่ว่าผลลัพธ์จะออกมาเช่นไร เราไม่มีทางหลีกเลี่ยง “การตัดสินใจเลือก” ได้เลย แต่สิ่งเดียวที่มนุษย์เลือกไม่ได้ก็คือ เลือกที่จะมีหรือไม่มีเสรีภาพ เพราะเสรีภาพเป็นสิ่งที่มีติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด ฉะนั้น ในการมีชีวิตอยู่ในโลก มนุษย์สามารถเลือกอะไรก็ได้ให้ตนเอง แต่ไม่สามารถเลือกอยู่โดยปราศจากเสรีภาพได้ (พินิจ รัตนกุล, 2549: 51- 53) ดังที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์แสดงความคิดไว้ว่า “I am damned to be free. this means no limits to my freedom can be found except freedom itself’ if you prefer, that we are not free to ease being free” (Jean-Paul Sartre, 2536: 5-7)

ซึ่ง วิทย์ วิศทเวทย์ ให้ความเห็นเกี่ยวกับเสรีภาพของฌอง ปอล ซาร์ตร์ไว้ว่า สำหรับฌอง ปอล ซาร์ตร์เสรีภาพคือความสามารถที่จะปฏิเสธ และมนุษย์เท่านั้นที่สามารถปฏิเสธไม่ว่ามนุษย์จะตกอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ มนุษย์ยังมีทางเลือกเสมอ เสรีภาพเป็นธาตุแท้ของมนุษย์ การเป็นมนุษย์กับการไร้เสรีภาพเป็นสิ่งขัดกัน ถ้าท่านถูกคุมขัง โดยทั่วไปเราบอกว่าท่านไร้อิสรภาพเสียแล้ว แต่สำหรับฌอง ปอล ซาร์ตร์ตไม่มีที่ใดที่มีมนุษย์โดยไม่มีเสรีภาพ การถูกคุมขังนั้นเป็นสถานการณ์ที่ท่านเข้าไปพัวพัน และบางกรณีท่านไม่อาจเลือกสถานการณ์ได้ แต่ความหมายของสถานการณ์นั้นก็ยังขึ้นอยู่กับการเลือกตัดสินใจของท่านในกรณีนี้ท่านอาจยอมจำนนอยู่เฉย ๆ รับสถานการณ์ดังที่มันเป็นอยู่หรือท่านอาจหาทางแหกคุกแม้จะเสี่ยงต่อความตาย สำหรับฌอง ปอล ซาร์ตร์ต มนุษย์มีทางเลือกเสมอ เพราะว่าพูดกันโดยที่สุดแล้วมนุษย์มีสิทธิ์เสมอที่จะเลือกระหว่างความตายกับการมีชีวิตอยู่ (วิทย์ วิศทเวทย์, 2523: 76, อ้างถึงใน วีราศินี โภคสุวรรณ, 2550)

เราอาจกล่าวได้ศัตรูที่ร้ายกาจที่สุดของเสรีภาพก็คือมนุษย์นั่นเอง ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มีแนวโน้มที่จะจำกัดเสรีภาพของกันและกัน เพื่อที่ตนเองจะได้มีอำนาจครอบงำให้อีกฝ่ายเป็นเครื่องมือของตนได้ ซึ่งเท่ากับควบคุมเสรีภาพของอีกฝ่ายและลดทอนคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของอีกฝ่ายลง ทำให้เขามีสภาพเป็นเพียงวัตถุเครื่องมืออย่างไรก็ได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมนุษย์มีเสรีภาพ ดังนั้นความสัมพันธ์ของมนุษย์จึงเป็นลักษณะของความขัดแย้ง หรือมีความสัมพันธ์ในทางครอบงำหรือขึ้นต่อ (Dominance and submission)

ด้วยเหตุนี้ เสรีภาวะกับมนุษยภาวะจึงเป็นสิ่งเดียวกันอย่างแยกไม่ออก เพราะหากปราศจากเสรีภาพแล้วมนุษย์ก็ไม่ต่างอะไรจากก้อนหินที่อยู่ในโลกในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของโลกเท่านั้น คงเป็นเช่นเดียวกับเฟอร์นิเจอร์ที่ใช้ประดับห้องหับบ้านเรือน ดังนั้นการทำลายเสรีภาพของบุคคลหนึ่งบุคคลใดจึงเท่ากับเป็นการลดทอนบุคคลนั้นให้เปลี่ยนสภาพจากการเป็นมนุษย์ผู้เปี่ยมศักดิ์ศรีไปเป็นวัตถุชิ้นหนึ่งที่ปราศจากจิตสำนึก (พินิจ รัตนกุล, 2549: 53-56) ในโลกนี้ไม่มีอะไรมาเป็นอุปสรรคต่อการใช้เสรีภาพของมนุษย์ได้หากเราไม่สยบ ไม่อาจมีอะไรมาขัดขวางเสรีภาพของมนุษย์ได้ แม้แต่ความตาย เพราะความตายเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับการมีชีวิตอยู่ ไม่ใช่ส่วนหนึ่งของชีวิต

2) ความรับผิดชอบ

ในทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์ มนุษย์เป็นเสรีภาพตลอดกาล ซึ่งดูเหมือนว่าจะไม่มีขอบเขตจำกัด จนน่าวิตกกังวล ว่าเมื่อความคิดเช่นนี้มีคนนำไปใช้แพร่หลายในสังคมจะก่อให้เกิดความยุ่งยากวุ่นวาย กลายเป็นสังคมที่เหลวไหลไร้ระเบียบจนถึงขั้นควบคุมไม่ได้ แต่แท้จริงแล้วมิได้เป็นเช่นนั้น เพราะฌอง ปอล ซาร์ตร์ไม่ได้พยายามทำให้มนุษย์กลายเป็นคนสุดโต่งในเรื่องของเสรีภาพ แต่กลับชี้ให้เห็นว่าเสรีภาพจะต้องเกิดขึ้นไปพร้อม ๆ กับความรับผิดชอบด้วยเสมอ การแสดงออกของเสรีภาพที่ปราศจากความรับผิดชอบอยู่ด้วยนั้นเป็นสิ่งไร้ค่าไร้ความหมาย ความรับผิดชอบนั้นเป็นเสมือนคุณสมบัติที่มนุษย์ต้องมีติดตัวเช่นเดียวกับเสรีภาพนั่นเอง และเป็นความคิดสำคัญที่ทำให้ปรัชญาเรื่องเสรีภาพของฌอง ปอล ซาร์ตร์มีค่ามากขึ้น ไม่ใช่เรื่องเพ้อฝันของคนเลื่อนลอย หรือเป็นการปล่อยให้อารมณ์เป็นใหญ่เหนือจิตใจและนำไปใช้ในชีวิตจริงไม่ได้ ความรับผิดชอบ คือ การยอมรับรู้ว่าตนเองเป็นผู้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดด้วยตนเอง และยินดีรับผลแห่งการกระทำนั้น นอกจากนั้นความรับผิดชอบยังหมายรวมถึงการใช้สัมปชัญญะพิจารณาถึงความเหมาะสมของการกระทำด้วย (ศิกดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 23-24)

ดังที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวไว้ในหนังสือ existential is a humanism (Jean-Paul Sartre, 2550)เรื่องของเสรีภาพไว้ทำนองว่า มนุษย์คือการเลือกที่จะสร้างให้ตนเองเป็นอย่างไรด้วยตัวของเขาเองและรับผิดชอบต่อการที่เขาเลือก อย่างไรก็ตามมนุษย์เคยชินกับการถูกกำหนดด้วยคนรอบข้างหรือสภาวะแวดล้อมและเคยชินกับการที่ไม่ต้องรับผิดชอบในชีวิตของตน เนื่องจากไม่เคยเลือกด้วยตัวของตัวเอง ดังนั้นเสรีภาพที่มนุษย์มีอยู่จึงเป็นเหมือนเสรีภาพที่ถูกสาป เนื่องจากคนไม่ต้องการ

รับผิดชอบต่อการเลือกโดยเสรีคนจึงพร้อมที่จะปฏิเสธเสรีภาพ หรือการเลือกเพราะไม่ต้องการที่จะต้องแบกความรับผิดชอบไว้บนบ่านั่นเอง (วีราศีนี โภคสุวรรณ, 2550)

การที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์ไม่ยอมรับเสรีภาพที่ไร้ขอบเขตหรือการกระทำที่ปราศจากความรับผิดชอบ เพราะว่า มนุษย์ไม่ได้ถูกสร้างด้วยอำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ ไม่ได้มีชีวิตดำเนินไปตามลิขิตของพระเจ้าแต่อย่างใด หากแต่มนุษย์คือผู้เลือกและกำหนดว่าชีวิตของตนเองจะเป็นเช่นไร มนุษย์เป็นผู้สรรสร้างสถานการณ์แต่เพียงผู้เดียวจึงจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง เพื่อให้สถานการณ์ที่เราเลือกกระทำนั้นสัมฤทธิ์ผลในที่สุด ไม่เพียงแต่ความรับผิดชอบในระดับปัจเจกชนเท่านั้น หากต้องรับผิดชอบในระดับมหาชนด้วย เราไม่อาจทอดทิ้งความรับผิดชอบที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคมได้ เพราะการเลือกของปัจเจกชนย่อมมีผลเชื่อมโยงผูกพัน (engage) (ฮิเดกิ ฮิรามัทซึ, 2543: 39) กับมวลมนุษยชาติอย่างมิอาจหลีกเลี่ยง เพราะเมื่อการกระทำของเราเป็นผลจากการเลือกสถานการณ์ การกระทำจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้โลกเปลี่ยนแปลงไปตามแนวทางแห่งการเลือกนั้น ดังนั้นมนุษย์จึงต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อโลกที่ตนเองมีส่วนสร้างให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นมาตามการเลือกของเจตจำนงเสรี มนุษย์จึงต้องมีความรับผิดชอบ มิเช่นนั้นมนุษย์ก็ไม่อาจใช้เสรีภาพในขั้นของเจตจำนงให้ออกมาเป็นการกระทำได้ (ศิกดิ์ชัย นิรัญทวี, 254: 29) ฉะนั้น โลกโดยตัวมันเองแล้วไม่มีความหมายอะไร เช่นเดียวกับชีวิตที่ไม่มีความหมายในตัวเอง มนุษย์เป็นผู้ให้ความหมายแก่ชีวิตและโลก โลกจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น ดังที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์เคยแสดงทัศนะไว้ว่า

“ to act is to modify the shape of the world it is to arrange means in view of and end; it is to produce and organized instrument complex such that by a series of correlations and connections the modification effected on one of the links causes modifications throut the whole series and finally produces anticipated result.” (Jean-Paul Sartre; Hazel E. Barnes (Translator), 2536: 433)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ในทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์ ความรับผิดชอบอาจแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 24-25)

1) ความรับผิดชอบต่อตนเอง หมายถึง ความรับผิดชอบในการสร้างตัวเอง จากแนวคิดที่ว่ามนุษย์เกิดมาว่างเปล่าไม่มีอะไรติดตัวมาทั้งสิ้น ดังนั้นมนุษย์จึงต้องรับผิดชอบตัวเองด้วยการเลือกและสร้างชีวิตของตัวเองให้มีคุณค่าขึ้นมาจากความกลวงเปล่านั้น เพื่อทำให้ชีวิตเป็นไปในรูปแบบที่ตนเองปรารถนา ซึ่งอาจมีคนโต้แย้งว่า ถ้าเช่นนั้นหากเราเลือกทำตนเป็นคนเหลวไหลไร้สาระไม่ยังประโยชน์แก่สังคมก็ย่อมได้ใช่หรือไม่ ข้อนี้หากตอบตามทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์ จะได้คำตอบว่า มนุษย์ย่อมมีสิทธิ์เลือกหนทางใดให้ตนเองก็ได้ไม่ใช่เรื่องผิด หากแต่ต้องควบคู่ไปพร้อมกับความรับผิดชอบต่อตนเองด้วย ซึ่งโดยทั่วไปมนุษย์จะตัดสินใจเลือกอย่างสร้างสรรค์ โดยเลือกสิ่งที่คุณค่าความหมายให้แก่ชีวิต การเลือกสิ่งที่ดีที่สุด และสิ่งดีเมื่อกระทำลงไปย่อมส่งผลดีต่อคนอื่น ๆ ด้วย

2) ความรับผิดชอบต่อโลก หมายถึง ความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม ไม่อาจดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวเพียงลำพังได้ ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ฉะนั้น เราจึงต้องมีความรับผิดชอบต่อผู้อื่นด้วย กล่าวคือ แม้ว่าปัจเจกชนจะตัดสินใจเลือกอย่างไร ผลกระทบโดยตรงจะตกแก่ตัวผู้นั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่เพียงเท่านั้นยังส่งผลต่อสังคมด้วย เพราะทุกการตัดสินใจของผู้หนึ่งจะแสดงให้เห็นว่า เขาผู้นั้นสมาทานต่อแนวคิดและค่านิยมแบบใดในสังคม นั่นย่อมแสดงให้เห็นว่า ผู้คนเลือกจะกำหนดและสร้างโลกให้เป็นไปในแบบใด เช่น การที่คู่รักตัดสินใจแต่งงาน และครองคู่กันด้วยความซื่อสัตย์ นั่นย่อมแสดงให้เห็นว่า ทั้งคู่สนับสนุนสังคมแบบผัวเดียวเมียเดียว เป็นต้น

นอกจากนี้ ฌอง ปอล ซาร์ตร์ มีความเห็นว่า เสรีภาพของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เกิดความกังวล (Anxiety) (คำนี้ฌอง ปอล ซาร์ตร์ใช้คำว่า “Anguish” ซึ่งอาจแปลว่าความเจ็บปวด) สืบเนื่องมาจากเสรีภาพมีลักษณะสำคัญคือความไม่แน่นอน ดังนั้นเสรีภาพจึงกลายเป็นหอกทิ่มแทงมนุษย์ ทำให้มนุษย์เหมือนถูกลงทัณฑ์ด้วยเสรีภาพ นอกจากมนุษย์มีเสรีภาพแล้ว มนุษย์ยังมีลักษณะที่เรียก “ว่างจากตัวตน” (Lack of being) การว่างจากตัวตนหมายความว่า มนุษย์สามารถเทียบได้กับความว่างเปล่า ที่ไม่อาจเรียกได้ว่าคืออะไร มนุษย์จึงต้องตัดสินใจเลือกที่จะเป็นอะไรอย่างมีเสรีภาพด้วยด้วยตนเอง นั่นหมายความว่า การว่างเปล่าจากตัวตนของมนุษย์นั่นเองทำให้มนุษย์มีเสรีภาพ ภาวะที่มนุษย์ตระหนักถึงการว่างจากตัวตนของตนเอง และการมีเสรีภาพที่จะเลือกตัวตนให้ตนเองนั้น ทำให้มนุษย์เกิดความกังวล (ปานทิพย์ ศุภนคร, 2551: 31-33) และเนื่องจากการตัดสินใจของปัจเจกชนนั้นส่งผลกระทบต่อมนุษย์อื่นทั้งโลก จึงเป็นอีกเหตุหนึ่งที่ทำให้มีนุษย์เกิดความกังวล เราจึงกล่าวได้ว่าความกังวลใจนั้นมีเหตุมาจากการที่มนุษย์ต้องเผชิญหน้ากับความรู้สึกรับผิดชอบอันลึกซึ้งซึ่งไม่อาจหลีกหนีได้ ทั้งความรับผิดชอบที่ต้องมีต่อตนและมนุษย์ร่วมโลก ฉะนั้น ความกังวลใจในทัศนะของนักปรัชญาแนวอัตถิภาวนิยม ก็คือความกังวลใจในการดำรงอยู่หรืออัตถิภาวะที่ปรากฏขึ้นในขณะที่มนุษย์เผชิญหน้ากับเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ในการเลือกและความรู้สึกรับผิดชอบที่ตามมาจากการเลือกนั้น (ฮิเดกิ ฮิรามัทซึ, 2543: 39)

เมื่อชีวิตมนุษย์คือการตัดสินใจเลือกโดยเสรี ไม่ใช่การเลือกโดยความบังเอิญ และแต่ละคนเลือกตามเจตจำนงของตน มนุษย์จึงไม่มีสิทธิ์อ้างถึงข้อแก้ตัวใด ๆ เพื่อหลีกหนีความรับผิดชอบของชีวิตได้เลย ด้วยเหตุนี้ เสรีภาพกับความรับผิดชอบจึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ หากว่าเสรีภาพคือแก่นแท้แห่งความเป็นมนุษย์ ความรับผิดชอบก็คือแก่นแท้อีกประการหนึ่งที่มนุษย์ต้องมีคู่ขนานกันไป เพราะเราย่อมไม่ปรารถนาให้ใครมาละเมิดเสรีภาพของเราเช่นกัน

ฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพและเวลาเอาไว้ว่า อนาคต ปัจจุบัน และอดีต เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องอยู่ในขอบเขตอันเดียวกัน คือ เกิดจากแรงผลัก และแรงผลักนี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ได้ให้คุณค่า เนื่องจากมนุษย์มีเสรีภาพที่จะเลือกให้คุณค่าแก่สิ่งต่าง ๆ ที่จะมาเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ ฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงหมายถึงว่า มนุษย์เป็นผู้กำหนดอนาคตของตนเอง

ด้วยตนเอง และกำหนดในขณะที่อยู่ในเวลาปัจจุบัน เพราะปัจจุบันและอนาคตเป็นสิ่งเดียวกัน เพราะมาจากความว่างเปล่าเช่นเดียวกัน ความว่างเปล่าในที่นี้ไม่ได้มีความหมายในแบบรูปธรรม แต่หมายความถึงการว่างจากกฎเกณฑ์ที่กำหนดหรือสิ่งที่มามีอำนาจเหนือผู้เลือก ทั้งนี้เพราะอนาคตจะเป็นเช่นไรย่อมมาจากการเลือกในปัจจุบันทั้งสิ้น การไปสู่อนาคตต้องมีการเลือกสถานการณ์ สิ่งที่เป็นอนาคตก็คือสถานการณ์ที่เราเลือกให้คุณค่าแก่สถานการณ์นั้น ในขณะเดียวกันก็ละทิ้งสถานการณ์บางอย่างไป อนาคตเกิดจากการที่มนุษย์ได้วางสถานการณ์ไปสู่แผนการที่เลือก และทำทุกอย่างเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น แต่มนุษย์มีเสรีภาพที่จะยอมรับหรือปฏิเสธอยู่แล้ว เป้าหมายที่วางไว้จึงอาจเปลี่ยนแปลงได้อยู่เสมอ เราอาจมีเป้าหมายใหม่มาแทนเป้าหมายเก่าได้ตลอดเวลา แม่แต่อดีตอันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและจบลงแล้ว ที่ดูเหมือนว่าจะแก้ไขอะไรไม่ได้นั้น แต่ในฐานะมนุษย์ เรามีเสรีภาพที่จะยอมรับหรือปฏิเสธไม่ให้อดีตมามีผลเหนือปัจจุบันได้ มนุษย์ทุกคนมีอดีต อดีตเปลี่ยนแปลงไม่ได้ มนุษย์ไม่ได้เป็นทาสของอดีต ปัจจุบันเป็นสิ่งที่มีค่าที่สุด มนุษย์ไม่ควรทำลายชีวิตปัจจุบันเพื่ออดีต เพราะถือว่ามนุษย์เป็นผู้เลือกอดีตด้วยตนเอง มนุษย์จะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเองและมีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย อดีตไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ สิ่งที่เลือกในปัจจุบันย่อมมีค่าในอนาคต ดังนั้น การตัดสินใจเลือกอย่างเสรีในปัจจุบันก็คือความรับผิดชอบในอนาคตของผู้เลือก ผลที่ได้จากการกระทำในปัจจุบันคือความเป็นตัวผู้กระทำซึ่งจะเกิดในอนาคต มนุษย์จึงอยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เพราะสาเหตุแห่งการเปลี่ยนแปลงคือตัวของมนุษย์เอง มิใช่อื่นใด (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 30-36)

ตามความเป็นจริงแล้วมนุษย์ต้องอยู่ท่ามกลางสิ่งซึ่งกำหนดให้ (The given) กล่าวคือสิ่งซึ่งมีอยู่โดยธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม เมื่อมนุษย์เกิดขึ้นมนุษย์ก็รู้ว่ามันมีอยู่ แต่จะมีต้นกำเนิดอย่างไรหรือที่มาจากอะไรนั้นเป็นเรื่องที่ไม่อาจหาคำตอบได้ เช่นเดียวกับการเกิดของมนุษย์ สิ่งแวดล้อม เช่น ต้นไม้ ทะเล ภูเขา อากาศ เป็นต้น เสรีภาพจะเกิดขึ้นได้โดยการทำลายคุณค่าของสิ่งที่กำหนดให้ เป็นทำให้มนุษย์มีอิทธิพลเหนือสิ่งกำหนดให้เหล่านั้น ทว่ามนุษย์กลับหลงคิดไปว่าสิ่งแวดล้อมเหล่านั้นมีอิทธิพลต่ออำนาจการตัดสินใจของเรา เสรีภาพเกิดขึ้นได้โดยการทำลายคุณค่าของสิ่งกำหนดให้จนทำให้มนุษย์สามารถมีอิทธิพลเหนือสิ่งกำหนดให้ นำสิ่งเหล่านี้มาเป็นปัจจัยในการกระทำของมนุษย์ สร้างโครงการขึ้นมาจากข้อเท็จจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่ เพราะฉะนั้นความเป็นไปที่มีอยู่บนโลกอาจทำให้มนุษย์ต้องเผชิญหน้ากับปัญหาสำคัญต่าง ๆ คือ ปัญหาที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพกับข้อเท็จจริง (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 37-42)

แต่ฌอง ปอล ซาร์ตร์ก็แสดงให้เห็นว่า มนุษย์มีความฉลาดพอที่จะเลือกทำให้การกระทำของตนเป็นไปอย่างสมบูรณ์แทนการเลือกการกระทำที่ไม่สามารถเป็นไปได้ ถ้าการกระทำไม่ประสบผลสำเร็จมนุษย์ย่อมมีความทุกข์ มีความกังวลใจ (Anxiety) มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อความรู้สึกนี้โดยตรง เพราะเกิดจากการเลือกของตนเอง เพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกเหล่านี้ มนุษย์จึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อให้เกิด

การกระทำที่เหมาะสมระหว่างตนเองกับข้อเท็จจริงของสิ่งแวดล้อม เมื่อมนุษย์กระทำได้อย่างเหมาะสมแล้ว เสรีภาพก็จะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในสถานการณ์จริง และในการกระทำแต่ละครั้งย่อมส่งผลให้มนุษย์เข้าใจโลกมากขึ้นซึ่งจะทำให้มนุษย์หลีกเลี่ยงความกังวลใจได้ ทำให้เสรีภาพมีความเป็นไปได้โดยตลอด

ความคิดเสรีนิยมของฌอง ปอล ซาร์ตร์ทำให้เกิด “ปฏินัยของเสรีภาพ” (Paradox of freedom) อันมีสาระสำคัญว่า เสรีภาพไม่ใช่สิ่งที่กล่าวขึ้นมาลอย ๆ เสรีภาพจะมีได้ก็ในสถานการณ์ การตัดสินใจเลือกกระทำแต่ละครั้งของมนุษย์จะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เผชิญ ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้แบ่งสถานการณ์ไว้ประเภท ดังนี้ (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 42)

1) สถานที่ (Place)

สถานที่เป็นสถานการณ์อย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อเสรีภาพ “สถานที่” คือสถานที่ ณ ปัจจุบันที่มนุษย์อาศัยอยู่ รวมถึงสถานที่ต่าง ๆ ซึ่งมนุษย์เคยอยู่อาศัย ตลอดถึงสถานที่ซึ่งมนุษย์ถือกำเนิดขึ้นมา สถานที่ของมนุษย์นั้นเริ่มตั้งแต่สถานที่อันเป็นภูมิลำเนาไปจนถึงสถานที่อื่น ๆ ด้วย (Mererk, 2531: 74) ดังนั้นเมื่อเราพูดถึงการมีอยู่ ต้องมีพื้นที่ที่จะรองรับการมีอยู่นั้น ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลก มนุษย์จึงต้องเรียนรู้โลกที่ตนเองอยู่ให้ถ่องแท้ ถึงแม้สถานที่จะเป็นสิ่งที่ถูกจัดมาให้มนุษย์ แต่มนุษย์ก็จะมีอำนาจที่อยู่เหนือสถานที่นั้นได้ และต้องใช้มันให้เป็นประโยชน์ต่อต่อเสรีภาพของเรา แต่ถ้าเรามีอำนาจเหนือมันแล้วกลับนำไปใช้ในทางขัดแย้งกับเสรีภาพของเราก็แสดงว่าเราไม่รู้จักใช้มันเอง จึงเป็นเรื่องที่มนุษย์ต้องใช้เสรีภาพอันถูกต้องเพื่อสร้างโครงการขึ้นอย่างสอดรับกับสถานการณ์ที่กำลังเผชิญโดยให้มีความเหมาะสมระหว่างจุดหมายและวิธีการที่เลือกใช้ (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 43-45)

2) อดีต (Past)

อดีตจัดว่าเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของสถานการณ์แห่งการมีอยู่ของมนุษย์ เพราะการมีอยู่ต้องมีอยู่ในช่วงเวลา มิใช่มีอยู่อย่างปัจจุบันทันด่วนแล้วหายไป ดังนั้นอดีตจึงจำเป็นต้องมีอยู่ด้วยเหมือนกัน เพราะอดีตเคยเกิดขึ้นและผ่านมาแล้ว อดีตจึงเป็นส่วนเก็บข้อเท็จจริงบางส่วนที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงใด ๆ ได้อีกแล้ว อดีตเป็นพื้นฐานให้เกิดเสรีภาพในปัจจุบันและอนาคต เสรีภาพจึงต้องเกี่ยวข้องกับอดีต กล่าวคือ การที่จะพิจารณาว่าการกระทำใดมีเสรีภาพหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาถึงการกระทำที่ต่อเนื่องกันมาแต่อดีต ถึงแม้ว่าในขณะที่เลือกจุดหมายของการกระทำหนึ่งต้องเลือกในปัจจุบันและการกระทำจะมุ่งไปสู่อนาคต โดยปล่อยอดีตไว้เบื้องหลังก็ตาม แต่ยิ่งการกระทำมุ่งไปสู่อนาคตเท่าใด อดีตของเราก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้เสรีภาพและอดีตจึงต้องเกี่ยวเนื่องกันอยู่เสมอ

อดีตเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและสิ้นสุดลงแล้ว มนุษย์ทุกคนต้องมีอดีต และไม่สามารถทำลายอดีตของตนเองได้เลย ไม่ว่าตนนั้นจะชอบหรือไม่ก็ตาม แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าอดีตจะมีอำนาจปั้นแต่งชีวิตเราได้ (พินิจ รัตนกุล, 2549: 57) เรื่องนี้ซาตร์ แสดงทัศนะว่า ถึงแม้ว่าอดีตจะเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ แต่ก็ไม่ได้มีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจเลือกของสัมปชัญญะของมนุษย์ มนุษย์จะปฏิเสธ

การมีอยู่ของอดีตไม่ได้ เช่นเดียวกับมนุษย์ไม่สามารถปฏิเสธการมีอยู่ของสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งกำหนดให้ เป็นข้อเท็จจริงสำหรับการมีอยู่ของมนุษย์ มนุษย์ต้องรับรู้การมีอยู่ของมัน แต่สามารถที่จะเลือกให้หรือไม่ให้ความสำคัญแก่อดีตได้ในการตัดสินใจเลือกแต่ละครั้งในเวลาปัจจุบัน (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 45-47)

จุดมุ่งหมายของการกระทำมิได้มุ่งไปสู่ความตายหรือความว่างเปล่า แต่มุ่งไปสู่คุณค่าที่เป็นจริง (Actual value) ของมนุษย์ อดีตอาจจะมีแรงกด มีความเร่งเร้าบังคับให้มนุษย์กระทำการในขอบเขตหนึ่ง แต่ที่เป็นเช่นนี้เพราะมันเป็นสิ่งที่มนุษย์ได้เลือกจากโครงการแห่งจุดหมายของตน อดีตยังเป็นส่วนหนึ่งของสัมปชัญญะ เพราะเราเข้าใจอดีตได้โดยการคิดย้อนกลับจากปัจจุบัน อดีตมีลักษณะเป็นอัตนัย เพราะมนุษย์แต่ละคนมีอดีตที่แตกต่างกัน โครงการแต่ละโครงการของการกระทำก็ย่อมมีอดีตแตกต่างกันด้วย ทั้งนี้เพราะมนุษย์แต่ละคนต่างมีเสรีภาพในการเลือกเป็นอะไรก็ได้ตามความปรารถนาส่วนบุคคล (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 49)

3) สิ่งแวดล้อม (Environment)

สิ่งแวดล้อมคือข้อเท็จจริงอีกอย่างหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับอัตถิภาวะของมนุษย์ เมื่อมนุษย์จะกระทำการใดมนุษย์ก็ต้องกระทำในสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นไปไม่ได้ที่จะเกิดการกระทำขึ้นโดยไม่มีสิ่งแวดล้อม ชาตร์แสดงทัศนะว่า สิ่งแวดล้อมมิได้เป็นสิ่งที่จะมาจำกัดเสรีภาพ แม้ว่าสิ่งแวดล้อมบางอย่างจะเป็นอุปสรรต่อการกระทำของเรา อย่างเช่นเราต้องการจะถีบรถจักยานไปยังเมืองข้างหน้าให้เร็วทีสุดเท่าที่จะทำได้ แต่ถ้าบังเอิญยางรถจักรยานแบเสียก่อน แสงแดดร้อนจัด ลมพัดปะทะตัวแรงไป สิ่งที่ไม่ได้คาดการณ์ล่วงหน้าที่เกิดขึ้นนี้แหละคือสิ่งแวดล้อม ที่จะทำให้จุดหมายไม่ประสบผลสำเร็จ โครงการแห่งจุดมุ่งหมายแต่ละโครงการจะต้องคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมและเลือกใช้วิธีการอย่างเสรีเพื่อทำให้จุดหมายสำเร็จตามเจตจำนงที่ได้ตั้งไว้

เสรีภาพของมนุษย์คือเสรีภาพที่จะเปลี่ยน เปลี่ยนสิ่งแวดล้อมจากสภาพเดิมซึ่งอยู่ในสภาพเป็นกลางให้สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือสำหรับการกระทำของมนุษย์ มนุษย์อาจเปลี่ยนมันได้ก็จริง แต่มนุษย์ไม่อาจกำหนดเงื่อนไขให้สิ่งเหล่านี้ได้ เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งกำหนดให้ตามธรรมชาติ การมีอยู่ในตัวมันเองเหมือนที่มนุษย์มีการมีอยู่บนโลก การมีอยู่ของสิ่งธรรมชาติเป็นเครื่องยืนยันว่ามนุษย์ต้องมีเสรีภาพที่เกิดขึ้นบนโลกนี้ สิ่งธรรมชาติเป็นข้อมูลที่อยู่ในสภาพของมัน รอให้มนุษย์เข้าไปจัดการเพียงเท่านั้น

ในทำนองเดียวกัน สิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี ข้อบังคับและกฎจราจรต่าง ๆ โดยตัวมันเอง สิ่งเหล่านี้ไม่มีอำนาจที่จะมีอิทธิพลเหนือการตัดสินใจของเรา คำสั่ง “ห้ามเข้า” หรือ “ห้ามเดินลัดสนาม” จะมีความหมายก็ต่อเมื่อเรายอมรับและปฏิบัติตาม หากเราเลือกจะไม่เชื่อฟัง คำสั่งนั้นก็ไม่มีความหมายเป็นแค่ตัวอักษรที่อยู่บนแผ่นป้ายเท่านั้น ระบบของสังคมก็เช่นกัน เราไม่จำเป็นต้องอยู่ในระบบของสังคมใดที่เราไม่ชอบแม้แต่ในระบบ

การปกครองของทรราช เราก็ยังมีทางเลือก เช่น เลือกที่จะอยู่ภายใต้การปกครองระบบนี้หรือย้ายไปอยู่ที่อื่น ถึงแม้ว่าการกระทำตามการตัดสินใจจะยากลำบาก หรือแทบจะเป็นไปไม่ได้ แต่การที่เราสามารถเลือกได้นั้น เป็นสิ่งสำคัญมากกว่า (พินิจ รัตนกุล, 2549: 59)

4) เพื่อนหรือคนใกล้ชิด (Fellowman)

เพื่อนหรือคนใกล้ชิด ในทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์ หมายถึง ภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่นอกขอบเขตการเลือกของเรา มนุษย์ไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่เพียงผู้เดียวได้ ย่อมต้องมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่น จนทำให้เกิดความหวาดหวั่นว่าเพื่อนจะเป็นอุปสรรคต่อการกระทำของเรา ฌอง ปอล ซาร์ตร์เชื่อว่า ธรรมดาแล้วมนุษย์ย่อมต้องเกี่ยวพันอยู่ในโลก ซึ่งมีบางสิ่งที่มีความหมายในตัวของมัน โดยที่เสรีภาพของเรายังไม่ได้ให้ความแก่สิ่งเหล่านั้น ในกรณีนี้สามารถอธิบายได้ว่าโลกของเรานี้แบ่งออกได้ 2 สภาพ คือ สภาพหนึ่งมีสิ่งที่มีความหมายโดยตัวเราเป็นผู้ให้แก่มัน กับอีกสภาพหนึ่งมีสิ่งซึ่งเราไม่ได้ให้ความหมายแก่สิ่งเหล่านั้นด้วยตัวเราเอง เราเพียงแต่พบว่าเราได้เป็นเจ้าของโดยเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นเมื่อมีผู้ถามว่าสิ่งที่มีอยู่ ทั้งที่มีอยู่ดั้งเดิม กับสิ่งซึ่งเพิ่งสร้างขึ้นใหม่ รวมทั้งบุคคลอื่นด้วยมีความหมายต่อสถานการณ์ของเราหรือไม่ คำตอบก็คือมี เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่เรายอมรับเข้ามาอยู่ในสถานการณ์ของเรา

มนุษย์สร้างจุดหมายขึ้นเพื่อแสดงตัวเองออกมา ภาวะสำหรับตนเองในตัวมนุษย์จะเผชิญหน้าบุคคลอื่นในฐานะที่บุคคลอื่นเป็นเครื่องมือ การให้ความสำคัญแก่อัตถิภาวะของบุคคลอื่นเท่ากับเป็นการให้ความสำคัญแก่นามธรรมบางอย่าง เช่นเชื้อชาติและสัญชาติ อันจะเห็นได้ว่าชาติพันธุ์ของมนุษย์มีอยู่ในตัวมนุษย์ทุกคน ไม่ได้ถูกกำหนดจากสิ่งอื่นใด ในบางครั้งการมีอยู่ของบุคคลอื่นสร้างความทุกข์ให้แก่ตัวเราเอง เพราะการมองของบุคคลอื่นทำให้ตัวเราเองกลายเป็นวัตถุสำหรับคนอื่นไป ตัวเราเองกลายเป็นสิ่งที่มีฐานะเช่นเดียวกับภาวะในตัวเองที่ถูกกำหนดคุณค่าโดยลุคคลอื่น แต่โดยธรรมชาติมนุษย์เป็นสิ่งที่มีสัมปชัญญะ ย่อมไม่พอใจที่มีฐานะเช่นนี้ในการมองของบุคคลอื่น ทางออกในกรณีนี้ของมนุษย์คือการประกาศชาติพันธุ์ขึ้น เพื่อแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทุกคนมีฐานะความเป็นมนุษย์ทัดเทียมกัน สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ด้วยความเข้าใจและมีความรับผิดชอบต่อกัน แต่หากมนุษย์มุ่งแต่เชิดชูชาติพันธุ์ ชนชั้น หรือสัญชาติ ในลักษณะที่เป็นนามธรรมแยกออกจากตัวมนุษย์ ฌอง ปอล ซาร์ตร์ถือว่านี่เป็นการหลอกตัวเอง (Bad faith) เพราะเป็นการกระทำที่ลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 53-57)

5) ความตาย (Death)

ความตายเป็นสถานการณ์อีกอย่างหนึ่งของโครงสร้างของการมีอยู่ของมนุษย์ แต่ความตายเป็นสถานการณ์ที่จะนำชีวิตไปสู่สภาพว่างเปล่า ซึ่งเป็นขั้นสุดท้ายของโครงสร้างของชีวิตที่ดำเนินติดต่อกันไปเป็นลำดับ เมื่อชีวิตดำเนินไปถึงความตาย ชีวิตของมนุษย์จะอยู่ในสภาพที่หยุดอย่างสมบูรณ์ ไม่สามารถสร้างสรรค์สิ่งใดขึ้นมาได้อีกแล้ว เพราะในความตาย มนุษย์จะไม่มี

ความสัมพันธ์กับสิ่งใดเลย คงมีแต่เพียงความไม่เป็นมนุษย์ (The non-human) ซึ่งไม่มีขอบเขตจำกัดที่แน่นอน และอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถทำนายได้ว่า หลังจากตายแล้วมนุษย์จะเป็นเช่นไร ไม่มีใครกำหนดความตายให้แก่ใครได้ มนุษย์ทุกคนต้องตระหนักว่าตนเองมีเสรีภาพที่จะตาย (Freedom-to-die) เพราะความตาย คือ ข้อเท็จจริงหนึ่งในโครงสร้างของการมีอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงสามารถเลือกจัดการกับข้อเท็จจริงนี้ มนุษย์สามารถเลือกความตายให้เป็นจุดหมายหนึ่งของชีวิตได้เท่า ๆ กับการเลือกจุดหมายอื่น ๆ (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 57-58) ดังที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวว่า “...It is the death of a person, of an individual, the only thing which nobody can do for me” (Jean-Paul Sartre; Hazel E. Barnes (Translator), 2536: 534) ความตายเป็นเรื่องของปัจเจกชน เป็นสิ่งเดียวที่ไม่มีใครทำให้แก่เราได้

ความตายในที่นี้จึงเป็นข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งของมนุษย์ มนุษย์จะต้องรับผิดชอบความตายของตนเองด้วยการเลือกความตายด้วยตนเอง ถึงแม้ว่าความตายจะนำไปสู่ภาวะแห่งศูนย์ ซึ่งไร้ขอบเขตจำกัด (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 59) ถ้าการเกิดเป็นการเริ่มต้นของชีวิต ความตายเป็นเสมือนกำแพงที่ขวางกั้นอยู่ข้างหน้าชีวิต เป็นเขตจำกัดของชีวิต แต่ซาตร์ไม่ต้องการให้ความตายมามีอำนาจเหนือชีวิตหรือมาปั้นแต่งชีวิตให้มีรูปแบบอย่างหนึ่งอย่างใด ทั้งนี้เป็นเพราะความตายมีอำนาจเช่นเดียวกับอดีต คือสามารถสร้างลักษณะเฉพาะลักษณะหนึ่งลักษณะใดที่ตายตัวแน่นอนให้แก่ตัวเรา และเมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้นแล้ว เราจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้ เมื่อเราตายไปก็จะมีสภาพไม่ต่างจากวัตถุ ไม่มีชีวิตจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยเสรีภาพอีกต่อไป ความตายจะทำให้เราตกอยู่ใต้อำนาจของผู้อื่นโดยสิ้นเชิง ผู้อื่นสามารถทำอย่างไรกับชื่อเสียงหรือร่างกายของเราอย่างไรก็ได้ เพราะเราไม่สามารถปกป้องตนเองเหมือนเช่นตอนที่เรามีชีวิตอยู่ (พินิจ รัตนกุล, 2549: 47)

ความตายจึงเป็นการหยุดความเป็นไปได้ต่าง ๆ และทำให้มนุษย์มีคุณสมบัติที่ไม่ต่างไปจากวัตถุหรือสิ่งต่าง ๆ ในโลก (Being in-itself) นั่นคือ เป็นสิ่งนิยามได้ นอกจากนี้ฌอง ปอล ซาร์ตร์ตยังมีความคิดว่าการที่มนุษย์มีชีวิตอยู่แต่แสร้งว่าตนเป็น Being in-itself นั้นเสมือนว่ามนุษย์ได้ตายแล้วเช่นเดียวกัน เพราะการที่มนุษย์ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่ซื่อสัตย์ต่อตัวเองปล่อยชีวิตตนเองให้เสียโอกาสแห่งการสร้างสรรค์และเติมเต็มคุณค่าให้แก่ตนเอง ด้วยเหตุนี้การมีชีวิตอยู่อย่างตระหนักในเสรีภาพแห่งตน จึงเป็นสิ่งที่ดี เพราะทำให้เราสามารถเลือกที่จะปั้นแต่งชีวิตของตนเองให้เป็นเช่นไรก็ได้

สรุปได้ว่า สถานการณ์ก็คือทุกสิ่งทุกอย่างที่แวดล้อมการมีอยู่ของมนุษย์แต่ละคน จนดูเหมือนว่าสถานการณ์มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกของมนุษย์ ทั้งนี้ก็เพราะเมื่อเราจะตัดสินใจว่าการกระทำใดมีเสรีภาพหรือไม่ก็ต้องพิจารณาถึงสภาพข้อเท็จจริงของสถานการณ์ของการกระทำนั้นประกอบด้วย ซึ่งในบางทีซาตร์ใช้ในความหมายของคำว่า “สิ่งกำหนดให้” ตามธรรมชาติ โดยเขากล่าวว่าสิ่งกำหนดให้นี้ปรากฏออกมาในหลายทางแต่ก็มีเอกภาพอันสมบูรณ์ คือ แสดงออกมาเป็น

สถานที่ อดีต สิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่น เป็นต้น เนื่องจากซาตร์สร้างปรัชญาเพื่อยกย่องให้ความมีอยู่ของมนุษย์มีความสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด เขาจึงพยายามอธิบายสถานการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ แล้วเน้นให้เห็นว่าสถานการณ์เป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์ต้องยอมรับ มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 59)

ดังที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า ตามทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์ มนุษย์คือเสรีภาพที่สมบูรณ์ในตัวเอง และเสรีภาพของมนุษย์มีมาก่อนสารัตถะของมนุษย์ เพราะมนุษย์สามารถสร้างสรรค์ปั้นแต่งชีวิตให้เป็นไปตามความมุ่งมาตรปรารถนาของตนอย่างไรก็ได้ ด้วยพลังแห่งการปฏิเสธและการเลือกอันมาจากความสำนึกรู้ถึงความว่างเปล่าไร้ความหมายของชีวิต โดยมีจุดหมายที่จะเติมชีวิตกลวงเปล่านั้นให้อิ่มเต็มดังวาดหวังได้อย่างมีเสรีภาพ ฉะนั้น หากมนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกสถานการณ์เพื่อกำหนดการกระทำของตนเองอย่างเต็มเปี่ยม มนุษย์ก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนเองเลือกอย่างไม่มีข้อแม้ เพื่อแสดงออกถึงความรับผิดชอบที่ว่านี้ มนุษย์จึงต้องตัดสินใจเลือกสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับตนเองและบุคคลอื่นที่อยู่ร่วมโลกด้วย ทั้งนี้เพราะ เป้าหมายและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ก็คือ การที่มนุษย์รู้จักเลือกใช้เสรีภาพในการสร้างคุณค่าและความหมายให้แก่ชีวิตของตน และต้องรับผิดชอบต่อเสรีภาพนั้น ซึ่งความรับผิดชอบนี้ฌอง ปอล ซาร์ตร์แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ความรับผิดชอบต่อตนเอง และความรับผิดชอบต่อโลก เสรีภาพไม่ใช่สิ่งที่กล่าวขึ้นมาลอย ๆ เสรีภาพจะมีได้ก็ในสถานการณ์ ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้แบ่งสถานการณ์ไว้ 5 ประเภท ได้แก่ 1) สถานที่ (Place) 2) อดีต (Past) 3) สิ่งแวดล้อม (Environment) 4) เพื่อนหรือคนใกล้ชิด (Fellowman) 5) ความตาย (Death)

การใช้เสรีภาพด้วยความรับผิดชอบจึงก่อเกิดความสร้างสรรค์มากกว่าการทำลาย ถึงแม้ว่าโลกนี้จะปราศจากกฎเกณฑ์ใด ๆ มากำหนดให้มนุษย์ต้องปฏิบัติตาม แต่มนุษย์ก็ต้องใช้เสรีภาพควบคู่ไปกับความรับผิดชอบเสมอ เพราะทั้งสองสิ่งนี้คือคุณค่าที่ยิ่งใหญ่สำหรับความเป็นมนุษย์

4. การหลอกตัวเอง (bad faith)

ในทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์ มนุษย์เป็นผู้ที่อยู่กับการเลือกที่เป็นอิสระและต้องรับผิดชอบต่อผลพวงที่ตามมา แต่ในขณะเดียวกัน มนุษย์ก็เคยชินกับการถูกกำหนดด้วยคนรอบข้างหรือสภาวะแวดล้อมและเคยชินกับการที่ไม่ต้องรับผิดชอบในชีวิตของตน เนื่องจากไม่เคยเลือกด้วยตัวของตัวเอง ดังนั้นเสรีภาพที่มนุษย์มีอยู่จึงเป็นเหมือนเสรีภาพที่ถูกสาป มนุษย์มีแนวโน้มที่จะสละเสรีภาพนั้นให้แก่พระเจ้าหรือสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่เหนือกว่าเรา เนื่องจากมนุษย์ต้องการหลีกหนีจากความรับผิดชอบต่อการเลือกโดยเสรี จึงพร้อมที่จะปฏิเสธเสรีภาพ หรือการเลือก เพราะไม่ต้องการแบกรับความรับผิดชอบซึ่งเป็นภาระอันหนักอึ้งนี้ไว้

ด้วยเหตุนี้ มนุษย์จึงพยายามดำรงสถานะให้เป็นเพียงภาวะในตนเอง (Being-in- itself) ทำตัวไม่ต่างจากวัตถุสิ่งของที่ปราศจากจิตสำนึก เพื่อหลีกหนีจากการตัดสินใจเลือกและความ

รับผิดชอบทั้งปวง เนื่องจาก เสรีภาพนั้นทำให้มนุษย์ตกอยู่ในความกังวลใจ (Anxiety) เพราะเสรีภาพในการตัดสินใจเลือกนั้นต้องมาพร้อมกับความรับผิดชอบเสมอ มนุษย์จึงต้องปกปิดเสรีภาพของตนเอง ทำให้มนุษย์หลอกตนเองว่า ไม่มีเสรีภาพ เพราะความเป็นจริงของมนุษย์คือเสรีภาพ ฌอง ปอล ซาร์ตร์ เรียกมนุษย์ที่ความพยายามหนีจากเสรีภาพและปรารถนาจะทำตนให้มีภาวะเป็นเพียงวัตถุสิ่งของนี้ว่า การหลอกตนเอง “Mauvaise foi” (Bad faith) ซึ่งเป็นความพยายามที่จะมีชีวิตอยู่อย่างไม่แท้จริง จึงทำให้เลือกเชื่อในสิ่งที่ขาดเหตุผลรองรับ เขาเห็นวาทัศนคติที่ผิดเปนผลมาจากความปวยไขทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการวางเงื่อนไขมีรูปแบบแนนอนมากกวาจะเกิดขึ้นประปราย อาการที่เกิดขึ้น ไดแก (1) การหันเหความสนใจของตน (Self-distraction) (2) ความจริงใจ (Sincerity) ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตรเห็นวามนุษยไมอาจจะอยูกับเอกลักษณคงที่ได้ (Fixed entity) (ชุษณะ ปิ่นเงิน, 2558: 13) เพราะธรรมชาติของมนุษย์ไม่ได้ถูกจำกัดไว้ด้วยนิยามหรือความหมายใดความหมายหนึ่งไปตลอด ในช่วงเวลาที่มนุษย์ยังมีชีวิตอยู่นั้นเขาก็ยังมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงคุณค่าให้กับตัวเองได้ตลอดเวลา คุณค่าของมนุษย์จึงขึ้นอยู่กับการให้ความหมายต่อชีวิตของมนุษย์ผู้นั้นเอง

การที่มนุษย์โยนความรับผิดชอบไปให้สิ่งอื่น (Bad faith) เป็นต้นว่า การกล่าวอ้างว่าชีวิตมนุษย์ตกเป็นทาสของอารมณ์และความรู้สึก สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ หรือเป็นเรื่องของพรหมลิขิตหรือดวงดาวต่าง ๆ นั้น เป็นการแก้ตัวของคนที่ไม่มีความรับผิดชอบต่อชีวิตตนเอง และต้องการให้สิ่งอื่นมาทำหน้าที่แทนตน (พินิจ รัตนกุล, 2549: 60) นี้นับเป็นความพยายามที่จะมีชีวิตอยู่อย่างไม่แท้จริง ความเป็นไปได้ของ Bad Faith นี้คือลักษณะเบื้องต้นของมนุษย์ ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวถึงการหลอกตัวเอง(bad faith) ไว้ในหนังสือ Being and Nothingness โดยผ่านการยกตัวอย่างเรื่องราวหลากหลายของปัจเจกบุคคลผู้หลอกตัวเองเอาไว้ ว่ามีรูปแบบดังนี้ (Phra Pinyo Chantasing and Khamhaeng Visuddhangkoon, pp. 1968-1970)

1) การเล่นตามบทบาท (The Role-Playing)

การหลอกตัวเองในรูปแบบนี้ก็คือ รูปแบบที่ใช้หลีกเลี่ยงความรับผิดชอบต่อการเลือกของตนเองในสถานการณ์ปัจจุบันที่กำลังเผชิญอยู่ โดยโยนความรับผิดชอบทั้งหมดที่เกิดจากการกระทำของตนไปให้หน้าที่หรือบทบาทต่าง ๆ ที่กำลังปฏิบัติอยู่ว่าเป็นสิ่งที่จะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดโดยมิอาจหลีกหนีได้

2) การเลือกที่จะไม่เลือก (A Choice not to Choose)

การหลอกตัวเองในรูปแบบนี้ก็คือ การใช้เสรีภาพที่จะไม่เลือก เพื่อที่มนุษย์จะได้ไม่ต้องมารับผิดชอบต่อการตัดสินใจเลือกของตน เมื่อมนุษย์ตกอยู่ในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่พวกเขากำลังเผชิญอยู่ในปัจจุบันนั้น พวกเขาจะใช้เสรีภาพในการเลือกเพื่อที่จะไม่ต้องเลือกอะไร ซึ่งการใช้เสรีภาพในแบบดังกล่าวนี้ ไม่ต่างอะไรกับการที่มนุษย์กำลังทำตนเองให้มีสภาพเช่นเดียวกับวัตถุนั่นเอง

3) ไม่สัตย์ซื่อต่อตัวเอง (Insincerity)

การหลอกตัวเองในรูปแบบของการไม่สัตย์ซื่อต่อตัวเองนั้น มักแสดงออกมาในลักษณะที่ว่ามนุษย์จะปฏิเสธความรับผิดชอบต่อการกระทำที่ได้เคยเกิดขึ้นแล้วในอดีตของตนเอง โดยการอ้างว่าการกระทำต่าง ๆ เป็นเพียงอดีตที่ผ่านพ้น เหตุการณ์อาจเคยเกิดขึ้นแต่ก็สิ้นสุดลงไปแล้ว ดังนั้นพวกเขาจึงไม่มีความจเป็นใด ๆ ที่จะต้องรับผิดชอบมัน ซึ่งหากพิจารณาให้ชัดเจนจะเห็นว่า คนที่ไม่มีความสัตย์ซื่อตัวตัวเองเหล่านี้ เป็นคนที่ขาดความจริงใจ นอกจากพวกเขาจะไม่รับผิดชอบต่อการกระทำในอดีตของตนเองแล้ว แม้ในปัจจุบันพวกเขาก็ยังคงมีพฤติกรรมหลอกตัวเองเหมือนที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วอย่างในอดีตอีกด้วย

4) ผู้เปี่ยมด้วยความจริงใจ (Champion of Sincerity)

การหลอกตัวเองในรูปแบบนี้ก็ คือ การที่มนุษย์เชื่ออย่างสนิทใจว่าตนเองเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ โดยพยายามหลีกเลี่ยงการพูดถึงความรับผิดชอบสำหรับอะไรที่พวกเขาเป็นโดยการประกาศว่า ฉันเป็นอะไรที่ฉันเป็น (I am what I am) ซึ่งสื่อนัยว่า ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงได้เพราะฉันก็เป็นของฉันอย่างนี้ มนุษย์จำพวกนี้จึงพยายามทำตัวเองให้มีความหมายเหมือนอย่างที่ตัวเองคิด ด้วยการปฏิเสธความรับผิดชอบต่อการกระทำในอดีตของตนเอง อีกทั้งยังปฏิเสธการก้าวข้ามไปสู่ภาวะใหม่ที่จะปลดปล่อยตนเองออกจากการหลอกตนเองอีกด้วย

นักวิชาการบางท่านอาจตีความได้ว่า การหลอกตัวเอง (Bad faith) เป็นลักษณะของ “มนุษย์แบบจอมปลอม”(Inauthenticity) ซึ่งตรงกันข้ามกับลักษณะ “ความเปนของแท้” หรือนักวิชาการบางคนตีความว่าเป็นลักษณะของมนุษย์ที่แท้จริง (Authenticity) ซึ่งต้องมีคุณสมบัติตระหนักในเสรีภาพกับความรับผิดชอบ (Freedom and Responsibility) อยู่เสมอ อีกทั้งยังต้องตระหนักรู้ถึงสถานการณ์ที่ไม่ได้เลือก (Facticity) ซึ่งประกอบด้วยสถานการณ์ 5 ประเภท ได้แก่ 1) สถานที่ 2) อดีต 3) สิ่งแวดล้อม 4) เพื่อนหรือคนใกล้ชิด 5) ความตาย และการก้าวข้าม (Transcendence) ไปสู่ความเป็นไปได้ (Possibility) ต่าง ๆ ของสภาพการณ์อื่น ซึ่งแตกต่างจากสภาพเดิมที่เป็นอยู่อีกด้วย (Phra Pinyo Chantasing and Khamhaeng Visuddhangkoon, pp. 1971-1975)

เห็นได้ว่า คุณค่าทั้งมวลขึ้นอยู่กับตัวของมนุษย์เอง เจตจำนงอย่างเดียวที่มนุษย์ต้องมีอยู่ก็คือเจตจำนงที่จะมีเสรีภาพ ซึ่งเป็นพื้นฐานทำให้เกิดคุณค่าทั้งปวง เสรีภาพที่สร้างขึ้นมามิใช้เป็นนามธรรมที่แยกตัวออกไปอย่างอิสระไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งใด เสรีภาพต้องบ่งชี้ถึงการกระทำที่มีศรัทธาที่ถูกต้อง (Good faith) คือมนุษย์ผู้ตัดสินใจเลือกกระทำอย่างมีเสรีภาพด้วยตนเอง มิได้เลือกสิ่งโดยอ้างสิ่งอื่นที่อยู่นอกตนเอง ส่วนบุคคลที่ตัดสินใจเลือกกระทำโดยอ้างสิ่งที่อยู่นอกตนเอง เช่น กฎเกณฑ์ประเพณีหรือคำสอนของศาสนา ให้มีอำนาจเหนือการตัดสินใจของตน เรียกได้ว่าเป็นการหลอกตนเองหรือผู้มีศรัทธาเลว (bad faith) อันเป็นลักษณะของการละทิ้งเสรีภาพ ทั้งนี้เพราะถึงแม้ว่ามนุษย์คือเสรีภาพแต่เมื่อมนุษย์ใช้เสรีภาพเมื่อใดสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นร่วมกันอย่างแยกไม่ได้ก็คือความรับผิดชอบอันใหญ่

หลวงต่อการใช้เสรีภาพนั้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้มนุษย์เกิดความวิตกกังวล (Anguish) ต่อการใช้เสรีภาพของตน และถ้าความรู้สึกเช่นนี้มีมากก็มีแนวโน้มที่มนุษย์จะละทิ้งเสรีภาพของตน โดยใช้วิธีหลอกตนเองและผู้อื่น ด้วยการทำทีว่าตัดสินใจเลือกอย่างเสรี ทว่าในความเป็นจริงกลับอ้างสิ่งต่าง ๆ นอกตนเองดังที่กล่าวไปแล้วข้างตน เพื่อความสบายใจของตนเอง แล้วปลอบใจตนเองว่าได้ทำถูกต้องตามระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสอนที่เชื่อถือปฏิบัติกันมายาวนาน จึงไม่ต้องเกิดความกังวลใจใด ๆ ซึ่งมนุษย์ที่ประพฤติเช่นนี้จะลืมตระหนักไปว่า สิ่งที่เขาไม่มีที่สุดก็คือเสรีภาพนั่นเอง (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 66-67)

2.3.4 แนวคิดเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ (Human relation)

ธรรมชาติประการหนึ่งของมนุษย์ คือ ไม่สามารถอยู่ในโลกนี้โดยลำพังเพราะสำนึกความเป็นตัวเอง (Consciousness) ของมนุษย์นั้นไม่แน่นอนคงที่ จำเป็นต้องสร้างการมีอยู่ของตัวมันผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างร่างกายมนุษย์กับเพื่อนมนุษย์ ในขณะที่มนุษย์รับรู้ร่างกายของเพื่อนมนุษย์แล้วนำมาเปรียบเทียบกับร่างกายของตัวเอง ตัวมนุษย์เองก็ตระหนักถึงการมีอยู่ของตัวเองโดยกลายเป็นวัตถุให้เพื่อนมนุษย์ได้รับรู้ (อรรถสิทธิ์ เมืองอินทร์, 2543: 37) ฌอง ปอล ซาร์ตร์ จึงมองว่าความสัมพันธ์ของมนุษย์กับคนอื่นเป็นสิ่งที่มีปัญหาในระดับรากฐาน คนอื่นสำหรับฌอง ปอล ซาร์ตร์ คือ การดำรงอยู่เพื่อตนเองอีกอันหนึ่งซึ่งเข้ามารับรู้เราการรับรู้เราของคนอื่นเกิดขึ้นผ่านการรับรู้ร่างกายของเรา ร่างกายของเราถูกรับรู้ผ่านสำนึกรู้อีกหนึ่งอัน ทำให้ร่างกายของเรากลายเป็นบางอย่างที่ไม่เพียงอยู่ใต้ความเข้าใจของสำนึกรู้ของเราเท่านั้น แต่กลายเป็นบางอย่างที่มีมิติอันอยู่ใต้ความเข้าใจของคนอื่นขึ้นมาในความสัมพันธ์กับคนอื่น ร่างกายของเรากลายเป็นบางอย่างที่ถูกประกอบขึ้นมาจาก 3 มิติ คือ (เบญจ์บรรพต โพธิ์เกตุ, 2564: 161)

1) ร่างกายของเราต่อตัวเราเอง

2) ร่างกายของเราในสายตาของคนอื่นในสำนึกรู้ของเรา

3) ร่างกายของเราในสายตาของคนอื่นในสำนึกรู้ของคนเอื่น

เห็นได้ว่า ตัวตนของเราที่เราเข้าใจและเรียนรู้ผ่านทั้งสามมิตินี้ ในส่วนของมิติที่ 3 นั้นเป็นบางอย่างที่อยู่เหนือกว่าสำนึกรู้ของเราโดยสิ้นเชิง เพราะมิติที่สามนี้เองที่ทำให้การดำรงอยู่ของคนอื่นเป็นสิ่งที่คุกคามเราอยู่เสมอ เพราะเราถูกตัดสินโดยสายตา (look) ของคนอื่น สายตาของคนอื่นให้ความหมายกับร่างกายของเรา และความหมายนั้นก็กลายมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำรงอยู่ของเราอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (เบญจ์บรรพต โพธิ์เกตุ, 2564: 162) ฌอง ปอล ซาร์ตร์มองว่า เราและผู้อื่นไม่อาจมีสัมพันธ์แบบราบเรียบหรือหวานชื่นได้ ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติแล้ว ทั้งเราและผู้อื่นต่างฝ่ายต่างก็มีแนวโน้มที่จะจำกัดเสรีภาพของกันและกัน เป็นต้นว่า ในขณะที่เรานั่งอยู่เพียงลำพังในสวนสาธารณะ เรารู้สึกว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ณ แห่งนั้น มีไว้เพื่อเราคนเดียว ไม่ว่าจะเป็น ม้านั่ง ต้นไม้ เสียงนกร้อง เหล่านี้กลายเป็นองค์ประกอบของโลกส่วนตัวของเรา เรารู้สึกว่าตัวเราเป็นศูนย์ของทุกสิ่ง

ย่อมจะทำกิริยาอาการใดก็ได้ แต่ทันทีที่มีบุคคลอื่นเดินเข้ามาในที่แห่งนั้น โลกของเราถูกกระทบกระเทือนทันที เสรีภาพของเราจะถูกจำกัดด้วยสายตาของคนอื่น จึงทำให้เราต้องระวังกริยาอาการมากขึ้น เพราะเราได้เปลี่ยนจากผู้มองดู กลายเป็นผู้ถูกมอง เรากลายเป็นวัตถุสำหรับผู้อื่นขึ้นมาในทันที เพราะได้รับการพิพากษาจากสายตาของผู้อื่นเกี่ยวกับตัวตนของเรา ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าการที่เราต้องอยู่ในโลกหรือสังคมร่วมกับบุคคลอื่น ทำให้เรามีข้อจำกัด ไม่อาจทำทุกอย่างได้ดังประสงค์ สายตาของผู้อื่นที่พร้อมตัดสินเรานั้น สามารถลดทอนตัวเราให้กลายเป็นวัตถุได้ทันที ถ้าหากเราปล่อยให้ผู้อื่นมามีอำนาจเหนือเราเช่นนี้ตลอดไป เราก็จะกลายเป็นวัตถุโดยสมบูรณ์แบบ ไม่มีชีวิตจิตใจ ไม่กล้าจะตัดสินใจทำในสิ่งที่ขัดต่อความเห็นชอบของบุคคลอื่น ๆ แล้วปล่อยให้ชีวิตเป็นตามความต้องการของผู้อื่นโดยไม่ขัดขืนต่อรอง ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องปกป้องเสรีภาพของตนเองไว้ ไม่ยอมตกอยู่ใต้อำนาจของผู้อื่น (พินิจ รัตนกุล, 2549: 77-80)

ด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่นนี้ เราเห็นได้ชัดเจนมากขึ้นจากแนวคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์ที่สื่อผ่านบทละครเรื่อง No Exit ซึ่งอาจมองได้ว่าเขามีทัศนะด้านนี้ค่อนข้างติดลบ โดยตีความจากเรื่องราวที่กล่าวถึงตัวละครเอก 3 ตัว ได้แก่ การ์แซง บุรุษนักหนังสือพิมพ์ผู้ไม่เคยยอมรับความจริงของตัวเอง อีเนซ หญิงสาวที่เป็นรักร่วมเพศ และเอสแตล หญิงสาวที่ปรารถนาจะเป็นที่หนึ่งในใจของทุกคน ทั้งสามคนนี้มาพบกันในห้องรับแขกธรรมดา ๆ ห้องหนึ่งที่ปิดตาย ซึ่งแท้จริงแล้วคือนรกตามจินตนาของฌอง ปอล ซาร์ตร์ หลังจากพวกเขาเสียชีวิตลง ตัวละครทั้งสามจึงประจัญหน้ากันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในห้องที่ไร้ทางออกนั้น และเริ่มเล่าถึงเหตุแห่งความผิดบาปที่ทำให้แต่ละคนต้องตกนรก ระหว่างที่เล่าพวกเขาก็เริ่มประจักษ์ว่า นรกนี้ไม่มีเพชฌฆาตหน้าตาน่าเกรงขามคอยเป็นผู้พิจารณาโทษทัณฑ์ มีแต่เพียงผู้อื่นที่อยู่ตรงหน้า ซึ่งมองดูเราจากภายนอก กำลังคอยเพ่งโทษตัดสินความผิดของเราอยู่ สายตานั้นเป็นดังกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นภาพอันน่ากลัวของตัวเราเอง แต่ละคนพยายามหว่านล้อมให้อีกสองคนยอมรับตนเองในแบบที่ตนอยากเป็น แต่ไม่สำเร็จ เพราะถึงคนหนึ่งจะมีใจโอนเอน แต่อีกคนก็ไม่ยอมอ่อนข้อให้ เห็นได้ว่า เสรีภาพและความตั้งใจในการเลือกความหมายในชีวิตของบุคคลหนึ่งถูกจำกัด โดยเสรีภาพและความตั้งในการเลือกความหมายในชีวิตของผู้อื่น ซึ่งจากเรื่องนี้สามารถตีความได้ว่า “นรกคือคนอื่น” นั่นเอง (ธารทิพย์ แก้วทิพย์, 2564: 105) อนุมานได้ว่าไม่มีอะไรจะทำให้มนุษย์เกิดความอับอายขายหน้าได้เท่ามนุษย์ด้วยกันเองอีกแล้ว บทละครเรื่องนี้จึงสะท้อนความหมายของภาวะเพื่อผู้อื่นอันสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ตามแนวคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ซาตร์ ชี้ให้เห็นจึงไม่ใช่การโยนบาปให้ “ผู้อื่น” เป็นสิ่งเลวร้าย แต่ภาวะตกนรกหมกไหม้ในกรณีนี้ คือ การปล่อยให้ตัวเองเป็นเพียงวัตถุสูญสิ้นอิสรภาพ ซึ่งเป็นผลจากความอยากได้รับการยอมรับจากคนอื่น เพราะอย่างถึงที่สุดแล้ว เราไม่มีทางรับรู้ความรู้สึกนึกคิดของคนอื่นที่มีต่อเราได้อย่างถูกต้องเที่ยงตรงเบ็ดเสร็จได้เลย (ฆนาธร ขาวสนิท ณัฐมน สุนทรมีเสถียร, 2564)

อย่างไรก็ตามเราอาจจะอธิบายลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์เป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

1. ความขัดแย้ง (Conflict)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์เองไม่เชื่อว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะเป็นไปในทางบวกแต่เพียงอย่างเดียว เพราะหากมองให้ลึกซึ้งจะพบว่า ภายใต้มนุษยสัมพันธ์ที่หวานชื่นหรือสงบราบเรียบเปี่ยมไปด้วยความรักนั้น มักจะมีความไม่เสมอภาคซ่อนเร้นอยู่ด้วย ความสัมพันธ์อันสงบราบเรียบหรือหวานชื่นนั้นเกิดขึ้นได้เพราะฝ่ายหนึ่งยอมเสียเปรียบไม่ใช้สิทธิ์ความเป็นมนุษย์ของตนเรียกร้องให้อีกฝ่ายหนึ่งยอมรับสิทธิและเสรีภาพของตนที่มีอยู่ ถ้าหากทำในทางตรงกันข้าม ความขัดแย้งก็ย่อมเกิดขึ้นได้ การลดทอนอีกฝ่ายหนึ่งให้มีสภาพเป็นวัตถุหรือเครื่องมือของอีกฝ่ายเท่านั้น (พินิจ รัตนกุลล, 2549: 78) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าฌอง ปอล ซาร์ตร์มองโลกในแง่ร้ายโดยสมบูรณ์แบบ หากแต่ต้องการเปิดเผยให้เห็นถึงความจริงอีกด้านหนึ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น ไม่ได้มีเจตนาที่จะตัดสินว่า ความสัมพันธ์แบบที่ว่านั้น “ดี” หรือ “เลว” แต่ประการใด ส่วนคำว่า ความขัดแย้ง และการทำกันและกันให้เป็นวัตถุ แบบที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์ใช้อธิบายความสัมพันธ์ของผู้คนนั้นก็เป็นคำกลาง ๆ ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีแห่งความสัมพันธ์ที่ปรากฏมากกว่าจะเป็นการพิพากษาหาความถูกผิดดีเลวแต่ประการใด ซึ่งแตกต่างจากความหมายตามบริบทวัฒนธรรมที่คนทั่วไปมักใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินว่าคำสองคำนี้ให้ความหมายในด้านลบ เพราะปฏิเสธไม่ได้เลยว่า ไม่ว่ามนุษย์จะมีความสัมพันธ์กันในรูปแบบใดก็ไม่อาจพ้นจากความขัดแย้ง (Conflict) หรือการทำให้เพื่อนมนุษย์กลายเป็นเครื่องมือของกันและกันได้เลย เพราะมนุษย์ต่างเป็นขีดจำกัดของกันและกัน ความขัดแย้งคือการที่มนุษย์พยายามเข้าควบคุมเสรีภาพของกันและกัน เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งสะท้อนสำนึกความเป็นตัวเอง มนุษย์จึงต้องขจัดความขัดแย้งนี้ให้หมดไปด้วยวิธีการหลอกล่อให้อีกฝ่ายหนึ่งกลายเป็นวัตถุ แล้วตัวเองกลายเป็นผู้กระทำ หรือบางครั้งทำให้ตัวเองกลายเป็นวัตถุ เพื่อยอมเป็นฝ่ายถูกกระทำจากเพื่อนมนุษย์ โดยมิได้หมายความว่ามนุษย์ไร้ความสามารถที่จะร่วมมือกัน (อรรถสิทธิ์ เมืองอินทร์, 2543: 37-39) หากแต่เป็นเพราะมนุษย์ต่างมีเสรีภาพด้วยกันทุกผู้นามจึงต่างพยายามจะใช้เสรีภาพของตนอยู่ตลอดเวลา ทำให้ต้องผลัดกันรับบทผู้กระทำและผู้ถูกกระทำสลับกันไปตามบริบทของความสัมพันธ์

2. ความรักและความสัมพันธ์ทางเพศ (Love and sex)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์แสดงให้เห็นว่า มนุษย์พยายามหาทางออกจากความขัดแย้งอันเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน และหนึ่งในทางออกเหล่านั้นก็คือ ความรัก (เบญจ์บรรพต โพธิ์เกตุ, 2564: 163) การที่มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความว่างเปล่า อ้างว้าง เปลี่ยวเหงา ส่งผลให้แต่ละบุคคลพยายามแสวงหาความรักมาทำให้ชีวิตของตนมั่นคงและอบอุ่นมากขึ้น ความรักจึงเป็นวิธีหนึ่งที่มนุษย์ใช้หลีกหนีจากความว่างเปล่าของชีวิต เพราะเมื่อมนุษย์มีความรักชีวิตที่น่าเบื่อหน่ายไร้สาระก็

กลับมีคุณค่าขึ้นมา (พินิจ รัตนกุล, 2549: 86) อย่างน้อยที่สุดเราก็ไม่ต้องดำรงอยู่เพียงลำพัง แต่มีเพื่อนมนุษย์เข้ามาร่วมสร้างเป้าหมายแห่งความสัมพันธ์ในอีกลักษณะหนึ่งให้เกิดขึ้นมา

ตามทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์ ความรักคือความปรารถนาให้คนรักมองเห็นเราด้วยสายตาของเราเอง เราปรารถนาให้สำนึกรู้ของคนรักอ้างอิงอยู่กับสำนึกรู้ของเรา เพื่อให้ความหมายของการดำรงอยู่ของเราในสายตาของเขาตรงกับความหมายที่เรานิยามด้วยเสรีภาพของเรา หากสายตาของคนอื่นเป็นสายตาของความรักเช่นนี้ การดำรงของเราที่เคยถูกช่วงชิงไปในความสัมพันธ์ระหว่างเรากับคนอื่นก็จะได้ถูกฟื้นคืนกลับมาอยู่ภายใต้เสรีภาพของเราอีกครั้ง อีกนัยหนึ่งความรักจึงเป็นความพยายามที่จะนำเอาเสรีภาพของผู้อื่นมาไว้ในอำนาจครอบครองของเรา เราปรารถนาที่จะครอบครองการดำรงอยู่ของเราเอง และกระบวนการของการทวงคืนตัวของฉันเองนี้ โดยรากฐานแล้วก็คือกระบวนการกลืนกินคนอื่น ซึ่งในกระบวนการกลืนกินนี้ไม่ว่าจะอย่างไร ฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวว่าเราต้องรักษาความเป็นคนอื่นนั้นไว้ด้วย เสรีภาพของผู้อื่นนั้นต้องไม่หายไป เพราะหากเป็นเช่นนั้นความรักก็จะไม่ใช่การก้าวข้ามความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างเรากับผู้อื่นอีกต่อไป หากแต่กลายเป็นการทำลายความสัมพันธ์ระหว่างเรากับผู้อื่นทิ้งไป (เบญจ์บรรพต โพธิ์เกตุ, 2564: 163) ในกระบวนการนี้จึงต้องยังรักษาธรรมชาติของผู้อื่นเอาไว้ ผู้อื่น คือรากฐานของการดำรงอยู่ของฉัน เขาไม่สามารถถูกทำให้สลายไปในตัวฉัน โดยไม่ทำให้การดำรงอยู่สำหรับผู้อื่นของฉันหายไป ผู้อื่นในที่นี้จึงไม่ใช่แค่ความเป็นอื่นในเชิงนามธรรมในจิตใจเท่านั้น หากแต่เป็นประสบการณ์ของการเผชิญกับบุคคลที่มีเลือดเนื้อ อันเป็นความเป็นจริงอันเบ็ดเสร็จอีกอัน ซึ่งความเป็นอื่นของเขาฉันหวังจะทำให้เหมือนกับฉัน ผู้อื่นไม่ใช่แค่ คนอื่นในฐานะวัตถุ (Object) แต่เป็น ผู้อื่น ในฐานะผู้มองดูเรา ผู้อื่นในฐานะสำนึกรู้ผู้มอง (Subject) ต้องถูกรักษาไว้เพื่อรักษา “การถูกเฝ้ามองของเรา” เอาไว้

ดังนั้น ความรักในทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์ จึงเป็นเสมือนสายใยที่แต่ละฝ่ายสร้างขึ้นมาเพื่อผูกมัดอีกฝ่ายหนึ่งไม่ให้ใช้เสรีภาพที่มีอยู่ทำร้ายตนโดยให้ตกเป็นของตน ด้วยเหตุนี้สิ่งที่ความรักต้องการจึงเป็นเสรีภาพของอีกฝ่ายหนึ่ง เสรีภาพนี้เป็นชีวิตและจิตใจของผู้นั้น เพราะถ้าปราศจากเสรีภาพแล้วมนุษย์ก็ไม่มีความหมายใด ดังนั้น เมื่อเรารักใครเราต้องการครอบครองเป็นเจ้าของชีวิตจิตใจผู้นั้น การครอบครองเป็นเจ้าของนี้มิได้เป็นการทำลายเสรีภาพของคนรักให้หมดสิ้นไป แต่เป็นการนำเสรีภาพและศักยภาพของเขาที่มีอยู่นั้นมาผสมกลมกลืนกับศักยภาพและเสรีภาพของเรา อันมีผลให้ทั้งสองสิ่งนี้เพิ่มพูนมากขึ้น และในขณะเดียวกันก็เป็นการป้องกันผู้อื่นไม่ให้คุกคามเสรีภาพของเราด้วย เพราะความรักนี้อยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ แม้เราจะเลือกรักหรือเลิกรักใครได้อย่างเสรี แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าเราต้องการให้คนรักมีเสรีภาพมากเกินขอบเขต มนุษย์ต่างต้องการให้คนรักใช้เสรีภาพเพื่อรักตนเพียงผู้เดียว แม้ไม่ใช่ระยะเวลายาวนานตลอดกาลแต่อย่างน้อยก็ในช่วงหนึ่งที่ทั้งสองตกลงทำสัญญาร่วมกัน ทั้งนี้เพราะทุกการเลือกกระทำสิ่งใดลงไป เราต้องคำนึงถึงความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่นด้วยเสมอ (พินิจ รัตนกุล, 2549: 87)

เพราะความรักก็คือความปรารถนาที่จะถูกรัก (To love is to be love) ความรักจึงเป็นดังเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เราได้มีโอกาสครอบครองจิตวิญญาณของอีกฝ่ายหนึ่ง ทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาวิธีเพื่อให้ตัวเองกลายเป็นที่รักของอีกฝ่ายหนึ่งให้ได้ โดยการดึงดูดความรักจากผู้อื่น โดยการทำตนเองให้กลายเป็นวัตถุแห่งความตื่นตาตื่นใจ (Object of fascination) นั่นคือการใช้ภาษาหรือพฤติกรรมต่าง ๆ เพื่อดึงดูดให้ผู้อื่นมารักตน เช่น ทำตัวให้น่ารักอ่อนหวาน เก่งกล้า หรือฉลาดเฉลียว เป็นต้น หรือบางครั้งก็ลดทอนตัวเองให้มีสภาพเป็นวัตถุปราศจากเสรีภาพ ยอมเป็นเพียง “เครื่องมือ” รับใช้ความปรารถนาของอีกฝ่ายหนึ่งโดยไม่คำนึงถึงเสรีภาพของตนเอง แต่ทว่าอีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องการเช่นนี้เหมือนกัน จึงกลายเป็นว่ามนุษย์แต่ละคนจะพยายามทำตัวเป็นมาโซคิสม์หรือพวกที่มีความสุขกับการเป็นวัตถุสำหรับเพื่อนมนุษย์ในบางครั้ง หรือพวกซาดิสม์ที่ชื่นชอบการลดทอนเสรีภาพของมนุษย์ให้กลายเป็นวัตถุในบางคราว ซึ่งเมื่อพิจารณาดูตามทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์จะพบว่า สิ่งที่ความรักต้องการคือเสรีภาพที่เป็นชีวิตจิตใจของมนุษย์ ไม่ใช่วัตถุหรือเครื่องมือ ดังนั้นมนุษย์ผู้ใดที่ชอบทำตนให้เป็นเพียงวัตถุสำหรับคนรัก จะยิ่งถูกดูหมิ่น เพราะมนุษย์ผู้นั้นได้ละทิ้งศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของตนลง ด้วยการเพิกเฉยต่อเสรีภาพที่ตนมีอย่างเต็มเปี่ยมแล้วยอมตกอยู่ใต้อำนาจของอีกฝ่ายโดยดุษณี

เนื่องด้วยเราไม่สามารถหลีกหนีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องหาวิธีทางที่จะสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างแนบชิดสนิทสนมมากยิ่งขึ้น วิธีหนึ่งที่มนุษย์นิยมใช้ก็คือการมีเพศสัมพันธ์ต่อกัน เพราะวิธีนี้จะทำให้มนุษย์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันอย่างแนบแน่นทั้งทางร่างกายและจิตใจ สำหรับฌอง ปอล ซาร์ตร์ ความรู้สึกทางเพศแตกต่างจากความต้องการอื่น ๆ ของร่างกาย มันไม่เหมือนกับความอยากอาหารในเวลาหิว ที่เมื่อรับประทานเข้าไปแล้วความรู้สึกหิวก็คลายลง แต่ฌอง ปอล ซาร์ตร์มองว่า ความรู้สึกทางเพศเป็นเรื่องซับซ้อนกว่านั้น มนุษย์ไม่ได้มีเพศสัมพันธ์กันเพื่อตอบสนองความต้องการทางเพศเท่านั้น เพราะถ้าเป็นเช่นนั้นเราจะสามารถมีเพศสัมพันธ์กับใครก็ได้ แต่เรามีเพศสัมพันธ์กันเพื่อให้ตัวเราได้สัมผัสกับจิตสำนึกของผู้อื่นโดยอาศัยร่างกายเป็นเครื่องมือ ฉะนั้นการตีค่าความต้องการทางเพศให้เป็นเพียงสัญชาตญาณหนึ่งของมนุษย์ จึงเป็นการตีค่าเรื่องนี้ให้ต่ำลง (พินิจ รัตนกุล, 2549: 82-83)

การมีสัมพันธ์ทางเพศในทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์เป็นสิ่งที่ทำให้จิตสำนึกแห่งเสรีภาพของมนุษย์สองคนมีโอกาสสัมผัสกันโดยผ่านร่างกาย และเมื่อกิจกรรมดังกล่าวสิ้นสุดลง จิตของแต่ละคนแยกออกจากร่างกายกลับคืนไปสู่สภาพสูงส่งเหนือร่างกายตามเดิม ซึ่งสิ่งนี้จะทำให้ความสัมพันธ์เช่นนี้ของมนุษย์แตกต่างจากการสืบพันธุ์ของสัตว์ ทว่าในความเป็นจริงสิ่งนี้เกิดขึ้นได้ยาก เพราะเมื่อมนุษย์บรรลุจุดสูงสุดแห่งความสุขของกิจกรรมนี้ มนุษย์จะดื่มดำกับความสุขนี้จนลืมสัมผัสกับจิตสำนึกแห่งเสรีภาพของอีกฝ่ายตามความต้องการดั้งเดิมของตน แล้วปล่อยตัวปล่อยใจให้ลุ่มหลงอยู่กับความสุขจากกิจกรรมการสัมพันธ์กันทางกายนี้ โดยไม่สนใจความรู้สึกนึกคิดของอีกฝ่ายอีกต่อไป ด้วยเหตุนี้

เวลามนุษย์ทำกิจกรรมทางเพศ จึงมักไม่คำนึงถึงเสรีภาพของอีกฝ่าย และทำให้เขาเป็นเพียงก้อนเนื้อไร้ชีวิตจิตใจที่มีหน้าที่เพียงเพื่อตอบสนองความสุขแก่ตน ณ ขณะนั้น และบางในบางครั้งอาจมีพฤติกรรมเลยเถิดจนถึงขั้นใช้ความรุนแรงแก่อีกฝ่ายเพื่อบีบบังคับให้อีกฝ่ายใช้ร่างกายสนองตอบต่อความต้องการอันไร้ขีดจำกัดของตน การใช้ความรุนแรงในการสร้างความสัมพันธ์ทางเพศ (Sadism) เป็นการลดทอนให้ผู้อื่นมีสภาพเป็นเพียงวัตถุทางเพศ เป็นวิธีที่ใช้ปฏิเสธเสรีภาพของอีกฝ่ายไม่ยอมรับว่าผู้อื่นมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทัดเทียมกับเรา เป็นสิ่งที่ควรหลีกเลี่ยง (พินิจ รัตนกุล, 2549: 84-86)

ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม เราไม่อาจลดทอนให้อีกฝ่ายหนึ่งกลายเป็นวัตถุได้โดยสิ้นเชิง เพราะมนุษย์คือ เสรีภาพไม่ว่าจะอยู่ในบทบาทหรือความสัมพันธ์เช่นไร ทุกการกระทำของอีกฝ่ายย่อมมาจากการเลือกของเขาเองว่าจะดำรงบทบาทแบบใดในความสัมพันธ์นั้น จึงเห็นได้ว่า แม้บนเตียงนอนมนุษย์แต่ละคนก็มีสิทธิในการเลือกเท่ากัน ไม่มีฝ่ายใดสามารถบังคับอีกฝ่ายให้รู้สึกตามความต้องการของตนได้ ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์มองว่าความสัมพันธ์ดังที่กล่าวมานี้เป็นเรื่องอุดมคติมากกว่าจะเกิดขึ้นได้จริง (พินิจ รัตนกุล, 2549: 85)

ทั้งความรักและความสัมพันธ์ทางเพศจึงนับว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างยิ่ง หากมองตามทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องเสรีภาพ จะเห็นได้ว่า ทั้งสองสิ่งนี้เป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ปกป้องเสรีภาพของคนจากการคุกคามของผู้อื่น ความรักเป็นจุดเริ่มต้นทำให้เกิดความสนิทสนมระหว่างบุคคลสองคน ส่วนความสัมพันธ์ทางเพศเป็นหนทางที่ทำให้ทั้งสองฝ่ายสนิทแนบแน่นกันยิ่ง ๆ ขึ้นไป เพราะการมีปฏิสัมพันธ์กันของคู่รักผ่านกิจกรรมทางเพศ จะนำไปสู่การที่ดวงจิตสองดวงได้สัมผัสและเรียนรู้จักอิสระเสรีภาพของกันและกัน ซึ่งสิ่งนี้คือเป้าหมายสูงสุดของความสัมพันธ์ทางเพศในแง่มุมของฌอง ปอล ซาร์ตร์ ทว่าในว่าในความเป็นจริงโอกาสที่มนุษย์จะลดทอนให้ความรักและความสัมพันธ์ทางเพศกลายเป็นเพียงสิ่งตอบสนองความใคร่ของแต่ละฝ่ายนั้นมีอยู่สูงมาก เพราะธรรมชาติของมนุษย์ย่อมติดกับดักแห่งความสุขในยามเสพสมจนลืมเป้าหมายสูงสุดดังกล่าวนั้นไป

3. ความทุกข์ (Angst)

ชาตร์ได้นำเสนอเรื่องความทุกข์ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาในรูปของความแปลกแยก (Alienation) และความความเบื่อหน่ายในหนังสือเรื่อง La Nausea โดยฌอง ปอล ซาร์ตร์แสดงแนวคิดว่า เมื่อมนุษย์มีความเบื่อหน่ายตัวเองหรือเบื่อหน่ายสรรพสิ่งที่รายล้อมอยู่จึงหันไปหาคนที่อยู่ข้างเคียง (Being for others) คือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพราะปรารถนาจะให้เพื่อนมนุษย์ช่วยเติมเต็มความว่างเปล่าและบรรเทาความเบื่อหน่าย แต่ก็ต้องพบกับความผิดหวังอีกเช่นเคย เพราะมนุษย์แต่ละคนต่างก็พยายามจะปกป้องเสรีภาพของตนให้พ้นจากการคุกคามของมนุษย์ร่วมโลกที่มีเสรีภาพเช่นเดียวกัน ผลคือการปะทะสังสันทน์กันของมนุษย์ไม่ว่าในรูปแบบความสัมพันธ์ใด อาจก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้ง (Conflict) ระหว่างกัน (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2536: 26) ซึ่ง

ความขัดแย้งกันนี้เองเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เกิดความทุกข์ในชีวิต เนื่องจากว่ามนุษย์ต้องมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งอยู่ตลอดเวลา

ความแปลกแยก (Alienation) ที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวถึงเป็นความรู้สึกขัดแย้งระหว่างการตระหนักถึงเสรีภาพของตนและการหลอกตัวเองให้กลายเป็นวัตถุ ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลจากปัจจัยภายนอกนั่นก็คือ สภาวะของมนุษย์ที่ไม่ได้เป็น ไม่ได้รู้สึก หรือไม่ได้คิดอย่างที่สมควรจะเป็น จะรู้สึกจะคิดในฐานะที่เป็นมนุษย์ เพราะการมีอยู่ของมนุษย์ตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุ สิ่งซึ่งตนสร้างขึ้นมากลับมามีอำนาจเหนือการตัดสินใจของมนุษย์ อันผิดจากธรรมชาติของมนุษย์ที่ต้องมีอยู่เหนือวัตถุ จึงจะสามารถกระทำการต่าง ๆ ได้อย่างมีเสรีภาพ ผลลัพธ์จึงนำไปสู่ความรู้สึกว่าไม่ลงรอย ไม่เหมาะสมในสภาพที่เป็นอยู่ สภาพดังกล่าวนี้ทำให้มนุษย์รู้สึกว่าตนนั้นไร้ค่า ไม่พึงพอใจกับชีวิตของตน ทำให้เกิดการดิ้นรนแก้ไขเพื่อให้ตนเองกลับมามีคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ขึ้นมา

ความแปลกแยกดังกล่าวนี้อาจจะแบ่งออกเป็นได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1) ตัวตนที่เลือกแต่ไม่ได้เป็น (ผิดหวัง) เป็นตัวตนอันเกิดมาจากความผิดหวัง เช่น ปรารถนาเป็นนักเขียนนามก้องโลก แต่ไม่ได้เป็นดังใจปรารถนา ต้องไปประกอบอาชีพอื่นในความเป็นจริงเพื่อให้ดำเนินชีวิตต่อไปได้ ความผิดหวังนี้ทำให้มนุษย์มองตัวเองแปลกออกไป มองว่าไม่ใช่ตนเอง รู้สึกไม่เต็มที่กับสิ่งที่เป็นอยู่ เมื่อไม่ได้เป็นในสิ่งที่ตัวเองตั้งความหวังไว้ เพราะที่เป็นอยู่นั้นตนเองไม่ได้เลือกหรือไม่ได้เต็มใจที่จะเป็น

2) ตัวตนที่เป็นแต่ไม่ได้เลือก (จำใจ) เป็นการฝืนเป็นในสิ่งที่ตัวเองไม่ได้เลือก หรือจำเป็นเพื่อคนอื่น เป็นไปตามความคาดหวังของคนอื่นและสังคม เช่น บริกรในร้านอาหาร แต่งตัวดูดีตามแบบเครื่องแบบพนักงาน มีกริยาท่าทีที่สุภาพ และการบริการที่ต้องทำทุกอย่างเพื่อให้ลูกค้าพึงพอใจ แลกกับเงินเดือน ทั้ง ๆ ที่การแสดงออกนั้นขัดต่อความรู้สึกของตนอย่างยิ่ง เพราะตนเองไม่ได้เต็มใจเป็นในสิ่งที่กำลังเป็นอยู่แต่เป็นด้วยความจำใจ โดยที่ไม่สามารถหาเหตุผลให้ตนเองได้ หรือเป็นทั้ง ๆ ที่เบื่อหน่ายจำเจ แต่ก็ยังต้องฝืนทนอยู่ในสภาวะเช่นนั้น (อภิวัฒน์ บุตรอุดม, 2552: 107)

ความแปลกแยกจึงเป็นความทุกข์ในชีวิต เป็นความรู้สึกที่พบว่า เสรีภาพที่เราควรจะเลือกนั้นอยู่ห่างไกลจากสิ่งที่กำลังกระทำอยู่ ตัวตนของเราถูกแบ่งแยกออกเป็นสองตัวตน นั่นคือ ตัวตนที่ควรเลือกจะเป็นจริง ๆ นั้นก็ไม่อาจเป็นได้ และตัวตนที่เป็นอยู่ก็ไม่ใช่ตัวตนนั้น ภาวะดังกล่าวนี้เกิดจากการแปลกแยกหรือแยกกันระหว่างบุคลิกภาพ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2536: 26-27) ดังนั้น จึงจำเป็นต้องขจัดความแปลกแยกนี้ไปโดยการตระหนักว่า ผลผลิตต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นและความเป็นไปของประวัติศาสตร์ทั้งมวลล้วนมาจากฝีมือมนุษย์ สรรพสิ่งเหล่านั้นโดยลำพังตัวมันเองเป็นสิ่งเหลวไหลไร้สาระ (Absurd) ทว่ามีคุณค่ามีความหมายขึ้นมาได้ก็เพราะมนุษย์เป็นผู้กำหนดให้แก่มัน (ศักดิ์ชัย นิรัญทวี, 2543: 82-86) นั่นคือการกลับมาหาตนเอง เชื่อมั่นว่าชีวิตอยู่ในกำมือของเรามิใช่ใครอื่น และเลิกสภาวะความแปลกแยกนั้นเสีย

ไม่เพียงเท่านั้น เรายังประจักษ์ชัดว่า แนวคิดเรื่องความทุกข์มีความสัมพันธ์กับความว่างเปล่าตามที่กล่าวไปแล้วเบื้องต้น ความว่างเปล่าเป็นลักษณะสำคัญและเป็นธรรมชาติพื้นฐานของมนุษย์ เพราะเมื่อมนุษย์ไม่มีสารัตถะใด ๆ ติดตัวมาตั้งแต่เกิด มนุษย์ก็คือเสรีภาพที่จะสร้างตนเองให้เป็นไปตามความต้องการเลือกของตนได้ ซึ่งในที่นี้คือการเลือกที่จะมีชีวิตที่แท้จริงหรือไม่แท้จริงนั่นเอง ความว่างเปล่าจึงเป็นดังแรงผลักดันให้มนุษย์สร้างอัตตาขึ้นมายึดเกาะเป็นที่พึ่ง และต้องพยามยามแสวงหาสิ่งของต่าง ๆ มาเติมชีวิตที่กลวงหรือว่างเปล่านั้นให้เต็มและแน่นทึบอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง มีผลให้มนุษย์มีแต่ความทุกข์ ชีวิตและความทุกข์จึงแยกออกจากกันได้ยากยิ่ง และเกี่ยวเนื่องจากมนุษย์มีเสรีภาพอย่างเต็มที่นี้เอง ทำให้มนุษย์ต้องเผชิญกับความรู้สึกต่าง ๆ ตามมา ซึ่งความรู้สึกนั้น ได้แก่ความกังวลใจ (Anxiety) ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้แบ่งความกังวลใจออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน คือ

1. ความกังวลใจในการเผชิญหน้ากับอนาคต เกิดจากการที่รู้ว่า ภาวะในปัจจุบันของเราไม่สามารถกำหนดการกระทำในอนาคตได้ สิ่งที่จะทำเป็นเพียงความเป็นไปได้ เช่น ขณะที่กำลังเดินไปตามทางแคบ ๆ บนหน้าผาที่สูงชัน เกิดความกังวลว่าเราอาจจะโดดลงเหวเมื่อไรก็ได้ และไม่มีสิ่งใดคอยป้องกันเราไม่ให้ทำเช่นนั้น

2. ความกังวลใจในการเผชิญหน้ากับอดีต เกิดจากการที่รู้ว่าตนเองไม่สามารถจะกำหนดสิ่งที่ตนเองเป็นได้ เช่นคนเล่นการพนันที่ตัดสินใจไม่เล่นการพนันอีก แต่เมื่อไปถึงโต๊ะพนันเขาอาจจะตัดสินใจเล่นก็เป็นได้ จึงทำให้เกิดความกังวลใจ

3. ความกังวลใจในทางจริยธรรม เกิดจากการที่รู้ว่าต้องสัมพันธ์กับคุณค่าต่าง ๆ เราตัดสินใจไม่ได้ว่าควรจะเลือกคุณค่าแบบใด ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์เห็นว่าคุณค่าต่าง ๆ นั้นอยู่ที่ตัวเราเองเป็นผู้กำหนด (อภิวัฒน์ บุตรอุดม, 2552: 106)

เมื่อความว่างเปล่านำมนุษย์ไปสู่เสรีภาพและความรับผิดชอบอันส่งผลให้เกิดความกังวลใจตามมา ต้นเหตุสำคัญของความทุกข์จึงหนีไม่พ้นการหลอกตนเอง (Bad faith) เพราะเราได้ปฏิเสธเสรีภาพของตน รวมทั้งไม่ยอมรับว่าคนอื่นก็มีเสรีภาพด้วยเช่นกัน มนุษย์จึงต้องแก้ทุกข์ที่จุดนี้ นั่นคือเลิกหลอกตนเองเสีย แล้วดำรงชีวิตอย่างที่เป็นชีวิตจริง ๆ (Authenticity) กล่าวคือ มนุษย์ต้องเป็นผู้เลือกและตัดสินใจที่ทำอะไรด้วยตนเองอย่างเสรี มิใช่จำใจทำเพราะสถานการณ์บังคับ หรือเพราะระบบกฎเกณฑ์บอกให้ทำเช่นนั้น (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2536: 22-26) การหลอกตนเอง ก็คือ การโกหกตัวเอง แต่การปฏิเสธนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับจิตสำนึกในตัวเอง แต่ขึ้นอยู่กับความสำนึกรู้ที่เกินขอบเขต ซึ่งเป็นพฤติกรรมของความนึกคิดที่อยู่เกินเลยขอบเขตที่กำหนด ด้วยเหตุนี้ในบางครั้งจึงทำให้มนุษย์เกิดความหดหู่เบื่อหน่ายกับการดิ้นรนที่ไร้สาระ จึงมักปล่อยตัวไปตามยถากรรมหรือไม่เช่นนั้นก็ทำตัวกลืนกลายไปตามบทบาทหน้าที่หรือสังคมอย่างไม่ฉุกคิด ทั้งนี้ก็เพื่อจะหนีจากความไร้แก่นสารของชีวิต แต่วิธีการเช่นนี้สามารถเติมเต็มสิ่งต่าง ๆ ตามความปรารถนาได้

เพียงชั่วขณะ แล้วจากนั้นชีวิตก็จะกลับคืนสู่ภาวะที่ว่างเปล่าไร้แก่นสารเช่นเดิม และจะเกิดขึ้นเช่นนี้วนเวียนซ้ำอีกไม่รู้จบสิ้น มิหนำซ้ำยังจะทวีความรุนแรงของปัญหาขึ้นไปอีก (จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ และ พระสมบัตร ธตฺยาโณ (สุขประเสริฐ), 2564: 46) ตราบใดที่มนุษย์ยังใช้วิธีการหลอกตนเองเพื่อสร้างคุณค่าชีวิตจากวิธีลวงตามาเพื่อปลอบใจตนเอง

เมื่อมนุษย์หลุดพ้นจากการหลอกตนเองแล้วจะพบว่าโลกและชีวิตนั้นไร้สาระโดยสิ้นเชิง ไม่ว่ากฎเกณฑ์หรือทฤษฎีใดก็ไม่สามารถให้คำตอบที่ชัดเจนแก่ชีวิต หรือเป็นเกราะกำบังไม่ให้เผชิญกับเสรีภาพอันไร้ขอบเขตของตนเองได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์จะรู้สึกเคว้งคว้างโดดเดี่ยวเพราะต้องดำเนินชีวิตด้วยตนเองตามลำพัง ฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงเสนอให้มนุษย์เกิดความสิ้นหวัง (Despair) หรือทำสิ่งใด ๆ โดยปราศจากความคาดหวัง กล่าวคือ มนุษย์ต้องดำรงชีวิตอยู่กับความเป็นไปได้จากพลังแห่งการสร้างสรรค์ของมนุษย์เอง ไม่คาดหวังต่อภาพฝันอันเลื่อนลอยไปสู่โลกภายนอกหรือโลกอื่น ๆ เช่น ชาวพุทธเชื่อว่าทำความดีแล้วจะได้ขึ้นสวรรค์ หรือชาวคริสต์ทำความดีเพื่อจะไปสู่อาณาจักรพระเจ้า ดังนั้น ความสิ้นหวังจึงเป็นหัวใจสำคัญของความรู้และการยืนยันเกี่ยวกับจักรวาล ที่ปราศจากความหมายใด ๆ ทั้งสิ้น ฌอง ปอล ซาร์ตร์คิดว่ามนุษย์ควรจะเห็นความจริงว่าตัวมนุษย์เองเท่านั้นที่เป็นศูนย์กลางของความหมาย คุณค่า และเป็นผู้สร้างจักรวาลขึ้น (อรรถสิทธิ์ เมืองอินทร์, 2543: 36) ไม่ใช่สิ่งอื่นใดนอกเหนือจากนี้

ไม่เพียงเท่านั้น แม้แต่เรื่องความรักและความสัมพันธ์ทางเพศที่ควรจะเป็นสิ่งที่สร้างความสุขหรือเติมเต็มชีวิตที่ว่างเปล่าให้มีความหมายขึ้นมานั้น ก็อาจนำพาไปสู่ความขัดแย้งและสร้างความทุกข์ให้กับมนุษย์ได้ เพราะความรักมักถูกลดทอนให้เป็นเพียงความใคร่แต่เพียงอย่างเดียว แต่ละฝ่ายต่างต้องการใช้อีกฝ่ายหนึ่งในฐานะเป็นเครื่องมือสนองความใคร่ของตนเท่านั้น ความรักในนัยของ ฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงเป็นเรื่องของการช่วงชิงกันเป็นใหญ่ เพราะมนุษย์ต้องการใช้ความรักและความสัมพันธ์ทางเพศเป็นเครื่องมือเข้ายึดครองอีกฝ่าย ซึ่งดูเหมือนว่าความปรารถนาต่อความรักในรูปแบบนี้จะมีแฝงอยู่ในมนุษย์ทุกคน ในแง่นี้ฌอง ปอล ซาร์ตร์ตีแผ่ให้เห็นชัดเจนและโยงเข้ากับความรักความหวงแหนเสรีภาพของมนุษย์ ทำให้เห็นว่า ปัญหาของความรักและความสัมพันธ์ทางเพศคือการแย่งชิงกันเป็นใหญ่ ผู้ชนะคือผู้ที่สามารถใช้สติปัญญา ให้เป็นประโยชน์ทั้งในการกำหนดรูปแบบทั้งในการกำหนดรูปแบบของกลยุทธ์และวิธีที่เหมาะสมแล้วดำเนินการเพื่อเอาชนะอีกฝ่ายให้ได้ไม่ต่างกับการทำสงคราม (พินิจ รัตนกุล, 2549: 92-93) ด้วยเหตุผลทั้งสองอย่างที่กล่าวมานี้ จึงสรุปได้ว่าความรักนั้นมีแต่ความขัดแย้ง (Love is a conflict) และนำพาไปสู่ความทุกข์ความผิดหวังไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

หากเราพิจารณาทัศนะดังกล่าวจะเห็นว่า ลักษณะต่าง ๆ เช่น ความคิด ความหวาดกลัว ความวิตกกังวล ความทุกข์ ความรัก บรรดาสิ่งเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นได้จากการดำรงอยู่ (existence) ในความเป็นมนุษย์ เพราะถ้าหากมนุษย์ไม่ดำรงอยู่ คุณลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้คงไม่อาจเกิดขึ้นได้ หากเราลองตั้งคำถามว่า ถ้าในโลกนี้ไม่มีมนุษย์ดำรงอยู่เลย สิ่งต่าง ๆ ดังที่กล่าวไปนั้นจะยังคงมีอยู่

หรือไม่ หรือถ้ามีอยู่มันจะมีความหมายอย่างไร ในเมื่อฌอง ปอล ซาร์ตร์แสดงความคิดในเรื่องนี้ว่า มนุษย์เท่านั้นที่เป็นผู้กำหนดหรือไปให้นิยามแก่สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ถ้าไม่มีมนุษย์ปรากฏขึ้นในโลกแล้ว สิ่งดังกล่าวจะมีคุณค่าหรือความหมายขึ้นมาได้อย่างไร ดังนั้นการดำรงอยู่ของมนุษย์จึงทำให้สิ่งต่าง ๆ มีความหมาย ฌอง ปอล ซาร์ตร์เองจึงได้ให้ความสำคัญแก่ความเป็นมนุษย์มาเป็นอันดับแรก (พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์), 2562: 57)

ฉะนั้นไซร้ มนุษย์จึงควรมีความกล้าที่จะตัดสินและใช้ชีวิตอย่างเป็นตัวของตัวเอง เช่นดัง มหาตมะ คานธี ผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่บนวิถีการต่อสู้แบบอหิงสาวิธี บางคนอาจกล่าวว่าแม้กระทั่ง ฮิตเลอร์ก็ใช้ชีวิตในลักษณะนี้ เพราะเขาทำตามความประสงค์ของตน และเมื่อพูดถึงฮิตเลอร์อาจจะมีคำถามตามมาว่า แล้วอะไรเป็นมาตรฐานในการตัดสินว่าควรจะเลือกอะไร อะไรคือความดี อะไรคือความชั่ว คำตอบก็คือ ฌอง ปอล ซาร์ตร์ไม่ได้ให้มาตรฐานในการวัดค่าเอาไว้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรควรเลือกหรือไม่ควรเลือก เพราะความดีและความชั่วนั้นขึ้นอยู่กับการที่มนุษย์ไปให้ค่าแก่สิ่งนั้น ดังนั้นมนุษย์จึงควรตรึกตรองและเลือกเองว่าในชีวิตของตนนั้นปรารถนาสิ่งใด และจะเลือกทำอย่างไรเพื่อให้บรรลุความปรารถนานั้นได้เราต้องอยู่อย่างเป็นตัวของตัวเองและใช้ชีวิตอย่างแท้จริงโดยตระหนักอยู่เสมอว่า

มนุษย์คือเสรีภาพ และต้องไม่ลืมว่าเสรีภาพต้องเกิดขึ้นควบคู่กับความรับผิดชอบเสมอทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับมหาชน เช่นนี้แล้วจะพบว่าความรู้สึกเบื่อหน่ายหรือความว่างเปล่าในชีวิตนั้นลดน้อยลง (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูรธมฺมจิตฺโต), 2536: 30) เมื่อเราเข้าใจคุณค่าแห่งการดำรงอยู่ของตนเอง

2.4 สรุป

จากการศึกษาปรัชญาอัตถิภาวนิยม สรุปได้เป็นประเด็นดังต่อไปนี้คือ

อัตถิภาวนิยม เป็นปรัชญารูปแบบหนึ่งที่พยายามจะตอบปัญหาที่มนุษย์สงสัยเกี่ยวกับตนเอง เป็นปรัชญาที่มุ่งศึกษาถึง Existence (ความมีอยู่) และมุ่งตรงไปที่การมีอยู่ของมนุษย์เท่านั้นจึงสนใจศึกษาความมีอยู่ของปัจเจกชน (individual) กล่าวคือ ศึกษามนุษย์หรือชีวิตของคนนั่นเอง ไม่ได้ศึกษาความมีอยู่ในแง่อภิปรัชญา(methaphisics) ว่าอะไรมีอยู่ในโลกบ้าง แต่มุ่งศึกษาที่มนุษย์เพื่อพิจารณาดูว่ามนุษย์นั้นมีธรรมชาติอย่างไร มีปัญหาอะไร โดยที่เน้นที่เรื่องเสรีภาพและการตัดสินใจของตัวบุคคลเป็นหลัก

หลักสำคัญของปรัชญานี้จะให้ความสำคัญแก่มนุษย์มากที่สุด กล่าวคือ มนุษย์มีเสรีภาพในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ตามความพอใจและจะต้องรับผิดชอบในสิ่งที่เลือก มนุษย์เป็นผู้สร้างการเชื่อมโยงของพวกเขาเองกับโลก เสรีภาพและความรับผิดชอบจึงเป็นเป้าหมายหลักหรือสาระสำคัญมากของการดำรงอยู่ของมนุษย์ตามทัศนะปรัชญาอัตถิภาวนิยม นักวิชาการทางด้าน

ปรัชญาจึงมีความเห็นร่วมกันโดยสรุปเป็นหลักการไว้อย่างน้อย 5 ประการด้วยกันเกี่ยวกับลักษณะของปรัชญาอัตถิภาวนิยม คือ 1) เน้นการดำรงอยู่ของมนุษย์ก่อนคุณค่าอื่นใด 2) ให้ความสาคัญแก่ปัจเจกภาพมากกว่าสากลภาพ 3) เน้นเสรีภาพมากกว่ากฎเกณฑ์ 4) เน้นการสร้างสรรค์มากกว่าระเบียบแบบแผนที่ตายตัว และ 5) เน้นความรู้สึกมากกว่าเหตุผล ส่วนในด้านความรู้ 2 นัยนั้น คือ ความรู้เชิงอัตนัยหรืออัตวิสัย (Subjective knowledge) กับความรู้เชิงปรนัยหรือภาววิสัย (Objective knowledge) ปรัชญาอัตถิภาวนิยมเน้นความรู้เชิงอัตนัยมากกว่าความรู้เชิงปรนัย

จุดเริ่มต้นแห่งกระแสความคิดของปรัชญาอัตถิภาวนิยมนี้เกิดขึ้นโดยมีเคียร์เคอการ์ดเป็นดั่งบิดาของลัทธิ แต่ทว่าผู้ที่ทำให้แนวคิดแบบอัตถิภาวนิยมปรากฏเป็นที่แพร่หลายก็คือมาร์ติน ไฮเดกเกอร์และฌอง ปอล ซาร์ตร์ โดยเฉพาะฌอง ปอล ซาร์ตร์นั้นมีส่วนอย่างมากที่ทำให้แนวคิดนี้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางออกไปยิ่งขึ้น ฌอง ปอล ซาร์ตร์สร้างระบบปรัชญาจากการเริ่มต้นวิเคราะห์ความเป็นคนในตัวเอง แล้วนำออกมาปฏิบัติในชีวิตจริง โดยมีจุดมุ่งหมายจะปรับปรุงระบบสังคมของมนุษย์ให้ดีขึ้นด้วยการศึกษาให้รู้จักตนเองแล้วยอมรับสภาพความเป็นจริงของตนเองของแต่ละคน วิธีการที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์ใช้ศึกษาตัวเองและปัญหาของตัวเอง เรียกว่า Phenomenological Description เขาได้ตรวจสอบความหมายของการมีอยู่ของมนุษย์ โดยเขาแบ่งลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ในโลกออกเป็น 2 ภาวะ ดังนี้ 1) ภาวะในตนเอง หรือการมีอยู่ในตัวเอง (Being-in-itself) 2) ภาวะเพื่อตนเอง หรือ การมีอยู่เพื่อตนเอง (Being-for-itself) ภาวะทั้งสองประเภทนี้ เป็นภาวะเดียวกันแต่มีคุณลักษณะสองอย่างที่แตกต่างกัน เมื่อกล่าวถึงความเป็นมนุษย์ส่วนของร่างกายจะแน่นทึบเป็นวัตถุเหมือนวัตถุภายนอกทั่วไป ส่วนคุณสมบัติของความสำนึกหรือจิตใจซึ่งเป็นภาวะว่างเปล่า นั่นก็คือสองส่วนสำคัญที่ประกอบขึ้นเป็นมนุษย์ ที่เรียกว่ากายและจิต จิตซึ่งมีสำนึกรู้ในตัวเอง (Consciousness) เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากวัตถุสิ่งของอื่นในโลกสิ่งนี้เองจึงทำให้มนุษย์ไม่อาจถูกวัดเป็นปริมาตรหรือประเมินคุณภาพโดยมีมาตรวัดแบบตายตัวได้เช่นดังสรรพสิ่งที่ไร้ชีวิตอันปราศจากสำนึกรู้คิดได้ ความว่างเปล่านี้เองทำให้มนุษย์ต้องแสวงหาคุณค่ามาเติมเต็มความเป็นมนุษย์อันเปล่ากลวงให้มีความหมายขึ้นมา และความว่างเปล่าที่ว่ายังเป็นบ่อเกิดแห่งเสรีภาพของความเป็นมนุษย์ด้วย มนุษย์แต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกัน ทั้งความสามารถในการตั้งความปรารถนาหรือสร้างความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ (Intentionality) และความสามารถในการปฏิเสธ (Negation) คุณสมบัติเหล่านี้เองที่ทำให้มนุษย์เป็นสิ่งที่ไม่สามารถนิยามได้ เป็นสิ่งที่ไม่สมบูรณ์ และเป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของฌอง ปอล ซาร์ตร์นั้น ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับเรื่องเสรีภาพ เขากล่าวว่า มนุษย์คือเสรีภาพ สภาวะความเป็นมนุษย์และเสรีภาพเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ มนุษย์ คือ ผู้กำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ชีวิตของแต่ละคนจึงไม่ขึ้นอยู่กับการดลบันดาลของเทพเทวาหรือศาสดาองค์ใด ไม่มีสิ่งเหนือธรรมชาติอื่นใดมาเป็นผู้กำหนดชะตาได้ ชีวิตของใครจะมี

ความหมายอย่างไร ย่อมอยู่ที่การตัดสินใจเลือกการกระทำของมนุษย์ผู้นั้นเอง ไม่มีปัจจัยใดทั้งภายนอกและภายในตัวของมนุษย์ เช่น กฎเกณฑ์ หรือข้อห้ามต่าง ๆ ในสังคม ความดี ชั่ว อารมณ์ สัญชาตญาณ สิ่งแวดล้อมจะมามีอิทธิพลเหนือมนุษย์ได้หากมนุษย์ไม่ยินยอม ไม่ให้คุณค่าหรือความหมายแก่มัน ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีเสรีภาพอย่างเต็มเปี่ยมที่จะเลือกรับหรือปฏิเสธก็ได้ ฉะนั้นมนุษย์ต้องไม่หลอกตนเอง (Bad faith) และดำรงชีวิตอย่างที่เป็นชีวิตจริง ๆ (Authenticity) โดยการเป็นผู้เลือกและตัดสินใจทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองอย่างเสรี และมีความรับผิดชอบเป็นตัวควบคุมเสรีภาพนั้น เพราะทั้งสองสิ่งนี้คือคุณค่าที่ยิ่งใหญ่สำหรับความเป็นมนุษย์

บทที่ 3
วรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย เพื่อที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทยเป็นลำดับต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

3.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับโสเภณี

3.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวรรณกรรม

3.3 วรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

3.4 สรุป

3.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับโสเภณี

3.1.1 ความหมายของคำว่า “โสเภณี”

โสเภณี เป็นคำเรียกทั่ว ๆ ไป มีที่มาจากนครโสเภณีในประเทศอินเดีย แปลว่าหญิงงามแห่งนคร หรือเรียกว่า “หญิงงามเมือง” โสเภณีเป็นอาชีพที่มาก่อนพุทธกาลและมีปรากฏอยู่ทั่วโลก ในพระพุทธศาสนามีคำศัพท์อยู่หลายคำในวรรณคดีบาลีที่มีความหมายคล้ายกับคำว่า “โสเภณี” ตามที่เข้าใจกันอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่คำว่า โสภิณี นครโสภิณี คณิกา เวสีหรือเวสิยา อภิสาริการ และวัณณทาสี แม้ว่าคำเหล่านี้จะหมายถึงสตรีที่มีอาชีพให้บริการทางเพศ แต่ก็มีระดับความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ โสเภณีจะเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติในเมืองหนึ่ง ๆ ซึ่งจะมีอยู่น้อยคน ผู้ที่เป็นโสเภณีประจำเมืองจะถูกเรียกว่านครโสเภณี ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความงามเป็นเลิศ เฉลียวฉลาด และมีความรอบรู้ในศาสตร์ถึง 64 ศาสตร์ เช่น การแต่งคำประพันธ์ การร้องรำทำเพลง การเอาใจชาย เป็นต้น สมัยต่อมามีบุคคลประกอบอาชีพนี้มากขึ้นและทำกันเป็นกลุ่ม จึงเรียกหญิงที่ประกอบอาชีพขายบริการเป็นกลุ่มว่า “คณิกา” จนต่อมามีการจัดตั้งสำนักค้าประเวณีจนกลายเป็นซ่องและสถานบริการทางเพศรูปแบบใหม่ ๆ เกิดขึ้นอีกมากมาย (พระมหาวินัย ผลเจริญ, 2542: 3-4)

อีกคำหนึ่งที่หมายถึงโสเภณีคำคำว่า เวสี หรือ เวสิยา ซึ่งแปลว่าผู้อยู่ตามตรอกซอกซอย คำนี้กลายมาเป็นคำว่าแพศยา ในภาษาไทย ซึ่งแสดงถึงความรู้สึกเหยียดหยามดูแคลนผู้ที่ประกอบอาชีพนี้ ส่วนอีก 2 คำ คือคำว่า อภิสาริกา และ วัณณทาสี นั้นก็มีความหมายเช่นเดียวกันกับคำโสเภณีเช่นกันแต่ไม่ได้มีเรื่องราวกล่าวถึงในพระไตรปิฎกมากนัก (พระมหาวินัย ผลเจริญ, 2542 : 3-4)

ในวรรณคดีสันสกฤตมีคำที่หมายถึงโสเภณีอยู่หลายคำ แต่ละคำมีรูปศัพท์ที่แปลว่า หญิงสาวที่เป็นสินค้า เช่น อาปณนารี อาปณโยษา ปณสฺตฺรี ปณางฺคณา ปณโยษิตา ปณฺยวนิตา เป็นต้น ส่วนคำอื่น ๆ เช่น คณิกา (นางผู้เกี่ยวข้องกับชุมชน) เวศฺยา (นางผู้น่าเข้าถึง) ปุศฺจลี (นางผู้วิ่งตามชาย)

มหานคฺนี (นางผู้เปลือยกาย) วารกนฺยา (หญิงชั่วคราว) คำเหล่านี้ต่างก็มีความหมายว่าโสเภณีเช่นกัน (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2531: 4)

นอกจากนี้ยังมีคำอื่น ๆ ในภาษาไทยที่ใช้เรียกหญิงที่ทำอาชีพค้าประเวณีอีกมากมายโดยจำแนกคำที่ใช้เรียกตามยุคสมัยที่เกิด เช่น ในสมัยสุโขทัย เรียกว่า หญิงที่ชอบสำส่อนกับชายที่เป็นทาส สมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า หญิงงามเมือง หญิงคณิกา สมัยรัตนโกสินทร์ เรียกว่า หญิงหยำฉ่า หญิงโคมเขียว หญิงหาเงิน หญิงค้าประเวณี หญิงรับจ้างกระทำชำเราชาย หญิงหากิน โสเภณี อีสำเพ็ง อีสามแยก อีดอกทอง ผู้หญิงขายตัว หญิงค้านาไร่น้อย สมัยปัจจุบัน มีคำเรียกว่าที่หลากหลายว่า หญิงเที่ยว หญิงอาชีพพิเศษ คุณโส กะหรี่ ออหรี่ ช๊อคกอรี อีตัว นางราตรี คู่นอน เมียเช่า นางทางอินเทอร์เน็ต นางทางโทรศัพท์ (เสาวณีย์ วิเศษสังข์, 2547: 19) หญิงเสาไฟฟ้า พาร์ตเนอร์ สาวดริงค์ นางกลางเมือง หญิงโคมเขียว ไซด์ไลน์ เด็กนวด ผู้หญิงหากิน พริตตี้รับงาน ไก่ ขายตัว และอีกหลากหลายคำเรียกบุคคลในกลุ่มธุรกิจบริการทางเพศ และความหลากหลายของชื่อเรียกนี้สะท้อนให้เห็นถึงความอยู่ยั้งยืนยงของโสเภณี ว่ามีประวัติศาสตร์ยาวนาน ดำรงอยู่ทุกมิติพื้นที่โครงสร้างสังคม ทุกเทคโนโลยี ทุกแพลตฟอร์ม หลากหลายตลาดช่องทางการค้า และความพยายามดิ้นรนหลีกหนีจากการความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการกดขี่เหยียดหยาม ด้วยการแสวงหาคำศัพท์คำเรียกใหม่ ๆ มาทดแทน รวมทั้งวิวัฒนาการทางสังคมในการยอมรับอาชีพให้บริการทางเพศ (ชานันท์ ยอดหงส์, 2563: ออนไลน์)

ส่วนความหมายของโสเภณีได้มีผู้นิยามไว้หลากหลาย ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 1247) ให้ความหมายไว้ว่า โสเภณี คือ หญิงที่หาเลี้ยงชีพด้วยการค้าประเวณี, หญิงโสเภณี นครโสเภณี หญิงนครโสเภณี หญิงงามเมือง หรือ นางกลางเมือง ก็ว่า

นพมาตร พวงสุวรรณ (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 84) ให้ความหมายของโสเภณีว่าหมายถึง บุคคลที่ทำการค้าประเวณีไม่ว่าหญิงหรือชาย ซึ่งมีการประกอบอาชีพที่ให้ความสุขแก่บุคคลทั้งที่เป็นเพศเดียวกันหรือต่างเพศด้วยความสมัครใจหรือไม่สมัครใจก็ตามโดยได้รับเงินเป็นเครื่องตอบแทน

ปรีชา บุตรรัตน์ (Preecha Butrat, 2559: ออนไลน์) กล่าวว่า โสเภณี ใช้ในภาษาอังกฤษว่า Prostitute แปลว่า ขาย หมายถึง ขายตัว และยังมีคำอื่น ๆ ที่ให้ความหมายในทำนองเดียวกัน เช่น Lewd แปลว่า เลวทราม เสเพล แพศยา ลามก Whore แปลว่า หญิงโสเภณี หญิงแพศยา Harlot แปลว่า หญิงแพศยา และคำว่า แพศยา หมายถึง หญิงหาเงินในทางประเวณี หญิงถ่อย หญิงสำส่อน และคำว่า สำส่อน หมายถึง การยอมสมสู่กับใครก็ได้โดยไม่เลือกหน้า

ในขณะที่คำว่า Sex worker ซึ่งถูกเรียกร้องให้ใช้แทนคำอื่น ๆ ในโลกภาษาอังกฤษตั้งแต่ปลายปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา ให้ความหมายกลาง ๆ ที่สะท้อนถึงอำนาจของผู้ประกอบอาชีพ

มากกว่า คำนี้มีความพยายามใช้เทียบเคียงภาษาไทยว่า พนักงานบริการ หรือพนักงานบริการทางเพศ ที่เป็นคำเพศกลาง ๆ เหมาะกับทุกเพศสรีระ เพศสภาพ และเพศวิถี สื่อถึงความเป็นมืออาชีพ ความภาคภูมิใจในงาน โดยไม่ต้องไปแฝงการขายบริการทางเพศไว้กับบริการอื่น ๆ เช่น นักร้องคาเฟ่ พริตตี้ หมอนวด (ชานันท์ ยอดหงส์, 2563: ออนไลน์)

ดังที่กล่าวมานั้น เห็นได้ว่าจะมีความหมายสอดคล้องกับพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 มาตรา 4 วรรค 1 ที่กล่าวถึงความหมายของ “การค้าประเวณี” ว่าคือการยอมรับการกระทำชำเรา หรือการยอมรับการกระทำอื่นใด หรือการกระทำอื่นใดเพื่อสำเร็จความใคร่ในทางกามารมณ์ของผู้อื่น อันเป็นการสำส่อนเพื่อสินจ้างหรือประโยชน์อื่นใด ทั้งนี้ไม่ว่าผู้ยอมรับการกระทำ และผู้กระทำจะเป็นบุคคลเพศเดียวกันหรือคนละเพศ

สรุปได้ว่า โสเภณี หมายถึง บุคคลไม่ว่าจะเป็นเพศใดก็ตามที่ทำการค้าประเวณี โดยประกอบอาชีพที่ให้ความสุขในทางกามารมณ์แก่บุคคลอื่น ทั้งที่เป็นเพศเดียวกันหรือเพศตรงข้ามกับตน โดยได้รับค่าตอบแทนเป็นสินจ้างหรือประโยชน์อื่นใดตามที่ได้ตกลงกันไว้

3.1.2 ความเป็นมาและบริบททางสังคมที่เกี่ยวข้องกับโสเภณีในประเทศไทย

ความเป็นมาของโสเภณีหรือการค้าประเวณีเริ่มต้นจากที่ไหนและมีมาตั้งแต่เมื่อใดยังไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่สันนิษฐานกันว่า เริ่มตั้งแต่ยุคกรีกโบราณหรือสมัยพุทธกาล โดยพบข้อมูลหลักฐานที่น่าสนใจ คือ พิธีกรรมความเชื่อทางศาสนาให้หญิงสาวพลีพรหมจรรย์เพื่อเงินบำรุงทางศาสนา หรือเพื่อบำเรอกลุ่มนักบวช ผู้ปกครองหรือเพศพานิชย์ ในอดีตจะเห็นได้โสเภณีมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์ระหว่างศาสนาโดยผ่านพิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา “โสเภณีทางศาสนาเพื่อการกุศล” ด้วยความเจริญทางวัตถุความรุ่งเรืองของอารยธรรมทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองส่งผลทำให้โสเภณีได้ปรับเปลี่ยนเป็น “โสเภณีทางเศรษฐกิจ” ซึ่งกรุงเอเธนส์ ประเทศกรีซเป็นที่กำหนดของซ่องโสเภณีที่มีกฎหมายรัฐรับรองแห่งแรกของโลก ซึ่งในประเทศอินเดียก็มีการบูชาพรหมจารี มีนครโสเภณี นางสิริมาเป็นของกลางเมืองปรนนิบัติเศรษฐีหรือกษัตริย์และฮาเร็มของกษัตริย์ เป็นต้น (ปิยะนันต์ จันทร์แขกหล้า, 2564: 12)

สำหรับในประเทศไทย ยังไม่มีหลักฐานยืนยันชัดเจนว่าโสเภณีมีมาตั้งแต่เมื่อใดเช่นกัน แต่มีการกล่าวถึงโสเภณีอยู่ในกฎหมายลักษณะผัวเมีย ซึ่งบัญญัติขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 พ.ศ. 1904 ไว้ในบทที่ 6 ว่า

“มาตราหนึ่ง ชายใดสู่ขอเอาหญิงขับคนรำเที่ยวขอทานเลี้ยงชีวิต แลหญิงนครโสเภณีมาเลี้ยงเป็นเมีย ทำชั่วเหนือผัวก็ดี...ผัวรู้ด้วยประการใด ๆ พิจารณาเป็นสัจไซ้ ท่านให้ผจานหญิงชายนั้นด้วยไถนา

ส่วนหญิงอันร้ายให้เอาเฉลวปะหน้า ทัดดอกฉะบาทั้งสองหูร้อยดอกฉะบาแดงเป็นมาไลยใส่ศีศะใส่คอแล้วให้เอาหญิงนั้นเข้าเทียมแอกข้างหนึ่ง ชายชู้เข้าเทียมแอกข้างหนึ่ง ผจานด้วยไถนา

สามวัน ถ้าแลชายผัวมันยังรักเมียมันอยู่มิให้ผจานไช้ ท่านให้เอาชายผู้ผัวนั้นเข้าเทียมแอกข้างหนึ่ง หญิงอยู่ข้างหนึ่ง อย่าปรับไหมชายชู้นั้นเลย”

ในรัชสมัยพระเจ้าอู่ทองและในกฎหมายลักษณะพยานที่บัญญัติขึ้นใน พ.ศ. 1948 ก็มีการระบุว่าโสเภณีเป็นหนึ่งในจำนวนคน 24 ประเภทที่ไม่สามารภนำมาเป็นพยานได้ ส่วนซ่องโสเภณีนั้น ในหนังสือคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม ระบุว่ามีอยู่ 4 โรง ซ่องโสเภณีเหล่านี้ได้รับอนุญาตและเสียภาษีให้กับรัฐด้วย ในช่วงอยุธยาตอนปลาย มีพวกที่ทนแบกรับภาระภาษีนี้ไม่ไหว จึงลักลอบขายตัวอย่างลับ ๆ เป็นครั้งคราว จนรัฐเสียผลประโยชน์จึงได้ออกพระราชกำหนดใน พ.ศ. 2306 ห้ามคนไทย มอญ ลาว ลักลอบเสพเมถุนกับคนแขก ฝรั่ง อังกฤษ คุลา และมลายูซึ่งเป็นฝ่ายมิจฉาทิฏฐิตามความเห็นของรัฐศักดินาในสมัยนั้น (พระมหาวินัย ผลเจริญ, 2542: 7)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แหล่งให้บริการทางเพศที่เห็นได้ชัดเจนคือย่านสำเพ็ง จนมีคำพูดที่กล่าวถึงโสเภณี ในสมัยนั้นว่า “หญิงสำเพ็ง” ซึ่งเป็นย่านที่อยู่อาศัยของแรงงานชาวจีนที่อพยพย้ายเข้ามาในประเทศไทยภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาเบาว์ริ่ง (พ.ศ. 2398) โดยเป็นช่วงเวลาที่ไทยหรือสยาม ในขณะนั้นดำเนินนโยบายเปิดประเทศ และมีการเปลี่ยนแปลงวิถีเศรษฐกิจจากการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อส่งออก ดังนั้น ทั้งประเทศจึงมีความต้องการแรงงานเพื่อการผลิตเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในภาคการเกษตร ส่งผลให้มีการอพยพของแรงงาน ชาวต่างชาติโดยเฉพาะชาวจีนเข้ามาในประเทศมากมาย ซึ่งมีการคาดการณ์ไว้ว่าในปลายสมัยของรัชกาลที่ 4 มีแรงงานอพยพเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมากถึง 7 หมื่นคนเลยทีเดียว และหนึ่งในแรงงาน เหล่านั้นได้รวมถึงเด็กและผู้หญิงชาวจีนซึ่งเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะถูกล่อลวงมาเพื่อค้าประเวณีอีกด้วย (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, 2558: 22)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก จึงต้องใช้แรงงานเป็นจำนวนมาก และเมื่อมีการประกาศเลิกทาสใน พ.ศ. 2448 ยิ่งส่งผลให้จำนวนโสเภณีเพิ่มขึ้น และมีการตั้งโรงนครหญิงโสเภณีมากขึ้น ทว่าไม่มีการควบคุมดูแลจากรัฐอย่างเป็นรูปธรรม จึงส่งผลให้ประชาชนในสมัยนั้นเป็นกามโรคกันอย่างกว้างขวาง รัฐบาลจึงเห็นความสำคัญที่จะต้องควบคุมโรคดังกล่าว จึงได้ตราพระราชบัญญัติป้องกันสัญจรโรค ร.ศ. 127 โดยประกาศใช้เมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2451 ซึ่งถือได้ว่าเป็นกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมโสเภณีฉบับแรกของไทย และเป็นจุดเริ่มต้นของการค้าประเวณีแบบถูกกฎหมายเป็นครั้งแรกในพระราชบัญญัติฉบับนี้มีการบังคับให้ขึ้นทะเบียนผู้ประกอบการและออกใบอนุญาตประจำตัวให้แก่โสเภณี รัฐยินยอมให้ตั้งสำนักโสเภณีขึ้นได้ โดยจะต้องแขวนโคมเขียวไว้ด้านหน้าสถานประกอบการ จึงทำให้เกิดคำว่า “หญิงโคมเขียว” เพื่อใช้เรียกโสเภณีในสมัยนั้น (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, 2558: 22)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 พระราชบัญญัติสัญจรโรครัตนโกสินทร์ศก 127 นี้ ได้มีการประกาศใช้กันทั่วทั้งประเทศหลังจากที่เดิมมีผลบังคับเฉพาะกรุงเทพมหานครและหัวเมืองบางแห่ง

เท่านั้น ส่งผลให้โสเภณีต้องมาขึ้นทะเบียน โสเภณีทั่วไปจึงต้องเข้าสังกัดตามสถานขายบริการ โดยอยู่ใต้อาณัติของเจ้าของสำนักกันมากขึ้น แต่การเปิดสถานขายบริการทางเพศในหัวเมืองกิจการอาจไม่ดี นักจึงปรากฏว่า เริ่มมีการล่อลวงผู้หญิงจากภาคเหนือ 3 คนลงมากรุงเทพฯ จนเป็นคดีโด่งดังเมื่อปี พ.ศ. 2468 ที่นางสงวนได้ล่อลวงหญิงชาวเชียงใหม่งนามว่า นางสาวคำปัน นางสาวจันแก้ว และนางแดง มาค้าประเวณีที่กรุงเทพฯ (สมปราชญ์ วุฒิจันทร์, 2549: 20)

สมัยรัชกาลที่ 7 นอกจากปัญหาลักลอบค้าประเวณีโดยไม่ยอมจดทะเบียนและเสียภาษีให้แก่รัฐ อันเป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากรัชกาลก่อนแล้ว ยังมีการล่อลวงผู้หญิงชาวต่างชาติ โดยเฉพาะหญิงจีนเข้ามาค้าประเวณี รวมทั้งมีการพาออกไปขายยังต่างประเทศโดยเฉพาะทางภาคใต้ เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ เป็นต้น และยังมีการล่อลวงหญิงสาวจากภาคเหนือมาค้าประเวณีในกรุงเทพฯ ขณะเดียวกันผู้ประกอบการการค้าประเวณีก็นำผู้หญิงและเด็กสาวชาวเหนือออกไปขายบริการต่อยังต่างประเทศ ทำให้ต้องออกกฎหมายปราบปราม โดยการตรา “พระราชบัญญัติว่าด้วยการค้าหญิงและเด็กหญิง พุทธศักราช 2471” ขึ้น โดยกำหนดบทลงโทษแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการค้าประเวณีทั้งหมด (สมปราชญ์ วุฒิจันทร์, 2549: 21)

ใน พ.ศ. 2476 สันนิบาตชาติรายงานว่า ใน พ.ศ. 2473 เฉพาะสำนักโสเภณีที่จดทะเบียนโดยถูกกฎหมายในกรุงเทพมหานครก็มีอยู่ถึง 151 แห่งแล้ว จากนั้นในปี พ.ศ. 2478 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ 3 ปี สมัยรัฐบาลของพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัฐมนตรี ประเทศไทยประกาศใช้กฎหมายผัวเดียวเมียเดียว ส่งผลให้ความต้องการเที่ยวโสเภณีของผู้ชายไทยมีมากขึ้น เมื่อมีอุปสงค์มากขึ้นเช่นนี้จึงทำให้อุปทานคือจำนวนซ่องและโสเภณีมากขึ้นตามมาด้วย (พระมหาวินัย ผลเจริญ, 2542: 7) ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีมติจากที่ประชุมองค์การสหประชาชาติว่า การค้าประเวณีทำให้ศักดิ์ศรีของมนุษย์ตกต่ำลงและเป็นต้นเหตุแห่งความเสื่อมทรามต่าง ๆ ในสังคม เช่น การค้าผู้หญิง การบังคับให้หญิงค้าประเวณี อาชญากรรม และการแพร่เชื้อกามโรค ประเทศไทยซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกขององค์การสหประชาชาติจึงต้องปฏิบัติตามมติดังกล่าว โดยการออกพระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2503 ประกาศใช้เมื่อวันที่ 1 พ.ย. 2503 ตรงกับสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งใช้แทนพระราชบัญญัติสัญจรโรค ร.ศ.127 ทำให้อาชีพโสเภณีเป็นสิ่งผิดกฎหมายตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยถือว่า โสเภณีเป็นสิ่งผิดกฎหมายที่ต้องกำจัดให้หมดไปจากสังคมไทย จากการประกาศใช้กฎหมายดังกล่าวส่งผลกระทบให้รัฐทำการปราบปรามโสเภณีอย่างหนักทั้งในเมืองหลวงและในเมืองอื่น ๆ ที่มีความเจริญจากการพัฒนา เช่น เมืองพัทยา เป็นต้น (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, 2558: 23)แต่ทว่าจำนวนโสเภณีในสังคมกลับมีมากขึ้น

ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่า มีกองกำลังทหารของสหรัฐอเมริกามาตั้งฐานทัพในประเทศไทย เมื่อครั้งเกิดสงครามเวียดนามในปี พ.ศ. 2503 – 2512 การเข้ามาของทหารเหล่านี้ทำให้ความต้องการ

ในตลาดทางเพศเพิ่มขึ้น ส่งผลให้หญิงสาวจำนวนมากจากชนบทที่ห่างไกลถูกชักชวนให้เข้าสู่ตลาดการค้าประเวณี ทั้งโดยสมัครใจและไม่สมัครใจ เพื่อเพิ่มการสนองตอบต่ออุปสงค์ที่มากขึ้นนี้อย่างมีนัยสำคัญ รูปแบบการค้าประเวณีจากเดิมที่เป็นการค้าประเวณีแอบแฝงตามสถานเริงรมย์ต่าง ๆ ก็เปลี่ยนรูปแบบหลากหลายยิ่งขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า เช่น ปรากฏแหล่งบันเทิงยามราตรีย่านถนนเพชรบุรีตัดใหม่ที่เปิดกิจการขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในเครื่องแบบทหารอเมริกัน โดยเฉพาะในรูปแบบที่เรียกว่า สแนกบาร์ (Snack Bar) และต่อมาได้ขยายกิจการไปสู่ย่านพัฒน์พงษ์ (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2537: 27-30) ทั้งยังมีการจัดหาหญิงเด็กสาวไปแต่งงานกับชายชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวเยอรมัน เรียกว่า เมียทางไปรษณีย์ (Mailorder bride) หรือเมียเช่า แต่หลังจากรัฐบาลสหรัฐฯ ถอนกำลังทหารออกไป พวกผู้หญิงที่ให้บริการทางเพศแก่ทหารเหล่านั้นก็พากันแยกย้ายออกไปทำงานในที่ต่าง ๆ ในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น (พระมหาวินัย ผลเจริญ, 2542: 7) และหญิงไทยบางส่วนที่ประกอบอาชีพนี้เลือกที่จะอพยพย้ายถิ่นตามกลุ่มลูกค้าชาวต่างชาติไปยังต่างแดน เกิดเป็นการย้ายถิ่นเพื่อการค้าประเวณีของหญิงไทยในต่างแดนในสมัยแรก ๆ นั่นเอง (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, 2558: 24) หญิงไทยเริ่มเดินทางไปค้าบริการที่ญี่ปุ่น ฮ่องกง สิงคโปร์ มาเลเซีย ประเทศแถบยุโรป และเยอรมัน

ในระหว่างนั้น จึงมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติสถานบริการบันเทิง พ.ศ. 2509 ซึ่งในทางหนึ่งดูเหมือนเพื่อควบคุมสถานบริการบันเทิงมิให้มีการค้าประเวณีอย่างเปิดเผยเพื่อรองรับการลงทุนของสถานบริการธุรกิจการค้าบริการทางเพศในรูปแบบใหม่ ๆ มากขึ้น ที่ส่งผลให้การค้าประเวณีได้เปลี่ยนรูปแบบจากหญิงโรงนวดในโรงยาฝิ่นไปสู่สถานอาบอบนวดและโรงน้ำชา ไนต์คลับ นักร้อง นักดนตรีประจำคลับ และหญิงพาร์ตเนอร์นั่งคุยกับแขกไปจนถึงโชว์เต้นระบำ เป็นต้น สังคมไทยจึงเริ่มเรียนรู้กับคำว่า ไนต์คลับ คาเฟ่ สถานบริการอาบอบนวด และบาร์เบียร์ก็ในยุคนี้ ทำให้สถานธุรกิจบริการรูปแบบใหม่นี้เติบโตอย่างรวดเร็วในจังหวัดที่เป็นที่ตั้งฐานทัพอเมริกัน เช่น อุบลราชธานี นครสวรรค์ สัตหีบ ระยอง พัทยา ชลบุรี ชื่อเสียงของแหล่งสถานบริการทางเพศบางแห่งเริ่มเป็นที่รู้จักกันทั่วไปทั้งในประเทศไทย และในกลุ่มของนักท่องเที่ยวต่างประเทศ และต่อมาภายหลังกระทรวงสาธารณสุขได้จัดสถานบันเทิงเหล่านี้ให้เป็นสถานบริการทางเพศแบบแอบแฝง (โรจนา นาเจริญ, 2547) การเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งคือ การเปลี่ยนรูปแบบจากการล่อลวงหญิงมาค้าบริการเยี่ยงทาสในระยะแรก ๆ กลายมาเป็นความสมัครใจมากขึ้นโดยเฉพาะกับแขกที่เป็นชาวต่างชาติเป็นสำคัญ (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 89)

นอกจากนี้ นโยบายของรัฐบาลก็มีส่วนในการส่งเสริมให้มีสถานค้าประเวณีเพิ่มมากขึ้น เช่น ในช่วงภายหลังจากวิกฤตการเมืองใน พ.ศ. 2519 ประเทศไทยต้องเผชิญกับความผันผวนทางเศรษฐกิจอย่างหนัก ส่งผลให้ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 ในที่ประชุมผู้ว่าราชการจังหวัดทั่วประเทศที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา นายบุญชู โรจนเสถียร รองนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ได้เสนอให้

ส่งเสริมสถานบริการทางเพศเพื่อใช้โฆษณาดึงดูดให้นักท่องเที่ยวจากต่างชาติมาเที่ยงประเทศไทยให้มากขึ้น เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการฟื้นฟูเศรษฐกิจที่ซบเซาอยู่ ณ เวลานั้น และพบว่าในช่วง พ.ศ. 2523-2535 การเติบโตของธุรกิจการท่องเที่ยว มีความสำคัญอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับการเพิ่มขึ้นของสถานบริการทางเพศ (พระมหาวินัย ผลเจริญ, 2542: 7) และมีแนวโน้มเพิ่มสูงมากขึ้นเรื่อย ๆ ในลำดับต่อมา

ในช่วง พ.ศ. 2530-2540 กระแสบริโภคนิยมและทุนนิยมเข้ามามีบทบาทต่อสังคมไทยอย่างยิ่ง ทำให้กระแสวัตถุนิยมมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในเวลานั้น มีค่านิยมตัดสินคนจากทรัพย์สินภายนอก และความมั่งมีทางเศรษฐกิจ ทว่าคนในชนบทลำบากยากจนไร้การศึกษา ผู้คนแม้กระทั่งเด็กสาวต้องอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ จึงมีผู้ฉกฉวยโอกาสนี้แสวงหาประโยชน์จากการค้าประเวณีโดยการหลอกลวงเด็กหญิงและสาวชาวชนบทผู้ไร้การศึกษาแต่ว่ามีความกตัญญูรักครอบครัวเป็นปัจจัยผลักดันให้อยากมาทำงานที่เมืองหลวงเพื่อสร้างฐานะที่ดีขึ้นให้ครอบครัว จนกระทั่งในพื้นที่ทางภาคเหนือของประเทศไทยเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า “ตกเขียว” ซึ่งเป็นลักษณะของการค้ามนุษย์ ที่ผู้แสวงหาประโยชน์นายหน้าแม่เล้าจะซื้อเด็กหญิงจากบิดามารดาเพื่อไปขายในซ่องโสเภณี แล้วบังคับให้ค้าประเวณี จากปัญหานี้เป็นผลให้รัฐบาลออกนโยบายปราบปรามการค้าประเวณีเด็กและออกพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นลงโทษการค้าประเวณี แต่ลงโทษการกระทำบางอย่างที่นำไปสู่การค้าประเวณี เช่น การติดต่อชักชวน แสดงตัวโดยเปิดเผย การติดตามหรือรบเร้าบุคคลบนถนนหรือสาธารณสถาน หรือกระทำอื่นใดในทำนองเดียวกันอันเป็นการเปิดเผยน่าอับอาย หรือเป็นที่เดือดร้อนรำคาญแก่สาธารณชน (สุจิรา เชื่อมไพบูลย์, 2560: 39) แม้จะมีการประกาศกฎหมายดังกล่าวไปแล้วแต่ก็ไม่ได้ทำให้สถานการณ์การค้าประเวณีของไทยดีขึ้นแต่ประการใด (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, 2558: 25) สถานบริการทางเพศไม่ได้ลดจำนวนลงเพียงแต่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการไปจากเดิมเท่านั้น โดยแอบแฝงอยู่กับรูปแบบอื่น ๆ มากยิ่งขึ้น เช่น อาบอบนวด สวนอาหาร โรงแรมม่านรูด รวมถึงสถานที่อื่น ๆ ที่มีโสเภณีไว้คอยให้บริการ

หลังจากการประกาศใช้กฎหมายดังที่กล่าวมา พบว่า มีช่องโหว่มากมายตามมาจึงต้องมีการปรับมาตรการทางกฎหมายให้เหมาะสมและรัดกุมมากยิ่งขึ้น โดยได้มีการตราพระราชบัญญัติมาตรการในการป้องกันและปราบปรามการค้าหญิงและเด็ก พ.ศ. 2540 ตลอดจนพระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ พ.ศ. 2551 ที่บังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน เห็นได้ชัดเจนว่าพัฒนาการของกระบวนการการค้าประเวณีและพัฒนาการทางกฎหมายเกิดขึ้นควบคู่กันมาโดยตลอด แต่ก็พบว่าจำนวนโสเภณีและสถานบริการทางเพศในธุรกิจสายโลกีย์นี้ไม่ได้ลดน้อยลงแต่ประการใด มิหนำซ้ำยังเกิดการหลั่งไหลของแรงงาน ซึ่งหนึ่งในนั้นคือแรงงานที่อยู่ในธุรกิจค้าประเวณีแอบแฝงเข้ามาในประเทศมากขึ้นทุกปี (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, 2558: 25) ด้วยความโดดเด่นทางด้านนี้ทำให้

ประเทศไทยเคยได้รับการขนานนามว่า “สยามเมืองเซ็กซ์” ที่ถือเป็นสรวงสวรรค์ของนักเที่ยวทุกเชื้อชาติภาษา (โรจนา นาเจริญ, 2547: 100)

ถึงแม้ว่าโสเภณีเป็นอาชีพที่ผิดกฎหมายในประเทศไทย ทว่ากลับมีผู้เข้ามาประกอบอาชีพนี้เป็นจำนวนมากในปัจจุบันและไม่มีแนวโน้มว่าจะลดน้อยถอยลง โดยจากการสำรวจในปี พ.ศ. 2558 พบว่า ทั่วโลกมี Sex worker ประมาณ 13,828,700 คน นับเฉพาะในไทยเป็นอันดับ 8 ของโลกที่มีประชากรผู้ประกอบอาชีพนี้ 250,000 คน และมีแนวโน้มจะเพิ่มขึ้นด้วย (ชานันท์ ยอดหงส์, 2563: ออนไลน์) และจากข้อมูลของมูลนิธิเพื่อนพนักงานบริการ หรือ Swing Thailand ในปี พ.ศ. 2563 พบว่า ผู้ยึดอาชีพขายบริการทางเพศทั่วประเทศไทยยังคงมีจำนวนมากกว่า 200,000 คน นับแค่เฉพาะในพัทยา พบว่ามี Sex worker ถึงจำนวน 9,000 คนที่อยู่ในระบบสำรวจและอีกหลายพันคนที่ไม่ได้อยู่ในระบบการสำรวจ หากแต่เมื่อภาครัฐสนธิกำลังเข้าตรวจสอบแหล่งสถานบันเทิงเหล่านี้กลับไม่พบการขายบริการทางเพศเลย และในช่วงวิกฤตการณ์โรคระบาดโควิด-19 ที่ผ่านมา ส่งผลให้มีคนเข้าสู่ธุรกิจเพศพาณิชย์เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากถูกเลิกจ้างในอาชีพอื่น ๆ จำต้องกลายเป็นผู้ว่างงาน จึงต้องหันมาเสี่ยงค้าบริการทางเพศเพื่อหารายได้ยังชีพต่อไป (ผู้จัดการออนไลน์, 2563 : ออนไลน์)

สรุปได้ว่า การค้าประเวณีมีความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างของสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณีค่านิยม วัฒนธรรม และศาสนา ประเทศไทยในอดีตเคยมีบทบัญญัติที่รับรองการค้าประเวณีให้เป็นอาชีพที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ต่อมาก็มีการแก้ไขกฎหมายและทำให้การค้าประเวณีกลายเป็นอาชีพผิดกฎหมาย อดีตที่ผ่านมาจวบจนปัจจุบัน เห็นได้ว่า รัฐบาลมีการใช้กฎหมายควบคุมจัดระเบียบคนที่อยู่ในอาชีพนี้มาโดยตลอด เพราะมองว่าโสเภณีเป็นปัญหาหนึ่งของสังคม ทั้งยังขัดต่อศีลธรรมอันดีงามของความเป็นเมืองพุทธ แต่ทว่าอาชีพนี้ได้สร้างมูลค่ามากมายทางเศรษฐกิจ และมีแนวโน้มว่าจะมีผู้เข้าสู่อุตสาหกรรมเพศพาณิชย์นี้มากขึ้นทุกปี

3.1.3 รูปแบบและแหล่งการค้าประเวณีในประเทศไทย

รูปแบบของการขายบริการของโสเภณีในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 มีรูปแบบเป็นแบบเก่า ซึ่งสืบทอดมาจากกรุงศรีอยุธยาคือเป็นโสเภณีประจำสำนักเสียเป็นส่วนใหญ่ ในสมัยรัชกาลที่ 4 เมื่อไทยต้องเปิดประเทศเพื่อค้าขายกับต่างชาติ ทำให้เกิดโสเภณีชาวต่างชาติขึ้นในประเทศไทยโดยเฉพาะโสเภณีชาวจีน สมัยรัชกาลที่ 5 มีการตราพระราชบัญญัติสัญจรโรครัตนโกสินทร์ศก 127 ขึ้นเพื่อควบคุมจำนวนสถานบริการทางเพศและจำนวนโสเภณีที่เพิ่มขึ้นจำนวนมากทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่าง ๆ แต่ก็ไม่สามารถควบคุมได้อย่างมีประสิทธิภาพเพียงพอ สมัยนี้มีสถานบริการที่มีชื่อเสียงที่สุดในกรุงเทพฯ อยู่ในย่านสำเพ็ง สมัยรัชกาลที่ 6 โสเภณีทุกคนต้องขึ้นทะเบียนตามกฎหมาย ในสมัยนี้เริ่มปรากฏการล่อลวงหญิงสาวชาวเหนือเพื่อมาขายบริการในกรุงเทพฯ แหล่งโสเภณีของกรุงเทพฯ ที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้นเปลี่ยนจากย่านสำเพ็งมาเป็นย่านแพร่งสรรพศาสตร์ สมัยรัชกาลที่ 7 เริ่มมีการล่อลวงหญิงต่างชาติและหญิงไทยมาขายบริการมากขึ้น และมีการนำไป

ขายบริการยังต่างประเทศ รัฐบาลจึงต้องตราพระราชบัญญัติว่าด้วยการค้าหญิงและเด็กหญิง พ.ศ. 2471 เพื่อปราบปรามโดยเฉพาะ (สมปราชญ์ วุฒิจันทร์, 2549: 30)

ส่วนรูปแบบของการขายบริการทางเพศในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีลักษณะแอบแฝงอยู่ในธุรกิจอื่น ๆ มากขึ้น ทั้งนี้เพราะผลของการตราพระราชบัญญัติปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2503 ในยุคนี้มีธุรกิจบริการทางเพศแบบใหม่เกิดขึ้นมากเพื่อรองรับทหารอเมริกันที่เข้ามาตั้งงฐานทัพในประเทศในช่วงสงครามเวียดนาม แต่ยังคงมีการค้าประเวณีในรูปแบบเก่าปรากฏอยู่เช่นกัน นอกจากนี้กระบวนการค้าหญิงข้ามชาติขยายตัวเพิ่มขึ้น โดยการนำหญิงไทยไปค้าประเวณีในรูปแบบต่าง ๆ ผลจากการสำรวจพบว่า มีหญิงบริการทางเพศเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยในปัจจุบันได้ขยายวงเข้าไปสู่กลุ่ม ผู้หญิงที่มีการศึกษาดีมีงานทำที่มั่นคงแต่มีรสนิยมฟุ่งเฟ้อและติดยึดอยู่กับลัทธิบริโภคนิยม (สมปราชญ์ วุฒิจันทร์, 2549: 30)

ในปัจจุบันรูปแบบของการค้าประเวณีในประเทศไทยมีหลายรูปแบบซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามปัจจัยแวดล้อมของสังคมแต่ละยุค ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม รูปแบบการค้าประเวณีจึงมีมากมายไม่สามารถหารูปแบบที่ตายตัวได้ สามารถจำแนกออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้ (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, 2558: 22)

1. การค้าประเวณีโดยตรง คือ ผู้ค้าบริการทางเพศโฆษณาเพื่อขายบริการโดยตรงต่อลูกค้าในสถานที่สาธารณะ หรือสถานบริการต่าง ๆ โดยอาจจะมีผู้คุ้มที่เรียกว่า แมงดา หรือแม่เล้า คอยเรียกลูกค้าหรือควบคุมการเสนอขายบริการดังกล่าว

2. การค้าประเวณีแอบแฝง คือ ผู้ค้าประเวณีประกอบอาชีพอื่นบังหน้าแต่มีการแฝงการขายบริการทางเพศไปด้วย เช่น ในสถานบริการอาบ อบ นวด ร้านตัดผม ร้านเสริมสวย และโรงแรมบางแห่งมีการจัดหาหญิงเพื่อการค้าประเวณีไว้บริการแขกผู้ใช้บริการ แคดดี้สนามกอล์ฟ กลางคืนบางแห่ง หญิงจดแต่มสนุกเกอร์ พริตตี้ (Pretty) หญิงเชียร์สินค้าต่าง ๆ ซึ่งมีการแฝงการเสนอบริการทางเพศโดยมีค่าตอบแทน หรือมีการติดต่อเพื่อจุดประสงค์การค้าบริการทางเพศผ่านทางช่องทางการโฆษณาต่าง ๆ อาทิ โทรศัพท์ แค็ตตาล็อก หรือลงรูปภาพประกอบเรื่องในนิตยสารบางประเภท ไปจนถึงสื่อโซเชียลรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น

ด้าน อรสม สุทธิสาคร ได้แบ่งรูปแบบของการค้าประเวณีออกเป็น 5 แบบ คือ 1) พวกนักเต้นโชว์ อะโกโก้ และโชว์พิสดารต่าง ๆ 2) สาวคาเฟ่ คาราโอเกะ และบาร์ 3) พวกที่คอยตระเวนจับแขกข้างถนน 4) ซ่อง และ 5) หมอนวด (อรสม สุทธิสาคร, 2545: 14)

ส่วน สุจิรา เชื่อมไพบูลย์ (สุจิรา เชื่อมไพบูลย์, 2560: 43-46.) กล่าวถึงรูปแบบการค้าประเวณีในยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2551-2560) โดยใช้จำนวนและสถานะทางเพศเป็นเกณฑ์ มีดังต่อไปนี้ 1. ค้าประเวณีเดี่ยว กล่าวคือ ผู้ค้าประเวณีหาลูกค้า ติดต่อด้วยตนเอง 2. ค่าประเวณีหมู่ หรือการจัดทัวร์ท่องเที่ยวโดยมีวัตถุประสงค์ใช้บริการทางเพศ (Sex Tour) 3. ชักชวน บังคับ ขู่เข็ญ หลอกลวง

ให้ค่าประเวณี 4. ผู้ค้าประเวณีหญิงอายุมากกว่า 18 ปีขึ้นไป 5. ผู้ค้าประเวณีเพศชายอายุมากกว่า 18 ปีขึ้นไป 6. ผู้ค้าประเวณีเด็กทั้งเพศหญิงและชาย หรือผู้ค้าประเวณีที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี 7. การค้าประเวณีโดยติดต่อทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีทั้งผู้ค้าประเวณีเป็นผู้ติดต่อหาลูกค้าด้วยตนเอง หรือติดต่อผ่านนายหน้า (Agency) 8. ค้าประเวณีโดยใช้โรงแรมเป็นที่ร่วมประเวณี 9. ค้าประเวณีโดยใช้ที่พักอาศัยของผู้ค้าประเวณีเอง 10. ค่าประเวณีในรูปแบบอื่น เช่น การผูกปิ่นโตเป็นวิธีการที่เหมาะสำหรับลูกค้ามีทรัพย์สินจำนวนมาก และต้องการจองผู้ค้าประเวณีคนหนึ่งไว้ตลอดระยะเวลาที่ว่าจ้างกัน โดยให้ค่าตอบแทนเป็นสินจ้างหรือทรัพย์สินอื่นใดตามที่ตกลงกันไว้

ผศ.ดร.มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ กล่าวถึงธุรกิจการค้าประเวณีหรือแหล่งค้าประเวณีในเมืองไทยไว้ในรายงานการวิจัยการศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมครอบครัวของผู้ตกเป็นเหยื่อและกลุ่มเสี่ยงที่มีผลให้เกิดการค้ามนุษย์โดยเฉพาะกรณีการค้าหญิงและเด็ก ในปี พ.ศ. 2549 ว่ามีลักษณะการดำเนินธุรกิจหรือการให้บริการแตกต่างกันออกไปโดยแบ่งออกได้เป็น 7 แหล่ง ดังนี้ (รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์, 2558: 14-17)

1. ซ่องปิด

ซ่องปิดเป็นธุรกิจการค้าประเวณีที่มีอยู่ทั่วประเทศและมีราคาถูก ผู้ใช้บริการส่วนมากจะเป็นผู้คนในท้องถิ่นหรือผู้ใช้แรงงานชนชั้นล่างทั้งที่เป็นคนไทยและชาวต่างด้าว ลักษณะของซ่องปิดจะถูกอำพรางสถานที่จากการตรวจตราของเจ้าหน้าที่ด้วยวิธีต่าง ๆ อาทิ มีการสร้างที่หลบซ่อนไว้สำหรับโสเภณีโดยใช้ไม้กระดานปิดและมีภาพวาดปิดทับอีกชั้น และหากมีแขกมาใช้บริการเจ้าของซ่องจะเป็นผู้ไขกุญแจเพื่อพาตัวหญิงบริการออกมา มากยิ่งกว่านั้นหญิงบริการในซ่องประเภทนี้จะไม่ได้รับเงินค่าจ้างแต่จะได้เป็นค่าที่พักและอาหารเนื่องจากเงินค่าจ้างได้จ่ายเป็นค่าตัวให้แก่ผู้ที่พาหญิงบริการมาที่ซ่องแล้ว ซ่องปิดบางแห่งยังนิยมซื้อโดยวิธีการล่อลวงผู้เยาว์มาตั้งแต่อายุยังน้อยเพื่อรอให้ผู้เยาว์เติบโตและแสวงหาประโยชน์จากการเป็นสาวพรรมจรรย์

2. ซ่องเปิด

ธุรกิจประเภทนี้จะอยู่ในรูปแบบของสถานที่ที่เป็นบ้านหรือโรงแรม โดยมีการจัดห้องไว้รับรองผู้ใช้บริการไว้ในสถานที่เดียวกันนี้ด้วย ผู้ขายบริการทางเพศในซ่องเปิดมีอิสระมากกว่าซ่องปิด กล่าวคือ ผู้ขายบริการในซ่องเปิดมีอิสระในการดำรงชีวิตแต่บางครั้งการออกนอกซ่องต้องมีคนควบคุมไปด้วย มีการแบ่งรายได้กับเจ้าของซ่องในอัตรา 6:4 และมีการกำหนดให้ผู้ขายบริการไปตรวจร่างกายอาทิตย์ละครั้ง แต่ซ่องเปิดบางแห่งอาจมีการหักเงินไว้เพื่อเป็นค่าตรวจร่างกายหญิงบริการดังกล่าว หญิงบริการในซ่องเปิดจะมีทั้งชาวไทยและชาวต่างด้าว ในโรงแรมบางแห่งจะมีห้องพักสำหรับหญิงขายบริการไว้ให้นอนรวมกันหลายคนเพื่อรอรับแขก โดยอัตราค่าบริการทั้งแบบชั่วคราวและค้างคืน แต่หากเป็นการเปิดบริสุทธิ์จะมีอัตราค่าบริการอยู่ที่สูงกว่าบริการทั่วไป

3. บ้านโทรศัพท์

บ้านโทรศัพท์เป็นธุรกิจการค้าประเวณีคล้ายซ่องเปิดแต่จะแตกต่างตรงที่มีการเสนอขายบริการผ่านทางโทรศัพท์ แต่ก็มีการจัดสถานที่ไว้ให้ผู้ค้าบริการพักผ่อนหลับนอนและมีการจัดห้องไว้เพื่อการร่วมประเวณีเช่นเดียวกับซ่องเปิด โดยมีเจ้าของบ้านหรือเจ้าของซ่องเป็นผู้กำหนดกฎ ซึ่งกฎของบ้านนี้จะมีความเป็นอิสระมากกว่าซ่องเปิดเพราะไม่มีการบังคับให้หญิงบริการรับแขก แต่ต้องการมีตรวจร่างกายทุกอาทิตย์ การตกลงซื้อขายจะเริ่มจากการให้ลูกค้ามาดูตัวหญิงบริการที่บ้านหรือให้หญิงบริการออกไปพบแขกข้างนอก โดยค่าตัวของหญิงบริการจะแตกต่างกันไปขึ้นกับรูปลักษณ์ของแต่ละบุคคล

4. สถานอาบอบนวด

สถานอาบอบนวดเป็นแหล่งค้าประเวณที่ถูกต้องตามกฎหมาย โดยลักษณะการให้บริการของหญิงบริการในสถานอาบอบนวดตามความหมายของพระราชบัญญัติสถานบริการ (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2547 สามารถแบ่งออกไปเป็น 2 ประเภท คือ

4.1 หญิงบริการที่อยู่ในตู้กระจก ซึ่งส่วนใหญ่จะมีรูปร่างหน้าตา และอายุไม่โดดเด่นถูกใจชายมากนัก แต่ค่าใช้บริการอยู่ในอัตราที่ไม่แพงและมีราคาที่หลากหลาย โดยราคาค่าบริการกำหนดตามลักษณะของหมายเลขหรือตัวอักษร เช่น หมายเลขตอง หรือตัวอักษร S หรือ M เป็นต้น

4.2 หญิงบริการที่อยู่นอกตู้กระจก หรือ Side Line ส่วนใหญ่จะมีรูปร่างหน้าตาดี มีอายุน้อย บางคนยังเป็นนักศึกษา หรือเป็นหญิงที่มีงานประจำอยู่แล้วแต่มาทำงานบริการเพื่อหารายได้พิเศษด้วยเหตุผลต่าง ๆ เช่น นำเงินไปเป็นค่าเล่าเรียน ค่าใช้จ่ายประจำวัน หรือตอบสนองความต้องการด้านวัตถุนิยม เป็นต้น

5. ร้านอาหาร โรงน้ำชา และบาร์รำวง

สถานบันเทิงประเภทนี้มีการให้บริการค้าประเวณีในรูปแบบแอบแฝงมากับการบริการความบันเทิงด้านดนตรี มีการจัดโชว์โป๊เปลือย บริการอาหาร และเครื่องดื่ม จัดว่าเป็นสถานค้าประเวณีในลักษณะกึ่งเปิดเผย โรงน้ำชาบางแห่งจะมีสถานที่พักสาหรับบริการลูกค้าในขณะที่บางแห่งอนุญาตให้ลูกค้าพาหญิงบริการออกไปนอกร้านเพื่อการค้าประเวณีได้

6. บาร์อะโกโก้

แหล่งที่พบบาร์อะโกโก้มากคือ บริเวณเขตพัฒพงษ์ กรุงเทพมหานคร และพัทยา จังหวัดชลบุรี ทั้งนี้เนื่องมาจากการขยายตัวจากส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาลส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติหลั่งไหลเข้าสมาในเมืองไทยเป็นจำนวนมาก ลักษณะการให้บริการของบาร์จะเป็นการโชว์เต้นโป๊เปลือยและโชว์การร่วมเพศของหญิงบริการ นอกจากนี้หญิงบริการในบาร์ยังมีหน้าที่ผสมเหล้าให้กับแขกโดยหญิงบริการจะได้เปอร์เซ็นต์จากการจำหน่ายเครื่องดื่มด้วยและออกไปกับแขกเพื่อการค้าประเวณี ส่วนรายได้ของการค้าประเวณีเป็นของหญิงบริการที่ตกลงกับแขกเอง

7. บาร์เบียร์

บาร์เบียร์คือสถานที่จ้างผู้หญิงมาขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ให้กับลูกค้าซึ่งหากลูกค้าพึงพอใจในหน้าตารูปลักษณก็จะมีการตกลงขอซื้อบริการทางเพศต่อไป สถานบริการประเภทนี้ไม่มีการจัดห้องไว้สำหรับบริการลูกค้า ดังนั้น หากการตกลงซื้อขายสำเร็จลูกค้าจะพาหญิงบริการออกไปรับการบริการนอกร้าน โดยลูกค้าต้องจ่ายค่าตัวหญิงบริการให้กับเจ้าของบาร์ ส่วนค่าบริการของตัวหญิงบริการจะขึ้นอยู่กับการตกลงระหว่างลูกค้าและตัวผู้ให้บริการเอง

3.1.4 เหตุปัจจัยแห่งการเป็นโสเภณีและค้าประเวณี (Preecha Butrat, 2559: ออนไลน์)

มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้บุคคลเดินเข้าสู่เส้นทางการค้าประเวณี ในบรรดาเงื่อนไขปัจจัยทั้งมวลที่มี เราถือว่าเงื่อนไขด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่สุดแต่นั้นก็เป็นเพียงหนึ่งในปัจจัยที่สำคัญหลายประการ ซึ่งสามารถจำแนกให้เห็นได้ดังต่อไปนี้

1) สาเหตุทางด้านธรรมชาติ (Natural events) อันได้แก่ การพลัดพรากจากกันในครอบครัว เช่น การตายของบิดา มารดา ผู้ปกครอง สามี ญาติ จนทำให้ขาดผู้อุปถัมภ์ที่พอจะพึ่งพาอาศัยได้

2) สาเหตุทางด้านเศรษฐกิจ (Economic events) อันได้แก่ ความอดอยากยากจน ความสิ้นเนื้อประดาตัว เป็นปัจจัยที่ทำให้ผู้หญิงเข้าสู่อาชีพนี้ เพราะต้องการยกระดับฐานะความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

3) สาเหตุเนื่องมาจากครอบครัวหรือทางบ้าน (Domestic causes) อันได้แก่ การประพฤติอันชั่วร้ายของบิดามารดา ผู้ปกครอง สามี ญาติ ถูกปล่อยปละละเลยจากบุคคลดังกล่าว ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวไร้ความสุข สามีไม่ซื่อสัตย์ สามีละทิ้ง การแต่งงานที่ไร้ความสุข

4) สาเหตุอันเนื่องมาจากสังคม (Social causes) อันได้แก่

- การขาดการศึกษา ทำให้ต้องเข้าสู่อาชีพนี้เพราะไม่มีทางเลือกอื่นที่ดีกว่า
- ความอยากที่จะสะดวกสบายของพ่อแม่สามี ญาติ ถูกพ่อแม่ สามี ญาติแนะนำ
- อิทธิพลของสิ่งชั่วร้าย ถูกหลอกลวง ถูกลักพาหรือถูกจับตัวไป
- อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม เช่น เรื่องความกตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่ เมื่อครอบครัวเกิดปัญหาเศรษฐกิจ ลูกสาวก็ถูกผลักดันให้ค้ำจุนครอบครัวโดยออกไปประกอบอาชีพค้าประเวณีทั้งโดยเต็มใจหรือถูกบังคับ
- ค่านิยมของสังคม เห็นได้ว่าค่านิยมทางสังคมไทยหลายอย่างมีผลทำให้ผู้หญิงถูกกดขี่ทางเพศ จนเป็นเหตุให้ผู้หญิงก้าวเข้าสู่อาชีพโสเภณี เช่น ค่านิยมพรหมจรรย์ ที่วัดคุณค่าของผู้หญิงเมื่อผู้หญิงคนใดเสียพรพมจรรย์ไปไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใด จึงทำให้ตัดสินเข้าสู่อาชีพนี้ได้ง่ายขึ้น เพราะคิดว่าตนเองนั้นไม่อาจจะใช้ชีวิตเป็นผู้หญิงที่ดีได้อีกแล้ว ค่านิยมที่ว่า “ผู้หญิงเป็นดอกไม้ ผู้ชายเป็นแมลง” ที่สะท้อนการกดขี่ผู้หญิงให้เป็นเพียงวัตถุ ค่านิยมทางเพศ เช่น เชื่อว่าผู้ชายมีความต้องการทางเพศมากกว่าผู้หญิง ยอมรับความสำส่อนทางเพศของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง การเที่ยวผู้หญิง

เป็นการประกาศศักดาความเป็นชาย ค่านิยมทางเพศในการเปิดบริสุทธิ์เด็กสาวพรหมจรรย์ ฯลฯ ซึ่งเป็นการครอบงำของสังคมชายเป็นใหญ่ (ปิตาธิปไตย) ค่านิยมทางวัตถุ อิทธิพลของลัทธิบริโภคนิยม ลัทธิวัตถุนิยม ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องวัตถุมากขึ้น เป็นปัจจัยดึงดูดผู้หญิงเข้าสู่อาชีพโสเภณีเพราะเป็นงานที่มีรายได้ดี (ลักษณวัต ปาละรัตน์ พิมพลักษณ์, 2553: 146-149)

5) สาเหตุทางกายภาพ (Physiological significance) อันได้แก่ แรงกระตุ้นและความอยากรู้อยากเห็นทางเพศ ความสัมพันธ์ทางเพศที่ผิดกฎหมาย การเป็นลูกนอกสมรส การถูกข่มขืนกระทำชำเรา

6) สาเหตุมาจากความผิดปกติทางด้านจิตใจและทัศนะที่ต่อต้าน (Mental disposition of attitude respondents) อันได้แก่ ความปรารถนามีชีวิตที่สะดวกสบาย รักการผจญภัย รังเกียจการแต่งงาน ความโง่เขลา ค่านิยมทางศีลธรรมต่ำ และความปรารถนาที่จะแก้แค้น (ประชดชีวิต)

จากเหตุปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าแต่ละปัจจัยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน จนไม่อาจแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด เพราะโสเภณีบางคนอาจมีเหตุปัจจัยมากกว่าหนึ่งอย่างที่ทำให้หันเหชีวิตเข้าสู่เส้นทางการค้าประเวณี การทำความเข้าใจในเหตุปัจจัยแห่งการเป็นโสเภณีนี้ ก็จะทำให้เรามีความเข้าใจถึงที่มาที่ไปของคนในอาชีพนี้มากขึ้น

3.1.5 ทัศนคติที่สังคมมีต่อโสเภณี

ทัศนคติที่สังคมมีต่อโสเภณี และการค้าประเวณีนั้นมีอยู่หลายอย่างต่างกันมิใช่จะถูกรังเกียจเหยียดหยามเสมอไป โสเภณีบางรูปแบบเป็นที่ยอมรับและยกย่องในบางยุคบางสมัย เช่น Hetairae ในสมัยกรีกโบราณ หรือเกอิชา ของญี่ปุ่น ที่มีความรู้และมีอิทธิพลต่อสังคม นอกจากนี้โสเภณีสมัยโบราณยังมีหน้าที่สำคัญทางสังคมอีกอย่างหนึ่ง คือทางศาสนา ในกรณีการค้าประวเณีที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับพิธีกรรมหรือจุดมุ่งหมายทางศาสนาจึงไม่ถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม Herodotus นักประวัติศาสตร์กรีกผู้มีชื่อเสียง และคัมภีร์ไบเบิลเองก็ได้กล่าวถึงการค้าประเวณีในลักษณะนี้ ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยบาบิโลน โดยจะมีผู้หญิงอยู่ตามวัด แล้วค้าประเวณีกับชายแปลกหน้าหรือผู้มาเยือน เพื่อนำเงินมาเข้าวัด ในอินเดียก็เช่นกัน ตามวัดต่าง ๆ จะมีหญิงที่เรียกว่าเทวทาสี ซึ่งมาจากวรรณะต่าง ๆ กัน บางคนมาจากครอบครัวซึ่งเป็นที่นับหน้าถือตาในสังคม คอยร้องรำตามพิธีต่าง ๆ หรือรับจ้างร้องรำตามบ้านโดยได้รับเงินเดือนจากวัด นอกจากนี้เทวทาสียังร่วมหลับนอนกับแขกเพื่อหารายได้พิเศษหรือหารายได้เข้าวัด สำหรับสังคมอินเดียในสมัยนั้น จึงไม่แปลกหรือน่าอับอายหากมารดาจะอุทิศบุตรสาวของตนให้วัดเพื่อเป็นเทวทาสี เพราะถือเป็นการบำรุงศาสนาในวิธีหนึ่ง

ที่กล่าวมาข้างต้น จึงเห็นได้ว่า โสเภณีทางศาสนาต่างกับโสเภณีธรรมดาต่างกันตรงที่โสเภณีพวกแรกเป็นสมาชิกของศาสนาอันเป็นสถาบันสำคัญของสังคม ถึงแม้ว่าจะเป็นการใช้ร่างกายแลกอามิสสินจ้างเช่นกัน แต่เมื่อเงินที่ได้ถูกนำมาใช้ไปในจุดประสงค์ทางศาสนาเพื่อส่วนรวม ไม่ใช่ส่วนตัว การร่วมเพศในที่นี้จึงเป็นเสมือนการกระทำพิธีกรรมทางศาสนาอย่างหนึ่ง ฉะนั้น

ทั้งโสเภณีทางศาสนาในอินเดีย แอฟริกา และโสเภณีชั้นสูงในกรีกและญี่ปุ่น ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และทำหน้าที่ให้แก่สังคมมากกว่าการคอยบริการทางเพศแต่เพียงอย่างเดียว จึงจัดเป็นอีกชนชั้นหนึ่งต่างจากหญิงทั่วไปและต่างจากโสเภณีในเชิงพาณิชย์ที่มักจะถูกรังเกียจเหยียดหยาม (อรสา แสงเงิน, 2564: 118-119)

ในบริบทของสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมพุทธ การค้าประเวณีถือว่าขัดต่อหลักคำสอนของศาสนา เพราะถือเป็นการค้ามนุษย์แบบหนึ่ง (ลักษณวัต ปาละรัตน์ พิมพลักษณ์, 2553: 137) เมื่อย้อนไปดูบทเริ่มต้นของโสเภณีในประวัติศาสตร์ไทยนั้น เห็นได้ว่า หญิงที่เป็นโสเภณีจะได้รับการรังเกียจเหยียดหยามประณามจากสังคม ไม่เว้นกระทั่งลูกหลานของหญิงที่เป็นโสเภณีด้วยการรังเกียจ และไม่ยอมรับนี้ปรากฏอยู่แม้แต่ในกฎหมายที่ใช้กันอยู่ในสมัยนั้น เพราะฉะนั้นถ้ามองจากอดีตทางประวัติศาสตร์ นอกจากจะมีการแบ่งแยกคนออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ ตามศักดินา คือ กษัตริย์ ขุนนาง ไพร่ และทาสแล้ว ในทางความรู้สึกและค่านิยมของคนในสมัยนั้นยังมีคนกลุ่มที่อยู่ต่ำกว่าทาสอีก นั่นก็คือโสเภณี เพราะการเป็นทาสถือว่าต่ำโดยศักดินา แต่การเป็นโสภณีนั้นอยู่ต่ำกว่าอีก เพราะนอกจากจะเป็นทาสหรือเมียที่ถูกขายไปเป็นทาสแล้วยังต่ำในทางศีลธรรมที่สังคมวางมาตรฐานไว้ให้กับผู้หญิง โสเภณีนั้นถือว่าเป็นหญิงแพศยา สำส่อน รับชำเราบุรุษเพราะสินจ้าง โสเภณีจึงถูกประทับตราว่าเป็น “หญิงคนชั่ว” แบ่งแยกชัดเจนจาก “หญิงคนดี” ของสังคมนับแต่บันทึกหน้าประวัติศาสตร์แรกเลยทีเดียว (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2537: 6)

จวบจนปัจจุบันอาชีพโสเภณีก็ยังไม่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ในสังคม ถึงแม้ว่าจะมีการพูดถึงอาชีพนี้อย่างเปิดเผยยอมรับมากขึ้น แต่ความรู้สึกรังเกียจเหยียดหยามก็ยังคงมีแฝงฝังอยู่อย่างยากจะลบเลือน ดังที่ ผศ.ดร.มาตาลักษณ์ ออรุ่งโรจน์ แสดงทัศนะไว้ว่า ที่ผ่านมาทุกประเทศเถียงกันว่าอาชีพโสเภณีผิดต่อศีลธรรมหรือไม่ ประเทศไทยมองว่าขัดต่อศีลธรรมอันดีและความสงบเรียบร้อย ในบริบทสังคมไทยก็ถูกตั้งคำถามว่าพร้อมหรือยังที่จะมองอาชีพนี้ว่าไม่ใช่สิ่งชั่วร้าย เพราะปัญหาในเชิงกฎหมายอื่น ๆ ก็มีตามมา เช่น กรณีกฎหมายครอบครัว ถ้าเรามีคู่หมั้นและพบว่าคู่หมั้นประกอบอาชีพนี้จะเป็นเหตุให้บอกเลิกหรือไม่ ยังถือเป็นสิ่งชั่วช้าหรือไม่ เมื่ออาชีพนี้ยังเป็นสิ่งที่ไม่ถูกกฎหมายในสังคมไทย และเป็นประเด็นที่ยังถกเถียงกันไม่จบสิ้น เพราะดูเหมือนจะมีความย้อนแย้งในสิ่งที่คนไทยมองอยู่ว่าเป็นเรื่องผิดกฎหมายและขัดหลักศีลธรรม เพราะรัฐไทยบางส่วนไม่ยอมรับข้อเท็จจริงนี้

ขณะที่บางประเทศมองเป็นเรื่องเสรีภาพในการประกอบอาชีพ หลาย ๆ ประเทศมองในเรื่องสิทธิเสรีภาพของอาชีพนี้ว่าเป็นเรื่องสำคัญ การเปิดให้มีกฎหมายที่ควบคุมอาชีพขายบริการทางเพศเป็นการคุ้มครองทั้งผู้ให้บริการและตัวของผู้เข้าใช้บริการเอง โดยสถานบริการต่าง ๆ จะถูกแบ่งโซนไว้อย่างชัดเจน รวมถึงการตรวจโรคที่มีอยู่ในสถานบริการนั้น ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในต่างประเทศนั้นถึงแม้ว่าจะมีการทำให้การค้าบริการทางเพศเป็นเรื่องที่ถูกกฎหมาย แต่ถึงกระนั้นสถานประกอบการ

ประเภทนี้ก็ยังคงต้องอยู่ภายใต้การดูแลจากรัฐอย่างเข้มงวด ถูกจับตามองมากกว่าอาชีพอื่น ๆ (ธนกร วงษ์ปัญญา, อนุชิต ไกรวิจิตร, 2561: ออนไลน์) นั่นสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติด้านลบที่ยังมีต่ออาชีพนี้

ทั้งนี้เพราะอาชีพนี้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความสำส่อนทางเพศ (Sexual promiscuity) โดยมิได้มีจุดหมายอื่นที่สังคมยอมรับอยู่ด้วย และโดยทั่วไปในทุกสังคมเมื่อหญิงสำส่อนแล้ว สังคมจะเหยียดหยามรังเกียจมากกว่าพฤติกรรมเดียวกันที่เกิดในเพศชาย แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกับแนวคิดแบบชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตย (Patriarchy) ที่คอยกดทับเพศหญิงอยู่

นอกจากความสำส่อนแล้ว โสเภณียังถูกเหยียดหยามเพราะมี “ความเต็มใจที่จะขายความสำราญทางเพศ” เป็นการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางเพศกับการจุนเจือทางเศรษฐกิจ และยังมี “ความเฉยเมยทางอารมณ์” ในการกระทำนั้น ซึ่งกระทำไปเพียงเพราะต้องการเพียงแค่เงินหรือสิ่งตอบแทนอื่น ๆ โดยมิได้คิดถึงความสัมพันธ์แง่อื่นเลย การกระทำของโสเภณีจึงเป็นการค้าความสัมพันธ์ทางเพศอย่างแท้จริง

เหตุที่สังคมขัดขวาง “การสำส่อนทางเพศ” นั้น ก็เพราะต้องการควบคุมแรงขับทางเพศของมนุษย์ (Sexual drive) ให้เป็นไปในรูปแบบที่เป็นระเบียบ เพื่อความสงบของสังคม และความอยู่รอดของสถาบันครอบครัว ซึ่งสังคมจะมีวิธีการควบคุมแรงขับทางเพศของมนุษย์ 2 ประการ คือ

1) สังคมอนุญาตส่งเสริมให้มีความเกี่ยวพันทางเพศภายใต้ระบบความสัมพันธ์ที่ขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละสังคมกำหนดไว้ แต่ที่เป็นสากลก็คือการสมรสหรือการอยู่ร่วมกันในลักษณะของสามี-ภรรยา

2) เพื่อสนับสนุนความสัมพันธ์ทางเพศในลักษณะที่หนึ่ง สังคมจึงต้องมีนโยบายในทางลบหรือต่อต้านความสัมพันธ์ทางเพศในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่งต่างไปจากที่แต่ละสังคมกำหนดไว้ ถ้าไม่มีการควบคุมพฤติกรรมทางเพศในทางบวกและลบเช่นนี้แล้ว ก็จะไม่มีทางควบคุมได้เลย สังคมก็จะวุ่นวาย

ดังนั้น การจัดการทางสถาบันของสังคมเพื่อให้ความสัมพันธ์ทางเพศเป็นที่ยอมรับจึงหมายถึงว่า เมื่อมีการร่วมเพศควรมีการสมรสเกิดขึ้น หรือไม่ก็ต้องเกิดมาจากความพยายามจะสร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งต่อกัน หากการเกี่ยวข้องทางเพศที่อยู่ห่างจากความสัมพันธ์ดังที่ว่านี้ออกไปเท่าใดก็ยิ่งถูกต่อต้านเหยียดหยามมากขึ้นเท่านั้น เมื่อการร่วมเพศเกิดขึ้นเพื่อสนองจุดประสงค์ในด้านรายได้เพียงอย่างเดียว

โดยทั่วไปแล้ว ทัศนคติที่สังคมมีต่อการค้าประเวณีมักเป็นไปในทางลบ แต่ก็มีอยู่หลายกรณีที่สังคมจะยอมรับโสเภณีและการค้าประเวณีบางรูปแบบ ตามที่ Kingsley Davis ได้ตั้งสมมติฐานว่าโสเภณีจะเป็นที่ยอมรับของสังคม ถ้าสถานการณ์ต่อไปนี้เกิดขึ้นอย่างน้อยหนึ่งข้อ คือ (อรสา แสงเงิน, 2564: 114-117)

1) เมื่อมีการแบ่งชนชั้นของโสเภณีออกทำให้ความสำส่อนลดลงตามลำดับชั้น

2) รายได้จากการค้าประเวณีถูกนำไปใช้ในจุดหมายที่สังคมตั้งไว้และยอมรับ

3) โสเภณีมีบทบาทอื่นที่สังคมยอมรับนอกเหนือจากการสนองความต้องการทางเพศอย่างเดียว

เห็นได้ว่าอาชีพโสเภณีนั้นจะเปลี่ยนรูปแบบไปตามกาลเวลา และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทัศนคติของสังคมที่มีต่ออาชีพนี้ก็เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ในปัจจุบันทัศนคติเป็นไปในทางยอมรับความจริงในเรื่องนี้มากขึ้น มีการลุกขึ้นมาสนับสนุนอาชีพโสเภณีให้ได้รับสิทธิสวัสดิภาพอย่างเท่าเทียม มีศักดิ์ศรีคุณค่าเสมอหน้ากัน และสนับสนุนให้ทุกคนมีสิทธิเลือกที่จะประกอบอาชีพที่ชอบและตามความถนัด แต่ในบางสังคมก็ไม่ยอมรับที่จะให้มีการประกอบอาชีพนี้อย่างเปิดเผย มิหนำซ้ำคนในสังคมบางกลุ่มยังคงรังเกียจดูแคลนผู้ประกอบอาชีพนี้อย่างฝังรากลึก

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับโสเภณีนั้น ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบริบทความเป็นจริงทางสังคมกับตัวผู้แต่ง ที่ได้สร้างสรรค์ผลงานถ่ายทอดออกมาในรูปแบบวรรณกรรม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้วิจัย จะทำความเข้าใจกับยุคสมัยและสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมเกี่ยวกับโสเภณีในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นในวรรณกรรม ตลอดจนความรู้สึกนึกคิดและการกระทำของตัวละคร อันเป็นดังกระจกบานเล็กที่สะท้อนภาพส่วนหนึ่งของสังคมได้อย่างมีมิติ

3.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวรรณกรรม

3.2.1 ความหมายของวรรณกรรม

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 608) อธิบายว่า วรรณกรรม หมายถึง งานหนังสือ งานประพันธ์ บทประพันธ์ทุกชนิดทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ วรรณกรรมของเสฐียรโกเศศ วรรณกรรมฝรั่งเศส วรรณกรรมประเภทสื่อสารมวลชน

สิทธา พินิจภูวดลและคณะ (สิทธา พินจภูวดล, 2520: 35) กล่าวว่า วรรณกรรม หมายถึงงานเขียนในรูปบทกวีนิพนธ์ ร้อยกรอง และข้อเขียนทั้งหมดที่ใช้ภาษาร้อยแก้ว ได้แก่ บทความ สารคดี นวนิยายเรื่องสั้น เรียงความ บทละคร บทภาพยนตร์ บทโทรทัศน์ ตลอดจนคอลัมน์ต่าง ๆ ในสื่อสิ่งพิมพ์

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2526: 4-5) กล่าวว่า วรรณกรรมเป็นคำกลาง ๆ ที่ใช้อยู่ทั่วไปในปัจจุบันนี้ เพื่อเรียกหนังสือทุกประเภทที่เข้าใจกันโดยปริยายว่ายังไม่รับรองว่าดีเด่นถึงขั้นเป็นวรรณคดี ก็คือเอกสารทั่วไปที่เขียนขึ้นเพื่อแสดงความรู้ ความคิด ความรู้สึก หรือสื่อความเข้าใจ และอธิบายสิ่งต่าง ๆ กล่าวอีกนัยหนึ่ง หมายถึง หนังสือและข้อเขียนทุกชนิดทุกประเภท คำนี้ปรากฏใช้เป็นครั้งแรกในพระราชบัญญัติคุ้มครองศิลปะและวรรณกรรม พ.ศ. 2475

ในปีพ.ศ. 2518 มีการสัมมนาของชุมนุมวรรณศิลป์ 6 สถาบันอุดมศึกษา คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และวิทยาลัยการค้า ได้ร่วมกันกำหนดความหมายของวรรณกรรมไว้ว่า วรรณกรรม คือ งานสร้างสรรค์ทางศิลปะที่ใช้ภาษาเป็นสื่อกลาง ไม่ว่าจะมีเนื้อหาแบบใดก็ตาม มีขอบเขตถึงงานเขียนทุกชนิด เช่น วรรณคดี นวนิยาย เรื่องสั้น บทความ รวมถึงวรรณกรรมที่เล่าสืบต่อกันมาด้วยปาก เช่น นิทานพื้นบ้าน บทเพลงต่าง ๆ (จรรยวรรณ เทพศรีเมือง, 2560: 9)

นอกจากนี้ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้กล่าวถึงวรรณกรรมในแง่ที่เกี่ยวกับการสื่อสารไว้อย่างน่าในใจว่า วรรณกรรมเป็นการสื่อสารอย่างหนึ่ง คือมีสารได้แก่ความคิดหรือความหมายของผู้แต่ง มีผู้ส่งสารคือผู้แต่ง และมีผู้รับสารคือผู้อ่าน การสื่อสารทางวรรณกรรม อาจผ่านจักษุประสาท คือ ผู้อ่านอ่านเองหรือผ่านโสตประสาท คือ มีผู้อื่นอ่านให้ฟัง วัสดุที่ใช้ประกอบวรรณกรรมนั้น คือ ภาษา และอวัยวะที่ผู้ส่งสารก็ดี ผู้รับสารก็ดีต้องใช้โดยหลีกเลี่ยงไม่ได้คือสมอง (ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, 2545: 526)

สรุปได้ว่า วรรณกรรม หมายถึง งานเขียนที่แต่งขึ้นเป็นเรื่องราว เพื่อแสดงความรู้ ความคิด ความรู้สึก หรือสื่อความเข้าใจ และอธิบายสิ่งต่าง ๆ ของผู้ส่งสารก็คือผู้แต่ง โดยมีผู้รับสารเป็นผู้อ่าน และใช้ภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดสารเหล่านั้น ซึ่งมีขอบเขตครอบคลุมถึงงานเขียนทุกชนิด ทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น วรรณคดี นวนิยาย เรื่องสั้น บทความ รวมถึงวรรณกรรมที่เล่าสืบต่อกันมาด้วยปาก

3.2.2 ประเภทของวรรณกรรม

การจัดแบ่งประเภทของวรรณกรรมนั้น มีนักวิชาการจัดประเภทของวรรณกรรมไว้ต่าง ๆ ดังนี้

จรรยวรรณ เทพศรีเมือง (จรรยวรรณ เทพศรีเมือง, 2560: 9) อธิบายว่า วรรณกรรมสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ วรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว และวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง ซึ่งจะกล่าวถึงโดยสังเขปต่อไปนี้

1. วรรณกรรมประเภทร้อยแก้ว แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

1.1 สารคดี (Non-Fiction) คือ วรรณกรรมที่มีเนื้อหาสาระ ที่มุ่งจะให้ความรู้ ความคิด ความจริง บางประการแก่ผู้อ่าน อาจเขียนเชิงอธิบาย เชิงวิจารณ์ เชิงแนะนำสั่งสอน ผู้อ่านอาจได้รับความบันเทิงจากการอ่านด้วยแต่เป็นความบันเทิงด้านภูมิปัญญา ดังนั้น ในการเขียนสารคดีจึงมีการให้เหตุผลและหลักฐานประกอบสารคดีอาจแบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ ได้ดังนี้

1.1.1 ความเรียง (Essay) เป็นงานเขียนที่ถ่ายทอด ความรู้ ความคิด ซึ่งได้จากประสบการณ์หรือการค้นคว้า ให้แง่คิดเชิงปรัชญาเกี่ยวกับโลกและชีวิต บางครั้งมีผู้เรียกว่า “สารคดีวิชาการ”

1.1.2 บทความ (Article) เป็นงานเขียนที่แสดงความรู้ ความคิดเห็น หรือความรู้สึกของผู้แต่งต่อสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดำรงชีวิตอยู่

1.1.3 สารคดีท่องเที่ยว (Travelogue) เป็นงานเขียนที่ถ่ายทอดประสบการณ์จากการท่องเที่ยวสู่ผู้อ่าน โดยมุ่งที่จะให้ความรู้แก่ผู้อ่านและความเพลิดเพลินด้วย

1.1.4 สารคดีชีวประวัติ (Biography) เป็นงานเขียนที่กล่าวถึงประวัติชีวิตของบุคคลที่น่าสนใจและเป็นบทเรียนแก่ผู้อื่นได้แต่ไม่ใช่ประวัติศาสตร์และนิยาย

1.1.5 อนุทิน (Diary) เป็นการจดบันทึกประจำวันเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตพร้อมความคิดเห็นของผู้จดบันทึก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเตือนความจำ

1.1.6 จดหมายเหตุ (Archive) เป็นบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของหน่วยงาน ส่วนราชการหรือองค์กรต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักฐานเชิงประวัติเหตุการณ์ของชาติหรือสถาบัน

1.2 บันเทิงคดี (Fiction) หรือเรื่องสมมุติ เป็นงานเขียนที่มุ่งให้ผู้อ่านได้รับความเพลิดเพลินเป็นหลัก ส่วนความรู้เป็นสิ่งสำคัญรองลงมา มีจุดมุ่งหมายเน้นให้ความบันเทิงเป็นหลัก และให้ข้อคิดคตินิยมหรือสอนใจ ฯลฯ แก่ผู้อ่าน บันเทิงคดี แบ่งเป็นประเภทย่อย ๆ ดังนี้

1.2.1 นวนิยาย (Novel) เป็นการผูกเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและพฤติกรรมของมนุษย์ในลักษณะที่สมจริงและอาจเกิดขึ้นได้ในชีวิตจริง ในลักษณะจำลองสภาพชีวิตของสังคมส่วนใดส่วนหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายให้ความบันเทิงใจแก่ผู้อ่าน

1.2.2 เรื่องสั้น (Short Story) เป็นงานเขียนที่มีลักษณะเดียวกับนวนิยายแต่มีขนาดสั้นกว่าจะเสนอพฤติกรรมหรือเหตุการณ์มาใดมุมหนึ่งของชีวิต หรือเหตุการณ์หนึ่ง หรือช่วงชีวิตหนึ่งเท่านั้นเพื่อให้เกิดความสะเทือนใจแก่ผู้อ่าน

1.2.3 บทละคร (Drama) เป็นงานเขียนที่ผูกเรื่องราวขึ้นจากพฤติกรรมของมนุษย์เช่นเดียวกับนวนิยายและเรื่องสั้น แต่จุดมุ่งหมายในการเขียนต่างกัน บทละครเขียนขึ้นเพื่อนำไปแสดง ส่วนนวนิยายและเรื่องสั้นเขียนขึ้นเพื่ออ่านบทละครแบบใหม่นี้ยังต่างจากวรรณคดีการละครแสดงโดยเฉพาะ บทละครแบบใหม่นี้ครอบคลุมไปถึงบทละครวิทยุ บทละครโทรทัศน์บทละครเวที และบทภาพยนตร์

2. วรรณกรรมประเภทร้อยกรอง แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ

2.1 ร้อยกรองตามฉันทลักษณ์เดิม แม้การเขียนร้อยกรองตามฉันทลักษณ์เดิมประกอบด้วยคำประพันธ์ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอนร่าย จะยังคงมีอยู่ แต่มีขนาดสั้นลง และเน้น “ข้อคิด” หรือ “ความคิด” มากขึ้น ความนิยมในการตกแต่งถ้อยคำด้วยความประณีตบรรจงเพื่อความไพเราะอย่างกวีในยุคเดิมลดลง และมีความสำคัญรองจากความคิด แม้จะมีกวีในปัจจุบันบาง

กลุ่มใช้ร้อยกรองรูปแบบเดิม แต่จะไม่เคร่งครัดในฉันทลักษณ์ตามแบบแผนมากนัก การใช้ถ้อยคำมีลักษณะกร้าวแกร่งมากขึ้นจนบางครั้งถึงขั้นก้าวร้าวก็มี

2.2 ร้อยกรองตามฉันทลักษณ์ที่กำหนดใหม่ โดยฉันทลักษณ์ที่กำหนดขึ้นใหม่ส่วนใหญ่จะยึดหลักความเรียบง่าย ชัดเจนและมีกรอบเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้เพื่อสื่อความคิดมากกว่าความไพเราะร้อยกรองรูปแบบใหม่นั้น มีทั้งที่เป็น “กลอนเปล่า” (Blank Verse) หรือกลอนปลอดสัมผัส ไปจนถึงร้อยกรองแบบ “รูปธรรม” (Concrete poetry) หรือ “วรรณรูป” ซึ่งมีวิธีการแต่งโดยการจัดวางถ้อยคำหรือข้อความเป็นภาพ ซึ่งกวีกลุ่มนี้เชื่อว่า การสื่อความคิดโดยผ่าน “ภาพ” จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความคิดของผู้แต่งชัดเจนขึ้น

ด้าน รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2563: 2-3) กล่าวว่า รูปแบบของงานวรรณกรรมปัจจุบันมีอยู่ 4 ประเภท

1) สารคดี เป็นรูปแบบการเขียนที่มุ่งเน้นเรื่องข้อเท็จจริงความถูกต้องเป็นหลัก สารคดีปัจจุบันแยกย่อยได้มาก เช่น สารคดีท่องเที่ยว สารคดีชีวประวัติและอัตชีวประวัติ สารคดีวิชาการแขนงต่าง ๆ ตลอดจนบทความในรูปแบบมากมาย เช่น บทวิจารณ์ บทบรรณาธิการ บทวิเคราะห์และแสดงความคิดเห็น

2) นวนิยายและเรื่องสั้น เป็นรูปแบบการเขียนบันเทิงคดี ซึ่งเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง มีแนวการเขียนแสดงได้หลายแบบ เช่น ประเภทรักพาฝัน ประเภทชีวิตครอบครัว ประเภทจิตวิทยา ประเภทลูกทุ่ง นอกจากนี้ยังอาจแบ่งตามแนวปรัชญา แนวคิดตะวันตก เป็นประเภทแนวโรแมนติก แนวสัจนิยม แนวธรรมชาตินิยม แนวสัญลักษณ์นิยม เป็นต้น

3) บทละคร บทละครปัจจุบันที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกเป็นแบบบทละครพูดหรือบทละครเพลงประกอบการรีวิว บทละครปัจจุบันมีทั้งที่เป็นบทละครแปล บทละครแปลง และบทละครที่แต่งขึ้นโดยใช้กลวิธีการแสดงออกแบบตะวันตก เช่น การใช้สัญลักษณ์ การเสนอแนวคิดแบบใหม่ ๆ มีข้อน่าสังเกตว่าบทละครปัจจุบันที่เขียนขึ้นบางเรื่อง ไม่ได้เขียนเพื่อนำไปใช้ในการแสดงจริง ๆ หากแต่เป็นบทสำหรับอ่านโดยใช้รูปแบบของบทละครเป็นสื่ออย่างหนึ่งในการเขียนแสดงความคิดเห็นแทนที่จะเขียนในรูปของเรื่องสั้น นวนิยาย หรือสารคดี หากนำบทละครพวกนี้ไปแสดงจริงอาจจะต้องมีการแก้ไขบทบ้างเพื่อความเหมาะสม

4) ร้อยกรอง ลักษณะรอ้ยกรองปัจจุบันเน้นในด้านการเสนอ “ข้อคิดเห็น” มากกว่าการเสนอความไพเราะงดงามตามหลักวรรณศิลป์ ร้อยกรองปัจจุบันจึงมีขนาดสั้น ใช้ถ้อยคำง่าย ๆ พื้น ๆ บางทีก็ก้าวร้าวรุนแรง ไม่เคร่งครัดในด้านฉันทลักษณ์ ไม่สนใจขนบนิยมในการแต่งเนื้อหาแสดงแนวคิดกว้างขวางเรื่องสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การศึกษาตามสภาพที่พบเห็น ไม่สร้างจินตนาการไกลตัวอย่างในร้อยกรองสมัยก่อน

ดังที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่า วรรณกรรมเป็นคำที่ใช้กล่าวเรียกงานเขียนทุกประเภท และนวนิยายก็คือวรรณกรรมประเภทหนึ่ง ซึ่งมีรูปแบบการสร้างสรรค์งานในแบบเฉพาะตัว อันเป็นรูปแบบงานวรรณกรรมที่ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์ในการศึกษาเรื่องแนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย นี้ ฉะนั้น คำว่า “วรรณกรรม” ในที่นี้จึงสื่อความถึง งานเขียนประเภทนวนิยาย ซึ่งผู้วิจัยจะขออธิบายเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะตลอดจนทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับนวนิยาย เป็นลำดับต่อไป ดังนี้

3.2.3 ความหมายของนวนิยาย

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554: 1100) ให้ความหมายของนวนิยายไว้ว่า บันเทิงคดีร้อยแก้วขนาดยาวรูปแบบหนึ่ง มีตัวละคร โครงเรื่อง เหตุการณ์ในเรื่อง และสถานที่ ที่ทำให้เนื้อเรื่องมีความสมจริง เช่น เรื่องหญิงคนชั่ว ของ ก. สุรางคนางค์ เรื่องเรือมนุษย์ ของ กฤษณา อโศกสิน, ถ้ามีขนาดสั้น เรียกว่า นวนิยายขนาดสั้น เช่น เรื่องดรรชนีนาง ของ อิงอร เรื่องสร้อยทอง ของ นิมิต ภูมิถาวร

สกุล บุณยทัต (สกุล บุณยทัต, 2562: ออนไลน์) อธิบายว่า “นวนิยาย” ตามรูปศัพท์ คำนี้มีคำรวมกันสองคำ คือ นว แปลว่า ใหม่ นิยาย แปลว่า เรื่องเล่า ที่จริงเรื่องเช่นนี้เราเคยเรียกกันว่า เรื่องอ่านเล่นบ้าง เรื่องประโลมโลกบ้าง คำ “นวนิยาย” เป็นคำที่ผูกขึ้นใหม่ เพื่อให้ตรงกับศัพท์ โนเวล (Novel) คำ “โนเวล” นี้เดิมเป็นภาษาอิตาเลียนว่า โนเวลลา (Novella) คือ เมื่อราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 มีนักเขียน อิตาเลียนคิดแต่งเรื่องให้แปลกไปจากนิทานที่เคยเล่ากัน ให้มีเนื้อเรื่องเหมือน อย่างชีวิตที่เป็นอยู่ของคนจริง ๆ ต่อมานักเขียนในอังกฤษ แปลเรื่องอิตาเลียน เป็นภาษาของตน มีคนชอบอ่านมาก นักเขียนอังกฤษจึงคิดเขียนเรื่องตาม แบบนักประพันธ์อิตาเลียนบ้าง จึงเอาคำ Novella ของอิตาเลี่ยนมาเปลี่ยน เป็น Novel ซึ่งตามศัพท์ก็แปลว่า ของใหม่ เพราะเป็นเรื่องใหม่ ไม่เคย มีมาก่อน แต่บัดนี้นวนิยายไม่ใช่ของใหม่มิได้

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, 2545: 591) ให้คำอธิบายไว้ว่า นวนิยายเป็นเรื่องสมมุติ มีลักษณะการแต่งเป็นเรื่องเล่าขนาดยาว เขียนด้วยภาษาร้อยแก้ว มีการสมมุติตัวละครขึ้นให้การกระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ทำให้มีเหตุการณ์ บทสนทนา สถานที่ เวลา มีความสมจริงตามสภาพชีวิตมนุษย์ในสังคม

สรุปได้ว่า นวนิยาย คือ บันเทิงคดีร้อยแก้วรูปแบบหนึ่ง ที่สมมติเรื่องราวขึ้นมา โดยมีการกำหนดตัวละคร โครงเรื่อง เหตุการณ์ในเรื่อง และสถานที่ ที่ทำให้เนื้อเรื่องมีความสมจริงตามสภาพชีวิตมนุษย์ในสังคม มีทั้งนวนิยายขนาดยาว และนวนิยายขนาดสั้น

3.2.4 ประเภทของนวนิยาย

นักวิจารณ์ชาวตะวันตก ได้แบ่งประเภทนวนิยายออกเป็น 18 ประเภท แต่ในที่นี้จะขออธิบายตามที่ศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้กล่าวไว้ดังนี้ (ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, 2545: 593-594)

1) ประเภทที่ตัวละครเอกเป็นผู้ร้ายที่ทำความดี ตัวเอกในนวนิยายประเภทนี้ แม้จะเป็นผู้ร้ายก็ไม่ร้ายกาจนัก กลับทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น เช่น ช่วยเหลือผู้ยากไร้ หรือสร้างประโยชน์แก่สังคมในด้านต่าง ๆ ตัวอย่างนวนิยายประเภทนี้ ได้แก่ รอยมลทิน ของทมยันตี หญิงคนชั่ว ของ ก.สุรางคนางค์

2) ประเภทจดหมาย นวนิยายประเภทนี้ใช้จดหมายเป็นเครื่องมือในการดำเนินเรื่อง เช่น *รัตนาวดี* ของ ว. ณ ประมวญมารค จดหมายจากเมืองไทย ของโบตั๋น

3) ประเภทพัฒนาการอันเกิดจากการศึกษาชีวิต ตัวละครในนวนิยายประเภทนี้อาจเริ่มต้นจากมนุษย์ผู้ไร้เดียงสา อ่อนต่อโลก แล้วค่อย ๆ เรียนรู้โลกจากประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านมาในชีวิต แล้วเติบโตทางวุฒิภาวะ หรือความเป็นผู้ใหญ่ รู้จักความต้องการของตนเอง และรู้จักลักษณะสังคมที่แวดล้อม เช่น น้ำเซาะทราย ของ กฤษณา อโศกสิน แอนนาคาเรนนินา ของลีโอ ตอลสตอย

4) ประเภทจิตวิทยา นวนิยายประเภทนี้มีสาระของจิตวิทยาแฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง เช่น อุบัติเหตุ ของกนกวลี ล่า ของทมยันตี

5) ประเภทแนวสังคม ตัวเอกของเรื่องในนวนิยายประเภทนี้ มักจะต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม และจะมีบทสรุปในตอนท้ายว่า ความดีเป็นสิ่งสำคัญในการอยู่ร่วมกัน และเป็นสัจธรรมอันแท้จริงของชีวิต เช่น ปีศาจ ของเสนีย์ เสาวพงศ์ ระย้า ของสด กูมะโรหิต

6) ประเภทแสดงข้อคิด พฤติกรรมของตัวละครเอกในนวนิยายประเภทนี้ จะแสดงให้เห็นความคิดที่น่าสนใจ เช่น ละครแห่งชีวิต ของ ม.จ.อากาศดำเกิง แสดงแนวคิดที่ว่า ชีวิตก็เหมือนละคร คนแต่ละคนต่างแสดงบทบาทไปตามวิถีชีวิตของตน

7) ประเภทมีตัวบุคคลจริงเป็นหุ่น นวนิยายประเภทนี้ ผู้ประพันธ์ใช้บุคคลจริงเป็นแบบในการแต่ง โดยดัดแปลงบ้าง แต่ผู้อ่านก็ยังคงรู้จักและเข้าใจได้ว่า หมายถึงใคร เช่น เมียน้อย ของทมยันตี

8) ประเภทการเมือง นวนิยายประเภทนี้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับลัทธิการเมืองเป็นจุดเน้น เห็นได้จากเรื่องไผ่แดง ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช แลไปข้างหน้า ของศรีบูรพา

9) ประเภทประวัติศาสตร์ การนำเค้าเรื่องทางประวัติศาสตร์มาเป็นข้อมูลสำคัญในการแต่งเป็นจุดเน้นของนวนิยายประเภทนี้ เช่น ผู้ชนะสิบทิศ ของยาขอบ ญาติกา และสายโลหิต ของโสภาค สุวรรณ ที่นำเค้าเรื่องมาจากประวัติศาตร์ในช่วยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

10) ประเภทนักสืบ นวนิยายประเภทนี้ จะต้องมีเทคนิคพิเศษในการวางโครงเรื่อง การผูกปมให้ลึกลับซับซ้อนแล้วคลี่คลายในที่สุด เช่น นิทานทองอิน ในรัชกาลที่ 6 แพรดำ ของหลวงสารานุประพันธ์

11) ประเภทลูกทุ่ง ตัวละครในนวนิยายประเภทนี้เป็นชาวชนบท ใช้ฉากชนบท กล่าวถึงชีวิตพื้นบ้านทำนองลูกทุ่ง เช่น นวนิยายของไม้เมืองเดิม นวนิยายของนิมิตร ภูมิถาวร หลายเรื่อง

นอกจากนี้ยังไม่อีกหลายประเภท ได้แก่ ประเภทวิทยาศาสตร์ ประเภทสงคราม ประเภทขบขัน ประเภทผจญภัย ประเภทลึกลับสยองขวัญ ประเภทตะวันตก ประเภทรักโศก

ส่วน สายทิพย์ นุกูลกิจ (สายทิพย์ นุกูลกิจ, 2534: 55-62) แบ่งประเภทนวนิยายตามเนื้อหาไว้ 15 ประเภท ดังต่อไปนี้

1) มีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับตัวละครตัวหนึ่งเป็นตัวเอก มักได้เค้าโครงเรื่องมาจากชีวิตจริง

2) นวนิยายสะท้อนสังคม (Social Novel) เนื้อเรื่องเกี่ยวพันกับสังคม ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง หรือในสมัยใดสมัยหนึ่ง

3) นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ (Historical Novel) มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตในยุคสมัยใดสมัยหนึ่ง

4) นวนิยายแสดงข้อคิด (Themetic Novel) มีเนื้อหามุ่งแสดงแนวคิดอย่างใดอย่างหนึ่ง

5) จินตนิยาย (Novel of Fantasy) มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวน่าตื่นเต้นที่สร้างสรรค์มาจากจินตนาการอันล้ำลึกของผู้แต่ง

6) นวนิยายล้อเลียน (Satires Novel) มีเนื้อหาแสดงการเยาะเย้ย ล้อเลียน หรือเสียดสีประชดประชันความเลวร้าย และความยุ่งยากในสังคม

7) นวนิยายผจญภัย (Novel of Adventure) เป็นเรื่องราวที่ประกอบด้วยเหตุการณ์ที่น่าตื่นเต้น เป็นอันตราย มีการต่อสู้ผจญภัย สตรีและความรัก ตัวเอกต้องฝ่าฟันสถานการณ์และสำเร็จลุล่วงได้อย่างเกินคาดเดา

8) อาชญนิยายและเรื่องลึกลับ (Detective and Mystery) เกี่ยวกับเรื่องคดีต่าง ๆ ที่ต้องมีการสืบสวน มีความลึกลับที่ต้องพิสูจน์

9) นวนิยายลึกลับเหนือธรรมชาติ (Horror and Supernatural) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับภูตผีปีศาจ อภินิหาร และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่พิสูจน์ไม่ได้

10) นวนิยายเกี่ยวกับท้องถิ่น (Novel of Soil) นวนิยายแนวนี้มีแก่นสำคัญอยู่ที่สถานที่อันเป็นบ่อเกิดของเหตุการณ์และตัวละครในเรื่อง ที่มักจะแสดงให้เห็นแนวการดำเนินชีวิตที่คงอัตลักษณ์บางอย่างเฉพาะถิ่นที่ที่น่าสนใจไว้

11) นวนิยายเป็นตอนต่อเนื่องกัน (Episodic Novel) เป็นเรื่องเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกัน แต่มีความสัมพันธ์กันด้วยการใช้ตัวละครชุดเดียวกัน

12) นวนิยายผู้ร้ายผู้ดี (Picaresque Novel) คือ นวนิยายที่ตัวเอกเป็นคนสามัญหรือเป็นผู้มีความประพฤติในทางทรามในสายตาของคนทั่วไป

13) นวนิยายเชิงจิตวิทยา (Psychological Novel) เป็นเรื่องที่บรรยายความรู้สึกและจิตใจของตัวละครเอก ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์และสภาพชีวิตที่ตัวละครพบเจอมา ไม่เน้นความตื่นเต้นของเรื่องราวแต่จะเน้นความลึกซึ้งของประเด็นทางจิตที่นำเสนอ

14) นวนิยายเชิงปัญหา (Problem Novel) เป็นเรื่องราวที่สะท้อนปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น ความขัดแย้งทางการเมือง ปัญหาชีวิตครอบครัว ความขัดแย้งระหว่างศาสนา สีผิว เป็นต้น

15) หัสนิยาย (Humor Novel) เป็นเรื่องราวเบาสมอง มุ่งเน้นให้ความบันเทิงทางอารมณ์เป็นสำคัญ

3.2.5 องค์ประกอบของนวนิยาย

องค์ประกอบของนวนิยายเป็นส่วนประกอบในเนื้อหาของนวนิยายแต่ละเรื่อง ซึ่งมีบรรดานักวิชาการให้รายละเอียดไว้ต่าง ๆ ซึ่งสามารถประมวลได้ว่า นวนิยายคือ วรรณกรรมบันเทิงคดีรูปแบบหนึ่งที่มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้คือ

1.โครงเรื่อง (Plot)

โครงเรื่อง คือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในเรื่องที่ซึ่งมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องเป็นเหตุผลต่อกัน โดยมีความขัดแย้งที่ก่อให้เกิดการต่อสู้ทำให้เกิดเรื่องดำเนินไปอย่างน่าสนใจควรติดตาม และเนื่องจากนวนิยายมีขนาดยาวมากเป็นส่วนใหญ่ การเล่าเรื่องจึงมีเหตุการณ์สลับซับซ้อนด้วย ฉะนั้นโครงเรื่องในนวนิยายจึงอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.1 โครงเรื่องหลัก (Main Plot) หมายถึงการดำเนินเรื่องที่เกี่ยวพันกับปัญหาความขัดแย้งซึ่งเป็นจุดสำคัญของเรื่อง

1.2 โครงเรื่องรอง (Sub-Plot) หมายถึง ความขัดแย้งย่อย ๆ ที่แทรกอยู่เป็นตอน ๆ ในโครงเรื่องใหญ่ และมีผลกระทบต่อตัวละครและเนื้อเรื่องสำคัญให้ดำเนินต่อเนื่องไปตามเรื่องใหญ่ที่วางไว้ (จรรยวรรณ เทพศรีเมือง, 2560: 65)

2. แก่นเรื่องหรือสารัตถะ (Theme)

แก่นเรื่องหรือสารัตถะ หมายถึง ทัศนะในการมองชีวิตและโลกที่ผู้แต่งถ่ายทอดออกมาสู่ผู้อ่าน โดยอาศัยวรรณกรรมเป็นสื่อ ในขณะที่เรื่องดำเนินไปนั้น สารัตถะของเรื่องก็จะปรากฏขึ้นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อยืนยันเจตนาของผู้แต่งที่จะเปิดเผยธรรมชาติ หรือลักษณะของชีวิตมนุษย์ในวรรณกรรมนั้น ๆ (ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, 2545: 598)ซึ่งในวรรณกรรมประเภทนวนิยายมีแนวคิดได้หลายประเภทแล้วแต่จุดประสงค์ของผู้แต่ง

3. ตัวละคร (Characters)

นวนิยายหรือนิทานในสมัยแรก ๆ นิยมสร้างตัวละครที่เป็นแบบ Idealism คือ ผู้แต่งสร้างตัวละครจากบุคคลที่มีฐานะสูงส่งในสังคม เช่น เชื้อพระวงศ์ ต่อมาภายหลังนิยมสร้างตัวละครที่เป็นแบบ Realism คือ มีลักษณะเป็นสามัญชนตามที่ปรากฏในสภาพชีวิตจริง ๆ ของสังคม (ธวัช ปุณโนทก, 2527: 92)

ตัวละครจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งควบคู่ไปกับการดำเนินเรื่องเพราะถ้าไม่มีตัวละครหรือผู้กระทำแล้วการเล่าเรื่องก็เกิดขึ้นไม่ได้ เราอาจแบ่งตัวละครในนวนิยายออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ (จรรยวรรณ เทพศรีเมือง, 2560: 66)

3.1 ตัวละครเอก (The major The protagonist) คือตัวละครซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่องโดยตลอด

3.2 ตัวละครย่อย (The minor The antagonist) หมายถึงตัวละครซึ่งมีบทบาทในฐานะเป็นส่วนประกอบของการดำเนินเรื่องแต่ก็ต้องมีส่วนช่วยเสริมเนื้อเรื่องและตัวละครสำคัญให้เด่นขึ้นด้วย

4. ฉากและบรรยากาศ (Setting and Atmosphere)

ฉาก คือ มโนภาพที่ผู้แต่งได้แสดงออกมาสู่ผู้อ่านด้วยคำพูดและเป็นการสร้างเงื่อนไขเหตุการณ์ให้เข้าใจแก่ผู้อ่าน เป็นการปูพื้นฐานของการเดินเนินเรื่องอีกด้วยสนทนา การสร้างฉากของเรื่องผู้แต่งจะสร้างลักษณะต่าง ๆ กันและย่อมกลมกลืนกับเนื้อเรื่องของนวนิยายในตอนที่กล่าวถึงหรือกลมกลืนกับสภาพของสังคมที่ถูกกดดันความแห้งแล้ง ความอดอยาก ยากจน และความทุรกันดารซึ่งฉากต่าง ๆ เล่านี้ อันปรากฏในท้องเรื่องจะสัมพันธ์กับบทบาทของตัวละครพฤติกรรมและคำพูดของตัวละครอย่างกลมกลืน การสร้างฉากในเนื้อเรื่องนวนิยายไม่เพียงแต่จะเป็นการสร้างเงื่อนไขสร้างเหตุการณ์แก่ผู้อ่านเท่านั้น ยังสามารถที่จะเร้าร้ึงจิตสำนึกของผู้อ่านให้เข้าใจถึงบทบาทของตัวละครเหตุการณ์ การขัดแย้งในเนื้อเรื่องอย่างถึงอรรถรสอีกด้วย (ธวัช ปุณโนทก, 2527: 92) ฉากจะต้องประกอบด้วยรายละเอียดดังนี้ (จรรยวรรณ เทพศรีเมือง, 2560: 67)

4.1 สภาพทางภูมิศาสตร์ที่เรื่องนั้นเกิดขึ้นอย่างละเอียด เช่น ลักษณะของบ้านที่อยู่อาศัยมีรายละเอียดเป็นอย่างไร

4.2 การประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตประจำวันของสมาชิกในสังคมตัวละครมีชีวิตอยู่ เช่น สังคมชนบทที่ประกอบอาชีพในทางเกษตรกรรม ทุกคนจะขยันขันแข็งต้องทำงานหนักและช่วยตัวเองทุกอย่างเป็นต้น

4.3 ระยะเวลาที่เกิดขึ้น โดยอ้างถึงเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ตลอดจนถึงฤดูกาลประจำปี

4.4 สภาพแวดล้อมทางสังคมเกี่ยวกับการนับถือศาสนา ศีลธรรมจรรยา ปัญญาและสภาพทางปัญญา รวมถึงสภาพทางอารมณ์โดยทั่วไป ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อลักษณะนิสัยและการดำรงชีวิตของตัวละครด้วย

5. บทสนทนา (Dialogue)

บทสนทนาเป็นส่วนประกอบที่ทำให้เข้าใจเรื่องราว ตลอดจนพฤติกรรมของตัวละครได้มากขึ้น เพราะบทสนทนาคือถ้อยคำที่ตัวละครใช้พูดโต้ตอบกัน มีส่วนช่วยให้เรื่องดำเนินไปได้โดยผู้แต่งไม่ต้องอธิบายมาก อีกทั้งยังช่วยสะท้อนบุคลิกภาพตลอดจนอัตลักษณ์ของตัวละคร หรือช่วยสร้างบรรยากาศของเรื่องให้เป็นโดยธรรมชาติ และช่วยหลีกเลี่ยงความซ้ำซากของการบรรยาย ซึ่งใน

นวนิยายนั้นสามารถมีบทสนทนาได้ยาวและหลากหลาย ในการอ่านนวนิยายจะเห็นได้ว่าบทสนทนาจะแยกออกจากบทบรรยายหรือบทพรรณนา บทสนทนาที่ดีต้องช่วยให้เนื้อเรื่องดำเนินคืบหน้า สะท้อนลักษณะนิสัยของตัวละคร และยังช่วยสะท้อนสภาพสังคม วัฒนธรรม ประเพณี การศึกษา การเมืองการปกครอง สภาพเศรษฐกิจ และอื่น ๆ ประกอบไปด้วย (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และบาหยัน อิ่มสำราญ, 2547: 192) โดยทั่วไปบทสนทนาที่มีควรมีลักษณะสำคัญ ดังนี้ (จรรยวรรณ เทพศรีเมือง, 2560: 67-68)

5.1 มีความเป็นธรรมชาติ (Natural) กล่าวคือ ถ้อยคำที่เขียนในการสนทนาตัวละครจะต้องมีลักษณะสมจริงกับชีวิตจริงให้มากที่สุด

5.2 มีการเลือกสรร (Selective) หมายถึง การที่นักเขียนจะต้องพิจารณาว่าสมควรจะเขียนบทสนทนาโต้ตอบตอนใดบ้าง เพราะบทสนทนาจะต้องมีความหมายต่อเนื้อเรื่องของนวนิยายทั้งสิ้น ฉะนั้นจะใช้บทสนทนาที่เป็นปกติในชีวิตจริงทั้งหมด อาจจะทำให้มีความเยิ่นเย้อขาดความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกับเนื้อเรื่องได้มาก ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านเบื่อหน่าย

5.3 มีความคงที่ (Consistent) คือเป็นบทสนทนาที่จะต้องมีความสอดคล้องและต่อเนื่องกับลักษณะการเขียนส่วนอื่น ๆ ของเรื่องด้วย เพื่อให้การเรื่องเป็นไปอย่างราบรื่นสม่ำเสมอ

5.4 มีความเหมาะสม (appropriate) กล่าวคือ การใช้บทสนทนาที่จะต้องมีความสอดคล้องกับตัวละครแค่ละตัว โดยคำนึงถึงครอบครัว การศึกษา สภาพสังคม นิสัยใจคอ วัย เพศ และอาชีพ เป็นต้น เพราะจะทำให้ดูสมจริงและเป็นธรรมชาติ

6. ทรรศนะของผู้แต่ง (Point of view)

เป็นความเห็นหรือปรัชญาของผู้แต่งซึ่งสอดแทรกอยู่ในพฤติกรรมของตัวละคร หรือคำพูดของตัวละคร ในการเสนอความคิดเห็นหรือแนวคิดนี้ ผู้แต่งจะไม่เสนอออกมาโดยตรง มักจะสอดแทรกซ่อนเร้นอยู่ในพฤติกรรมของตัวละครที่เป็นตัวเอกของเรื่อง ซึ่งผู้แต่งมีจุดมุ่งหมายที่จะถ่ายทอดแนวคิดเหล่านั้นมาสู่ผู้อ่านโดยผ่านตัวละครเหล่านั้น จึงมีปัญหาว่าผู้อ่านจะจับประเด็นสาคัญของแนวคิดเหล่านั้นได้ดีเพียงไร หรือผู้แต่งสามารถเสนอแนวคิดเหล่านั้นได้เด่นชัดหรือไม่ แต่การเสนอแนวคิดโดยไม่ซ่อนงำนั้น ผู้แต่งไม่นิยมกัน ส่วนใหญ่จะเสนอแนวคิดอย่างซ่อนเร้นแต่แสดงให้เห็นชัดหรือเน้นให้เห็นชัดในการปิดงานนั้น ๆ ซึ่งเหล่านี้ก็ขึ้นอยู่กับท่วงทำนองการเขียน (Style) ว่าผู้แต่งนั้นมีกลวิธีดำเนินเรื่องได้แยบยลเพียงไร (ธวัช ปุณโนทก, 2527: 92)

7. กลวิธีการประพันธ์

กลวิธี หมายถึงวิธีการดำเนินเรื่องให้ไปถึงจุดหมายปลายทางโดยใช้ตัวละคร เหตุการณ์ ฉากและบรรยากาศ และบทสนทนา เป็นเครื่องมือ กลวิธีหรือศิลปะการประพันธ์ต้องอาศัยสำนวนภาษาที่สื่ออารมณ์ เปี่ยมความหมาย เป็นสื่อที่จะทำให้เกิดความประทับใจแก่ผู้อ่านด้วย (ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, 2545: 599) และในงานเขียนบันเทิงคดีมีกระบวนการที่สำคัญอยู่ 3 ตอน ดังนี้

7.1 การเปิดเรื่อง (The Opening) การเปิดเรื่อง คือจุดเริ่มต้นของงานเขียนเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญมากที่ผู้แต่งจะละเลยไม่ได้เป็นอันขาด เพราะการเปิดเรื่องจะเป็นตอนที่เรียกร้องเร้าอารมณ์และความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเรื่องราวต่อ ๆ ไปได้มากที่สุด การเปิดเรื่องมีหลายรูปแบบ ได้แก่ 1) เปิดเรื่องโดยใช้การบรรยาย 2) เปิดเรื่องโดยการพรรณนา 3) เปิดเรื่องโดยสร้างนาฏการ หรือการกระทำของตัวละครที่ก่อให้เกิดความสนใจทันที 4) เปิดเรื่องโดยใช้บทสนทนา และ 5) เปิดเรื่องด้วยข้อความที่เป็นสุภาษิต บทกวี หรือข้อความที่คมคายชวนคิด

7.2 การดำเนินเรื่อง (Development) เมื่อนวนิยายเป็นการเล่าเรื่องที่สมมติขึ้น ผู้แต่งจึงใช้วิธีการดำเนินเรื่องได้หลากหลายรูปแบบ ดังนี้คือ 1) การดำเนินเรื่องตามลำดำเวลา 2) การดำเนินเรื่องด้วยเหตุการณ์ตอนใดตอนหนึ่งก่อน แล้วจึงย้อนกลับไปเล่าเหตุการณ์ตอนต้น เรื่อยไปจนถึงตอนสุดท้าย 3) การดำเนินเรื่องย้อนกลับไปกลับมา (Flash - back) 4) การดำเนินเรื่องโดยกล่าวถึงเหตุการณ์ต่างสถานที่สลับกันไป

ส่วนมุมมองหรือกลวิธีในการเล่าเรื่อง สามารถจำแนกได้ 3 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้คือ 1) มุมมองของบุรุษที่หนึ่ง (First person point of view) ซึ่งผู้เล่าเรื่องอาจเป็นตัวละครเอก หรือตัวละครรองในเรื่อง 2) มุมมองของบุรุษที่สอง (Second person point of view) จะมีลักษณะเหมือนว่า ผู้กระทำหรือตัวละครเอกไม่ได้เป็นคนเล่าเรื่องแต่เขาฟังเรื่องของเขาจากที่คนอื่นเล่า และเขาจะถูกแทนตัวเองด้วยสรรพนามบุรุษที่สอง เช่น “คุณ” 3) มุมมองของบุรุษที่สาม (Third person point of view) ลักษณะนี้ผู้เล่าเรื่องจะไม่ปรากฏตัวละครในเรื่อง เหตุการณ์และเรื่องราวทุกอย่างที่เกิดขึ้นจะถูกมองผ่านการกระทำและทัศนะของตัวละครที่ถูกเอ่ยถึงในสรรพนามบุรุษที่สาม (จรรยวรรณ เทพศรีเมือง, 2560: 57-59)

7.3 การปิดเรื่อง (Ending) ในการเขียนวนิยายถึงแม้ว่าจะไม่เน้นการปิดเรื่องมากเหมือนเรื่องสั้นก็ตาม แต่ก็พบว่า ในการเสนอนวนิยายปัจจุบันนี้ นักเขียนได้มีกลวิธีการจบเรื่องที่แปลกสร้างความฉงนหรือคาดไม่ถึงแก่ผู้อ่านอยู่มาก ไม่นิยมจบเรื่องแบบสันติสุขเพียงแนวเดียว ในการปิดท้ายเรื่องในปัจจุบันของนวนิยายนิยมปิดเรื่องกันหลายแบบดังนี้ (ธวัช ปุณโนทก, 2527: 92)

7.3.1 การปิดเรื่องแบบพลิกความคาดหมาย (Surprise Ending) หรือเรียกว่าปิดเรื่องแบบหักมุม (Twist Ending) ซึ่งนิยมกันมาก เพราะให้ความแปลกใหม่แก่ผู้อ่าน

7.3.2 การปิดเรื่องแบบโศกนาฏกรรม (Tragic Ending) คือ การจบเรื่องแบบผิดหวัง หรือความล้มเหลวในชีวิต หรือการสูญเสีย เช่น เรื่องเขาชื่อกานต์

7.3.3 การปิดเรื่องแบบสุขนาฏกรรม (Happy Ending) เป็นการจบแบบสมหวัง สันติสุขของตัวละคร

7.3.4 การปิดเรื่องแบบเป็นจริงในชีวิต (Realistic Ending) เป็นการจบแบบสมจริงและไม่ปิดเรื่องโดยสมบูรณ์เด็ดขาด แต่ปล่อยให้ผู้อ่านคิดต่อเอง

8. ท่วงทำนองแต่ง (Style)

ท่วงทำนองแต่งก็คือ การเลือกใช้คำ ท่วงทำนองโวหาร น้ำเสียงของผู้แต่ง ซึ่งผู้แต่ละคนย่อมมีลักษณะเฉพาะตัว ไม่ซ้ำแบบกัน เราจะพิจารณาท่วงทำนองแต่งได้จากถ้อยคำในการเรียบเรียงประโยค และจากกลวิธีในการดำเนินเรื่องว่า เร็ว ช้า อย่างไร ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Style

ผู้แต่งบางคนชอบใช้ภาษาเรียบง่าย รูปประโยคสั้น แต่กินความมาก บางคนชอบใช้ศัพท์สำนวนตามแบบแผน และใช้ประโยคยาว ๆ บางคนพอใจจะสอดแทรกความรู้สึกนึกคิดของตนสลับกับการดำเนินเรื่อง เช่น เรื่อง*ปักกิ่ง นครแห่งความหลัง* ของ สด กูมะโรหิต ตัวละครที่เป็นชายหนุ่มชื่อระพินทร์ ระบายความคิดนึกถึงภาวะต่าง ๆ ในกรุงปักกิ่ง โดยใช้หน้ากระดาษจำนวนมาก ส่วนเรื่องนั้นดำเนินไปอย่างช้า ๆ โดยที่ตัวละครไม่แสดงบทบาทให้คนอ่านได้เห็น คนอ่านจะรู้จักตัวละครจากคำรำพึงของระพินทร์เสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการที่เราจะสามารถบอกได้ว่า ผู้ประพันธ์คนใดมีท่วงทำนองในการแต่งอย่างนั้น ต้องอาศัยการศึกษางานของผู้นั้นในจำนวนหลายเรื่องพอสมควรจึงจะสามารถจับท่วงทำนองในการแต่งได้ (ฐะปะนีย์ นาครทรรพ, 2545: 69)

3.2.6 การวิเคราะห์ วิจารณ์ และประเมินค่านวนิยาย

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2563: 59-62) กล่าวถึงการวิเคราะห์วิจารณ์ประเมินค่าของนวนิยายไว้ว่าต้องพิจารณา 3 ด้านดังต่อไปนี้คือ

1) พิจารณาในแง่เนื้อเรื่อง

นวนิยายเป็นเรื่องที่เขียนเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ โลก สังคมและสิ่งแวดล้อม และมีลักษณะดังที่อริสโตเติลกล่าวไว้ถึงวรรณคดีประเภทโศกนาฏกรรมเอาไว้ว่า เป็นการเลียนแบบ (Imitation) จากชีวิตจริง หรืออย่างที่นักเขียนไทยมักตอบคำถามว่าเรื่องของตนนั้นแต่งขึ้นจากเรื่องจริง ดังนั้นลักษณะสำคัญในเนื้อหาของงานเขียนชนิดนี้คือ ความสมจริง การพิจารณาในแง่ความสมจริงของนวนิยาย ผู้อ่านจึงต้องวิเคราะห์งานเขียนนั้นโดยแยกแยะออกเป็นส่วน ๆ ลักษณะของนวนิยายประกอบด้วยส่วนสำคัญหลายอย่าง เช่น โครงเรื่อง ตัวละคร แก่นเรื่อง และฉาก เราจึงต้องวิเคราะห์ไปทีละส่วน

การวิเคราะห์โครงเรื่อง คือการพิจารณาดูว่าผู้แต่งผูกเรื่องได้สมเหตุสมผลมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันหรือไม่ ผู้แต่งสะท้อนภาพสังคมร่วมสมัยได้ลึกซึ้งมากน้อยเพียงใด สมจริงหรือไม่ ผู้อ่านได้ประสบการณ์มากขึ้นจากการอ่าน หรือเกิดความรู้สึกร่วมไปกับผู้แต่งในด้านต่าง ๆ เช่นไรหรือไม่อย่างนี้เป็นต้น

การวิเคราะห์ตัวละคร คือดูการสร้างตัวละคร (Characterization) ของผู้แต่งว่า ผู้แต่งแสดงภูมิหลังของตัวละครอย่างไร เช่นกล่าวถึงชาติกำเนิด การอบรมเลี้ยงดู การศึกษา สิ่งแวดล้อม ฯลฯ และการกระทำรวมทั้งการคิด การพูดของตัวละครนั้นสอดคล้องกับภูมิหลังของตัวละครตามที่ผู้แต่งสร้างมาหรือไม่ ผู้อ่านจัดลำดับความสำคัญของตัวละครได้ว่า ใครเป็นตัวละครเอก (Main or

principle character) ใครเป็นตัวละครรอง (Minor or subordinate character) นอกจากนี้ยังต้องพิจารณากลไกการใช้ชีวิตของตัวละครว่าเป็นอย่างไร ตัวละครที่มีชีวิตชีวา สมจริง มักจะมีพัฒนาการทางความรู้ ความคิด อารมณ์ไปตามประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม และกาลเวลา ฉะนั้นตัวละครเอกในนวนิยายควรเป็นตัวละครที่ไม่ตาย กล่าวคือ มีชีวิตชีวา ไม่การเปลี่ยนแปลงตามบริบทสถานการณ์ (Dynamic character) ส่วนตัวละครรองอาจไม่จำเป็นต้องเป็นเช่นนั้น

การวิเคราะห์แก่นเรื่อง (สารัตถะ) หรือความตั้งใจของผู้แต่งประการใดประการหนึ่งหรือหลายประการที่ต้องการถ่ายทอดมายังผู้อ่าน แก่นเรื่องมักเป็นส่วนหนึ่งของ “อะไร” ที่ผู้อ่านจะได้จากการอ่านนวนิยายเรื่องหนึ่ง แก่นเรื่องมักเกี่ยวข้องกับชีวิต ผู้แต่งอาจบอกผู้อ่านโดยตรงที่ชื่อเรื่อง หรือต้องค้นหาด้วยตนเองโดยตั้งคำถามว่า จุดมุ่งหมายที่สำคัญของเรื่องที่อ่านคืออะไร ผู้แต่งต้องการให้เราทราบทัศนะของชีวิตในแง่ใด

การพิจารณาฉากของเรื่อง คือการพิจารณาดูความกลมกลืนของฉากกับเนื้อเรื่อง ฉากในนวนิยาย หมายถึง สถานที่และเวลาอันเป็นตัวสร้างบรรยากาศของเรื่อง การบรรยายฉากอาจทำได้หลายวิธี เช่น ด้วยคำบรรยายของผู้แต่ง การใช้ภาษาถิ่นของตัวละครหรือการกล่าวถึงประเพณีท้องถิ่นเพื่อให้ทราบว่าเรื่องนั้นเกิดขึ้นที่ใด ในสมัยใด หรืออาจจะใช้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เป็นฉากของเรื่อง ฉากมีความเกี่ยวข้องกับบรรยากาศของเรื่อง และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของตัวละครด้วย ฉากในบางเรื่องอาจมีบทบาทประหนึ่งตัวละคร

การพิจารณาเนื้อเรื่อง คือการพิจารณาส่วนประกอบต่าง ๆ ของนวนิยายในแง่ความสมจริง ซึ่งมีส่วนที่ต้องวิเคราะห์อยู่ 3 ประการคือ

ประการที่ 1 เราต้องตระหนักก่อนว่า ความจริงมีหลายโฉมหน้า ความจริงบางอย่างอาจไม่ตรงกับประสบการณ์ของเรา หรือเป็นความแปลกใหม่ที่เราไม่เคยเข้าถึงข้อมูลส่วนนั้นมาก่อน ฉะนั้น “ความจริง” ในที่นี้ จึงอาจหมายถึง ความจริงที่เป็นอยู่ ความจริงที่ควรเป็น ความจริงที่อยากให้เป็น หรือความจริงที่เป็นไปได้ทั้ง ๆ ที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ เราจึงต้องใคร่ครวญอย่างดีให้เข้าใจในความจริงนั้นเสียก่อนแล้วจึงค่อยหาเกณฑ์ที่เหมาะสมมาติดสินว่า นวนิยายเรื่องนั้นมีความสมจริงหรือไม่สมจริงประการใด

ประการที่ 2 งานเขียนบางชิ้นอาจมีบางส่วนที่มีลักษณะเกินความจริงไปบ้าง เช่น ตัวละครดีเดินไป สวยเกินไป เก่งเกินไป ร้ายเกินไป ผู้อ่านจะด่วนตัดสินว่า เป็นความบกพร่องของงานนั้นเหมาะสมหรือไม่ ทั้งนี้ต้องดูองค์ประกอบหลาย ๆ ส่วนประกอบกันด้วย เช่น ประเภทของงานอย่างนิยายปรัมปราที่กล่าวถึงอมนุษย์ นวนิยายแนววิทยาศาตร์หรือแฟนตาซีเหนือจินตนาการเป็นต้น เหล่านี้เป็นงานสร้างสรรค์ด้านจินตนาการ จะด่วนสรุปว่าไม่สมจริงก็คงไม่เหมาะสมนัก

ประการที่ 3 งานเขียนบางชิ้นมีความสมจริงอย่างยิ่งในทุกองค์ประกอบ แต่ความสมจริงที่มีมากเกินไปก็ทำให้งานนั้นไม่น่าสนใจ เพราะผู้อ่านรู้สึกว่างานนั้นธรรมดาเกินไป ถือว่าไม่เป็นผลดีกับชิ้นงานนั้น

2) พิจารณาในด้านศิลปะการประพันธ์

วรรณกรรมคือผลผลิตของอารมณ์สะเทือนใจ ความนึกคิดหรือทัศนะของผู้แต่ง ฉะนั้น กลวิธีในการเขียนเพื่อถ่ายทอดสารเหล่านั้นไปสู่ผู้อ่าน ในการพิจารณาว่าผู้แต่งเลือกใช้กลวิธีเขียนได้อย่างมีศิลปะหรือไม่ ต้องพิจาณาดังนี้

1. กลวิธีในการดำเนินเรื่อง เช่น

- ดำเนินเรื่องตามลำดับเหตุการณ์
- ใช้กลวิธีการย้อนเรื่องไปมา
- ใช้วิธีการเล่าด้วยจดหมาย
- การเลือกผู้เล่าเรื่อง ฯลฯ

2. แนวคิด เช่น

- แนวคิดสัจนิยม สัญลักษณ์นิยม ธรรมชาตินิยม หรือแบบเหนือจริง
- ทัศนะของผู้ประพันธ์

3. สำนวนภาษา

หลังจากพิจารณาเป็นส่วนตามที่กล่าวมาแล้ว มีคุณค่าที่นำมาประกอบการพิจารณาศิลปะการประพันธ์อีก 2 ประการ ได้แก่ 1. ความคิดริเริ่ม คือ การดูว่างานเขียนนั้นมีลักษณะเฉพาะตัว (Unigueness) หรือไม่ แม้จะมีงานเขียนที่แต่งด้วยทำนองเดียวกันหรือคล้ายคลึงเพราะได้รับอิทธิพลซึ่งกันและกัน แต่ถ้างานชิ้นนั้นมีความโดดเด่นเป็นตัวของตัวเอง ก็ถือว่าเป็นความคิดริเริ่ม และ 2. ความมีเอกภาพ หมายถึง ความกระชับรัดกุมขององค์ประกอบต่าง ๆ ของเรื่อง ที่ต้องสัมพันธ์และสอดคล้องกลมกลืนกัน

3) พิจารณาในแง่ของผลสะท้อนจากการอ่าน

การพิจารณาคุณค่าของนวนิยายในแง่นี้ เป็นส่วนที่ค่อนข้างเป็นความเห็นเฉพาะบุคคล เพราะเป็นปฏิกิริยาของผู้อ่านแต่ละคนที่มีต่อนวนิยายเรื่องนั้น ๆ ซึ่งจะสัมพันธ์กับอคติ หรือประสบการณ์ส่วนตัวของแต่ละคน ฉะนั้นจึงต้องพยายามพิจารณาวรรณกรรมในแง่ผลสะท้อนนี้ด้วยใจที่เป็นกลางที่สุด ซึ่งมีอยู่ 2 ประการ ดังนี้

1. ความเพลิดเพลินทางอารมณ์ คือ การพิจารณาว่า ได้รับความบันเทิงจากการอ่านมากหรือน้อยประการใด ซึ่งผู้อ่านต้องประเมินด้วยตนเองในระหว่างการอ่าน และเมื่ออ่านจบแล้ว ทั้งนี้ทั้งนั้นไม่มีเกณฑ์ตัดสินใด ๆ บ่งบอกได้ว่า ความเห็นใครถูกหรือผิด

2. ความเพลิดเพลินทางปัญญา คือ การพิจารณาว่า วรรณกรรมมีคุณค่าในด้านให้ประโยชน์แก่ผู้อ่าน นอกไปจากความบันเทิง เช่น สั่งสอน เสนอแนะ หรือแสดงอุดมการณ์ซึ่งก่อให้เกิดปัญญาในด้านต่าง ๆ ซึ่งก็ต้องเข้าใจด้วยว่า งานแต่ละชิ้นก็มีระดับของแนวคิดที่สื่อว่าจะลึกซึ้งหรือตื้นเขินมากน้อยเพียงไรแล้วแต่การสร้างสรรค์จากผู้แต่งด้วย

ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เราจะเห็นได้ว่า นวนิยายเป็นวรรณกรรมปัจจุบันประเภทหนึ่งที่มุ่งให้ความสำเริงอารมณ์แก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ ทั้งนี้ผู้แต่งจะสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ทั้ง รัก โลภ โกรธ หลง ผสมผสานกันมาด้วยกลวิธีที่แยบคายผ่านเรื่องราวของนวนิยายเรื่องนั้น ๆ ในการพิจารณานวนิยายเรื่องหนึ่งนั้น ผู้อ่านจึงต้องใช้วิธีการหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์ วิจารณ์ วินิจฉัยสาร และประเมินค่า

3.2.7 แนวคิดวรรณกรรมคือภาพสะท้อนสังคม

วรรณกรรมเป็นสื่อหนึ่งที่สะท้อนสภาพสังคมให้ผู้อ่านเห็นได้อย่างชัดเจน เนื่องด้วยวรรณกรรมในยุคต่าง ๆ จะสามารถถ่ายทอดโลกทัศน์ของผู้แต่งในยุคนั้น ๆ ออกมาแก่สายตาผู้อ่านทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ เพราะนักเขียนคือส่วนหนึ่งของสังคม เป็นผู้ที่ได้รับอิทธิพลจากสังคมที่ตนอาศัยอยู่ โลกทัศน์นานาที่สื่อสารไปถึงผู้อ่านจึงถูกเรียงร้อยมาจากประสบการณ์ที่บ่มเพาะขึ้นมาท่ามกลางบริบททางสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัย วรรณกรรมจึงมิใช่เพียงยังให้เกิดความบันเทิงเริงใจ หากแต่แฝงไว้ด้วยความรู้ความคิดและชีวิตของผู้คนในยุคสมัยนั้น ๆ

วิทย์ ศิวะยานนท์ (วิทย์ ศิวะศริยานนท์, 2531: 96) กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมไว้ว่า เมื่อพิจารณาดูลักษณะและการปฏิบัติงานของกวีเราจะสังเกตได้ว่า กวีถึงจะคนเดียวก็เปรียบเสมือนสามคน คือ นอกจากเป็นนักประพันธ์ ช่างแต่งหนังสือ แล้วยังเป็นหน่วยหนึ่งของคนรุ่นนั้นสมัยนั้น และยังเป็นพลเมืองอีกด้วย เนื่องจากเหตุนั้น นอกจากจะต้องพึงสังวรในอาชีพนักประพันธ์ของตนในฐานะเป็นกวีแล้ว ในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของคนสมัยนั้นก็ย่อมทำเอาหูไปนาเอาตาไปไร่เสียกับเหตุการณ์ที่ตนเห็นตำตาประจักษ์อยู่แก่ใจหาได้ไม่ และในฐานะที่เป็นพลเมืองอีกเล่า ก็จำต้องใส่ใจในเหตุการณ์บ้านเมือง ความเคลื่อนไหวของประเทศชาติ ตลอดจนชั้นและอาชีพที่ตนเป็นหน่วยหนึ่งอีกด้วย

ตรีศิลป์ บุญขจร (ตรีศิลป์ บุญขจร, 2523: 6-1) กล่าวถึงความสมพันธของวรรณกรรมกับสังคม ไว้ว่า วรรณกรรมย่อมสัมพันธ์กับสังคม วรรณกรรมสะท้อนประสบการณ์ชีวิตในยุคสมัยไม่ว่านักเขียนจะจงใจสะท้อนหรือไม่ก็ตาม ซึ่งอาจแบบออกได้เป็น 3 ประเด็นด้วยกัน

1. วรรณกรรมเป็นภาพสะท้อนของสังคม แต่ไม่ใช่การสะท้อนข้อเท็จจริงอย่างบันทึกเหตุการณ์ในเชิงเอกสารประวัติศาสตร์ หากเป็นการสะท้อนภาพประสบการณ์ของผู้แต่งและเหตุการณ์ส่วนหนึ่งในงานวรรณกรรม

2. สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรม วรรณกรรมแต่ละเรื่องจึงสอดแทรกด้วยการสะท้อนภาพความจริงของสังคม ณ ห้วงเวลานั้นด้วย หรืออาจสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิด ค่านิยม อุดมการณ์ทางสังคม หรือภาพความคิดทางการเมืองของสังคมที่ร่วมสมัยกับผู้แต่ง

3. สังคมมีอิทธพลต่อนักเขียน เนื่องจากนักเขียนอยู่ในสังคม เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม จึงย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมประเพณี ศาสนา ปรัชญาและการเมือง รวมไปจนถึงปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองในเวลานั้นด้วย

ด้านศาสตราจารย์กุหลาบ มัลลิกะมาส ได้อธิบายถึงแนวคิดของ “ทฤษฎีถ่ายแบบชีวิต” (สะท้อนภาพชีวิต) ในการสร้างสรรค์งานวรรณคดีวรรณกรรมไว้ว่า วรรณคดีมีความสัมพันธ์กับชีวิต คือ ผู้แต่งมองชีวิตแล้วนำมาถ่ายทอดหรือสร้างสรรค์ประสบการณ์ต่าง ๆ โดยใชถ้อยคำเป็นสื่อในการแสดงออก เพราะฉะนั้นวรรณคดีจึงเป็นการถ่ายแบบหรือจำลองภาพชีวิต การเลียนแบบหรือถ่ายทอดชีวิต จะนำเอาประสบการณ์มาประดิษฐ์วางรูปเสียใหม่ มิได้เป็นการถ่ายทอดโดยตรงเสียทีเดียว ผู้แต่งแต่ละคนก็แลเห็นชีวิตในแง่มุมที่ต่างกัน ทฤษฎีนี้แสดงถึงลักษณะ 2 ประการ คือ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช, 2545: 592-593)

1. การถ่ายแบบชีวิตตามความรู้สึกนึกคิดของผู้แต่งแต่ละคน เรื่องเดียวกันบางคนอาจมองเป็นความสิ้นหวัง บางคนอาจมองว่าเป็นอุปสรรคที่ท้าทายการต่อสู้ หรืออีกคนหนึ่งเห็นเป็นแต่เรื่องธรรมดา ที่เกิดขึ้นในปกติวิสัยของมนุษย์

2. การนำประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตมาลำดับเรียบเรียงในการแต่งวรรณคดี เพ่งเล็งจะให้เหมือนชีวิตมากที่สุด จะต้องมีวิธีเลียนอย่างอาศัยศิลปะประกอบ ในการเลือกประสบการณ์ที่จำเป็นแก่การดำเนินเรื่องและแสดงลักษณะชีวิตของตัวบุคคลในเรื่องอย่างที่ควรจะเป็นแต่ไม่ใช่อย่างที่เป็นจริงในรายละเอียดทุกประการ

3.2.8 วรรณกรรมกับแนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยม

ฌอง ปอล ซาร์ตร์เชื่อว่า ปรัชญาและวรรณกรรมเป็นงานที่เกื้อกูลกันและกัน ปรัชญาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการแสวงหาความจริงด้วยวิธีการของเหตุผล ส่วนวรรณกรรมเป็นสื่อกลายช่วยนำความจริงที่ค้นพบนี้มาแสดงออกในรูปลักษณ์ที่มองเห็นได้ โดยผ่านตัวละครต่าง ๆ ที่มีชีวิตโลดแล่นไปตามเนื้อหาที่สร้างขึ้นมา ดังนั้นปรัชญาและวรรณกรรมจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก ฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงได้สร้างวรรณกรรมขึ้นมาเพื่อให้เป็นการแสดงออกถึงปรัชญาอัตถิภาวนิยมอันมีใจความสำคัญอยู่ที่เรื่องเสรีภาพวรรณกรรมที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์สร้างขึ้นจึงไม่เน้นให้เกิดความสมจริงแต่ประการใด เพราะสร้างจากความเชื่อที่ว่าเสรีภาพและว่างเปล่าเป็นสิ่งเดียวกัน ตัวละครของฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงมีลักษณะเปล่ากลวง ไม่มีบุคลิกลักษณะที่แน่นอนตายตัว ผู้อ่านจึงไม่สามารถคาดการณ์ได้เลยว่า ตัวละครเหล่านี้จะมีปฏิกิริยาอย่างไรเมื่อต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ วิธีการที่ผู้อ่านจะทำความเข้าใจกับตัวละครฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้ก็คือ การพินิจดูการกระทำของตัวละครนั้น ๆ ในแต่ละ

สถานการณ์ในปัจจุบันขณะ ตัวละครที่ฌอง ปอล ชาร์ตร์สร้างจึงมีลักษณะของมนุษย์หัวกบฏผู้ฝ่าขนบแบบแผนของสังคม ซึ่งข้อนี้ตรงกับปรัชญาของฌอง ปอล ชาร์ตร์ที่เชื่อว่า มนุษย์คือเสรีภาพ เหตุนี้เราจึงไม่อาจกำหนดลักษณะใดลักษณะหนึ่งให้เป็นแบบแผนประจำตัวของมนุษย์ได้ เพราะไม่ว่าเราจะกำหนดลักษณะอย่างไร มนุษย์ก็พร้อมจะทำตัวให้ผิดแผกไปจากลักษณะนั้นได้เสมอ (พินิจ รัตนกุล, 2549: 105-106)

เนื้อเรื่องและโครงเรื่องของนวนิยายแนวอัตถิภาวนิยม

ในการสร้างงานวรรณกรรมที่มีคุณภาพ ฌอง ปอล ชาร์ตร์ให้แนวคิดว่า ผู้แต่งต้องสร้างเค้าโครงเรื่องให้สมเหตุสมผลพอที่ผู้อ่านจะมีจินตนาการตามไปด้วยได้โดยไม่สะดุด ความสมเหตุสมผลที่ว่าคือการมีความสมจริง ความสมจริงในที่นี้หมายถึงการไม่ให้ทุกสิ่งทุกอย่างในเรื่องเกิดโดยความบังเอิญตลอด เป็นความจริงที่ว่าในธรรมชาติมีความบังเอิญอยู่ แต่ในวรรณกรรมความบังเอิญนี้ไม่ควรจะมี เพราะว่าถ้าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามความบังเอิญแต่อย่างเดียวแล้ว เราจะไม่สามารถขีดเส้นแบ่งระหว่างจินตนาการของคนปกติกับความละเมอเพ้อพกของคนวิกลจริตได้อย่าง จึงเป็นหน้าที่ของผู้แต่งที่จะต้องช่วยป้องกันไม่ให้จินตนาการที่ว่านี้กลายเป็นความล่องลอยเพ้อฝัน โดยใช้ศิลปะทำให้จินตนาการของผู้อ่านโลดแล่นไปตามเค้าโครงเรื่องที่กำหนดไว้ ถึงแม้การสร้างโครงเรื่องจะสำคัญอย่างไร แต่ฌอง ปอล ชาร์ตร์ก็เห็นว่าผู้แต่งไม่ควรใส่รายละเอียดต่าง ๆ ลงไปจนเป็นการจำกัดจินตนาการของผู้อ่าน อย่างเช่นฌอง ปอล ชาร์ตร์ที่ไม่มีบทสรุปไว้ก่อนจะเขียนเรื่องใด ๆ ปล่อยให้เค้าโครงเรื่องคลี่คลายไปเองตามสถานการณ์และพฤติกรรมของตัวละคร เค้าโครงเรื่องหรือตัวละครจึงไม่สะกดผู้อ่านหรือให้ความบันเทิงเริงรมย์แก่ผู้อ่านได้ แต่ให้โอกาสเราได้จินตนาการสร้างสีสันตกแต่งสถานการณ์และตัวละครที่ฌอง ปอล ชาร์ตร์วาดไว้เป็นพื้น แล้วใช้วิจารณญาณคิดต่อเติมจากประเด็นที่ผู้แต่งได้สื่อสารเอาไว้

ไม่เพียงเท่านั้น เนื้อหาที่เราสื่อสารไปในวรรณกรรมก็ควรมีคุณภาพ กล่าวคือ ผู้แต่งต้องใช้วรรณกรรมเป็นสื่อแสดงออกถึงการมีเสรีภาพของตนอย่างเต็มเปี่ยม โดยเขียนในสิ่งที่ต้องการจะสื่อสารไปถึงผู้อ่านโดยตรง ไม่ใช่เขียนเพราะถูกบังคับโดยสภาวะเศรษฐกิจที่ประสบอยู่ หรือเพื่อรับใช้ลัทธิการเมืองที่ยึดถือหรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะในทัศนะของฌอง ปอล ชาร์ตร์ วรรณกรรมที่สร้างขึ้นมาโดยมีวัตถุประสงค์อย่างหนึ่งอย่างใด ไม่ควรถือว่าเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่า เพราะวรรณกรรมควรรับใช้มนุษย์ทุกฝ่ายอย่างเท่าเทียม และการนำสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นมาวิเคราะห์และอธิบายเพื่อให้ผู้อ่านได้คิดสานต่อ อันจะส่งผลให้สังคมดีขึ้น แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าจะต้องเขียนเรื่องเกี่ยวกับสังคมใดสังคมหนึ่งเท่านั้น แต่ต้องขยายขอบเขตให้ไปไกลกว่าสังคมหรือสมัยที่ผู้แต่งอยู่ ซึ่งจะทำให้งานมีความเป็นสากล และเหนือสิ่งอื่นใด คือผู้ประพันธ์ต้องมีความรับผิดชอบต่องานเขียนของตน ไม่ควรคิดว่าจะเขียนเรื่องอะไรอย่างไรก็ได้ตามใจชอบ แต่ควรถามตนเองอยู่ตลอดเวลา

ว่าอะไรจะเกิดขึ้นบ้าง ถ้าหากทุกคนได้อ่านหนังสือของตนแล้ว เพราะการเขียนด้วยความรับผิดชอบคือการเขียนเพื่อสื่อเสรีภาพของผู้แต่งไปสู่ผู้อ่าน (พินิจ รัตนกุล, 2549: 110-114)

ลักษณะทั่วไปของตัวละครในนวนิยายแนวอัตถิภาวนิยม

Celik, T. กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของตัวละครในนวนิยายแนวอัตถิภาวนิยมว่า การสร้างตัวละครและนำเสนอประเด็นของนวนิยายแนวอัตถิภาวนิยมจะตีแผ่ปัญหาพื้นฐานของปรัชญาอัตถิภาวนิยม นักเขียนแนวอัตถิภาวนิยมจะพยายามผสมผสานสุนทรียศาสตร์และปรัชญาความคิดไว้ในนวนิยายของพวกเขา แล้วเสนอให้ผู้อ่านลองใช้ประเด็นดังกล่าวเพื่อทำความเข้าใจโลกภายในของตัวเองด้วยเรื่องราวจากนวนิยาย ซึ่งลักษณะทั่วไปของตัวละครในนวนิยายแนวอัตถิภาวนิยมมีดังนี้ (Celik, T. 2013), No: LIT2013-0829)

1. ตัวละครถูกสมมติขึ้นมาให้มีลักษณะที่เป็นสากล

ตัวละครในนวนวนิยายแนวอัตถิภาวนิยม จะมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ไม่ยึดโยงกับประเพณี ค่านิยมทางศีลธรรม ความเชื่อ และสภาพแวดล้อมตามบริบทที่พวกเขาอาศัยอยู่ ด้วยลักษณะเหล่านี้เรื่องราวที่นำเสนอจึงไม่ได้จำกัดการสื่อสารไว้เพื่อคนในบริบทวัฒนธรรมเดียวกันเท่านั้น หากแต่มีลักษณะเรื่องราว ที่ผู้อ่านทุกชาติทุกภาษาสามารถรับรู้ได้อย่างเป็นสากล เพราะปรัชญาอัตถิภาวนิยมพยายามจะสร้างความเข้าใจที่เป็นกลางเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ โดยไม่ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ประเพณี และกฎหมาย ฯลฯ

2. ตัวละครมีลักษณะโดดเดี่ยวและเศร้าหมอง

ผู้แต่งจะถ่ายทอดลักษณะของตัวละครออกมาโดยใช้มุมมองของผู้เฝ้าดูจากระยะไกล แล้วถ่ายภาพชีวิตนั้นออกมาให้ผู้อ่านได้เรียนรู้ด้วยวิจารณญาณของตนเอง นักเขียนอัตถิภาวนิยมทุกคนต้องการเปลี่ยนแปลงชีวิตของพวกผู้อ่านด้วยการกระตุ้นให้พวกเขามีประสบการณ์เชิงปฏิบัติในฐานะที่วรรณกรรมเป็นเสมือนโรงเรียนให้เรียนรู้ภาวะต่าง ๆ เกี่ยวกับตนเอง (Charlesworth, M. J. 1976) ทำให้ผู้อ่านได้ถอดบทเรียนชีวิตตัวเองจากเรื่องราวในนวนิยายที่ตนได้อ่าน

ความเดี่ยวดายเปลี่ยวเหงาของตัวละครในนวนิยายแนวอัตถิภาวนิยม คือ ความแปลกแยกโดดเดี่ยวที่มีสาเหตุจากการอยู่ห่างไกลจากศาสนา ประเพณี ค่านิยมทางศีลธรรม และความเชื่อที่ว่าไม่มีใครจะสามารถตอบคำถามในชีวิตได้ดีเท่าเจ้าของชีวิตอีกแล้ว รูปแบบของนวนิยายคือการแสดงออกถึงความรักที่ไร้รากเหง้าหรือมหากาพย์ของโลกที่มีตามความเชื่อทางศาสนา เพราะในวรรณกรรมแนวนี้ จะสื่อให้เห็นเรื่องเสรีภาพ และไม่ยอมรับในการมีอยู่ของพระเจ้า หรืออำนาจใดที่มีอิทธิพลเหนือเสรีภาพของมนุษย์

ความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะพาตัวเองออกจากกรอบที่สังคมกักขังเขาไว้ ทำให้ตัวละครในนวนิยายอัตถิภาวนิยมกลายเป็นผู้โศกเศร้าในสายตาของผู้อ่าน ทว่าการอ่านวรรณกรรมแนวนี้จะช่วยสร้างความสบายใจและความสงบสุขที่ไม่สามารถหาจากที่ไหนได้ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเหมือนกับว่า

ไม่ได้เผชิญอยู่กับความโดดเดียวอ้างว้างนั้นเพียงลำพัง ยังมีคนอื่นที่รู้สึกนึกคิดเช่นเดียวกันกับตน จึงรู้สึกว่าตนเองได้รับการยอม และมีตัวตนขึ้นมาในสังคม

3 มีการตัดสินใจเลือกทางชีวิตด้วยตนเองเพราะมีเสรีภาพอย่างเต็มเปี่ยม

ตัวละครในนวนิยายประเภทนี้จะตระหนักในเสรีภาพที่ตนมีอย่างเต็มเปี่ยม เสรีภาพในที่นี้ไม่ได้หมายถึงการเลือกเพื่อที่จะให้บรรลุเป้าหมายใดเป้าหมายหนึ่งเท่านั้น หากแต่ยังหมายถึงความสามารถในการเลือกกระทำหรือไม่กระทำ เมื่อต้องตัดสินใจในทุกสถานการณ์ด้วยตนเอง และต้องรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้นอย่างไม่อาจปฏิเสธได้ เพราะตัวละครได้ตระหนักว่าเขาเป็นผู้เลือกให้ความหมายสิ่งนั้นด้วยตนเอง

4. เป็นผู้เปี่ยมด้วยความหวัง

ตัวละครในนวนิยายแนวอัตถิภาวนิยมจะเป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยความหวังในชีวิต เพราะพวกเขาสำนึกในความรับผิดชอบต่อการสร้างคุณค่าและเลือกความหมายให้กับชีวิตตนเอง พวกเขาเชื่อว่าโลกจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นเช่นไรก็อยู่ในความรับผิดชอบของตัวเราเอง ชีวิตของเราจึงอยู่ในมือของเราไม่ใช่ใครที่ไหน ดังนั้น ไม่ว่าชีวิตจะต้องพบกับสถานการณ์ที่ยากลำบากท้อแท้สิ้นหวังหรือชื่นมื่นรื่นรมย์อย่างไร เราก็เลือกจะกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดังที่ตนเองปรารถนาได้เสมอด้วยความรับผิดชอบ เพราะชีวิตคือการมุ่งไปข้างหน้า มนุษย์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ตลอดไม่ใช่วัตถุที่แน่นทึบไร้ชีวิตจิตใจที่เกิดมาอย่างไรก็จะเป็นอย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลง

เห็นได้ว่า วรรณกรรมประเภทนี้สร้างขึ้นจากเสรีภาพที่เต็มเปี่ยมของผู้แต่ง และให้โอกาสผู้อ่านมีเสรีภาพในจินตนาการด้วย ดังนั้นวรรณกรรมประเภทนี้จึงไม่ทำหน้าที่เป็นกระจกในการสะท้อนภาพต่าง ๆ ให้เห็นเช่นที่เป็นในลักษณะของวรรณกรรมประเภทสมจริง ฌอง ปอล ซาร์ตร์ ถือว่าวรรณกรรมไม่มีหน้าที่บรรยายอะไร แต่เป็นการแสดงออกของเสรีภาพอย่างเดียว วรรณกรรมในนิยามนี้จึงไม่มีหน้าที่สั่งสอนอบรมผู้ใด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคม การเมือง เศรษฐกิจ หรือจริยธรรม ไม่แม้แต่จะยัดเยียดแนวคิดเรื่องเสรีภาพให้แก่ผู้อ่านเพราะนั่นเป็นการลดทอนคุณค่าของผู้อ่านลง ไม่มองว่าผู้อ่านมีสถานะทัดเทียมกับตน วรรณกรรมในแบบของฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงเป็นการแสดงออกถึงเสรีภาพล้วน ๆ คือเสรีภาพของผู้แต่งและเสรีภาพของผู้อ่าน ให้ผู้อ่านได้คิดจินตนาการต่อด้วยตนเองจากสิ่งที่ผู้แต่งรังสรรค์สารขึ้นมา สิ่งนี้นับเป็นการใช้เสรีภาพของทั้งสองฝ่ายมาช่วยกันสร้างสรรค์วรรณกรรมนั่นเอง

สรุปได้ว่า วรรณกรรมนอกจากการสะท้อนภาพชีวิตทำให้เราเข้าใจพฤติกรรมของตัวละครตลอดจนภาพสังคมในห้วงเวลาหนึ่ง ๆ แล้ว ยังทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ร่วมตอบสนองการเร้าจากผู้แต่งอีกด้วย ภาพชีวิตตัวละครที่รันทดหดหู่ถูกข่มเหงรังแกย่อมนำพาผู้อ่านไปสู่ความโศกเศร้า เห็นอกเห็นใจในชะตากรรมของตัวละคร หรืออาจเกิดอารมณ์ขันถึงกับหัวเราะเมื่อได้อ่านตอนขบขันหรรษาจากเรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดออกมาในนวนิยายเรื่องต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะวรรณกรรมไม่ใช่เพียงเครื่อง

บันเทิงทางอารมณ์แต่เพียงอย่างเดียว ทว่าในอีกมิติหนึ่งมันได้สะท้อนภูมิปัญญาของยุคสมัยไว้ด้วย ไม่ว่าผู้แต่งจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม แต่สิ่งเหล่านี้ก็จะปรากฏอยู่เสมอ

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับวรรณกรรมในประเด็นต่าง ๆ ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ความเข้าใจถึงลักษณะของวรรณกรรม ประเภทของวรรณกรรม ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ โครงเรื่อง แก่นเรื่องหรือสารัตถะของเรื่อง ฉาก ตัวละคร บทสนทนา และศิลปะกลวิธีในการประพันธ์ รวมไปจนถึงความเชื่อมโยงระหว่างวรรณกรรมกับสังคม ว่าวรรณกรรมก็คือภาพสะท้อนของสังคม จากแนวคิดดังกล่าวนี้ผู้วิจัยสามารถนำไปใช้ในการศึกษาเพื่อทำให้เข้าใจถึงรูปแบบและเนื้อหาของวรรณกรรมโสเภณีไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.3 วรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

เรื่องราวเกี่ยวกับโสเภณีในประเทศไทยไม่เพียงปรากฏอยู่ในฐานะความจริงด้านหนึ่งของสังคมเพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ยังเป็นข้อมูลชั้นดีที่มีส่วนสร้างจินตนาการและความรู้สึกของนักประพันธ์ให้นำมาถ่ายทอดเป็นวรรณกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ทั้ง นวนิยาย เรื่องสั้น โดยการเน้นย้ำขับเน้นภาพชีวิตของโสเภณีที่โลดร่ายอยู่ในซอกหลืบของสังคมให้มีชีวิตชีวาได้ด้วยกลวิธีทางภาษาผ่านพื้นที่ทางวรรณกรรม

นพมาตร พวงสุวรรณ ได้ศึกษาเรื่องพัฒนาการและองค์ประกอบของนวนิยายโสเภณีไทยไว้ ซึ่งมีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้ (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 9-77)

1. ด้านพัฒนาการของนวนิยายโสเภณีไทย

พัฒนาการของนวนิยายโสเภณีไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค มีรายละเอียด ดังนี้คือ

ยุคที่ 1 นวนิยายโสเภณีไทยยุคแรก (พ.ศ. 2480-2509) ได้แก่เรื่อง หญิงคนชั่ว (พ.ศ. 2548) ของ ก. สุรางคนางค์ สนิมสร้อย (พ.ศ. 2504) ของ ’รงค์ วงษ์สวรรค์ และรอยมลทิน (พ.ศ. 2509) ของทมยันตี (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 10)

พบว่า พัฒนาการในยุคแรกนั้น หญิงคนชั่ว เป็นจุดเริ่มต้นของนวนิยายประเภทนี้ ตามมาด้วย สนิมสร้อย ที่เสมือนมาต่อเติมเรื่องแรกให้มีความสมบูรณ์มากขึ้นในรายละเอียดต่าง ๆ ส่วนเรื่อง รอยมลทิน ก็ยังคงลักษณะแบบแผนของนวนิยายประเภทนี้ในยุคแรกเอาไว้ที่เกี่ยวกับการสร้างตัวเอกที่เหมือนกันและในขณะเดียวกันก็มีการนำเสนอสิ่งใหม่เข้าไป ซึ่งตรงกับเหตุการณ์จริงในสังคมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบของการค้าประเวณีและความหลากหลายที่เพิ่มขึ้นของโสเภณี อาจกล่าวได้ว่านวนิยายทั้งสามเรื่องนี้เป็นดังต้นแบบและตัวอย่างในการประพันธ์นวนิยายประเภทนี้ในยุคต่อ ๆ มา (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 20)

ยุคที่ 2 นวนิยายโสเภณีไทยยุคใหม่ (พ.ศ. 2515-2533) ได้แก่เรื่อง เทพธิดาโรงแรม (พ.ศ. 2515) ของณรงค์ จันทร์เรือง อิตถีเพศ (พ.ศ. 2517) ของสุวรรณี สุคนธา แม้เลือกเกิดได้ (พ.ศ. 2522) ของ

ศุภลักษณ์ (ศุภลักษณ์ สนธิชัย) เลื่อมสลับลาย (พ.ศ. 2525) หลงไฟ (พ.ศ. 2527) กฤษณา อโศกสิน กินรีลุยฟลอร์ (พ.ศ. 2527) ของมานพ ถนอมศรี โสเภณีลอยฟ้า (พ.ศ. 2531) ของนันทนา วีรชน และดิฉันไม่ใช่โสเภณี (พ.ศ. 2533) ของผกามาศ ปรีชา (เริงศักดิ์ กำธร) (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 21)

ในยุคที่ 2 นี้ ผู้แต่งได้หยิบยกรูปแบบของโสเภณีที่แตกต่างกันที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทยในช่วงเวลานั้น ๆ มาสร้างเป็นเรื่องราวในนวนิยายของตน ซึ่งแม้รูปแบบของโสเภณีจะเปลี่ยนไปและมีหลากหลายมากขึ้น แต่การนำเสนอเรื่องราวยังคงมุ่งเน้นอยู่ที่ความยากจน การต่อสู้เพื่อความอยู่ของตนเอง และหน้าที่ในการดูแลค้ำจุนครอบครัว ตลอดจนการเผชิญชะตากรรมอันโหดร้ายในการประกอบอาชีพนี้ ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีอยู่คล้ายคลึงกันแทบทุกเรื่องในยุคนี้ (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 29)

ยุคสุดท้าย นวนิยายยุคปัจจุบัน (พ.ศ. 2542-2545) ซึ่งเริ่มต้นจากเรื่องรัฐบาลกะหรี่ (พ.ศ. 2542) ของ ฮ.นิกฮูกี้ (พิทักษ์ ไทรงาม) นางฟ้าริมทาง (พ.ศ. 2543) ของ ม. มธุการี (รุจี เปรมศรี) มิ่งมิตรในสวนดอกไม้ (พ.ศ. 2544) ของชมัยภร แสงกระจ่าง หนูไม่ใช่โสเภณี (พ.ศ. 2544) จนถึงเรื่อง ดอกไม้กลางเมือง (พ.ศ. 2545) ของประชาคม ลุนาชัย (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 30-31)

นวนิยายโสเภณีในยุคนี้ ผู้ประพันธ์ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการนำเสนอภาพชีวิตโสเภณีเหมือนเช่นในยุคก่อนหน้านี้ ซึ่งจะสะท้อนภาพชีวิตรันทดหดหู่ของโสเภณีอย่างยืดยาว จะกล่าวถึงสาเหตุและกระบวนการมาเป็นโสเภณีอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ทว่าในยุคนี้ผู้แต่งจะมองว่าโสเภณีเป็นอาชีพหนึ่งของสังคมซึ่งผู้คนรับรู้การมีอยู่ของอาชีพนี้กันเป็นอย่างดีแล้ว ดังนั้นจึงนำเสนอเรื่องราวในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับหญิงโสเภณีจนทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมาในสังคม ตัวละครเอกในยุคนี้สามารถใช้ชีวิตที่ว่างเว้นจากการเป็นโสเภณีมาใช้ชีวิตในรูปแบบอื่นเช่นเดียวกับคนในอาชีพอื่น ๆ ทั้งยังสะท้อนภาพเกี่ยวกับค่านิยมวัตถุนิยมของคนในสังคมที่ตัดสินกันจากฐานะทางการเงินและรูปลักษณ์ภายนอก หญิงสาวบางจึงสมัครใจเป็นโสเภณีเพราะเห็นว่าอาชีพนี้เป็นช่องทางที่จะช่วยยกระดับฐานะทางสังคมและสามารถทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 31)

ไม่เพียงเท่านั้น หลังจาก พ.ศ. 2545 มีนวนิยายโสเภณีเกิดขึ้นใหม่อีกหลายเรื่อง เช่น นวนิยายเรื่อง กรงกรรม (พ.ศ. 2560) บุษบาตาคลี (พ.ศ. 2565) ของจุฬามณี (นิพนธ์ เที่ยงธรรม) และพบว่าเรื่องราวของโสเภณีเป็นที่นิยมอย่างยิ่งสำหรับนวนิยายแนวโรมานซ์ (Romance) ซึ่งปรากฏเนื้อเรื่องแนวนี้ให้เห็นอยู่หลายเรื่อง เช่น โสเภณียอดรัก (พ.ศ. 2553) ของอัญญาณี โสเภณีของซาตาน (พ.ศ. 2555) ของปภาวรินทร์ โสเภณีทาสรัก (พ.ศ. 2556) ของอชินี Boy For Rent ผู้ชายให้เช่า (พ.ศ. 2561) ของเจ้าหญิงผู้เลอโฉม (กานตริน ลีละหุต) และแสตม์เบอร์รี่ (พิไลมาศ ค้ำชู) ที่เสนอภาพของผู้ชายขายบริการ โสเภณีเดียงสา และโสเภณีจ้าวหัวใจ (พ.ศ. 2562) ของ baiboau โสเภณีของเรนเดล (พ.ศ. 2564) ของ P.chamomile ฯลฯ

2. ด้านองค์ประกอบของนวนิยายโสเภณีไทย

1) โครงเรื่อง นวนิยายแต่ละเรื่องมีการใช้โครงเรื่องที่เป็นแบบแผน 3 ส่วน ในการนำเสนอเรื่องราวชีวิตของตัวละครที่เป็นโสเภณี กล่าวคือ ส่วนแรกนำเสนอสาเหตุที่ทำให้ตัวละครตัดสินใจเข้าสู่เส้นทางอาชีพโสเภณี ส่วนที่สอง เป็นการนำเสนอปัญหาหรือข้อขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอก จนทำให้ต้องตัดสินใจอย่างใดอย่างหนึ่ง และส่วนที่ 3 เป็นจุดคลี่คลายของเรื่องซึ่งนำเสนอทางออกของตัวละครเอกไว้ในตอนจบของเรื่อง แต่สำหรับเรื่อง สนิมสร้อย มีการนำเสนอที่แตกต่างจากเรื่องอื่น โดยผู้ประพันธ์ได้แบ่งเนื้อหาออกเป็นบท ๆ แล้วกำหนดให้ตัวละครแมงดาเป็นผู้เล่าเรื่องซึ่งเรื่องราวดำเนินไปอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้เป็นอย่างดี (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 40-47)

2) ตัวละคร ตัวละครในนวนิยายประเภทนี้จะนำเสนอตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่แตกต่างจากนวนิยายประเภทอื่น ๆ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้ (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 52-66)

1. ตัวละครเอกที่ปฏิวัติขนบตัวละครเอกฝ่ายหญิง โดยตัวละครเอกฝ่ายหญิงจะสูญเสียพรหมจรรย์ไม่ทางใดก็ทางหนึ่งจนส่งผลให้ชีวิตของเธอเหล่านั้นต้องพบกับสิ่งที่เลวร้ายแตกต่างกันออกไป เช่น ตัวละครรื่น ในเรื่องหญิงคนชั่ว ที่ต้องเสียพรหมจรรย์ให้กับชายแปลกหน้าผู้มาเที่ยวงานสงกรานต์เพื่อล่อลวงสาวชนบทไปเป็นโสเภณี ทำให้รื่นจำต้องยอมขายตัวเพราะไม่มีทางเลือกอื่นอีก ทั้งในนวนิยายประเภทนี้จะไม่มีตัวละครเอกฝ่ายชายหรือพระเอกแต่จะมีตัวละครฝ่ายชายที่เข้ามาเกี่ยวข้องเท่านั้น ซึ่งเห็นได้ว่า ภาพของตัวละครเอกฝ่ายหญิงนี้ขัดต่อมาตรฐานของผู้หญิงที่ดีที่สังคมได้ขีดเส้นไว้ในเรื่องของการรักษาพรหมจรรย์

2. ตัวละครรอง จะประกอบด้วย ตัวละครเพื่อนร่วมชะตากรรม ตัวละครแม่เล้า และตัวละครแมงดา ซึ่งตัวละครเหล่านี้มีความสัมพันธ์และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของตัวละครเอกที่เป็นโสเภณีโดยตรงตลอดทั้งเรื่อง

3) ฉาก การสร้างฉากในนวนิยายประเภทนี้ สามารถสรุปได้ 2 ประเภท กล่าวคือ (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 72-77)

1. ฉากสถานบริการทางเพศรูปแบบเก่า (ซ่อง) ซึ่งมีลักษณะเป็นบ้านที่มีโสเภณีและแม่เล้าอยู่รวมกัน ดังที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง หญิงคนชั่ว สนิมสร้อย รอยมลทิน อิตถีเพศ และแม้เลือกเกิดได้ การสร้างฉากรูปแบบนี้แสดงให้เห็นภาพของการอยู่ร่วมกันระหว่างโสเภณีด้วยกัน ที่มักจะนำเสนอในแง่มุมที่ไม่โหดร้ายแต่จะสะท้อนให้เห็นถึงสัมพันธภาพที่คอยช่วยเหลือกันและความมีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมอาชีพ ในอีแง่หนึ่งก็แสดงความสัมพันธ์ระหว่างระหว่างโสเภณีกับแม่เล้าและแมงดา ผู้ที่สามารถกำหนดชะตาชีวิตของหญิงโสเภณีเหล่านั้นตั้งแต่เรื่องการกินการอยู่ไปจนกระทั่งการทำงานรับแขก

2. เป็นฉากสถานบริการทางเพศรูปแบบใหม่ซึ่งมีหลากหลายมากขึ้น เช่น โรงแรม โรงน้ำชา บาร์ ไนต์คลับ ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับซ่องในแบบแรก ตั้งแต่ลักษณะของอาคารสิ่งก่อสร้างไปจนถึง

รูปแบบของการให้บริการทางเพศที่มีหลากหลาย ซึ่งสื่อถึงการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของหญิงเหล่านั้นว่ามีความเป็นอิสรมากขึ้น ไม่ต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมบังคับอย่างเข้มงวดของเหล่าแม่เล้าแมงดาหรือเจ้าของกิจการ หากแต่เปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ไปเป็นในเชิงธุรกิจมากกว่าเดิม เห็นได้ว่าการสร้างฉากในรูปแบบนี้ย่อมสัมพันธ์กับโครงเรื่องที่ต้องการจะนำเสนอรูปแบบวิถีชีวิตของโสเภณีที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย อันเนื่องมาจากสาเหตุที่ตัวละครส่วนใหญ่ตัดสินใจมาเป็นโสเภณีด้วยความสมัครใจหาใช่ถูกบังคับหลอกลวงเหมือนเนื้อหาที่นำเสนอในนวนิยายแบบแรก

นวนิยายเป็นวรรณกรรมที่เสนอเรื่องราวหรือภาพชีวิตของผู้คนหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างแนบเนียบกว่าวรรณกรรมในรูปแบบอื่น ๆ (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 83) โดยฉายให้เห็นภาพความเป็นจริงของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ แนวคิดค่านิยม ตลอดจนวัฒนธรรมอื่น ๆ อีกด้วย และนวนิยายโสเภณี ก็ทำหน้าที่ในการสะท้อนภาพของโสเภณีในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้อย่างแจ่มชัดสมจริง เพราะไม่ได้แสดงให้เห็นแค่รูปแบบการค้าประเวณี แหล่งขายบริการ หรือชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในแวดวงนี้เท่านั้น หากแต่ยังเปิดเผยถึงเบื้องลึกเบื้องหลังของการตัดสินใจกระทำการต่าง ๆ ของตัวละคร ตลอดจนเปิดเปลือยอารมณ์ความรู้สึกของความเป็นมนุษย์เมื่อต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งดีและร้ายได้อย่างทรงพลัง

ในการศึกษาแนวคิดอัตถิภาวนิยมในงานวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย ผู้วิจัยพิจารณาเลือกงานวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทยมาใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ โดยคัดเลือกมาเฉพาะผลงานวรรณกรรมของนักเขียนที่ได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พร้อมทั้งเป็นผู้มีผลงานอยู่ในรายชื่อหนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน (พ.ศ. 2408-2519) จาก “โครงการวิจัยเพื่อคัดเลือกและแนะนำหนังสือดีในรอบศตวรรษ” งานวิจัยของวิทยากร เชียงกูล ที่ทำร่วมกับคณะวิจัยอีก 10 ท่าน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2541 อันแสดงถึงความเป็นเลิศทางด้านวรรณกรรมของผู้ประพันธ์ จึงทำให้ได้ผลงานวรรณกรรมโสเภณีทั้งหมด 3 เรื่องจากนักเขียน 3 ท่าน ตามแนวคิดดังกล่าวข้างต้นมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ เรื่อง *หญิงคนชั่ว* ของ ก. สุรางคนางค์ *สนิมสร้อย* ของ ’รงค์ วงษ์สวรรค์ และ*เลื่อมสลับลาย* ของกฤษณา อโศกสิน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. หญิงคนชั่ว

เรื่องหญิงคนชั่ว ตีพิมพ์เป็นเล่มในปี พ.ศ. 2480 ทำให้ ก.สุรางคนางค์ แจ้งเกิดในบรรณพิภพอย่างเต็มตัว เพราะที่ผ่านมาเนื้อหาของนวนิยายจะวนเวียนอยู่กับสังคมชนชั้นสูงหรือชนชั้นกลางที่ใช้ชีวิตอยู่ในเขตเมือง แต่หญิงคนชั่วมิได้เป็นเช่นนั้น เสียงของวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นดังกระบอกเสียงที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตของสามัญชนคนธรรมดา และอาชีพที่คนดูถูกดูแคลนที่เดินตามตรอกถนนรนแคม

ก.สุรางคนางค์ กล่าวถึงที่มาของนวนิยายเรื่องหญิงคนชั่ว ว่า เธอได้รับความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บางคน (รวมทั้งสามี) ได้นำเธอไปดู “สำนัก” ของหญิงคนชั่ว เพื่อจะได้แลเห็นสภาพและความเป็นอยู่ให้ใกล้ชิดความจริง นับได้ว่าเธอใช้ความพยายามเพื่อสังเกตเรื่องนี้มาเป็นเวลากหลายปี แต่ใช้เวลาในการประพันธ์เพียงแค่สามเดือนเท่านั้น (ก สุรางคนางค์, 2531: บทนำ) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้หญิงคนชั่ว สามารถนำเสนอเรื่องราวของผู้คนเหล่านี้ได้อย่างสมจริง ดังที่พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ได้วิจารณ์ไว้ว่า “ตัวละครทุกตัวดูเป็นคนจริง ๆ เลือดมีเนื้อ มิใช่แต่เป็น ‘เงา’ ทั้งตอนเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น การเล่าถึงสภาพการณ์ในบ้านนอก ถึงการทำบุญที่วัดในบ้านนอก การละเล่นต่าง ๆ สภาพการกินอยู่ของหญิงคนชั่ว ชีวิตในสถานที่ซึ่งเรียกกันว่า ซ่อง ก็ดูน่าจะเป็นจริงได้ทั้งสิ้น” (ก สุรางคนางค์, 2531: บทนำ)

หญิงคนชั่ว สะท้อนให้เห็นค่านิยมของคนในสมัยนั้น ที่มีทัศนคติเชิงลบเกี่ยวกับหญิงโสเภณี มองว่าเป็นหญิงชนชั้นต่ำ เป็นที่น่ารังเกียจ ไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย โดยการเหมารวมว่าหญิงเหล่านี้เป็นหญิงคนชั่ว แต่ที่ยิ่งไปกว่านั้น ก.สุรางคนางค์ พยายามจะชี้ให้สังคมเห็นถึงคุณค่าของความดีงามอย่างแท้จริง ความดีงามที่เกิดขึ้นในจิตใจของผู้ใฝ่ดี ไม่ได้ขึ้นอยู่กับสถานะที่สูงส่งหรือต่ำต้อยของคนในสังคม ดังที่ผู้ประพันธ์ได้แสดงความตั้งใจนี้ไว้ในคำนำในการพิมพ์ครั้งแรกว่า

“ข้าพเจ้าเขียนและจบเรื่องหญิงคนชั่ว ลงเป็นหนังสือขนาดใหญ่เล่มหนึ่ง ด้วยความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ หญิงหรือชายก็ตาม ต่างก็มีหน้าที่ดำเนินไปคนละอย่าง พอช่วยให้มีชีวิตรอดไปได้ตามแต่สติปัญญาการศึกษา หญิงชั้นสูงอาจมีจิตใจต่ำ เช่นเดียวกับหญิงชั้นต่ำอาจมีจิตใจสูง ความชั่วถ้ายังไม่มีผู้รู้เห็นก็ยังคงเป็นความดี แต่ก็ในโลกนี้จะมีสักกี่คนกันเล่าที่เชื่อว่า ความดีนั้นย่อมมีอยู่แม้ในหมู่ของหญิงที่ได้ชื่อว่าโสเภณี”

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้วรรณกรรมเรื่องนี้ได้รับความสนใจอย่างยิ่งจากบรรดานักอ่านในยุคนั้น และเป็นต้นกำเนิดและต้นแบบในการประพันธ์นวนิยายประเภทนี้ในยุคต่อ ๆ มา ทั้งยังได้รับเลือกเป็น 1 ในรายชื่อหนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน (พ.ศ. 2408-2519) จาก “โครงการวิจัยเพื่อคัดเลือกและแนะนำหนังสือดีในรอบศตวรรษ” งานวิจัยของวิทยากร เชียงกูล อีกด้วย

1) เนื้อเรื่องย่อ

หญิงคนชั่ว เป็นเรื่องราวของ รื่น หญิงโสเภณีที่โดนสังคมตราหน้าว่าเป็นหญิงคนชั่ว เดิมเธอชื่อหวานเป็นสาวบ้านนอกผู้อ่อนต่อโลก จึงไม่เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมของมนุษย์ที่จิตใจยอกย้อนยากหยั่งถึง เมื่อรื่นเริ่มแตกเนื้อสาวเธอครอบครองพรหมจรรย์ของตนไว้ได้ไม่นาน ก็โดนวิชัย หนุ่มเมืองกรุงใช้ความรักหลอกล่อให้เธอยอมพลีกายให้เขา แล้วใช้คารมลวงล่อให้เธอหนีตามเขาเข้ามาเริ่มต้นชีวิตรักร่วมกันในกรุงเทพ รื่นเด็กสาวผู้ไม่ประสาโลกจึงเชื่อในทุกสิ่งที่วิชัยพูดอย่างสนิทใจ เธอตัดสินใจหอบเสื้อผ้าออกจากบ้านหนีตามวิชัยเข้าเมืองกรุงพร้อมหยิบเครื่องประดับและสมบัติที่มีของพ่อแม่ไป

ด้วย เพื่อประกันกับครอบครัวว่าที่สามีว่าเธอไม่ใช่คนตัวเปล่าเล่าเปลือยที่จะมาปอกลอกฝ่ายชายโดยมีภาพชีวิตรักที่เรืองรองอยู่เบื้องหน้า แต่ทว่าทุกอย่างไม่เป็นไปดังภาพฝันลม ๆ แล้ง ๆ ของเธอ

ความรักระหว่างเธอกับวิชัยหวานชื่นอยู่ได้ไม่นาน ชายหนุ่มผู้น่ารักปานเทพบุตรก็เผยสันดานดิบออกมาอย่างน่าตกใจ เขากลายร่างเป็นแมงดานำเธอมาทิ้งไว้ในซ่องของป้าตาด แถวแพร่งสรรพศาสตร์ที่อยู่ไม่ไกลจากสนามหลวงและศาลเจ้าพ่อเสือ เมื่อปอกลอกเธอจนหมดตัวแล้วก็หายไปเขาก็หายลับไปจากชีวิตของเธอ ทิ้งให้เธอเผชิญโชคอยู่ในซ่องแห่งนั้นอย่างน่ารันทด หวานจำใจขายตัวเพราะไม่มีทางเลือก แล้วเปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “รื่น” กลายเป็น “หญิงคนชั่ว” อย่างเต็มตัว ที่แม้จะไม่เต็มใจนักแต่ก็จนปัญญาที่จะหลีกหนีได้ ชีวิตในซ่องของรื่นผ่านไปอย่างหดหู่หมองหม่น เธอจำต้องปรับเปลี่ยนตัวเองใหม่ให้กลายเป็นหญิงคนชั่วทุกกระเบียดนิ้ว เปลี่ยนตัวเองจากสาวบ้านนอกใสซื่อไปสู่สาวงามที่ยั่วยวนดึงดูดพร้อมปรนเปรอเหล่านักเที่ยวให้ถึงอกถึงใจ แต่ภายในกลับหมองเศร้าเพราะต้องอยู่อย่างไร้เกียรติ์ไร้ศักดิ์ศรี เพราะทำอาชีพที่สังคมไม่ได้เชิดชูให้ค่าใด ๆ เลย

วันและคืนในซ่องสำหรับรื่นผ่านไปอย่างสิ้นหวัง แต่แล้ววันหนึ่งก็เหมือนว่าชีวิตของเธอเริ่มมีแสงสว่างขึ้นมาอีกครั้ง เมื่อได้พบกับวิทย์ อดินันทน์ ชายหนุ่มผู้เพียบพร้อมที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลผู้ดีเก่า แต่ทว่ายังไม่มีงานมีการทำ หนุ่มวิทย์ผู้หลักลอยกลายเป็นแขกคนสำคัญของซ่องป้าตาด และตกอยู่ในห้วงรักกับโสเภณีรื่นอย่างชื่นมื่น จนถึงขั้นวางแผนว่าจะจัดงานวิวาห์กันให้ได้ แต่ทว่าโดนครอบครัวฝ่ายชายขัดขวางทุกวิถีทาง เพราะไม่อาจทำใจยอมรับลูกสะใภ้ที่เป็นหญิงคนชั่วได้ ทั้งสองจึงต้องยึดซ่องของป้าตาดเป็นเรือนหอไว้พลอดรัก วิทย์กลายเป็นแขกสำคัญของรื่น และยอมจ่ายหนักเพื่อให้รื่นได้บริการเขาแต่เพียงผู้เดียว ทำให้ป้าตาดไม่ค่อยเข้ามาวุ่นวายกับรื่นมากนัก วิทย์และรื่นชื่นมื่นอยู่ในความรักด้วยสัญญาใจที่ให้กัน แม้รื่นจะรู้อยู่ลึก ๆ ว่าไม่อาจจะเป็นไปได้ก็ตาม ด้วยความที่เธอกับวิทย์แตกต่างกันอย่างไม่อาจเปรียบได้ เวลาผ่านไปไม่นานรื่นก็ตั้งท้อง แต่ยังไม่ทันจะได้บอกให้วิทย์ทราบ เขาก็หายหน้าจากเธอไปศึกษาต่อต่างประเทศเสียก่อน ก่อนเขาจะหายไปได้ฝากสร้อยคอทองคำมีล็อกเก็ตรูปใจไว้กับรื่นเพื่อเป็นของแทนใจ เธอได้แต่เพียงรอคอยว่าเขาจะหวนกลับมาสักวันหนึ่ง แม้ว่าจะไร้ซึ่งจุดหมายแต่รื่นไม่ไร้ซึ่งความหวัง เธอถนอมตัวเอง โดยทำตัวราวกับสาวผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่ยอมออกรับแขกคนอื่น ๆ และไม่ยอมทำแท้งอย่างเช่น โสเภณีคนอื่น ๆ ทำกัน รื่นรอคอยวิทย์อยู่ทุกขณะ แต่วิทย์ก็หายไปราวกับว่าไม่มีชีวิตอยู่บนโลกนี้อีกแล้ว

อยู่มาวันหนึ่ง มีแขกผู้ชายที่แสนน่าเกลียดน่ากลัวมาใช้บริการหาความรื่นรมย์ในกามรสรื่น ถูกบังคับให้ลงมารับแขกคนนี้ เธอพยายามปฏิเสธอย่างแข็งขันแต่ไม่อาจทัดทานป้าตาดได้จำต้องรับแขกอย่างไม่เต็มใจนัก และด้วยความที่แขกคนนี้มีรูปลักษณ์ที่น่ากลัว มิหนำซ้ำกิริยายังกักขฬะน่าขยะแขยง ทำให้รื่น ไม่อาจรับได้ เธอแสดงท่าทีหวาดกลัวเขาอย่างมากแล้วหนีกลับไปที่ห้องพักของตน สร้างความไม่พอใจให้แขกและป้าตาดเจ้าของซ่องอย่างมาก ป้าตาดต่อว่ารื่น อย่างสาดเสียเทเสีย จนรื่นผู้เงียบหงิมระเบิดอารมณ์ใส่ป้าตาดด้วยความไม่พอใจ ทั้งสองทะเลาะกันอย่างรุนแรง

รื่น ต่อว่าป้าตาดที่เอาเปรียบเธอสารพัดจนมีชีวิตที่ดีอยู่สุขสบายได้ก็เพราะเอาเปรียบพวกหญิงโสเภณี ความขัดแย้งครั้งนี้นำไปสู่จุดแตกหัก รื่นต้องหนีออกจากซ่องทั้งที่ยังตั้งครรภ์อ่อน ๆ โดยได้รับความช่วยเหลือจากพี่สมร เพื่อนโสเภณีรุ่นพี่คนหนึ่ง สมรนำรื่นไปฝากทำงานเป็นคนรับใช้ที่บ้านคุณหลวงคนหนึ่งบนถนนสุโขทัย และแน่นอนว่ารื่นต้องปกปิดทุกคนว่าตนนั้นเคยเป็นโสเภณีมาก่อน แต่ความลับไม่มีในโลก เมื่อมีแขกคนหนึ่งที่เคยไปเที่ยวซ่องป้าตาดบังเอิญไปพบเธอเข้า ความลับของหญิงคนชั่วจึงถูกเปิดเผยอย่างไม่ตั้งใจ ทำให้รื่นต้องระหกระเหินไปเป็นคนรับใช้ให้แก่เกษร โสเภณีชั้นสูงคนหนึ่งที่มีผู้ชายตกลงเลี้ยงดูอย่างเป็นหลักเป็นฐาน ณ ที่นี้ แม้เธอจะเปิดเผยภูมิหลังได้ แต่ก็ถูกใช้งานเยี่ยงทาสและโดนดูหมิ่นดูแคลน เธอถูกเกษรด่าว่าอย่างหยาบคาย และถูกกดต่ำจากเพื่อนร่วมอาชีพเดียวกัน ที่บังเอิญได้มีสร้อยต่อท้ายว่าเป็นโสเภณีชั้นสูง แต่ไม่ว่าจะลำบากเพียงใด เธอก็จำต้องอดทนอยู่จนถึงกำหนดคลอดลูก

ต่อมารื่นคลอดลูกสาว ในสภาพอนาถาไร้ญาติพี่น้องแต่ไม่ขาดมิตร เพราะมีพี่สมรมาเยี่ยมเยียนและดูแลช่วยเหลือในยามที่รื่นไม่มีใคร ทั้งคู่ได้ย้ายมาอยู่ด้วยกันในห้องเช่าแถบวรจักร อยู่ร่วมเป็นครอบครัวที่สุขทุกข์ไปตามอัตภาพ โดยมีสมรเป็นดังหัวหน้าครอบครัวคอยดูแลสองแม่ลูก ด้วยน้ำพักน้ำแรงจากการทำอาชีพโสเภณี ในขณะที่รื่นยังครองตนเป็นดังสาวพรหมจรรย์เพื่อเฝ้ารอวิทย์ชายคนรัก แต่ไม่นานนักสมรก็ล้มป่วยนจนไม่อาจทำงานได้ ทำให้รื่นต้องหวนคืนสู่การเป็นหญิงคนชั่วอีกครั้งเพื่อหารายได้มาดูแลลูกสาวและสมรผู้เป็นดุจดังพี่สาวของเธอ ส่วนสมรไม่อาจมีชีวิตรอดพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บได้ ทิ้งให้รื่นเผชิญโลกอยู่กับอี๊ดลูกสาววัยแบเบาะ ทำให้รื่นต้องออกหากินแทนเพื่อหาเงินมาเลี้ยงลูก โดยเอาลูกไปฝากไว้กับสามีภรรยาคู่หนึ่งที่อยู่ข้างห้องเช่า ทั้ง ๆ ที่ทราบดีว่าคนนั้นไม่ได้เอาใจใส่ดูแลลูกเธออย่างจริงใจ และมักปล่อยทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ แต่เธอก็ไม่มีทางเลือกอื่นใด

การเลี้ยงดูเด็กคนหนึ่งให้เติบโตนั้นไม่ใช่เรื่องง่าย รื่นต้องใช้ร่างกายทำงานอย่างหนักเพื่อแลกกับเงินค่าจ้าง จึงออกตระเวนขายบริการตามจังหวัดต่าง ๆ ที่คิดว่าเป็นแหล่งค้ากามอย่างดี ด้วยความที่ใช้ชีวิตระหกระเหินไปตามที่ต่าง ๆ ทำให้รื่นต้องห่ายหายจากลูกไปด้วย และส่งเพียงเงินอย่างเดียวมาดูแลลูกสาวเพียงคนเดียวด้วยความรักอย่างสุดหัวใจ แต่จากการทำงานหนักเพื่อหาเงินมาเลี้ยงลูกนี้ทำให้รื่นเริ่มป่วยและมีสภาพร่างกายที่ทรุดโทรมลงเรื่อย ๆ เธอยังคงปรารถนาจะพบกับวิทย์ชายที่เธอรักอีกครั้ง แต่ไม่ใช่ความหวังหวานชื่นเหมือนในยามสาว เธอต้องการพบเขาเพียงเพื่อจะได้ฝากลูกให้เลี้ยงต่อก่อนเธอตาย จากนั้นไม่นานนักเธอได้พบวิทย์อีกครั้งสมดังประสงค์ แต่วิทย์ไม่ใช่วิทย์คนรักคนเก่าของเธออีกแล้ว เขากลายเป็นสามีของหญิงอื่นแถมยังมีโซ่ทองคล้องใจกัน แม้จะเจ็บปวดแต่รื่นจำเป็นต้องบอกความจริงกับวิทย์เรื่องลูกของเขาเพื่อคืนความชอบธรรมและโอกาสในชีวิตให้แก่ลูกสาว เมื่อทราบความทั้งหมดวิทย์จึงรับลูกไปอยู่ด้วยตามเจตนารมณ์ที่รื่นได้ตั้งใจไว้ หลังจากนั้นรื่นก็จากโลกนี้ไปอย่างเดียวดาย (ก สุรางคนางค์, 2531: บทนำ)

2) ประวัติโดยสังเขปของ ก. สุรางคนางค์

ก. สุรางคนางค์ มีชื่อจริงว่า กัณหา เคียงศิริ (สกุลเดิม วรรธนะภัฏ) เกิดเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454 ที่บ้านคลองบางหลวง เป็นธิดาคนโตของพระสุริยภักดี ข้าราชการในสำนักตำแหน่งพระตำรวจหลวง กับนางสุริยภักดี (หวั่น) สมรสกับนายป่วน บูรณศิลปิน หรือ ป.บูรณปกรณ์ นักเขียน นักแปล นักหนังสือพิมพ์ เมื่อนายปกรณ์ถึงแก่กรรม นางกัณหาได้สมรสใหม่อีกครั้งกับพ่อหม้ายชื่อ นายเล็ก เคียงศิริ

กัณหา เคียงศิริ สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมปีที่ 8 หรือประโยคมัธยมสมบูรณ์ จากโรงเรียนราชินีบน และได้เข้าเป็นครูที่โรงเรียนราชินีปากคลองตลาด อยู่ 3 ปี เคยอยู่ในวังสวนสุนันทา และเคยเป็นครูสอนพิเศษเจ้าฟ้าหญิงฯ แล้วลาออกมาประกอบอาชีพนักเขียนจนตลอดชีวิต เคยเป็นเจ้าของและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์เมืองทองรายวัน ผู้อำนวยการนิตยสารนารีนาถรายสัปดาห์ (ยุคหลัง) และเจ้าของสำนักพิมพ์วรรธนะศิลป์

กัณหา เคียงศิริ หรือ ก. สุรางคนางค์ เริ่มเขียนเรื่องสั้นเรื่องแรกชื่อ “มาลินี” ขณะเรียนอยู่ชั้นมัธยม 6 ลงพิมพ์ในนิตยสารเดลิเมล์วันจันทร์ เมื่อ พ.ศ. 2475 ได้เขียนเรื่องสั้นประมาณ 10 เรื่อง แล้วเขียนนวนิยายเรื่องแรกคือเรื่อง ลูกรักลูกชัง เมื่อออกจากเป็นครูแล้วได้เขียนนวนิยายเรื่อง *หญิงคนชั่ว* พิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2480 ต่อมาในปี พ.ศ. 2493 เขียนนวนิยายเรื่อง *บ้านทรายทอง* ลงพิมพ์ในหนังสือปิยะมิตร ซึ่งได้รับความนิยมอย่างสูง มีการถ่ายทอดเป็นละครเวที ละครโทรทัศน์ และภาพยนตร์ หลายต่อหลายครั้ง ก. สุรางคนางค์ เขียนนิยายไว้ทั้งสิ้น 45 เรื่อง แต่เรื่องที่ผู้ประพันธ์รักมากที่สุดคือ กุหลาบแดง เพราะเป็นเรื่องราวที่ถ่ายทอดมาจากส่วนหนึ่งจากชีวิตจริงของผู้ประพันธ์

ก. สุรางคนางค์ มีหลักในการเขียนหนังสือว่า จะต้องเขียนให้อ่านได้ทุกเพศทุกวัยและมีคติให้ผู้อ่านได้ประทับใจ ส่วนความปรารถนาส่วนตัวก็เพื่อความเป็นอิสระ ได้สร้างโลกของตัวเองและสุขใจที่ทำให้มนายร์รู้สึกให้อภัยกันด้วยความน้ามใจจากนวนิยายของท่าน ผลงานประพันธ์ที่รวมเล่มมีประมาณ 47 เรื่อง เป็นนวนิยายส่วนใหญ่ อีก 3-4 เล่ม เป็นเรื่องสั้น ข้อเขียนสั้น ๆ สารคดี ซึ่งแต่ละเรื่องกว่าจะรวมพิมพ์เป็นเล่มได้มิใช่ของง่าย ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. ลูกรักลูกชัง 2. กรองกาญจน์ 3. หญิงคนชั่ว (สร้างเป็นภาพยนตร์ และได้รับเลือกเป็น 1 ในหนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน พ.ศ. 2408-2519) 4. ความคิดคำนึง 5. คู่ครอง 6. จุดหมายปลายทาง 7. รอยจารึก 8. เรวดี 9. เทพราช 10. พันทิวา 11. เพื่อนบ้าน 12. ภายใต้ดวงดาว 13. ปลายเนิน 14. ค่าชีวิตสาว 15. ชั่วชีวิตหนึ่ง 16. บ้านทรายทอง 17. พจมาน สว่างวงศ์ 18. ทางสายเปลี่ยว 19. ดอกฟ้า 20. โดมผู้จองหอง 21. จอมเทียน 22. ธารโศก 23. แรงอธิษฐาน 24. ปัทมา วรารักษ์ 25. กุหลาบแดง 26. รุ่งอรุณ 27. ปราสาททราย 28. ปราสาทรัก 29. ชุมทางรัก 30.รักปราะกาสิต 31. ภูชิชย์นริศรา 32. คุณหญิงพวงแข 33. ถ่านไฟเก่า 34. หมอภัคพงศ์ 35. สะใภ้ข้าหลวง 36. ราชาวดี 37. วสันต์พิศวาส 38. คนรักของข้าพเจ้า 39. ยอดปรารถนา 40. ปิ่นไพร 41. เขมรินทร์-อินทิรา

42. คุณครูอินทิรา 43. นี่แหละรัก 44. รวมนิยายสั้น “พวงร้อย” 45. ชุดนิยายสั้น “ดาวประดับเกียรติ” 46. “บ้านและการสมรส” ข้อเขียนสาระเชิงปัญหาสังคมและคริบครัว 47. รักอันสุนทร

ก. สุรางคนางค์ เป็นนักเขียนอาชีพที่มีผู้รู้จักอย่างแพร่หลาย นอกจากนามปากกา ก.สุรางคนางค์ ที่ใช้เขียนเรื่องสั้นและนวนิยายแล้ว ยังมีนามปากกาอื่นที่ใช้กับข้อเขียนต่าง ๆ คือ “รสมาริน” ใช้เขียนคอลัมน์ “นคร สุรพันธ์” ใช้เขียนสารคดี “มลฤดี” ใช้สำหรับเขียนคอลัมน์ตอบปัญหาประจำนิตยสาร"สกุลไทย" ก. สุรางคนางค์ ได้รับการประกาศเกียรติคุณเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ (นวนิยาย) เมื่อปี พ.ศ. 2529 ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2542 สิริอายุ 88 ปี

2. สนิมสร้อย

นวนิยายเรื่องสนิมสร้อย ได้ตีพิมพ์ครั้งแรกในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ เป็นตอน ๆ และได้พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเป็นปกแข็งใน พ.ศ. 2504 โดยสำนักพิมพ์ผดุงศึกษา ต่อมาใน พ.ศ. 2512 สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์นนำมาจัดพิมพ์ขึ้นอีกครั้ง โดยพิมพ์แยกเป็นปกอ่อน 3 เล่ม มีภาพปกและตัวอักษรประดิษฐ์ชื่อเรื่องที่สวยงามเปี่ยมด้วยศิลปะ จากฝีมือของช่วง มูลพินิจ ใช้ชื่อปกว่า สนิมสร้อย ฝันกลางวันในฤดูฝน และลาก่อนกลางคืนยอดรัก ตามลำดับ และจากนั้น สนิมสร้อย ก็ได้รับการตีพิมพ์อย่างต่อเนื่อง เพราะได้รับความนิยมและชื่นชมอย่างมากในหมู่นักอ่าน (’รงค์ วงษ์สวรรค์, 2557 : คำนำสำนักพิมพ์) ปัจจุบันก็กลายเป็นงานเขียนขึ้นหิ้งจากนักเขียนฝีมือชั้นครู และถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ใน พ.ศ. 2546 กำกับการแสดงโดย จรูญ วรรธนะสิน

’รงค์ วงษ์สวรรค์ ได้กล่าวถึงที่มาของ สนิมสร้อย ไว้ในคำนำของผู้แต่งเมื่อครั้งจัดพิมพ์ขึ้นครั้งแรกว่า

“ท่านผู้อ่านคงทราบบ้างกระมังว่า ข้าพเจ้าเขียนเรื่องต่าง ๆ จากความจริง หรือจากชีวิตที่ข้าพเจ้ารู้จัก ในเมื่อ สนิมสร้อย เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสำนักโสเภณีแห่งหนึ่ง ก็แน่ละข้าพเจ้าจะต้องเขียนถึงหล่อน ผู้ชายที่เกี่ยวข้องกับหล่อน เจ้าสำนัก ตลอดจนลิปสติกหรือกระโปรงชั้นในของหล่อนด้วย ความลังเลและไม่แน่นอนใจจึงได้เกิดขึ้น ข้าพเจ้าควรจะเขียนถึงอะไรและไม่ควรเขียนถึงอะไรบ้าง ดังเป็นที่รู้กันอยู่ว่าความจริงบางอย่างเป็นสิ่งที่เขียนไม่ได้หรือเขียนได้ยาก ข้าพเจ้าได้ตระหนักเป็นอันดีว่าข้าพเจ้าไม่อาจสามารถเขียนที่ต้องการเขียนได้ทุกอย่างไป ข้าพเจ้ามองหาลู่ทางออกดีที่สุดเท่าที่ทำได้ จะเขียนถึงสนิมสร้อยอย่างไร แล้วหลังจากได้พบกับชายแมงดามากกว่าสองคน ก็จึงได้ความคิดว่า เขาควรจะเป็นผู้เล่าได้ดีกว่าข้าพเจ้า...” (’รงค์ วงษ์สวรรค์, 2557: คำนำสำนักพิมพ์)

ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่า ตัวผู้ประพันธ์ได้นำข้อมูลทางสังคมมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์ตัววรรณกรรม เพื่อให้เรื่องราวที่เกิดขึ้นในนวนิยายเป็นเรื่องที่มีมิติครบถ้วนสมจริงตามอย่างภาพชีวิตจริงของมนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะหรืออาชีพใด โดยเฉพาะชีวิตของคนชายขอบที่อยู่ในมุมมืดของสังคม อาชีพที่หลายคนครหาว่าต่ำทราม แต่หากพินิจอย่างถ้วนถี่แล้วเขาก็คือมนุษย์คนหนึ่งที่อยู่ร่วมสังคม

เดียวกันกับเรา และมีความต้องการพื้นฐานไม่ต่างไปจากมนุษย์คนอื่น ๆ นวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นมากกว่าความบันเทิง เพราะได้บันทึกเรื่องราวบางส่วนของประวัติศาสตร์โสเภณีในสังคมไทยเอาไว้ได้อย่างแยบคายด้วยกลวิธีการประพันธ์ที่แยบยล ดังที่ปรากฏในคำนำสำนักพิมพ์เมื่อครั้งจัดพิมพ์ขึ้นครั้งแรกว่า

“เราใคร่จะกล่าวว่า สนิมสร้อย ของ ’รงค์ วงษ์สวรรค์ เล่มนี้ มิใช่หนังสืออ่านเล่นสามัญ การที่รัฐบาลเลิกโสเภณีทำให้ สนิมสร้อย ของ ’รงค์ วงษ์สวรรค์ กลายเป็นประวัติศาสตร์ของการเป็นโสเภณีแบบซ่องซึ่งได้กลายเป็นของเก่าไปเสียแล้ว นอกจากนั้นหนังสือเล่มนี้ยังสอดแทรกข้อคิดในทางจิตวิทยา โดยเหตุที่ ’รงค์ วงษ์สวรรค์ ได้บรรยายถึงสิ่งลี้ลับที่ผลักดันให้ผู้ญิงกลายเป็นโสเภณี ตลอดจนความต้องการทางเพศอันวิปริตของพี่สมร หัวหน้าซ่อง และเทียด ผู้ชายแมงดา” (’รงค์ วงษ์สวรรค์, 2557: คำนำสำนักพิมพ์)

ด้วยเรื่องราวในนวนิยายที่ปรากฏใกล้เคียงกับความเป็นจริง เพราะได้นำเสนอพฤติกรรมของหญิงโสเภณีและการค้าประเวณี ไม่ว่าจะเป็นแม่เล้า แมงดา ตลอดจนพฤติกรรมของแขกหรือผู้ที่มาใช้บริการซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การค้าประวเณีดำรงอยู่ได้ (นพมาตร พวงสุวรรณ, 2545: 14) จึงทำให้สามารถนำมาใช้เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงเพื่อศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อีกทางหนึ่งด้วย ทั้งยังแสดงภาพความเป็นมนุษย์ที่มีหลากหลายห้วงอารมณ์ได้อย่างน่าสนใจ สิ่งนี้นับเป็นคุณค่าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของวรรณกรรมประเภทนี้

1) เนื้อเรื่องย่อ

ณ สำนักโสเภณีชั้นสูงแห่งหนึ่งที่พอมีชื่อในกรุงเทพฯ ยุคนั้น ที่นี่มีพี่สมรสาวใหญ่วัยสามสิบหกผู้ผ่านชีวิตมาอย่างโชกโชนและมือดีตอันขื่นขมเป็นเจ้าของสำนักที่เหล่าโสเภณีในปกครองทุกคนให้ความยำเกรง รวมถึงนายก้าน ชายหนุ่มวัยยี่สิบปลาย แมงดาประจำสำนักผู้เจนจัดในวิชาชีพ มีหน้าที่คอยดูแลซ่องแห่งนี้และรับใช้พี่สมรด้วยความภักดีราวสุนัขมีเจ้าของ ก้านหลงรักพี่สมรมาตั้งแต่ตัวเองเริ่มแตกเนื้อหนุ่ม แต่พี่สมรมีเทียดเป็นคู่ขาคอยให้ความสำราญอยู่แล้ว เทียดเข้าใจรสนิยมทางเพศของพี่สมรกว่าใครว่าเป็นพวกเสพติดความรุนแรงและมักจะมีความสำราญอย่างยิ่งเมื่อเขากระทำรุนแรงต่อเธอ

สำนักโสเภณีของพี่สมรมีไว้เพื่อคอยบริการบุรุษผู้กลัดกลุ้มด้วยไฟกามาสุมอก ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นนักเลงหยาบถ่อย นักศึกษาปัญญาชน อาจารย์มหาวิทยาลัย นักเขียนนักหนังสือพิมพ์ เสี่ยเจ้าของกิจการ ข้าราชการคนมีสี บรรดาตำรวจที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ทั้งเป็นการส่วนตัวหรือหน้าที่ตามกฎหมาย ผู้คนเหล่านี้ล้วนเคยเดินเข้านอกออกในสำนักของพี่สมรด้วยกันทั้งนั้น เพราะไม่ว่าจะสูงหรือต่ำตามการนิยามของสังคมในแบบใด หากเป็นมนุษย์แล้วไซร้ก็ต้องมีความอยากในตัณหาราคะเสมอหน้ากันทั้งสิ้น ผู้ชายหลายอาชีพเข้ามาเที่ยวมาหลงใหลร่ำรักบรรดาโสเภณีด้วยเหตุผลแตกต่างกันไป บางคนมาเที่ยวเพราะวัยที่กำลังพุ่งพล่าน บางคนมาหารักแท้ เพราะชีวิตครอบครัวไม่เป็นดังใจ บางคนมาเพราะความเปลี่ยวเหงา บางคนมาเพราะความเจ้าชู้ซุกซนส่วนตัว หรือบางคนมาเพื่ออวด

เบ่งอำนาจแห่งความเป็นชายพร้อมสำแดงความแกร่งกร้านหยาบช้าแก่สตรีเพศ แต่ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลอย่างไร สำนักโสเภณีแห่งนี้ก็ยินดีให้บริการแก่ทุกคนอย่างไม่รังเกียจรังงอน

โสเภณีที่นี่มีหลากหลายแบบตามแต่รสนิยมความพึงพอใจของลูกค้าที่มีหลากหลายพอ ๆ กันสาว ๆ ที่นี่ไม่ว่าจะเป็น อิ่มตา มาลี สมใจ ตุ๋ย อมรา พิศวง สุนี นรี กลีบผกา บังอร ระชวย สมทรง วงเดือน ไม่ว่าใครล้วนต้องผ่านการดัดพฤติกรรม ถูกอบรมบ่มเพาะเรื่องมารยามารยาทและจิตวิทยาการเอาใจลูกค้าตามทฤษฎีโสเภณีด้วยกันทั้งสิ้น โดยมีพี่สมรและนายก้านเป็นผู้แนะนำแนวทาง เจ้าสำนักอย่างพี่สมรก็เอาใจใส่กิจการของตนอย่างดี คอยจัดหาคนมาตกแต่งสถานบริการแห่งนี้ให้สวยงามทันสมัย สร้างความสะดวกสบายให้แก่ผู้มาใช้บริการและบรรดาสาว ๆ ในปกครองด้วย พี่สมรจัดแจงให้ทุกคนได้กินดีอยู่ดีระดับเดียวกันกับโรงเรียนสตรีกินนอนชั้นนำเลยทีเดียว โดยมีป้าฉิมน้าแท้ ๆ ของพี่สมรเป็นแม่บ้านคอยดูแลเรื่องข้าวปลาอาหาร รวมทั้งมีคนคอยซักเสื้อผ้าไปจนกระทั่งชุดชั้นในให้แก่บรรดาหญิงขายบริการเหล่านี้ มิเพียงเท่านั้นยังมีเด็กทินไว้คอยรับใช้ให้บริการในเรื่องสำเพเหระอีกด้วย ไม่ว่าโลกภายนอกจะยึดถือคุณธรรมชุดใดเป็นสรณะก็ตามแต่ ทว่าสำหรับผู้หญิงที่นี่ก้านจะคอยเตือนเสมอว่า ต้องยึดถือเงินและตัณหาราคะไว้เป็นธรรมนูญของชีวิต มิเช่นนั้นแล้วจะต้องอยู่อย่างทรมานใจด้วยการเฝ้าพิพากษาตนเองว่าเป็นหญิงชั่วช้าโสมม

สำนักโสเภณีแห่งนี้จึงเวียนครำ่ไปด้วยเรื่องราวหลากหลายวนเวียนเกิดขึ้น ทั้งเศร้าสร้อยกราดเกรี้ยว สมหวังชื่นมื่น หรือผิดหวังรวดร้าวของเหล่าหญิงคนชั่วรวมถึงบรรดาแขกที่แวะเวียนเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็น สมทรง โสเภณีผู้อมทุกข์ อดีตเด็กสาวผู้อาภัพ ที่หอบร่างกายทรุดโทรมหนีความอัตคัดยากแค้นจากครอบครัวมาเพื่อขายตัวที่บ้านพี่สมร จนได้พบป๋าพรเสี่ยใจใหญ่ขอให้เธอตกลงปลงใจเป็นภรรยาของเขา และแม้เธอจะมีลูกที่ไม่ได้เกิดขึ้นกับเขาก็ตามแต่เขาก็ยังยอมรับโดยดุษณี ป๋าพรกับสมทรงอยู่กินกันได้ไม่นาน ป๋าพรต้องโทษจำคุกในคดียักยอกทรัพย์ทำให้สมทรงต้องซานซมกลับมาเป็นโสเภณีอีกครั้ง

นรี หญิงสาวที่ต้องหนีระเหเร่ร่อนออกจากบ้าน เพราะพ่อชิงหายสาปสูญจากเธอไปเสียก่อนเมื่อคราวสงครามยุติลงใหม่ ๆ ทิ้งเธอให้อยู่กับแม่เพียงลำพัง แต่แม่มีสามีใหม่และไม่ได้สนใจไยดีเธอนัก ทำให้เธอรู้สึกขาดพร่องในจิตใจ จึงหนีตามจ่านายสิบคนหนึ่งออกจากบ้านไปและกลับพบว่าเขามีเมียและลูกอยู่แล้ว หล่อนจึงต้องดิ้นรนสู้ชีวิตบนถนนสายโลกีย์กับชายอีกหลายคน จากเด็กสาวที่พ่อวาดหวังไอนาคตไว้ให้เป็นครูผู้มีเกียรติ กลับต้องมีชีวิตผกผันกลายมาเป็นโสเภณีในซ่องพี่สมร

อิ่มตา โสเภณีผู้รอคอยความรักจากชายสักคน เธอพร้อมยอมทุ่มทรัพย์สินที่มีเพื่อปรนเปรอชายที่รักอย่างไม่รู้สึกเสียดาย แต่ก็ไม่เคยมีใครให้ค่าความรักของเธอเลย เธอจึงมีชีวิตอยู่บนความตั้งหวังที่ไม่อาจสมหวัง

วงเดือน เด็กสาวที่ก้าวเข้าสู่สำนักโสเภณีด้วยวัยเพียงสิบสี่ ก่อนจะมาอยู่กับพี่สมรเธออยู่กับแม่ที่เกลียดเธอราวกับว่ามิใช่ลูกในไส้ หลังจากพ่อของวงเดือนตายตั้งแต่เธอยังแบเบาะ เธอก็เติบโตมา

กับแม่ที่ติดเหล้าและเปลี่ยนคู่นอนไม่ซ้ำหน้า จนวันหนึ่งแม่เธอพบกับนายยอดที่ร้านเหล้า และพานายยอดมาเสพสุขสมกันที่บ้าน นายยอดจึงกลายเป็นพ่อใหม่อีกคนจากหลาย ๆ คนของเธอไปโดยปริยาย เมื่อนายยอดเห็นวงเดือนในวัยแตกเนื้อสาวก็ซ่อนความปรารถนาเอาไว้ไม่ได้ แม่ของวงเดือนสังเกตเห็นและรู้ความข้อนี้ดี ต่อมาเมื่อนายยอดมีท่าทีเบื่อหน่ายไม่อยากร่วมรักด้วย แม่ของวงเดือนจึงยื่นข้อเสนอเป็นลูกสาวของตนเพื่อหวังจะมัดใจไม่ให้นายยอดจากนางไป แล้วเปิดทางให้นายยอดเข้าไปกระทำย่ำยีวงเดือนอย่างทารุณ เด็กสาววัยสิบสี่จึงต้องหอบร่างอันบอบช้ำและหัวใจอันแหลกสลายหนีระเห็จออกจากบ้านอย่างไม่รู้ชะตากรรม ในระหว่างทางที่เดินไปอย่างไร้จุดหมายวงเดือนก็ได้พบกับนายก้าน เขาช่วยเหลือและพาเธอมาอยู่ที่สำนักของพี่สมร โดยที่วงเดือนไม่รู้เลยว่านี่คือแผนการอันชั่วร้ายที่นายยอด นายก้าน และพี่สมรได้ร่วมกันวางไว้ก่อนแล้วอย่างดี แล้วนายยอดก็รับเงินค่าตัวของวงเดือนและหนีจากแม่ของเธอไปในที่สุด จากเด็กสาวที่แม่ผลักไสทางอ้อมให้กลายมาเป็นโสเภณีอย่างไม่ตั้งใจ ต้องผจญเคราะห์กรรมซ้ำซาก เธอต้องทุรนทุรายจากการป่วยเป็นซิฟิลิสเพราะใช้ร่างกายตรากตรำรับแขกในวัยเพียงสิบแปดเท่านั้นเอง

สิรี คืออดีตเด็กสาวผู้มีชีวิตรันทด เธอต้องกำพร้าพ่อและอยู่กับแม่เพียงลำพังตั้งแต่แรกรุ่น แต่แม่รักเธอน้อยกว่ารักตัวเอง ยอมให้พ่อเลี้ยงที่เป็นคนขับสิบล้อข่มขืนรังแกเธอ สิรีต้องกลายเป็นฆาตรกรเพราะพลั้งมือฆ่าพ่อเลี้ยงด้วยความเจ็บแค้น แม่ผู้รู้เห็นทุกอย่างจึงใช้เหตุผลข้อนี้เป็นเงื่อนไขให้เธอคอยส่งเงินเลี้ยงดูตนเองและน้อง ๆ สิรียึดอาชีพโสเภณีเพื่อยังชีพตนและดูแลคนทางบ้าน ชีวิตของเธอดูจะโชคดีกว่าโสเภณีคนอื่น ๆ เพราะได้พบรักกับคุณเชลา แขกฐานะดีที่มาใช้บริการ

เรื่องราวความรักระหว่างคุณเชลาและสิรีเป็นเรื่องหอมหวนชวนฝันสำหรับโสเภณีคนอื่น ๆ และในขณะเดียวกันก็เป็นเรื่องน่าอิจฉาสำหรับผู้ที่ปรารถนาจะมีแต่ไม่เคยได้ คุณเชลาจริงจังและจริงใจกับสิรีอย่างมาก เขาเพียรแสดงความจริงใจด้วยการหาของขวัญมาปรนเปรอเอาใจสิรีทุกอย่างโดยที่เธอไม่ต้องร้องขอ แรกเริ่มสิรียังไม่ยอมเปิดใจให้คุณเชลา เนื่องจากเธอไม่แน่ใจว่าตนเองนั้นจะมีค่าคู่ควรกับชายใดหรือไม่ แต่เชลาก็ใช้เวลาพิสูจน์ความรักของตนอยู่นานพอสมควรด้วยการกระทำที่สม่ำเสมอจนสิรียอมใจอ่อน เมื่อต่างมั่นอกมั่นใจในกันและกัน เชลาจึงขอสิรีแต่งงานและเธอตกปากรับคำด้วยหัวใจเปี่ยมสุข แต่โชคไม่เข้าข้างสิรีนัก งานวิวาห์ที่เธอมาดหมายมีอันต้องกลายเป็นงานอวมงคล เพราะเชลาประสบอุบัติเหตุเสียชีวิตกะทันหัน สิรีทำใจไม่ได้จึงผูกคอตายตามอย่างน่าสลดหดหู่ จากบรรยากาศความรักแสนชื่นกลายเป็นความขมขื่นปกคลุมครึ้มอยู่ทั่วสำนักโสเภณีของพี่สมร แต่ยังไม่ทันที่งานรำลึกถึงสิรีในวาระสุดท้ายจะสิ้นสุดลง ทางการตำรวจก็เข้าทลายสำนักโสเภณีของพี่สมรอย่างไม่ทันตั้งตัว ทุกคนถูกกวาดต้อนขึ้นรถประจำทางคันใหญ่ เพื่อไปดำเนินการทางกฎหมาย บ้านโสเภณีที่เคยเริงร่าย้วยหญิงขายตัว แมงดา และนักเที่ยว ก็คืนคลายสู่ความเงียบงัน (’รงค์ วงษ์สวรรค์, 2557: คำนำสำนักพิมพ์)

2) ประวัติโดยสังเขปของ ’รงค์ วงษ์สวรรค์

’รงค์ วงษ์สวรรค์ เป็นนามปากกาของนายรงค์ วงษ์สวรรค์ เกิดวันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2475 ที่ตำบลคลองมะขามเฒ่า จังหวัดชัยนาท เป็นบุตรของนายชนะ นางละออง วงษ์สวรรค์ บิดารับราชการเป็นวิศวกร กรมชลประทาน ส่วนแม่เป็นชาวสวน ชีวิตวัยเด็กของ’รงค์วิ่งเล่นแถวสามชุก สุพรรณบุรี แต่มาโตกับยายที่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เพราะพ่อต้องออกไปทำงานตามป่าเขา ’รงค์ช่วยแม่ทำงานตั้งแต่ยังเรียนชั้นประถมศึกษา ที่โรงเรียนโพธารามวัฒนาเสนี อำเภอโพธาราม ราชบุรี โดยนำทอฟฟี่ที่แม่ทำไปขายที่โรงเรียน เรียนชั้นมัธยมต้นถึงปลายที่โรงเรียนอำนวยศิลป์ (รุ่นลมหวล) เคยเรียนชั้นมัธยม 7 แต่ไม่จบเพราะมีเรื่องกับครูในโรงเรียนเสียก่อน เคยเรียนวิชาหนังสือพิมพ์ภาคค่ำของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่เรียนไม่จบ

เมื่อ’รงค์เรียนไม่จบ บิดาของเขาเกรงว่าจะเสียคนเสียก่อนจึงฝากให้เข้าทำงานเรือโยงแถบบางบัวทอง และงานคุมปางไม้ทางเหนือ ในวัยหนุ่ม ’รงค์เรียนรู้การถ่ายภาพจาก ม.ล.ต้อย ชุมสาย ศิลปินทางการถ่ายภาพผู้ดของไทย และเข้าทำงานหนังสือพิมพ์สยามรัฐ จากการการชักนำของประหยัด ศ.คะนาท และประมูล อุณหธูป โดยเริ่มงานจากตำแหน่งพิสูจน์อักษร ถ่ายภาพ เขียนคำบรรยายใต้ภาพ แล้วจึงได้เขียนคอลัมน์ “รำพึงรำพัน” ในนามปากกา “ลำพู” โดยได้รับอิทธิพลการใช้สำนวนภาษามาจากวิตต์ สุทธเสถียร (’รงค์ วงษ์สวรรค์, 2557: คำนำสำนักพิมพ์)

หนาวผู้หญิง คือนวนิยายเรื่องแรกที่ตีพิมพ์ใน ปี พ.ศ. 2503 *สนิมสร้อย*คืองานลำดับที่ 4 ตีพิมพ์ปี พ.ศ. 2504 และในปี พ.ศ. 2506 ’รงค์เดินทางไปซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา เพื่อร่วมต่อต้านสงครามเวียดนาม พร้อมกันนั้นก็เขียน หลงกลิ่นกัญชา ใต้ถุนป่าคอนกรีต หอมดอกประดวน นิราศดิบ เสเพลบอยชาวไร่ (ได้รับเลือกเป็น 1 ในรายชื่อหนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน พ.ศ. 2408-2519) ผู้มียี่เกในหัวใจ หัวใจมีตีน ส่งกลับมาตีพิมพ์ที่เมืองไทย เมื่อกลับไทยในปี พ.ศ. 2510 ’ ’รงค์ได้ชื่อว่าเป็นนักเขียนผู้ทรงอิทธิพลในด้านสร้างสรรค์ความแปลกใหม่ ทั้งสำนวนภาษาที่หวือหวาสวิงสวายแหวกแนวจากบรรดานักเขียนในช่วงเวลานั้น ขึ้นชื่อว่าเป็นนักเขียนสำนวนเพรียวนม ทั้งยังเขียนงานได้หลากหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นนวนิยาย เรื่องสั้น สารคดี และคอลัมน์ (’รงค์ วงษ์สวรรค์, 2557: คำนำสำนักพิมพ์) พร้อมกันนั้นในระหว่างปี พ.ศ. 2512-2513 ยังเป็นบรรณาธิการของหนังสือรายเล่มขนาดกระเป๋า “Pocket book” โดยมีชื่อหลักว่า “เฟื่องนคร” และมีชื่อรองคือเดือนมีนามสกุลต่อท้าย โดยเริ่มจาก พฤษภาคม-อุไร ไล่ไปอีกหลายเดือนเป็น กรกฎาคม-โกเมน สิงหาคม-สมิต สิงหาคม-รมณี กันยายน-นลิน มิถุนายน-มณี จนกระทั่งเล่มสุดท้าย พฤษภาคม-*ชารี* (เรืองชัย ทรัพย์นิรันดร์, 2560: ออนไลน์) รวมออกมาทั้งหมด 19 เล่ม แต่ละเล่มเป็นการประชันผลงานของนักเขียนรุ่นใหญ่ในเวลานั้น เช่น ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อุษณา เพลิงธรรม รวมถึงเป็นแหล่งชุมนุมของนักเขียนหนุ่มในขณะนั้นอย่าง ขรรค์ชัย บุนปาน เรืองชัย ทรัพย์นิรันดร์ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ช่วง มูลพินิจ ฯลฯ (’รงค์ วงษ์สวรรค์, 2557: คำนำสำนักพิมพ์)

ปี พ.ศ. 2515 ’รงค์สมรสกับ สุมาลี ตระการไทย มีบุตรสองคน คือ วงศ์ดำเลิง กับ สเริงรงค์ วงษ์สวรรค์ ในปี พ.ศ. 2528 ’รงค์ได้รับการยกย่องจากสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทยให้เป็นหนึ่งในจำนวนนักเขียนเรื่องสั้นดีเด่นของไทยในวาระครบรอบ 100 ปี เรื่องสั้นไทย พร้อมจัดพิมพ์เรื่อง *แจ้ง ใบตอง ผู้ยิ่งยงแห่งสวนกล้วย* อันเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องสั้น*เสเพลบอยชาวไร่*เป็นที่ระลึกในวาระนี้ด้วย และเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2538 คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ (ประพันธ์สาส์น, 2562: ออนไลน์) ด้วยความเป็นเอกอุด้านวรรณกรรม ’รงค์ วงษ์สวรรค์ จึงได้รับยกย่องจากบรรดานักภาษาศาสตร์ว่า เป็นขุนคลังภาษาผู้ร่ำรวยถ้อยคำ สามารถใช้ภาษาที่งดงาม โดดเด่น แหวกขนบ ให้ความรู้สึกแปลกใหม่ ท้าทาย และแสดงเอกลักษณ์เฉพาะตนที่ยากต่อการเลียนแบบ จึงมีฉายาว่า “พญาอินทรีแห่งสวนอักษรไทย”

ช่วงบั้นปลายชีวิต ’รงค์ได้ย้ายมาพักอาศัยที่บ้านโป่งแยง สวนทูนอิน อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้เป็นสถานที่เขียนหนังสือและพักผ่อนโดยมีคนในวงการนักเขียนแวะเวียนไปเยี่ยมเยียนเป็นประจำ แต่ระยะหลัง ’รงค์ป่วยเป็นโรคไตเรื้อรัง ทำให้ต้องเข้าฟอกไตเป็นระยะรักษาตัวมาเรื่อย ๆ ตราบจนวาระสุดท้ายของชีวิต ’รงค์ วงษ์สวรรค์ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2552 สิริอายุ 77 ปี โดยมีผลงานทั้งหมดกว่า 100 ปก/ชื่อเรื่อง ซึ่งล้วนเป็นผลงานที่สะท้อนภาพความเป็นจริงในสังคมได้อย่างมีมุมมองเฉพาะตัวที่เป็นเอกเทศ ’รงค์เขียนหนังสือต่อเนื่องตลอดชีวิต นำเสนอมุมมองเกี่ยวกับชีวิตและโลกผ่านผลงานหลากหลายประเภทจวบจนถึงผลงานรวมเล่มเรื่องสุดท้ายของ’รงค์คือ *บักอี สีจำปา* ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2547

3. เลื่อมสลับลาย

เลื่อมสลับลาย มีการตีพิมพ์ครั้งแรกในสตรีสาร เป็นตอน ๆ เมื่อปี พ.ศ. 2522 และได้พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกใน พ.ศ. 2525 โดยสำนักพิมพ์โชคชัยเทเวศร์ ได้รับการนำมาสร้างเป็นละครถึง 3 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2526 ผลิตโดยบริษัท กันตนา จำกัด ครั้งที่สองปี พ.ศ. 2541 ผลิตโดยบริษัท เมคเกอร์กรุ๊ป จำกัด และนำกลับมาสร้างใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2558 ผลิตโดยบริษัท มงคลการละคร จำกัด

เลื่อมสลับลาย เป็นนวนิยายอีกเรื่องหนึ่งของกฤษณา อโศกสิน ที่เป็นประเภทถ่ายภาพชีวิตแต่ไม่นำเสนอให้ภาพในเรื่องงดงามกว่าชีวิตจริง โดยพยายามแสดงให้เห็นทั้งด้านดีและด้านชั่ว นั่นเพราะในความเป็นจริง คน ๆ หนึ่งมักมีทั้งความดีความชั่วปะปนกันอยู่ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับกามารมณ์ ปัญหาความรัก ความใคร่นั้น กฤษณา อโศกสินเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “หลักวิชาของความเป็นคนที่ต้องเอามาตีแผ่” โดยนัยนี้การแสดงความซับซ้อนในธรรมชาติมนุษย์ โดยไม่ปฏิเสธความจริงที่น่าละอาย จึงเป็นปัจจัยที่จะสร้างความเข้าใจต่อความจริงของชีวิต (วรรณนะ หนูหมื่น, 2552: 73)

วรรณกรรมโสเภณีเรื่องนี้ ช่วยเผยประสบการณ์ทางอารมณ์ของตัวเอก ซึ่งเป็นผู้มีปัญหาเกี่ยวกับความรักใคร่ ตัวละครอย่างพาไลพัฒนาความรักตัวเองที่ผสมกับความโกรธแค้น มาเป็นความ

รักดีได้ด้วยความสำนึกว่า ตนไม่ได้รับความรักที่แท้จริงจากชายที่เกี่ยวข้องด้วย แต่ก็ต้องโทษตัวเอง เพราะตนก็รู้อยู่ก่อนแล้วว่าผู้ชายเหล่านี้มิได้มีความจริงใจ (วรรณนะ หนูหมื่น, 2552: 89) ทั้งนี้ก็มาจากปมปัญหาที่พาไลขายบริการทางเพศเพื่อแลกกับความอยู่สุขสบาย จึงทำให้พาไลต้องมีชีวิตอยู่ท่ามกลางความรังเกียจจากสังคมที่คอยประณามผู้หญิงที่ทำอาชีพเช่นเธอ

1) เนื้อเรื่องย่อ

"พาไล" เป็นเด็กกำพร้าที่เติบโตมาจากการอุปการะของพ่อแม่บุญธรรมตระกูล "วิบูลยา"ซึ่งเป็นตระกูลผู้ดีมีชื่อเสียงในสังคมชั้นสูง มาวันหนึ่งเธอรู้ความจริงว่าตนนั้นไม่ใช่ลูกแท้ ๆ ของพ่อและแม่ พาไลจึงตัดสินใจหนีออกจากบ้านด้วยความน้อยเนื้อต่ำใจ หวังไปเผชิญชะตาชีวิตเพียงลำพังโดยไม่พึ่งการดูแลจากครอบครัวนี้อีกต่อไป เหตุการณ์นี้เป็นจุดหักเหพาเธอสู่ชีวิตด้านมืดซึ่งตอนนั้นมีอายุเพียง 16 ปีเท่านั้น เมื่อออกท่องโลกตามลำพัง เธอก็เริ่มใช้ชีวิตเสเพลอย่างไม่สนใจอนาคต เวลาในชีวิตหมดไปกับการตระเวรท่องเที่ยวยามราตรี แล้วยอมพลีกายใช้ความสาวและความสวยแลกทรัพย์สินเงินทองจากชายผู้มักมากในกามที่ยอมทุ่มเงินมาเลี้ยงดูเธอให้อยู่ได้อย่างสุขสบาย ชีวิตของพาไลจึงวนเวียนสมสู่กับชายมากหน้าหลายตาเพื่อที่จะหาคนกระเป๋าหนักมาคอยอุปการะเลี้ยงดูไม่เคยขาด

ในขณะที่ "ปิ่นปัก" หญิงสาวผู้สมบูรณ์พร้อมทุกอย่าง ทั้งรูปร่างหน้าตา ฐานะทางสังคม และสติปัญญาความสามารถ เธอเป็นสาวนักเรียนนอกในวงสังคมชั้นสูง มีหน้าที่การงานเป็นผู้บริหารระดับสูงในธุรกิจของครอบครัว ใคร ๆ ต่างก็พูดถึงปิ่นปักในแง่ของความบริบูรณ์พรั่งพร้อมนี้ ไม่เพียงเท่านั้น เธอยังมีคู่หมั้นเป็นนักธุรกิจหนุ่มหน้าตาดี ระดับลูกมหาเศรษฐีอันดับต้น ๆ ของเมืองไทยด้วย ชีวิตของปิ่นปักจึงดูเหมือนว่าจะไม่มีวันตกต่ำไปกว่านี้ได้เลย เธอรู้สึกเช่นนั้น และภาคภูมิใจกับตนเองอย่างมาก

เนื่องจากรั้วบ้านหลังงามของปิ่นปักปลูกติดกับคอร์ตที่พาไลเช่าอาศัยอยู่ จึงทำให้ปิ่นปักและคุณโปรย มารดาของปิ่นปัก เห็นและรู้จักชีวิตของพาไลจากการเฝ้ามอง ภาพที่พาไลมีผู้ชายไม่ซ้ำหน้าแวะเวียนมารับที่บ้าน การหาเลี้ยงชีพด้วยการเป็นเด็กเสี่ยกระเป๋าหนักและทำตัวเหลวแหลกไปวัน ๆ ไม่มีอะไรเป็นชิ้นเป็นอันให้ยึดถืออย่างภาคภูมิใจได้เลย เหตุนี้ทำให้ปิ่นปักนึกดูถูกพาไลรวมถึงเพื่อน ๆ ของพาไลอยู่เนือง ๆ ทั้งยังตำหนิพาไลว่าเป็นหญิงไร้ค่าที่ทำตัวไร้ศักดิ์ศรียอมพลีกายเพื่อแลกอามิสสินจ้าง ปิ่นปักรู้สึกว่าตนนั้นอยู่สูงกว่าพาไลมาก ความรู้สึกนี้ยิ่งทำให้เธอยกชูคุณค่าของตนขึ้นไปอีก ชีวิตของผู้หญิงสองคนจึงแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง คนหนึ่งอยู่ในโลกที่สว่างสวยสด อีกคนหนึ่งอยู่ในโลกที่มืดมนของคนบาป โลกที่เป็นปรปักษ์กับศีลธรรม แต่ทั้งสองก็ได้เรียนรู้ชีวิตของกันและกันผ่านการเฝ้ามอง

พาไลใช้ชีวิตในด้านมืดมาถึงจุดหนึ่ง หญิงสาวใจแตกผู้ผ่านชีวิตแหลกเหลว ครั้นเมื่อตั้งครรภ์กับแฟนหนุ่มก็ยังถูกปฏิเสธและในที่สุดก็แท้ง แต่โชคดีที่เธอยังมีมิ้มเป็นเพื่อนแท้คอยช่วยเหลือยามวิกฤติของชีวิต เมื่อพาไลเติบโตขึ้นจึงเริ่มมองเห็นว่าชีวิตที่ผ่านมาเหลวไหลไร้ค่าเพียงใด ความ

ตระหนักรู้นี้ทำให้เธอหันมาเปลี่ยนแปลงเส้นทางชีวิตของตนเอง เธอเลิกอาชีพที่เคยทำ และหันมาประกอบอาชีพสุจริต ตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากิน และพิสูจน์ตนเองกับคนรอบข้างที่ยังคงดูหมิ่นดูแคลนกับอดีตของเธออย่างไม่ยอมเปิดใจ โดยเฉพาะภายหลังที่เธอได้พบ “นครินทร์” พี่ชายแท้ ๆ ของปิ่นปักที่เพิ่งกลับมาจากเรียนต่อต่างประเทศ นครินทร์สนใจพาไลเป็นพิเศษและยินดีคบหากับพาไลโดยไม่สนใจอดีตที่ผ่านมา เขาคอยเป็นกำลังใจให้พาไลได้มองเห็นคุณค่าในตนเองและดำเนินชีวิตไปในเส้นทางสายใหม่ที่ตนเลือกอย่างมุ่งมั่นไม่หวั่นไหวต่อคำครหาต่าง ๆ แม้ทั้งคู่จะคอยอุปถัมภ์ค้ำชูกันด้วยความรักที่มากขึ้นทุกวัน แต่ครอบครัวของนครินทร์ไม่อาจยอมรับผู้หญิงชั้นต่ำอย่างพาไลได้ ทั้งปิ่นปักและคุณโปรยตั้งป้อมรังเกียจพาไลในทุกทาง เพราะเชื่ออย่างสนิทใจว่า ผู้หญิงเหลวแหลกอย่างพาไลไม่อาจจะมีอะไรทำให้กลับตัวกลับใจได้

อีกด้านหนึ่ง เมื่อปิ่นปักแต่งงานกับศก ผู้ชายที่เป็นดั่งเทพบุตรในฝันของสาว ๆ ในแวดวงสังคม ทั้งสองครองรักหวานชื่นกันได้ไม่นาน ชีวิตคู่ก็ไม่ราบรื่นดั่งใจปรารถนา มีเรื่องให้ต้องทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำ โดยเฉพาะเรื่องความเจ้าชู้ของศก เมื่อประสบปัญหามากขึ้นอย่างไม่มีทางเยียวยาได้อีกแล้ว ความสัมพันธ์ก็มาถึงจุดแตกแยกพังภินท์ ปิ่นปักและศกหย่าร้างกันด้วยความขัดแย้งที่ไม่จบสิ้น ทั้งสองทะเลาะแย่งลูกกันอย่างรุนแรง กลายเป็นปัญหาคาราคาซังที่ศกเองพยายามจะเอาชนะปิ่นปัก ด้วยการฟ้องร้องแย่งลูกมาจากเธอให้ได้

ด้วยความผิดหวังในชีวิตครอบครัว หญิงสาวที่เคยรู้สึกว่าตนสมบูรณ์พร้อมกว่าใคร ๆ มาตลอด เมื่อต้องเผชิญกับเหตุการณ์นี้ ทำให้ปิ่นปักอับอายสายตาคนรอบข้าง เธอหมดสิ้นศรัทธาในตนเอง บาดแผลนี้ทำให้เธอรู้สึกเจ็บปวดอย่างยิ่งจนไม่อาจทำใจยอมรับความจริงได้ หม้ายสาวปิ่นปักที่เคยดำเนินชีวิตตามจารีตปฏิบัติให้เป็นไปในทางชื่นชมของสังคม ก็ผันตัวอย่างกลับตาลปัตร เธอออกเที่ยวเตร่ยามวิกาลเพื่อประชดชีวิตคู่ที่พังพินาศ ไม่สนใจดูแลลูกน้อยวัยแบบเบาะของตน มิหนำซ้ำยังกลายเป็นผู้หญิงรักสนุกคบหากับผู้ชายมากหน้าหลายตา วันนี้ปิ่นปักกลายเป็นผู้หญิงเหลวแหลกที่ตนเองเคยประณามหยามเกียรติเสียเอง เธอใช้ชีวิตแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับที่เคยเป็นมา จากหญิงสาวแสนเฉลียวฉลาดผู้เก่งกล้าที่คนชื่นชม กลายมาเป็นคนสิ้นหวังและใช้ชีวิตอย่างไม่ไยกับความดีงามใด ๆ ที่ตนเคยนับถือหรือให้ค่า

ชีวิตของปิ่นปักกับพาไลเหมือนกับว่าจะเดินสวนทางกัน คนหนึ่งกำลังก้าวจากความมืดสู่แสงสว่าง คนหนึ่งเหมือนกำลังจะก้าวจากความสว่างไปสู่ความมืดมน ปิ่นปักว่ายวนอยู่ในวงจรของเจ็บปวดที่มาจากความแตกร้าวของชีวิตร้าวของชีวิตคู่อย่างไม่สนใจจะหาทางออก ในระหว่างนั้นเพรียว หนุ่มรุ่นพี่ผู้มีฐานะต่ำต้อยกว่าปิ่นปัก ผู้หลงรักดอกฟ้าอย่างปิ่นปักมานาน ก็เข้ามาช่วยเหลือและให้กำลังใจเธอ ทำให้ปิ่นปักค่อย ๆ มองเห็นความดีของเพรียว และตัดสินใจกลับตัวกลับใจมาลงเอยใช้ชีวิตคู่ครั้งใหม่กับเพรียว แต่เธอก็ถูกปรามาสหยามศักดิ์ศรีจากอร แม่ของเพรียว ไม่แตกต่างจากภาพในอดีตที่ครั้งหนึ่งปิ่นปักและแม่ของเธอเคยกระทำต่อพาไลในช่วงที่เธอเริ่มต้นคบหาดูใจกับ

นครินทร์เช่นกัน จนสุดท้ายความสัมพันธ์ระหว่างปิ่นปักกับเพรียวก็ต้องสิ้นสุดลง เพราะไม่อาจทนแรงกดดันจากแม่ของเพรียวที่รักเกียจหม้ายลูกติดอย่างเธอได้

ต่อมาปิ่นปักพบรักกับระพี นักธุรกิจรายใหญ่วัยกลางคน ความรักครั้งนี้เหมือนจะราบรื่น แต่ทว่าไม่เป็นเช่นนั้น ปิ่นปักมารู้ในภายหลังว่าระพีมีภรรยาและลูกแล้ว ทำให้ครอบครัวของปิ่นปักเดือดเนื้อร้อนใจกับเรื่องนี้เป็นอย่างมาก เพราะไม่อยากให้ลูกสาวคนเดียวของครอบครัวต้องกลายเป็นภรรยานอกสมรสหรือเมียน้อยของใคร ซึ่งจะทำให้สังคมประนามหยามเหยียดเธอได้ ปิ่นปักรู้อยู่เต็มอกว่าเรื่องนี้ไม่ถูกต้อง จึงพยายามหักห้ามใจตนเองและบอกเลิกระพีให้ได้แต่อย่างไรก็ไม่สำเร็จ เพราะเธอไม่อาจฝืนความรักความปรารถนาที่มีต่อระพีอย่างมากล้นได้ ในที่สุดเธอก็ยอมแพ้แก่ชะตากรรม ก้มหน้ารับตำแหน่งเมียน้อยอย่างกล้ำกลืนขื่นขม

ชีวิตของหญิงสาวทั้งคู่จึงเป็นเหมือนเลื่อมที่ค่อย ๆ สลับลายกัน จุดสุดท้ายของปิ่นปักผู้เลิศเลอสูงส่งก็กลายกลับมีชีวิตที่เดินต่ำลงสวนทางกับจุดแรกเริ่ม ในขณะที่พาไลมองเห็นคุณค่าของชีวิตตนเอง และสร้างคุณค่านั้นให้ประจักษ์แก่สายตาผู้อื่น ยืนหยัดพิสูจน์ตนเองจนพ้นจากอคติของคนรอบข้างและกลับมาประสบความสำเร็จในชีวิต พร้อมทั้งกลับคืนสู่ครอบครัวของตนด้วยความเข้าอกเข้าใจกันอย่างแท้จริง และได้ครองรักกับนครินทร์โดยไม่ถูกกีดกันจากครอบครัวของเขาอีกต่อไป (กฤษณา อโศกสิน, 2541)

2) ประวัติโดยสังเขปของกฤษณา อโศกสิน

กฤษณา อโศกสิน มีชื่อจริงว่า นางสุกัญญา ชลศึกษ์ เกิดวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474 ตำบลสำราญราษฎร์ กรุงเทพมหานคร บิดาชื่อนายกมล ชลศึกษ์ มารดาชื่อ นางทองโปร่ง ชลศึกษ์ กฤษณา อโศกสิน เป็นบุตรคนแรก ในจำนวน 6 คน สมรสกับนายประพันธ์ ญาณรนพ มีบุตร 3 คน และหย่ากับสามีเมื่อ พ.ศ. 2512 (กฤษณา อโศกสิน, 2541) หลังจากนั้นได้สมรสใหม่กับนายสมพร ภูริพงศ์

หลังจากจบชั้นมัธยมปีที่ 8 จากโรงเรียนราชินีล่าง ได้เข้าศึกษาต่อคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ไม่สำเร็จ ต่อจากนั้นได้เข้ารับราชการในตำแหน่งบรรณารักษ์ตรีที่ห้องสมุดกรมประมง กระทรวงเกษตร ในขณะรับราชการอยู่นั้นก็เขียนหนังสือไปด้วย จนต้องลาออกในปี พ.ศ.2512 เนื่องจากมีงานเขียนมากขึ้น และสามารถเขียนหนังสือเป็นอาชีพมาตราบจนปัจจุบัน

งานเขียนสมัยแรก ๆ ของกฤษณา อโศกสิน ส่วนมากจะเป็นร้อยกรองและเรื่องสั้น ผลงานชิ้นแรกที่ประสบความสำเร็จในฐานะนักเขียนคือเรื่องสั้นที่ลงพิมพ์ในนิตยสารไทยใหม่วันจันทร์ในปี พ.ศ. 2489 ใช้นามปากกาว่า “กัญญ์ชลา” สำหรับนามปากกา “กฤษณา อโศกสิน” นั้นเริ่มใช้ครั้งแรกเมื่อปี 2501 จากผลงานนวนิยายชื่อว่า วิหคที่หลงทาง ตีพิมพ์ใน “สตรีสาร” และได้รับการตอบรับจากผู้อ่านเป็นอย่างดี นามปากกานี้แปลออกมาได้ความว่า ไม้หอม ทรัพย์ที่ปราศจากทุกข์

และจากนั้นก็ประพันธ์ผลงานออกมามากมายในนามปากกาชื่อนี้ เช่น น้ำผึ้งขม ระฆังวงเดือน ชลธีพิศวาส และอีกมากมายกว่าหนึ่งร้อยเรื่อง ผลงานของกฤษณา อโศกสิน ได้รับการชื่นชมว่าเป็นงานเขียนกระเทาะเปลือกสังคมได้อย่างสะใจ ไม่ว่าจะเป็น ลานลูกไม้ ไฟทะเล เสื้อสีฝุ่น รอบรวงข้าว เรือมนุษย์ ลมที่เปลี่ยนทาง ฝันหลงฤดู บุษบกใบไม้ ฯลฯ จึงทำให้นามปากกา กฤษณา อโศกสิน ก็เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายมาตราบจนปัจจุบัน (สาคร บุญเลิศ, 2525: 5-10)

กฤษณา อโศกสิน ถือเป็นนักเขียนที่มีความสามารถและประสบความสาเร็จอย่างยิ่งทางด้านวรรณกรรม เพราะเป็นผู้ที่มีความประณีตในการใช้ถ้อยคำภาษาในการประพันธ์ อีกทั้งนวนิยายที่แต่งแต่ละเรื่องสะท้อนภาพสังคมไทยในแต่ละช่วงแต่ละตอนได้อย่างชัดเจน ทั้งยังเป็นที่ประจักษ์ว่า ท่านเป็นผู้ที่มีอุดมคติและมีความรับผิดชอบต่อสังคม ในฐานะนักประพันธ์ โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องผลกรรมดีกรรมชั่วของมนุษย์ มาสอดแทรกเป็นส่วนประกอบในการสรรค์สร้างนวนิยาย ทำให้ผลงานของท่านได้รับความนิยมอย่างสูง ทั้งจากผู้อ่านและในแวดวงวรรณกรรม ดังรางวัลทางด้านวรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องจากหลากหลายสถาบัน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม “91 ปี ศิลปินแห่งชาติ”, 2565: ออนไลน์) จากระดับประเทศและในระดับนานาชาติ อย่างเช่น รางวัลวรรณกรรมยอดเยี่ยมจากองค์การสนธิสัญญาป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปอ.) ปี พ.ศ. 2511 จากเรื่อง เรือมนุษย์ และปี พ.ศ. 2515 จากเรื่องตะวันตกดิน และเรื่องนี้ยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนังสือดีหนึ่งในร้อยเล่มที่คนไทยควรอ่านประเภทนิยายด้วย นอกจากนั้น ยังได้รับรางวัลการประกวดหนังสือดีเด่น จากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ (นฤมล กระจ่างโฉม, 2563: 14) รางวัลจากสมาคมผู้จัดพิมพ์และจัดจำหน่าย รางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ในปี พ.ศ. 2528 จากเรื่องปูนปิดทอง และได้รับการเชิดชูให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ (นวนิยาย) เมื่อปี พ.ศ. 2531

นับได้ว่ากฤษณา อโศกสินคือนักเขียนผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมที่ประสบความสำเร็จสูงสุดในด้านนวนิยาย วัดได้จากยอดขายและรางวัลมากมายที่ได้รับ จนได้รับฉายาว่าเป็น “ราชินีแห่งนวนิยายไทย” ด้วยเหตุนี้ทำให้ผลงานหลายเรื่องถูกนำไปสร้างเป็นละครและภาพยนตร์มากมาย เช่น เรือมนุษย์ ดวงตาสวรรค์ ฝันกลางฤดูฝน น้ำผึ้งขม เมียหลวง ไฟหนาว เสื้อสีฝุ่น ข้ามสีทันดร หน้าต่างบานแรก คาวน้ำค้าง เนื้อนาง ลายหงส์ ปีกทอง ปูนปิดทอง ห้องที่จัดไม่เสร็จ ทรายย้อมสี หม้อที่ขูดไม่ออก กระเช้าสีดา บาดาลใจ ฯลฯ ถือว่าเป็นนักเขียนผู้หนึ่งที่มีผลงานดึงดูดใจผู้อ่านได้ตลอดเวลาและยังเป็นแบบแผนทางการประพันธ์ให้กับนักเขียนรุ่นหลังได้อย่างดี

สรุปได้ว่า วรรณกรรมโสเภณีทั้งสามเรื่องนี้บอกเล่าเรื่องราวเหล่านี้ตามแต่ละยุคสมัยของตน นักเขียนแต่ละท่านถ่ายทอดภาพต่าง ๆ ออกมาด้วยมุมมองและทัศนะที่แตกต่างกันออกไป ด้วยกลวิธีทางภาษาอันมีแบบแผนเฉพาะตัว และมีความโดดเด่นกันคนละอย่าง แต่ที่มีเหมือนกันคือการแสดง

ให้เห็นวงจรการค้าประเวณีที่มีทั้งผู้ซื้อและผู้ขายที่ไม่เคยหายไปจากสังคมไทย ตลอดจนทัศนคติที่สังคมมีแก่หญิงที่อยู่ในวงอาชีพนี้ ไม่ว่าเป็นโสเภณีชั้นสูงหรือชั้นต่ำ ก็เห็นได้ว่าไม่มีใครได้รับความยินดีชื่นชมทั้งสิ้น จึงเป็นสิ่งที่เราควรจะศึกษาเป็นอย่างยิ่งว่า ในวรรณกรรมประเภทนี้แสดงแนวคิดสำคัญประการใดเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ไว้อยู่บ้าง

3.4 สรุป

จากการศึกษาวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทยในบทนี้ ทำให้เข้าใจทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวเนื่องกัน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

โสเภณี คือ บุคคลไม่ว่าจะเป็นเพศใดก็ตามที่ทำการค้าประเวณี โดยประกอบอาชีพที่ให้ความสุขในทางกามารมณ์แก่บุคคลอื่น ทั้งที่เป็นเพศเดียวกันหรือเพศตรงข้ามกับตน โดยได้รับค่าตอบแทนเป็นสินจ้างหรือประโยชน์อื่นใดตามที่ได้ตกลงกันไว้ และการค้าประเวณีมีความสัมพันธ์และเปลี่ยนแปลงไปตามโครงสร้างของสังคมขนบธรรมเนียมประเพณีคานิยม วัฒนธรรม ศาสนา รวมไปจนถึงกฎหมาย อดีตที่ผ่านมาจวบจนปัจจุบัน เห็นได้ว่า รัฐบาลมีการใช้กฎหมายควบคุมจัดระเบียบคนที่อยู่ในอาชีพนี้มาโดยตลอด เพราะมองว่าโสเภณีเป็นปัญหาหนึ่งของสังคม ทั้งยังขัดต่อศีลธรรมอันดีงามของความเป็นเมืองพุทธ แต่ทว่าอาชีพนี้ได้สร้างมูลค่ามากมายทางเศรษฐกิจ และมีแนวโน้มว่าจะมีผู้เข้าสู่อุตสาหกรรมเพศพาณิชย์นี้มากขึ้นทุกปี เหตุปัจจัยที่ทำคนเข้าสู่อาชีพนี้มีหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นสาเหตุทางด้านธรรมชาติ (Natural events) สาเหตุทางด้านเศรษฐกิจ (Economic events) สาเหตุเนื่องมาจากครอบครัวหรือทางบ้าน (Domestic causes) ฯลฯ แต่โสเภณีบางคนอาจมีเหตุปัจจัยผสานรวมกันมากกว่าหนึ่งอย่างที่ทำให้หันเหชีวิตเข้าสู่เส้นทางการค้าประเวณี การทำความเข้าใจในเหตุปัจจัยแห่งการเป็นโสเภณีนี้ ก็จะทำให้เรามีความเข้าใจถึงที่มาที่ไปของคนในอาชีพนี้มากขึ้น และการศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับโสเภณีนั้น ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างบริบทความเป็นจริงทางสังคมกับตัวนักเขียน ที่ได้สร้างสรรค์ผลงานถ่ายทอดออกมาในรูปแบบวรรณกรรม ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับยุคสมัยและสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมเกี่ยวกับโสเภณีในแง่มุมต่าง ๆ อันเป็นเรื่องราวที่ปรากฏอยู่ในตัววรรณกรรมราวกับภาพสะท้อนในกระจกเงา

วรรณกรรมก็คืองานเขียนที่แต่งขึ้นเป็นเรื่องราว เพื่อแสดงความรู้ ความคิด ความรู้สึก หรือสื่อความเข้าใจ และอธิบายสิ่งต่าง ๆ ของผู้ส่งสารก็คือผู้แต่ง โดยมีผู้รับสารเป็นผู้อ่าน และใช้ภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดสารเหล่านั้น และนวนิยายก็เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งที่ได้รับความนิยมอย่างยิ่งทั้งจากในมุมของนักเขียนและในมุมของนักอ่าน เพราะเป็นงานประพันธ์ที่มุ่งให้ความสำเริงอารมณ์แก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ โดยนักเขียนจะสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ทั้ง รัก โลภ โกรธ หลง ผสมผสานกันมาด้วยกลวิธีที่แยบคายผ่านเรื่องราวของนวนิยายเรื่องนั้น ๆ จึงสามารถ

นำเสนอเรื่องราวหรือภาพชีวิตของผู้คนหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างแนบเนียบกว่าวรรณกรรมในรูปแบบอื่น ๆ โดยฉายให้เห็นภาพความเป็นจริงของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเมือง เศรษฐกิจ แนวคิดค่านิยม ตลอดจนวัฒนธรรมอื่น ๆ อีกด้วย ปรัชญาและวรรณกรรมเป็นงานที่เกื้อกูลกันและกัน โดยปรัชญาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการแสวงหาความจริงด้วยวิธีการของเหตุผล ส่วนวรรณกรรมเป็นสื่อกลายช่วยนำความจริงที่ค้นพบนี้มาแสดงออกในรูปลักษณ์ที่มองเห็นได้ โดยผ่านตัวละครต่าง ๆ ที่มีชีวิตโลดแล่นไปตามเนื้อหาที่สร้างขึ้นมา ดังนั้นปรัชญาและวรรณกรรมจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมาก

วรรณกรรมโสเภณี ก็ทำหน้าที่ในการสะท้อนภาพของโสเภณีในแต่ละยุคแต่ละสมัยได้อย่างแจ่มชัดสมจริงในบางแง่มุม เพราะไม่ได้แสดงให้เห็นแค่รูปแบบการค้าประเวณี แหล่งขายบริการ หรือชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในแวดวงนี้เท่านั้น หากแต่ยังเปิดเผยถึงเบื้องลึกเบื้องหลังของการตัดสินใจกระทำการต่าง ๆ ของตัวละคร ตลอดจนเปิดเปลือยอารมณ์ความรู้สึกของความเป็นมนุษย์เมื่อต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งดีและร้ายได้อย่างทรงพลัง ฉะนั้น ในการพิจารณานวนิยายเรื่องหนึ่งนั้น ผู้อ่านจึงต้องใช้วิธีการหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการวิเคราะห์ วิจารณ์ วินิจฉัยสาร และประเมินค่า เพื่อให้บรรลุสาระสำคัญตามที่ผู้แต่งได้สื่อสารไว้ และในการศึกษา แนวคิดอัตถิภาวนิยมในงานวรรณกรรมโสเภณีนักเขียนไทย ในครั้งนี้ ปรากฏผลงานวรรณกรรมโสเภณีทั้งหมด 3 เรื่อง จากนักเขียน 3 ท่าน ตามแนวคิดดังที่ได้แสดงไว้ข้างต้นมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่เรื่อง *หญิงคนชั่ว* ของ ก. สุรางคนางค์ *สนิมสร้อย* ของ ’รงค์ วงษ์สวรรค์ และ*เลื่อมสลับลาย* ของกฤษณา อโศกสิน ซึ่งจะนำไปวิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีดังที่กล่าวมานี้ ในบทที่ 4 เป็นลำดับถัดไป

บทที่ 4
วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

จากการที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับปรัชญาอัตถิภาวนิยม ในบทที่ 2 และวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย ในบทที่ 3 ถือว่า เป็นข้อมูลที่จะนำมาใช้สำหรับบทที่ 4 ผู้วิจัยจะได้ทำการวิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทยเป็นลำดับต่อไป ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.1 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องหญิงคนชั่ว

4.2 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องสนิมสร้อย

4.3 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องเลื่อมสลับลาย

4.4 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

4.5 สรุป

4.1 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องหญิงคนชั่ว

4.1.1 แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์

หากจะวิเคราะห์เรื่องหญิงคนชั่วตามเรื่องความเป็นมนุษย์ในแนวคิดอัตถิภาวนิยม ที่ใกล้เคียงกับ *ภาวะและความว่างเปล่า* (Being and Nothingness) กล่าวคือ ฌอง ปอล ซาร์ตร์มีแนวคิดว่ามนุษย์ คือ “ภาวะในโลก” (Being in the Wolrd) ซึ่งมีส่วนประกอบอยู่ 2 อย่าง ได้แก่ ส่วนของร่างกาย อันเป็นอาณาจักรของมนุษย์แต่ละคน มันมีลักษณะเหมือนวัตถุที่แข็งทื่อตายตัว (Dead) และเฉื่อยชา (Inert) ไม่ได้เป็นอะไรนอกจากเป็นวัตถุในตัวมันเอง มันเป็นเพียงสิ่งที่มันเป็น และไม่เป็นสิ่งที่มันไม่เป็น และเป็นสิ่งไร้ความสำนึก (Non-conciousness) ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์มีความเห็นว่าร่างกายของคนคนหนึ่งไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุที่คนผู้นั้นเป็นเจ้าของ แต่มันเป็นตัวของบุคคลผู้นั้นอย่างปฏิเสธไม่ได้ และอีกส่วนหนึ่ง คือ อีกส่วนหนึ่งคือส่วนของจิต คือสิ่งมีความสำนึก (Conciousness) เป็นสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ อันมีภาวะเพื่อตัวเอง (Being-for-itself) ซึ่งมีความว่างเปล่าหรือความบกพร่องเป็นลักษณะถาวร เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์อย่างนั้นเอง ที่จะต้องว่างเปล่า (Emptiness) และคอยหาคุณค่ามาเติมเต็มชีวิตให้ตนเอง ในแง่นี้ฌอง ปอล ซาร์ตร์จึงกล่าวว่า “การดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นมีมาก่อนสาระ สาระ (Existence precedes essence)” ประสบการณ์อันเกิดจากการที่มนุษย์ได้รับจากการเผชิญหน้าด้วยตนเองในการทำความเข้าใจธรรมชาตินั้น เพียงแค่ในระดับที่สัมผัสได้ก็เพียงพอ

แล้ว ดังเช่นการเห็นสีหรือกลิ่นจากการมองเห็นและจมูกได้สัมผัส ความหมายหรือคุณค่าการมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ นั้น มนุษย์เป็นผู้ถือกำหนดเองทั้งสิ้น หากถอดเอาสมมติเหล่านี้ออกก็ไม่หลงเหลือความหมายใดเลย มีเพียงความว่างเปล่า เพราะคุณค่าของวัตถุต่างชนิดก็มีสถานะเท่ากัน ด้วยภาวะที่ทุกอย่างไม่มีเหตุผลในตัวของมัน มนุษย์จึงเป็นผู้กำหนดความหมายดังกล่าวขึ้นมา

นวนิยายเรื่องหญิงคนชั่ว สะท้อนให้เห็นแนวคิดนี้ว่า ตัวละครในเรื่องนี้มีทั้งส่วนที่เป็นร่างกายและเลือดเนื้อ นั่นก็คือภาวะในตัวเอง(Being-in-itself) และส่วนที่เป็นชีวิตจิตใจ นั่นก็คือภาวะเพื่อตัวเอง (Being-for-itself) และเราเป็นอย่างไรในสายคนอื่น นั่นก็คือ ภาวะเพื่อผู้อื่น หรือการมีอยู่เพื่อผู้อื่น (Being-for-others) ซึ่งภาวะนี้เราไม่อาจควบคุมให้เป็นไปตามความปรารถนาได้ ในนวนิยายเรื่องนี้ มีตัวละครสำคัญหลายตัวที่ใช้ในการดำเนินเรื่อง และสะท้อนให้เห็นแนวคิดนี้ได้ดังนี้

รื่น ตัวละครตัวแรกซึ่งเป็นตัวเอกที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง มีอาชีพเป็นหญิงโสเภณีที่ต่างถูกประณามว่าเป็นหญิงคนชั่ว รื่นจัดเป็นตัวละครแบบกลมหรือตัวละครประเภทหลายลักษณะ เนื่องจากผู้แต่งเสนอทั้งด้านดีและไม่ดีของตัวละครไว้เช่น ด้านที่ไม่ดีคือ รื่นหนีออกจากบ้านเพื่อมาอยู่กรุงเทพกับวิชัยและได้ขโมยทรัพย์สินของมีค่าของแม่มาด้วย ในทางด้านดี รื่นเป็นคนที่ไม่ค่อยมีความขัดแย้งกับใคร และถึงแม้ว่าเธอจะถูกประณามว่าเป็นหญิงชั่ว แต่เธอก็สามารถเป็นแม่ที่ดีของลูกได้ และเธอก็เป็นหญิงที่มีความซื่อสัตย์ต่อความรัก สังเกตได้จากเมื่อเธอได้รักกับวิทย์แล้ว เธอก็ปฏิเสธการขายบริการกับชายอื่นมาโดยตลอด

ตัวละครต่อมาคือ วิทย์ จัดเป็นตัวละครประเภทหลายลักษณะเช่นกัน เพราะมีลักษณะและความรู้สึกนึกคิดเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ เช่น ในขณะที่เขายังหนุ่มเขาได้ตกหลุมรักรื่นและสัญญาจะพารื่นไปเลี้ยงดู วิทย์เป็นชายแสนดีที่ให้เกียรติผู้อื่นแม้กระทั่งโสเภณีเช่นรื่น แต่เมื่อเขาได้รับการศึกษา ความคิดของเขาก็เปลี่ยนไป และสุดท้ายก็ไปแต่งงานมีครอบครัวกับคนที่สมฐานะกับตนเองตามค่านิยมของสังคม แต่เมื่อรู้ความจริงเรื่องลูก เขาก็ยังคงรู้สึกผิดต่อรื่นพยายามหาบ้านให้รื่นอยู่และรับลูกไปเลี้ยงด้วยความรับผิดชอบ

ตัวละครอื่น ๆ ที่นำมาเสริมในการดำเนินเรื่องและมีบทบาทสำคัญเช่นกันคือ สมร ป้าเผือด ลุงกลิ่น ป้าตาด จัดเป็นตัวละครประเภทน้อยลักษณะ เพราะมีลักษณะนิสัยคงที่ด้านเดียว ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ แต่ก็สะท้อนภาพชีวิตของผู้คนในสังคมที่หลากหลายสถานะ มุมมอง และแนวคิดต่อโลกที่ตนต้องเผชิญแตกต่างกัน

ผู้วิจัยวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการเป็นมนุษย์นี้ผ่านตัวละครหลักอย่าง “รื่น” ได้ว่า ในช่วงเริ่มต้นเรื่อง เราจะเห็นว่า รื่นนั้นโดนหลอกจากชายคนที่รัก และชายที่เป็นรักแรกของเธอนั้นนำเธอไปขายให้กับซ่องแห่งหนึ่ง รื่นจึงมีสภาพอะไรไม่ต่างจากวัตถุสิ่งของ เป็นร่างกายที่ไร้จิตวิญญาณ (Being-in-itself) จมอยู่กับความทุกข์ที่คนอื่นมอบให้ และเมื่อต้องตกอยู่ในสถานะที่สังคมเรียกว่า “หญิงคนชั่ว” ก็ยิ่งมองตัวเองต่ำต้อย ไม่ตระหนักถึงคุณค่าที่ตนมีอยู่ อยู่อย่างคนสิ้นหวัง ยอมรับในชะตากรรมอันสลดหดหู่อย่างไร้ทางเลือกให้แก่ตนเอง ครั้นเมื่อพบรักกับวิทย์ รื่นก็ยิ่งกดตัวเองให้ต่ำลง และเทิดทูนวิทย์ให้เป็นชายที่แสนดีผู้ใจกว้างและมีเมตตายอมรับหญิงคนชั่วอย่างเธอเข้าสู่อ้อมกอด อนุมานได้ว่ารื่นไม่ได้ตระหนักถึงความดีของตนที่ทำให้ชายหลงรัก แต่มอบความดีงามทั้งหมดให้แก่วิทย์ผู้สูงส่ง แต่เมื่อวันหนึ่งที่รื่นได้เป็นแม่ รื่นก็กลับตระหนักรู้ถึงคุณค่าของตนเองขึ้นมาด้วยการทำหน้าที่แม่อย่างเต็มกำลังความสามารถ แม้จะมีอาชีพเป็นโสเภณีก็ตาม รื่นอาจจำต้องเป็นโสเภณีเพราะโชตชะตานำพา แต่เธอได้เลือกเติมเต็มคุณค่าให้ชีวิตตัวเองด้วยการเป็นแม่ที่ดีของลูกน้อย กลายเป็นเรื่องราวของหญิงคนชั่วที่สละร่างกายตนเองเพื่อหล่อเลี้ยงคนดีในแบบที่สังคมยึดถือ

หญิงคนชั่ว จึงเป็นนวนิยายอีกเรื่อง ที่สามารถทำให้ผู้อ่าน ได้แง่คิดและมุมมองชีวิตที่หลากหลาย สะท้อนสังคมในมุมต่าง ๆ โดยเฉพาะสังคมของหญิงชั้นต่ำที่ถูกประณามว่าเป็น หญิงคนชั่ว เป็นที่รังเกียจของคนในสังคม ถูกมองว่าเป็นหญิงที่ปราศจากความดี แต่นวนิยายเรื่องนี้ จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจหญิงโสเภณีเหล่านี้มากขึ้น เพราะความเป็นมนุษย์นั้นไม่มีอะไรแน่นอน “หญิงชั้นสูงอาจมีจิตใจต่ำ เช่นเดียวกับหญิงชั้นต่ำที่มีจิตใจสูง” ไม่มีใครเป็นหรือคงอยู่ในแบบใดแบบหนึ่งได้ตลอดไป เพราะมนุษย์คือความปรารถนาที่ไม่มีสิ้นสุด (Man is a useless passion) มนุษย์ไม่มีธรรมชาติที่ชัดเจน ไม่มี “แบบ” หรือ “ธรรมชาติของมนุษย์” ที่ติดตัวมาแต่กำเนิด มนุษย์อยู่ในขั้นตอนที่จะกลายเป็น (To becoming) ตามที่เขาตั้งใจจะเป็น (Will to be) เพราะมนุษย์ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาอย่างสมบูรณ์แบบ จึงมีภาวะเป็นเพียงที่จะกลายเป็นในอีกลักษณะหนึ่งได้ เพราะมนุษย์คือความเป็นไปได้ บางสิ่งบางอย่าง เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นหลังจากมนุษย์เกิดขึ้นแล้ว ฉะนั้น เราจะตัดสินมนุษย์คนหนึ่งว่าดีหรือชั่วจากสิ่งที่เขากระทำ คุณค่าที่เขาสร้างขึ้น หรือจากอาชีพที่เขาทำ

4.1.2 แนวคิดเรื่องมนุษย์สัมพันธ์

1) ความขัดแย้ง (conflict)

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

เรื่องหญิงคนชั่ว เป็นเรื่องราวของ รื่น ชีวิตหญิงสาวที่ไม่เท่าทันเล่ห์เหลี่ยมของมนุษย์ เดิมเธอชื่อหวานเป็นสาวบ้านนอกที่โดนวิชัย หนุ่มเมืองกรุงหลอกให้มากรุงเทพโดยใช้ความรักเข้ามาเป็นกลลวง แล้วนำเธอมาทิ้งไว้ในซ่องของป้าตาด วิชัยปอกลอกหวานจนหมดตัวแล้วก็หายไป หวานจึงจำต้องขายบริการเพราะไม่มีทางเลือก หลังจากนั้นได้เปลี่ยนชื่อเป็นรื่นและกลายเป็น “หญิงคนชั่ว” อย่างไม่เต็มใจ จนกระทั้งเธอได้มาพบชายหนุ่มที่เพียบพร้อม คือวิทย์ ชายที่ทำให้เธอรู้จักกับความรักอีกครั้ง รื่นเริ่มฝันถึงการเริ่มต้นใหม่ การได้ใช้ชีวิตร่วมกับวิทย์ฉันสามีภรรยา แต่นอกจากความรักแล้วรื่นคิดมาตลอดว่า เธอไม่มีสิ่งใดคู่ควรกับวิทย์ ทั้งยังเป็นหญิงคนชั่ว ที่ไม่มีใครต้องการเป็นลูกสะใภ้ รื่นมองเห็นเกียรติยศของชายที่เธอรักสำคัญกว่าความสุขของตัวเอง สิ่งที่เธอมอบให้วิทย์ ไม่ใช่เพียงความรักแต่เป็นความภักดี ต่อมารื่นก็ได้ตั้งท้องกับวิทย์ชายที่เธอรัก แต่ก่อนที่รื่นจะมีโอกาสบอกวิทย์เรื่องลูก วิทย์ก็ได้หายไป โดยทิ้งสร้อยไว้ให้ดูต่างหน้า ในขณะที่ตั้งท้องอยู่นั้นรื่นได้หนีออกจากบ้านป้าตาดโดยความช่วยเหลือของ สมร เพื่อนโสเภณีที่อายุมากกว่าคนหนึ่ง สมรฝากให้รื่นทำงานเป็นคนใช้ที่บ้านของคุณหลวงท่านหนึ่ง แต่รื่นก็อยู่ที่นั่นได้ไม่นานเพราะคนที่เคยเป็นแขกของซ่องป้าตาดไปเห็นเข้า รื่นย้ายไปเป็นคนใช้ของหญิงหากินชื่อเกษร ต่อมารื่นก็ได้คลอดลูก เป็นการคลอดแบบอนาถาไร้ญาติพี่น้อง โดยมีเพียงแค่สมรคนเดียวที่มาเยี่ยม และทั้งคู่ก็ตัดสินใจไปเช่าบ้านอยู่ด้วยกัน สมรประกอบอาชีพขายบริการเหมือนเดิมเพื่อหาเงินมาเป็นค่าเช่าห้องพักและเลี้ยงดูรื่นกับลูก ต่อมาสมรไม่สบายและได้เสียชีวิตลง ทำให้รื่นต้องออกหากินแทนเพื่อหาเงินมาเลี้ยงลูก โดยเอาลูกไปฝากไว้กับสามีภรรยาคู่หนึ่งที่อยู่ข้างห้องเช่า ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าลูกถูกเลี้ยงแบบทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ ถูกเอาเปรียบเป็นประจำ แต่เธอก็ทำอะไรไม่ได้ จากการทำงานหนักเพื่อหาเงินมาเลี้ยงลูก ทำให้เธอป่วยและมีสภาพร่างกายที่ทรุดโทรมลงเรื่อย ๆ เธอปรารถนาเพียงแค่พบวิทย์ชายที่เธอรักเพื่อที่เธอจะได้ฝากลูกให้เลี้ยงต่อก่อนเธอตาย ต่อมาชะตาก็ได้เข้าข้างรื่น เธอได้พบวิทย์อีกครั้งแต่การพบครั้งนี้ คือวิทย์ไม่เหมือนคนรักเก่าที่เธอเคยเจอ เขาได้แต่งงานมีครอบครัวไปแล้ว แต่รื่นก็ได้ตัดสินใจบอกความจริงกับวิทย์เรื่องลูกของเขา วิทย์จึงรับลูกไปอยู่ด้วยตามเจตนารมณ์ที่รื่นได้ตั้งใจไว้ หลังจากที่วิทย์ได้รับลูกไป รื่นก็ได้จากโลกนี้ไปในขณะเดียวกัน (นุสรา มะลิรัมย์: 2564)

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในเรื่องนี้จึงได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างวิชัยกับรื่น ความขัดแย้งระหว่างรื่นกับป้าตาดเจ้าของซ่อง ความขัดแย้งกับแม่เผือดผู้ที่รื่นจ้างเลี้ยงลูกให้ ดังบทสนทนาที่รื่นกล่าวถึงป้าตาดว่า “ใครเป็นคนผิด? ใครเป็นคนถูก ? ผู้ใหญ่ที่สั่งสอนลูกหลานไม่ให้ทำความชั่วแต่ตัวเป็นเสียเองดังนี้ สภาพการปกครองทางบ้านจะเป็นอย่างไร” (หน้า 204) หรือ “เราเป็นหญิงคน

ชั่ว ใคร ๆ ก็รังเกียจสะอิดสะเอียน สองผัวเมียนี่ก็เหมือนกัน เคยพูดจาเปรียบเทียบกระทบกระแทรกเราหลายหน ไม่อยากเอาใจใส่เสียเอง แต่ก็แปลกนะ ช่างไม่อายใจบ้างเลยที่โกงเงินค่านมวัวลูก ซึ่งเราหามาได้จากการทำชั่ว จากการกระทำสะอิดสะเอียนขยะแขยง เพื่อไปเลี้ยงชีวิตตัวเอง ฮึ! ความชั่วที่ต้องเลี้ยงความดี” (หน้า 189) บทสนทนานี้ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งของตัวละคร หากแต่ยังวิพากษ์ถึง การกระทำชั่วของคนที่เรียกตัวเองว่าเป็นคนดีซึ่งกระทำต่อหญิงที่ตัวเองประณามว่าชั่วด้วย

ความขัดแย้งภายในจิตใจมนุษย์

ความขัดแย้งภายในจิตใจมนุษย์ คือตอนที่รื่นจะต้องตัดสินใจให้ลูกไปอยู่กับวิทย์ผู้เป็นพ่อหรือตนจะเลี้ยงเอง แต่ถ้าหากเลี้ยงเอง รื่นก็ไม่สามารถเลี้ยงได้ด้วยกำลังที่ทรุดโทรมและไม่อยากให้ต้องลูกแปดเปื้อนความชั่วที่ตนถูกประณาม ความขัดแย้งเหล่านี้เป็นเพียงจุดเล็กน้อยที่เสริมเรื่องทำให้ผู้อ่านเข้าใจรื่น ที่ขึ้นชื่อว่าเป็น “หญิงคนชั่ว” ได้มากขึ้น

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม

หญิงคนชั่ว เป็นนวนิยายที่สะท้อนให้เห็นค่านิยมของคนในสมัยนั้น ที่มีทัศนคติเชิงลบเกี่ยวกับหญิงโสเภณีมองว่าเป็นหญิงชนชั้นต่ำ เป็นที่น่ารังเกียจ ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมด้วย โดยการเหมารวมว่าหญิงเหล่านี้เป็นหญิงคนชั่ว และกลายเป็นคำหนึ่งที่ใช้เรียกขานหญิงที่มีอาชีพโสเภณี ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านบทสนทนาของตัวละครอื่น ๆ ที่นำเรื่องของวิทย์และรื่นไปกล่าวถึงด้วยความดูหมิ่นดูแคลน เช่น ตอนที่ชาญพี่เขยของวิทย์คุยกับเพื่อนชื่อดำรงบนรถไฟ ว่า “ใครเขาจะช่วยวะ ให้สงสารเห็นใจอย่างไรก็ช่วยไม่ได้ ตระกูลเจ้าคุณอดิเทพเป็นตระกูลผู้ดีเก่าแปดสาแหรก ยิ่งแม่ยายอั๊ว ปรื๊อ พูดังก็ไม่ได้ พร่าย” ชาญยานคางเมื่อกล่าวคำสุดท้าย “แล้วจะรับหญิงคนชั่วมาเป็นลูกสะใภ้ในบ้าน เพียงแต่รู้ว่าลูกชายไปซ่องบ่อย ๆ ก็ลมจับแล้วจับอีก วิงตามหมอแทบไม่ทัน” (หน้า 7) ซึ่งทำให้เห็นว่าความรักระหว่างรื่นกับวิทย์นั้นไม่มีทางเป็นไปได้ เพราะครอบครัวของวิทย์ไม่อาจรับโสเภณีเป็นลูกสะใภ้ได้ อันเป็นปมปัญหาสำคัญที่นำไปสู่การพลัดพรากจากกันระหว่างรื่นกับวิทย์ ทั้ง ๆ ที่รื่นกำลังตั้งครรภ์อยู่ จึงทำให้รื่นต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อเลี้ยงดูลูกตามลำพัง รื่นใช้ชีวิตเสมือนคนไร้วิญญาณร่างกายทรุดโทรมไม่ต่างจากศพ เพื่อหาเงินมาเลี้ยงลูกซึ่งเป็นตัวแทนของความรักที่รื่นมีต่อวิทย์ ซึ่งหญิงคนชั่วเช่นรื่น ยอมใช้เลือดทุกหยดในร่างที่ถูกประณามว่าชั่ว เพื่อหล่อเลี้ยงความดี นั่นก็ คือเลือดเนื้อเชื้อไขที่เกิดจากคนดีเช่นวิทย์ รื่นรอคอยการกลับมาของวิทย์ทุกขณะ จนในที่สุดทั้งสองก็ได้พบกัน รื่นบอกความจริงเรื่องลูกแก่วิทย์ ทำให้วิทย์สังเวชใจในชะตากรรมของรื่นเป็นอย่างมาก และ

รับลูกไปเลี้ยงดูต่อจากรื่น แล้วผู้ประพันธ์ก็ปิดเรื่องลงด้วยความตายของรื่น เป็นโศกนาฏกรรมชีวิตของโสเภณี ที่สังคมตราหน้าว่าเป็น “หญิงคนชั่ว”

2) ความรักและความสัมพันธ์ทางเพศ (Love and sex)

ชีวิตของตัวละครหลักอย่างรื่น ถูกขับเคลื่อนด้วยความรักและเพศสัมพันธ์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องราว “หญิงคนชั่ว” ที่เริ่มมาจาก “วิชัย” หนุ่มเมืองกรุงใช้ความรักลวงล่อ “หวาน” สาวสวยประจำหมู่บ้านให้ติดกับเสน่หา แล้วพาเธอหนีจากบ้านเกิดมาใช้ชีวิตอยู่ในเมืองหลวง จากนั้นก็พาเธอไปขายที่ซ่องป้าตาด ครั้นเมื่อปอกลอกทรัพย์สินจากหวานจนหมดตัว วิชัยก็ทิ้งเธอไปอย่างไม่ไยดี หวานจึงต้องกลายเป็นโสเภณีโดยจำใจ และกลายเป็น “รื่น” โสเภณีมืออาชีพผู้ระทมทุกข์อยู่กับรักลวงในอดีต จนกระทั่งได้เจอกับวิทย์ หนุ่มผู้ดีมีชาติตระกูลที่ยอมลดตัวลงมารักกับหญิงโสเภณีอย่างรื่น ทำให้รื่นอิ่มอกอิ่มใจในความรักครั้งนี้ และซาบซึ้งในความดีของวิทย์ที่ยอมลดตัวลงมาคบหากับหญิงคนชั่วอย่างเธอ

ความสัมพันธ์ทางเพศในเรื่องนี้ ถูกใช้เป็นวิธีการในการสร้างความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งระหว่างตัวละคร รวมถึงการแสดงถึงความเป็นเจ้าของและอำนาจที่เหนือกว่าสตรีของบุรุษเพศ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างรื่นกับวิชัย วิชัยทำให้รื่นเกิดความรักต่อตนและมีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งต่อกัน จากนั้นก็ประพฤติต่อรื่นราวกับเธอเป็นเพียงวัตถุทางเพศ จนสุดท้ายต้องถูกทิ้งให้เป็นโสเภณีในซ่อง วิชัยใช้ความสัมพันธ์ทางเพศมาทำให้อีกฝ่ายหนึ่งกลายเป็นวัตถุ (object) แล้วตัวเองกลายเป็นผู้กระทำ ซึ่งตามทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์จะพบว่า สิ่งที่ความรักต้องการคือเสรีภาพที่เป็นชีวิตจิตใจของมนุษย์ ไม่ใช่วัตถุหรือเครื่องมือ ดังนั้น มนุษย์ผู้ใดที่ชอบทำตนให้เป็นเพียงวัตถุสำหรับคนรักจะยิ่งถูกดูหมิ่น เพราะมนุษย์ผู้นั้นได้ละทิ้งศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของตนลง ด้วยการเพิกเฉยต่อเสรีภาพที่ตนมีอย่างเต็มเปี่ยมแล้วยอมตกอยู่ใต้อำนาจของอีกฝ่ายโดยดุษณี

ความสัมพันธ์ระหว่างรื่นกับวิทย์ อดินันทน์ ชายหนุ่มผู้เพียบพร้อมที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลผู้ดีเก่า วิทย์ตกหลุมรักรื่น ทั้งสองชื่นมื่นอยู่ในความรักด้วยสัญญาใจที่ให้กัน แม้รื่นจะรู้อยู่ลึก ๆ ว่าไม่อาจจะเป็นไปได้ก็ตาม ด้วยความที่เธอกับวิทย์แตกต่างกันอย่างไม่อาจเปรียบได้ทั้งฐานะสมบัติและคุณสมบัติ เวลาผ่านไปไม่นานรื่นก็ตั้งท้อง แต่ยังไม่ทันจะได้บอกให้วิทย์ทราบ วิทย์ก็ต้อง ไปศึกษาต่อต่างประเทศตามความต้องการของครอบครัว ต่อมารื่นคลอดลูกสาว และหนีออกจากซ่องโดยมีพี่สมรคอยช่วยเหลือ โดยยังคงมีความหวังว่าวิทย์จะกลับมาหาตนอยู่ทุกเมื่อ และรอคอยวันที่จะได้พบกับวิทย์อยู่ทุกขณะ แต่สุดท้ายก็ไม่เป็นเช่นนั้น เพราะวิทย์แต่งงานและมีครอบครัวใหม่แล้วแต่เขาก็รับลูก

ที่เกิดกับรื่นไปเลี้ยงหลังจากรื่นสิ้นลมหายใจ เพราะความรักตามแนวคิดของซาร์ต ก็คือความปรารถนาที่จะถูกรัก (to love is to be love) ความรักจึงเป็นดังเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้เราได้มีโอกาสครอบครองจิตวิญญาณของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่เมื่ออีกฝ่ายไม่ยอมดำรงอยู่ในความสัมพันธ์นี้ต่อไปด้วยเหตุใดก็ตาม สุดท้ายแล้วถ้าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดยอมรับในสิ่งที่อีกฝ่ายตัดสินใจเลือกไม่ได้ ความรักก็จะกลายเป็นความขัดแย้ง และจบลงด้วยโศกนาฏกรรม

หากแต่ความรักของรื่นนั้น เป็นความรักที่เสียสละ ไม่ต้องการเพียงเพื่อครอบครองเป็นเจ้าของ รื่นตระหนักในความเป็นหญิงคนชั่วที่สังคมประณามอยู่เสมอ จึงไม่อาจจะดึงชีวิตที่ดีงามสูงส่งของชายคนรักให้ต้องตกต่ำเพราะลงมาเกลือกกลั้วกับคนอย่างเธอได้ เช่นในตอนที่รื่นพูดกับวิทย์ว่า “จริงค่ะ คุณอาจไม่เอาใจใส่ในครั้งแรก แต่เมื่อได้ยินบ่อยเข้าก็ต้องกลายเป็นความกระเทือนใจ ไม่มีความสุข หูของคุณก็แว่วอยู่แต่คำพูด คำนินทากล่าวร้าย แม้คุณรักดิฉันเพียงใด คุณก็ทนไม่ได้... เวลานั้นแหละคุณก็ถามตัวเองว่าทำไมคุณถึงเสื่อมเกียรติลง ทำไมคุณจึงไม่มีใครนิยมชมชื่นเหมือนเมื่อก่อน ในที่สุดคุณก็จะรู้สึกตัวว่าที่คุณตกต่ำถึงเพียงนี้ ไม่ใช่เพราะคุณเลี้ยงคนชั่ว เลี้ยงรื่นไว้เป็นเมียหรอกหรืออย่าว่าแต่คุณเลย ดิฉันก็ทนไม่ได้ ไม่ได้ ไม่ได้แน่ทีเดียว” (หน้า 30) หรือ “แต่คุณคนเดียวคุณวิทย์ คุณเป็นชายที่มิได้เหยียดหยามดูถูกหญิงคนชั่วเช่นรื่น โดยถือว่าเป็นเครื่องเล่นชั่วคราว คุณมีบางสิ่งในตัวที่ผิดกับชายอื่น คุณเห็นใจดิฉันดีกว่าใคร ๆ นี่แหละทำให้ดิฉันรักคุณ รักโดยที่ไม่หวังสิ่งตอบแทน รื่นนี้ได้ชื่อเป็นหญิงชั่ว แต่ถ้าเพื่อเกียรติยศและชื่อเสียงของคนที่รักแล้ว อย่าว่าแต่ความสุขความปรารถนาของรื่นเลย แม้จำเป็นจะทำ ไม่มีอะไรสักสิ่งที่รื่นจะสละไม่ได้”(หน้า 30-31) เป็นไปได้ว่าการที่รื่นต้องระทมทุกข์กับความว่างเปล่า อ้างว้าง เปลี่ยวเหงา อยู่ในซ่องป้าตาดมาระยะหนึ่งนั้นส่งผลให้รื่นพยายามเป็นคนรักที่ดีของวิทย์ วิทย์ได้เข้ามาเติมเต็มจิตใจ ทำให้ชีวิตของรื่นมั่นคงและอบอุ่นมากขึ้น ความรักครั้งนี้จึงทำให้รื่นรู้สึกถึงคุณค่าของการมีชีวิตอยู่อีกครั้ง ตรงตามแนวคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์ที่ว่า ความรักเป็นวิธีหนึ่งที่มนุษย์ใช้หลีกหนีจากความว่างเปล่าของชีวิต

3) ความทุกข์ (Angust)

ฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้นำเสนอเรื่องความทุกข์ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาในรูปของความแปลกแยก (Alienation) จากนวนิยายเรื่องหญิงคนชั่ว เห็นได้ว่า รื่นต้องทนทุกข์อยู่ใน*ตัวตนที่เป็นแต่ไม่ได้เลือก (จำใจ)* เป็นการฝืนเป็นในสิ่งที่ตัวเองไม่ได้เลือก เพราะรื่นนั้นถูกวิชัยหลอกมาขายที่ซ่องซึ่งมีป้าตาดเป็นแม่เล้า ต้องฝืนทนทำอาชีพโสเภณี ซึ่งไม่ใช่ความใฝ่ฝันของตน ทั้งยังเป็นอาชีพที่สังคมประณามว่าเป็นหญิงคนชั่ว และ*ตัวตนที่เลือกแต่ไม่ได้เป็น (ผิดหวัง)* เป็นตัวตนอันเกิดมาจากความ

ผิดหวัง เมื่อรื่นปรารถนาจะเป็นแม่ที่ดี ผู้เป็นที่พึ่งของลูก และอุปถัมภ์คำชูลูกไปจนเติบใหญ่ แต่ทว่าชีวิตไม่อาจเป็นดังหวัง เพราะรื่นเกิดเจ็บหนักเหตุด้วยใช้ร่างกายของตนเองตรากตรำทำอาชีพโสเภณีเพื่อหารายได้มาดูแลลูก จนลาจากโลกนี้ไปในที่สุด ไม่อาจคงอยู่ในตัวตนที่ปรารถนาจะเป็นได้

มนุษย์คือความว่างเปล่า จึงต้องพยามยามแสวงหาสิ่งของต่าง ๆ มาเติมชีวิตที่กลวงหรือว่างเปล่านั้นให้เต็มและแน่นทึบอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง มีผลให้มนุษย์มีแต่ความทุกข์ชีวิตและความทุกข์จึงแยกออกจากกันได้ยากยิ่ง และเนื่องจากมนุษย์มีเสรีภาพอย่างเต็มที่ จึงทำให้มนุษย์ต้องเผชิญกับความรู้สึกต่าง ๆ ตามมา ซึ่งความรู้สึกนั้น ได้แก่ความกังวลใจ (Anxiety) ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้แบ่งความกังวลใจออกเป็น 3 ประเภท ด้วยกัน คือ 1. ความกังวลใจในการเผชิญหน้ากับอนาคต 2. ความกังวลใจในการเผชิญหน้ากับอดีต 3. ความกังวลใจในทางจริยธรรม

หญิงคนชั่ว แสดงให้เห็นถึงความกังวลใจของรื่น ตัวละครเอกของเรื่อง ดังนี้

1. ความกังวลใจในการเผชิญหน้ากับอนาคต โดยรื่นเกิดความกังวลเกี่ยวกับลูก มีความรักและห่วงใยลูกอย่างสุดหัวใจของความเป็น หากแต่ไม่อาจฝืนสังขารที่ร่วงโรยจากโรคที่รุมเร้าจนสุดท้ายความตายก็พรากรื่นจากลูกไป

2. ความกังวลใจในอดีต เห็นได้ว่าการทำอาชีพโสเภณีนั้นลดทอนความศรัทธาในตนเองของรื่นลงจนหมดความหวังในชีวิต สะท้อนให้เห็นจาก 2 เหตุการณ์ นั่นคือ เหตุการณ์แรก เมื่อพบรักกับวิทย์ก็เหมือนราวกับว่า ชีวิตมีความหวังอีกครั้งเมื่อมีคนเห็นคุณค่าในตนเอง แต่รื่นก็ไม่อาจจะสลัดทิ้งความรู้สึกต้อยต่ำไร้ค่าของการเป็นหญิงคนชั่วไปได้ รู้สึกว่าตนเองไม่คู่ควรกับชายที่เพียบพร้อม เช่น วิทย์ รื่นมองเห็นเกียรติยศของชายที่เธอรักสำคัญกว่าความสุขของตัวเองจึงเกิดความเจียมตัว และไม่กล้าเรียกร้องต้องการอะไรจากชายคนรักมากไปกว่าความรู้สึกเอื้ออาทรที่เขามีให้ และเหตุการณ์ที่ 2 คือ ตอนที่รื่นพยายามจะดิ้นรนทำอาชีพอื่น แต่คนรอบข้างก็ยังคงนำชีวิตในอดีตมาตัดสินเธอแสดงท่าทีรังเกียจเดียดฉันท์อยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน จนสุดท้ายรื่นก็ไม่อาจหลุดพ้นต้องวนกลับมาเป็นโสเภณีเช่นเดิม

3. ความกังวลในทางจริยธรรม ประเด็นนี้เห็นได้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับค่านิยมของคนในสมัยนั้น ที่มีทัศนคติเชิงลบเกี่ยวกับหญิงโสเภณี รื่นถูกมองว่าเป็นหญิงชนชั้นต่ำ เป็นที่น่ารังเกียจไม่มีใครอยากคบหาสมาคมด้วย เป็นอาชีพที่ไม่อาจจะสู้หน้า หรือมีชีวิตอยู่อย่างทัดเทียมคนอื่น ๆ ได้ ทำให้รื่นมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทน ต้องผจญกับสายตาดูถูกเหยียดหยาม และถูกตราหน้าตัดสินว่าเป็นหญิงคนชั่วอยู่ร่ำไป ความรักระหว่างรื่นกับวิทย์จึงไม่มีทางเป็นไปได้ เพราะขึ้นชื่อว่าหญิงโสเภณี

ไม่มีใครอยากจะนำมาเป็นลูกสะใภ้ เห็นได้จากบทสนทนาของชาญ ที่เล่าให้ดำรงฟังบนรถไฟ เป็นการนำเสนอตัวละครซึ่งมีส่วนสำคัญในการดำเนินเรื่องคือวิทย์ซึ่งเป็นน้องชายของภรรยา และรื่นมากล่าวถึงกันอย่างสนุกปากเพื่อบรรเทาความเหงาในระหว่างเดินทาง เช่น “พ่อวิทย์นี่ก็เลวอยู่เมื่อไหร่ล่ะ อ้ายเรื่องผู้หญิง แต่ของมันพิสดารโว้ย ผู้หญิงดี ๆ ไม่ชอบ ชอบไปหาคนชั่ว พี่สาวถึงปรับทุกข์ให้กันฟังว่า เจ้าวิทย์มากระซิบกระซาบขอความช่วยเหลือในเรื่องที่จะพาหญิงคนชั่วเข้าบ้าน” (หน้า 7)

ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีอีกหลายตอนที่ผู้ประพันธ์ได้บรรยายให้เห็นถึงความรู้สึกละอายใจของรื่นที่ต้องตกอยู่ในสถานะหญิงคนชั่วผู้ต้อยต่ำในสังคม ถูกสังคมรังเกียจไม่เว้นแม้กระทั่งลูกหลานของหญิงที่เป็นโสเภณีด้วย เช่น “ยามเมื่อคิดถึงลูก รื่นก็มักจะแอบไปซุ่มอยู่ตามทางที่ลูกจะผ่านไปโรงเรียน ได้เห็นได้พบกริยาอาการที่น่าเอ็นดูก็ชื่นใจ ทำให้เกิดความมานะพยายามตั้งหน้าหาเงินสำหรับความสุขของลูกต่อไปอีก ไม่ท้อแท้และอ่อนเพลีย บางวันหากินได้มากก็ซื้อขนมผลไม้และของเล่นถือติดมือไปฝากไว้ที่บ้านแม่เผือด เท่านี้พอแล้วสำหรับแม่ผู้มีกรรม” (หน้า 195) หรือในตอนที่รื่นบอกความจริงกับวิทย์เรื่องลูก ว่า “เปล่าค่ะ ดิฉันไม่ได้เลี้ยงลูกเอง การทำมาหากินและชื่อเสียงของดิฉันไม่เหมาะที่จะอยู่คลุกคลีกับลูกซึ่งเป็นหญิง ดิฉันไม่ต้องการที่จะให้ลูกหญิงได้รับคำติฉินนินทาว่า โตขึ้นจะเหมือนแม่ซึ่งเป็นคนชั่ว จึงได้จ้างผัวเมียคู่หนึ่งให้ทำหน้าที่แทนตัวตั้งแต่ลูกยังเล็ก ๆ ” (หน้า 219)

4.1.3 แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องหญิงคนชั่ว

แนวคิดสำคัญของเรื่อง*หญิงคนชั่ว* ได้นำเสนอเกี่ยวกับเรื่องของการอย่าตีคุณค่าของคนหรือตัดสินคนอื่นที่ภายนอก เพียงเพราะการประกอบอาชีพหรือลักษณะความเป็นอยู่ บางคนอาจได้ชื่อว่าเป็นหญิงชั้นต่ำแต่จิตใจของคนเหล่านั้นอาจงดงามสูงส่งกว่าบุคคลที่เป็นชนชั้นสูงก็ย่อมได้ เช่นเดียวกับสาระสำคัญของเรื่องที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำเสนอ นั่นคือ “ความดีนั้นย่อมมีอยู่แม้ในหมู่ของหญิงที่ได้ชื่อว่าโสเภณี” (หน้า: คำนำ) นวนิยายเรื่องนี้ทำให้เห็นชีวิตของหญิงโสเภณีที่ต้องต่อสู้ดิ้นรนเอาชีวิตรอด บนเส้นทางที่ผู้คนดูถูกดูแคลน ด้วยทางเลือกอันจำกัด ทำให้ต้องเดินบนถนนคนชั่ว อยู่ในเส้นทางสายบาปต่อไปอย่างขมขื่น เป็นทางอัปยศ ถูกเหยียบย่ำ ข่มเหงรังแก ถูกสังคมตราหน้า และในบั้นปลายย่อมไม่สามารถใช้ชีวิตปกติมีครอบครัวเหมือนผู้อื่นได้ แต่หากเรามองด้วยความเข้าใจในตัวละครเช่นรื่น เราจะเห็นใจในชะตากรรมอันน่าเห็นใจของหญิงที่สังคมพร้อมใจกันกล่าวถึงในนามหญิงคนชั่ว หากแต่เป็นหญิงคนชั่วที่มีรักแท้จากหัวใจอันซื่อตรง รอคอยเพียงวิทย์ผู้เป็นพ่อของลูก รื่นยอมสละทั้งชีวิตและจิตใจ ใช้ร่างกายของตนโหม

ทำงานหนัก เพื่อหาเงินมาเลี้ยงดูลูกด้วยจิตวิญญาณแห่งความเป็นแม่ ใช้ความชั่วมาหล่อเลี้ยงความดี ตราบจนสิ้นลมหายใจและจากโลกนี้ไปอย่างเดียวดายแต่ยังมีความรักอยู่เต็มเปี่ยม

การตั้งชื่อเรื่องว่า “หญิงคนชั่ว” ของผู้ประพันธ์ที่นำคำเรียกขานอาชีพโสเภณีในยุคนั้นมาใช้ จึงไม่ใช่การร่วมประณามเพื่อตอกย้ำซ้ำเติมคนกลุ่มนี้แต่อย่างใด หากแต่เป็นการแสดงความคิดที่สวนกระแส เพื่อส่งเสียงถึงสังคมให้หันกลับมามองชีวิตเล็ก ๆ ในมุมหนึ่งของสังคม ชีวิตที่บางคนในสังคมรุมประณามว่าชั่วช้าเลวทราม จนถึงขั้นเรียกว่า “หญิงคนชั่ว” นั้น แท้จริงแล้วเขาชั่วหรือไม่ และคนเรานั้นจะวัดความดีความชั่วจากสิ่งใด เป็นสิ่งที่เราต้องพิจารณากันอย่างถี่ถ้วนด้วยใจที่เป็นธรรม มิใช่ด่วนตัดสินจากเพียงสถานะภาพภายนอก เพราะความดีความชั่วนั้นมีอยู่ได้ในทุกคนโดยไม่เลือกเพศพรรณ ชนชั้นหรือวรรณะ

ดังที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นแนวคิดอัตถิภาวนิยม ที่ใกล้เคียงกับ *ภาวะและความว่างเปล่า* ของฌอง ปอล ซาร์ตร์ ว่าการดำรงอยู่มีมาก่อนสาระ การกล่าวถึงการดำรงอยู่หรือมีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหมายถึง การชี้ให้เห็นว่า “นั่นมันอยู่ที่นั่น” แต่การกล่าวถึงสาระของสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้นหมายถึงการพูดว่า “แบบที่มันครอบครองอยู่” นั่นหมายความว่าสาระคือสิ่งที่บอกว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งคืออะไร กล่าวคือ ถ้าเรากล่าวถึงการมีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความหมายที่เรากล่าวถึงนั้นแคบ คือเรากล่าวถึงการปรากฏมีขึ้นของมันในฐานะที่เป็นสิ่งเฉพาะ แต่ถ้าเรากล่าวถึงสาระของสิ่งหนึ่งสิ่งใด เราหมายความถึงลักษณะนามธรรมและความเป็นสากลของมัน เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้ยกตัวอย่างให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างมนุษย์และเครื่องตัดกระดาษ ความแตกต่างของสองสิ่งนี้คือเรื่องของการดำรงอยู่และสาระ สำหรับมนุษย์ไม่ได้ถูกออกแบบให้เป็นอะไรบางอย่าง มนุษย์มีมาก่อนและทำการนิยามตนเองภายใต้สถานการณ์หนึ่งที่อยู่รอบข้างตนเอง ในลักษณะนี้การดำรงอยู่จึงมีมาก่อนสาระเสมอ ส่วนที่ตัดกระดาษนั้นก่อนที่เราจะสร้างมันขึ้นมา เราย่อมต้องมีมโนทัศน์เกี่ยวกับที่ตัดกระดาษก่อนว่ามีลักษณะอย่างไร ในแง่นี้สาระจึงมาก่อนการดำรงอยู่ แต่สำหรับมนุษย์ฌอง ปอล ซาร์ตร์ประกาศอย่างชัดเจนว่า “การดำรงอยู่ของมนุษย์นั้นมีมาก่อนสาระ ประสบการณ์อันเกิดจากการที่มนุษย์ได้รับ จากการเผชิญหน้าด้วยตนเองในการทำความเข้าใจธรรมชาตินั้น เพียงแค่ในระดับที่สัมผัสได้ก็เพียงพอแล้ว ดังเช่นการเห็นสีหรือกลิ่นจากการมองเห็นและจมูกได้สัมผัส ความหมายหรือคุณค่าการมีอยู่ของสิ่งต่าง ๆ นั้น มนุษย์เป็นผู้ถือกำหนดเองทั้งสิ้น หากถอดเอาสมมติเหล่านี้ออกก็ไม่หลงเหลือความหมายใดเลย มีเพียงความว่างเปล่า เพราะคุณค่าของวัตถุต่างชนิดก็มีสถานะเท่ากัน ด้วยภาวะที่ทุกอย่างไม่มีเหตุผลในตัวของมัน มนุษย์จึงเป็นผู้กำหนดความหมายดังกล่าวขึ้นมา เช่น รื่นที่แม้จะถูกทับถมด้วยคำดูแคลน ก็ยังอดทนยืนหยัดทำความดี เลี้ยงดูลูก

ด้วยความไม่ย่อท้อต่อชะตากรรมที่แสนลำบาก แม้การโดนชายที่เป็นรักแรกหลอกมาขายเป็นโสเภณีในซ่องจะสร้างบาดแผลอันเจ็บปวดจนชีวิตซวนเซไร้ทิศทาง แต่เมื่อเธอกำหนดเป้าหมายของการมีชีวิตอยู่ได้ เธอก็เติมเต็มคุณค่าให้ตัวเองด้วยการเลือกเป็นแม่ที่ดีของลูก เรื่องราวของ*หญิงคนชั่ว*จึงขับเน้นให้เห็นในประเด็นดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

4.2 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องสนิมสร้อย

4.2.1 แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์

แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์ในเรื่อง*สนิมสร้อย* สะท้อนให้เห็นแนวคิดนี้ว่า มนุษย์คือ “ภาวะในโลก” (Being in the Wolrd) ซึ่งมีส่วนประกอบอยู่ 2 อย่าง ได้แก่ ส่วนของร่างกาย ก็คือ ภาวะในตัวเอง(Being-in-itself) อันเป็นอาณาจักรของมนุษย์แต่ละคน มันมีลักษณะเหมือนวัตถุที่แข็งทื่อตายตัว (Dead) และเฉื่อยชา (Inert) ไม่ได้เป็นอะไรนอกจากเป็นวัตถุในตัวมันเอง มันเป็นเพียงสิ่งที่มันเป็น และไม่เป็นสิ่งที่มันไม่เป็น และเป็นสิ่งไร้ความสำนึก (Non-conciousness) ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์มีความเห็นว่า ร่างกายของคนคนหนึ่งไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุที่คนผู้นั้นเป็นเจ้าของ แต่มันเป็นตัวของบุคคลผู้นั้นอย่างปฏิเสธไม่ได้ อีกส่วนหนึ่งคือส่วนของจิต คือสิ่งมีความสำนึก (Conciousness) เป็นสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ อันมีภาวะเพื่อตัวเอง (Being-for-itself) ซึ่งมีความว่างเปล่าหรือความบกพร่องเป็นลักษณะถาวร เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์อย่างนั้นเอง ที่จะต้องว่างเปล่า (Emptiness) มนุษย์มีดวงจิตที่โปรงใสปราศจากสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่ภายใน มีอำนาจและพลังแฝงอยู่ สามารถเคลื่อนไหวไปในกาลเวลาได้ในตัวเอง ธรรมชาติที่โปร่งใสไม่มีอะไรที่ทำให้จิตต้องหันเหออกไปนอกตัวเองอยู่เสมอเพื่อยึดเกาะสิ่งอื่น และนำสิ่งอื่นมาปรุงแต่งเป็นสาระของตน

ตัวละครในเรื่องนี้มีทั้งส่วนที่เป็นร่างกายและเลือดเนื้อ นั่นก็คือภาวะในตัวเอง (Being-in-itself) ซึ่งปรากฏในหลายตอนของเรื่อง เช่น “แล้วข้าพเจ้าและพี่สมรก็ใช้ความสามารถเท่าที่ปรุงแต่งให้หล่อนเป็นผู้หญิงหน้าด้านชนิดไร้เดียงสาขึ้นมาจนได้ในบ้านของเรา ทำให้หล่อนเป็นโสเภณีทั้งร่างกายและจิตใจ ทำให้หล่อนเป็นตุ๊กตายอดรัก” (หน้า 449)

“สินค้ามีชีวิตของเราขยับตัวเล็กน้อย หล่อนมองด้วยสายวิงวอนมายังข้าพเจ้าและพี่สมร แล้วรีบหลบวูบต่ำหยุดนิ่งอยู่กับพื้นห้องที่นั่งพับเพียบเรียบอยู่” (หน้า 243)

“อายุสิบเก้าของหล่อนไม่เติบโตเท่าที่ควร รูปร่างแบบบางและผิวกร้านหยาบบอกให้เรารู้ว่าหล่อนเป็นเพื่อนเล่นกับความยากแค้นมาทุกคืนวัน ผนังกระเพาะอาหารคงชินกับความอดอยาก จิตใจของหล่อนนั้นเล่า ไม่ต้องสงสัยเลยว่ามันคงจะกะปลกกะเปลี้ยแสนทรมาน” (หน้า 243)

จากตัวอย่างข้างบน สะท้อนให้เห็นว่า ตัวละครในเรื่องนี้ เช่น พี่สมร ก้าน ม.ด. มองโสเภณีว่ามีร่างกายเพียงใช้บำบัดความใคร่ของผู้ชายเพื่อแลกกับเงิน เธอเป็น “ตุ๊กตา” ที่หัวหน้าซ่องหรือแมงดาจะปั้นแต่งให้เป็นอย่างไรก็ได้เพื่อสร้างให้เป็น “สินค้า” ที่ดึงดูดใจบรรดาแขกที่มาใช้บริการ และยังแสดงให้เห็นความสำคัญของร่างกายว่า เมื่อท้องห้องหิว ร่างกายผจญกับความยากแค้นแสนเข็ญ ก็เป็นผลให้จิตใจบอกช้ำทนทุกข์ ตัวละครจึงต้องพยายามดิ้นรนหาทางเลือกเพื่อเอาชีวิตรอดด้วยการตัดสินใจทำบางสิ่งบางอย่างที่อาจจะขัดต่อหลักศีลธรรมของสังคม

อีกส่วนหนึ่งอันเป็นส่วนที่ผู้เขียนให้ความสำคัญอย่างยิ่ง คือส่วนของจิต เพราะเป็นสิ่งที่คอยควบคุมส่วนของกายให้เป็นในทิศทางที่ปรารถนา จิตคือสิ่งมีความสำนึก (Conciousness) เป็นสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ อันมีภาวะเพื่อตัวเอง (Being-for-itself) มนุษย์แต่ละคนมีความรู้สึก มีความปรารถนา เมื่อชีวิตดำรงอยู่และดำเนินไปในสภาวการณ์หนึ่ง ย่อมมีความจำเป็นต้องเลือก ต้องตัดสินใจกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในชีวิต ตัวละครในเรื่องสนิมสร้อยแต่ละตัวก็ล้วนขับเคลื่อนชีวิตตัวเองให้เป็นไปตามที่ตนปรารถนา เพื่อเติมเต็มคุณค่าให้ชีวิตที่กลวงเปล่าของตัวเองให้ได้มีที่ยึดเหนี่ยว บางตัวละครต้องการเพียงความอยู่รอด บางตัวละครต้องการการยอมรับจากสังคม เราจึงได้เห็นการขับเคี่ยวระหว่างความดีและความชั่วในจิตใจของตัวละครอยู่เป็นช่วง ๆ

ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของฌอง ปอล ซาร์ตร์ มองว่ามนุษย์มีศักดิ์ศรีอย่างเต็มเปี่ยม ไม่ลดสถานะของมนุษย์ให้มีค่าเพียงวัตถุสิ่งของ อัตถิภาวนิยมจึงเป็นมนุษยนิยมด้วยแนวคิดที่ว่าชะตากรรมของมนุษย์อยู่ในกำมือของตนเอง ไม่ได้ถือว่ามนุษย์เป็นจุดหมายปลายทาง เพราะมนุษย์ต้องดำเนินไปตามวิถีทางทุกขณะเวลา มนุษย์จึงไม่ใช่สิ่งสัมบูรณ์แต่เป็นสิ่งสัมพัทธ์ และจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อมีการแสวงหาจุดมุ่งหมายสูงส่งให้แก่ตนเองอยู่ตลอดวเลา ไม่มีโลกอื่นใดให้แสวงหา มีแต่เพียงโลกของมนุษย์ อันเป็นโลกแห่งปัจเจกภาพ อัตถิภาวะของมนุษย์ (Existence) นั้นมีอยู่ก่อนทุก ๆ สิ่ง แล้วมนุษย์จึงมากำหนดตนเองในภายหลัง ชีวิตของมนุษย์ไม่ได้ถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าด้วยสิ่งอื่นใดอย่างแน่นอน แต่การกระทำของมนุษย์จะกำหนดความเป็นมนุษย์ (Essence) ของแต่ละบุคคลเอง เพราะมนุษย์ผู้มีสภาพว่างเปล่า ไม่มีอะไรติดตัวมา จะเป็นผู้เลือกที่จะสร้างคุณค่าและกำหนดความจริงให้แก่ตนเอง

4.2.2 แนวคิดเรื่องมนุษย์สัมพันธ์

1) ความขัดแย้ง (conflict)

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

สนิมสร้อยเป็นนวนิยายตีแผ่ชีวิต เลือดเนื้อ ความเป็นมนุษย์ของผู้คนที่วนเวียนเกี่ยวข้องอยู่ในธุรกิจค้ากาม เรื่องราวว่าด้วย พี่สมร หญิงวัยสามสิบหก เจ้าสำนักโสเภณีแห่งหนึ่งในย่านแพร่งสรรพศาสตร์ ผู้มีรสนิยมทางเพศแบบรุนแรง มีคู่ขาชื่อเทียด มีแมงดาชื่อก้านเป็นผู้ช่วยคุมซ่อง และบรรดาหญิงโสเภณีที่เข้าสู่อาชีพนี้ด้วยเหตุปัจจัยแตกต่างกันไป ไม่ว่าจะเป็นเพราะการศึกษาต่ำหรือความยากจน การถูกรังแกเอาเปรียบทางเพศจากผู้ชาย เช่น สิรี สมทรง วงเดือน มาลี กลีบผกา บังอร และคนอื่น ๆ รวมถึงเรื่องราวของแขกหลากหลายอาชีพที่แวะเวียนกันเข้ามาใช้บริการและสร้างเรื่องราวที่ดีและร้ายแก่โสเภณีในสำนักแห่งนี้ เช่น ป๋าพร คุณเชลา คุณทนิน ฯลฯ

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในเรื่องนี้จึง ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างป้าฉิมกับบรรดาโสเภณีในสำนักของพี่สมร ความขัดแย้งระหว่างบรรดาแขกที่มาเที่ยวกับพี่สมร ก้าน ม.ด. และเหล่าโสเภณี รวมถึง ความขัดแย้งภายในครอบครัวของตัวละคร ที่เป็นสาเหตุผลักให้ตัวละครเหล่านั้นต้องกลายมาเป็นโสเภณีในซ่องพี่สมร เช่น สิรีที่ถูกพ่อเลี้ยงซึ่งมีอาชีพขับสิบล้อข่มขืน เธอจึงใช้มีดแทงพ่อเลี้ยงตาย สิ่งที่น่าสลดอย่างยิ่งก็คือ แม่ของสิรีรู้เห็นเป็นใจให้พ่อเลี้ยงกระทำเช่นนั้นกับเธอ ดังที่ผู้เขียนบรรยายไว้ว่า “คืนนั้นเอง พ่อเลี้ยงก็เข้าหาเธอในมุ้ง แม่กลับบ้านเอาจนเช้า พ่อออกไปขับรถแล้ว สิรีร้องไห้จนน้ำตาแทบเป็นสายเลือด ‘ช่างเถอะ’ แม่ยิ้มละไม ‘เอ็งก็ไม่ใช่ลูกใช่เชื้ออะไรของเขา ทำเนื้อทำตัวให้ดี เขาจะได้รักมาก ๆ’ ‘แม่! นี่แม่ก็พลอยเห็นดีด้วยหรือ ?’ สิรีคร่ำครวญเกลือกกลิ้งใบหน้าอยู่บนท่อนแขน ‘นังดอก!’ แม่ของหล่อนเริ่มกราดเกรี้ยว ‘นังลูกไม่รักดี ข้าไม่หึงเอ็งก็เป็นบุญเท่าไหร่แล้ว อื...’”(หน้า 127)

นรี หญิงสาวที่ต้องหนีระเหเร่ร่อนออกจากบ้าน เพราะพ่อชิงหายสาปสูญจากเธอไปเสียก่อน เมื่อคราวสงครามยุติลงใหม่ ๆ ทิ้งเธอให้อยู่กับแม่เพียงลำพัง แต่แม่มีสามีใหม่และไม่ได้สนใจไยดีเธอนัก ทำให้เธอรู้สึกขาดพร่องในจิตใจ จึงหนีตามจ่านายสิบคนหนึ่งออกจากบ้านไปและกลับพบว่า เขามีเมียและลูกอยู่แล้ว หล่อนจึงต้องดิ้นรนสู้ชีวิตบนถนนสายโลกีย์กับชายอีกหลายคน จากเด็กสาวที่พ่อวาดหวังไว้อนาคตไว้ให้เป็นครูผู้มีเกียรติ กลับต้องมีชีวิตผกผันกลายมาเป็นโสเภณีในซ่องพี่สมร

วงเดือน เด็กสาวที่ก้าวเข้าสู่สำนักโสเภณีด้วยวัยเพียงสิบสี่ เป็นอีกหนึ่งตัวละครที่มาจากครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ หลังจากพ่อของวงเดือนตายตั้งแต่เธอยังแบเบาะ เธอก็เติบโตมากับแม่ที่ติดเหล้าและเปลี่ยนคู่นอนไม่ซ้ำหน้า จนวันหนึ่งแม่เธอเปิดทางให้นายยอดคนรักใหม่เข้าไปกระทำย่ำยีวงเดือนอย่างทารุณ เด็กสาววัยสิบสี่จึงต้องหอบร่างอันบอบช้ำและหัวใจอันแหลกสลายหนีระเห็จ

ออกจากบ้านมาอยู่ในซ่องพี่สมร วงเดือนต้องผจญเคราะห์กรรมซ้ำซาก เธอต้องทุรนทุรายจากการป่วยเป็นซิฟิลิสเจียนตายเพราะใช้ร่างกายตรากตรำรับแขกในวัยเพียงสิบแปดเท่านั้นเอง

ความขัดแย้งภายในจิตใจมนุษย์

ความขัดแย้งภายในจิตใจมนุษย์ ในเรื่อง*สนิมสร้อย* สะท้อนออกมาผ่านความรู้สึกนึกคิดของตัวละครโสเภณีในเรื่องที่ต่างก็ปรารถนาจะมีคนรักที่ดี มีครอบครัวที่อบอุ่นไม่ขมขื่นเหมือนอดีตที่ผ่านมาในชีวิต แต่ในขณะเดียวกันก็รู้สึกว่าสิ่งที่ตนปรารถนั้นช่างไกลเกินเอื้อม เพราะในความเป็นจริงแล้วชายที่มาเที่ยวหญิงโสเภณีก็มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อมาคลายกำหนัดให้กับตนเท่านั้น มิใช่มาหารักแท้มาหาหญิงเพื่อยกย่องเป็นภรรยาหรือเป็นแม่ของลูก

หรือความขัดแย้งภายใจจิตใจของก้าน ม.ด. เมื่อรู้สึกผิดที่ปล่อยให้วงเดือนป่วยซิฟิลิสจนเกือบตาย แต่ก็ต้องหาเหตุมาปลอบใจให้ตนเองคลายจากความผิดบาปที่เกิดขึ้น ดังตอนที่เขารำพึงรำพันกับตัวเองว่า “ข้าพเจ้าไม่เคยสนใจปฏิทินแล้วก็ไม่เคยสนใจว่าเวลาล่วงไปสักกี่วันหลังจากวงเดือนจากไปอยู่คลินิก รวมทั้งเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันนั้น ทำให้ข้าพจ้าเริ่มมองเห็นคุณค่าของความรู้สึก มันทำให้ข้าพเจ้าละอายและนึกเกลียดชังตัวเองในบางครั้ง ข้าพเจ้าสูบบุหรี่จัดและดื่มเบียร์มากขึ้น สิ่งที่ข้าพเจ้าคลางแคลง...ทำไมสมทรงหรือพี่สมรจึงติดเหล้า...บัดนี้มันได้กระจ่างขึ้นแล้ว การที่พี่สมรเกลียดชังทุกคนรวมทั้งตัวหล่อนเองก็เหมือนกัน มันเป็นเคล็ดวิธีอย่างหนึ่งที่จะทำให้หล่อนเกลือกกลั้วกับความชั่วความบาปได้สนิทใจจนั่นเอง มันอาจไม่ช่วยได้มากมันก็พอช่วยได้ ความเกลียดชังเป็นเครื่องอุ้มชูให้เรามีกำลังอยู่สู่กับความชั่วต่อไป” (หน้า 465)

หรือป้าฉิมที่รู้สึกรังเกียจโสเภณี แต่ก็ต้องเป็นแม่บ้านให้กับสำนักของพี่สมร และปิดบังความหยาบช้าในจิตใจด้วยการแสดงตนว่าเป็นคนธรรมะธัมโม เพื่อหลอกตนเอง ดังตอนที่ว่า “คุณป้าฉิมก็เหมือนกับผุ้หญิงแม่ครัวกลางคนอีกจำนวนไม่ใช่น้อยในกรุงเทพฯ ที่โดนสงครามแห่งชีวิตฟัดมายับเยิน นางบอกและหลอกตัวเองว่าเป็นคนเมตตากรุณา แกนชีวิตของนางตั้งอยู่ได้ด้วยธรรมะของพระพุทธองค์ แต่โดยที่แท้จริงนางก็เป็นเพียงคนที่หันหน้าเข้าวัด แต่เดินถดอยหลังออกห่างทีละครึ่งก้าวเท่านั้นเอง ข้าพเจ้า (ก้าน) รู้ดีว่า อาการเหยียดหยามดูหมิ่นของคุณป้าฉิมนั้นเป็นเพียงภาพมายาอย่างหนึ่งที่พยายามวาดไว้ในดวงความคิด เพื่อจะหลอกตัวเองอย่างหนึ่งว่าเป็นคนดี เพื่อจะให้มันลบล้างอำพรางการทำชั่วที่นางพร้อมจะทำทุกเมื่อ” (หน้า 165)

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม

นวนิยายเรื่องนี้ ทำให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคมว่า คนในสังคมนั้นมีทัศนคติเชิงลบต่ออาชีพนี้ สะท้อนสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมพุทธ การค้าประเวณีจึงถือว่าขัดต่อหลักคำสอนของศาสนา เพราะถือเป็นการค้ามนุษย์แบบหนึ่ง เมื่อย้อนไปดูบทเริ่มต้นของโสเภณีในประวัติศาสตร์ไทย หญิงที่เป็นโสเภณีจะได้รับการรังเกียจเหยียดหยามประณามจากสังคม ไม่เว้นกระทั่งลูกหลานของหญิงที่เป็นโสเภณีด้วย การรังเกียจ และไม่ยอมรับนี้ปรากฏอยู่แม้แต่ในกฎหมายที่ใช้กันอยู่ในสมัยนั้น เพราะฉะนั้นถ้ามองจากอดีตทางประวัติศาสตร์ นอกจากจะมีการแบ่งแยกคนออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ ตามศักดินา คือ กษัตริย์ ขุนนาง ไพร่ และทาสแล้ว ในทางความรู้สึกและค่านิยมของคนในสมัยนั้นยังมีคนกลุ่มที่อยู่ต่ำกว่าทาสอีก นั่นก็คือโสเภณี เพราะการเป็นทาสถือว่าต่ำโดยศักดินา แต่การเป็นโสภณีนั้นอยู่ต่ำกว่าอีก เพราะนอกจากจะเป็นทาสหรือเมียที่ถูกขายไปเป็นทาสแล้วยังต่ำในทางศีลธรรมที่สังคมวางมาตรฐานไว้ให้กับผู้หญิง โสเภณีนั้นถือว่าเป็นหญิงแพศยา สำส่อน รับชำเราบุรุษเพราะสินจ้าง โสเภณีจึงถูกประทับตราว่าเป็น “หญิงคนชั่ว” แบ่งแยกชัดเจนจาก “หญิงคนดี” ของสังคม

รงค์ วงษ์สวรรค์ เขียนเรื่องนี้ในปี พ.ศ. 2504 หลังจากรัฐบาลออก พรบ.ปราบการค้าประเวณี 2503 เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2503 ซึ่งตรงกับสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อใช้แทนพระราชบัญญัติสัญจรโรค ร.ศ.127 จึงทำให้อาชีพโสเภณีเป็นสิ่งผิดกฎหมายตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยถือว่า โสเภณีเป็นสิ่งผิดกฎหมายที่ต้องกำจัดให้หมดไปจากสังคมไทย จากการประกาศใช้กฎหมายดังกล่าวส่งผลกระทบให้รัฐทำการปราบปรามโสเภณีอย่างหนักทั้งในเมืองหลวงและในเมืองอื่น ๆ ที่มีความเจริญจากการพัฒนา เป็นเหตุให้ช่องของพี่สมรถูกตำรวจกวาดล้างในตอนจบของเรื่อง

รงค์ วงษ์สวรรค์ ได้กล่าวถึงที่มาของ สนิมสร้อย ว่า “ท่านผู้อ่านคงทราบบ้างกระมังว่าข้าพเจ้าเขียนเรื่องต่าง ๆ จากความจริง หรือจากชีวิตที่ข้าพเจ้ารู้จัก ในเมื่อ สนิมสร้อย เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในสำนักโสเภณีแห่งหนึ่ง ก็แน่ละข้าพเจ้าจะต้องเขียนถึงหล่อน ผู้ชายที่เกี่ยวข้องกับหล่อน เจ้าสำนัก ตลอดจนลิปสติกหรือกระโปรงชั้นในของหล่อนด้วย ความลังเลและไม่แน่นอนใจจึงได้เกิดขึ้น ข้าพเจ้าควรจะเขียนถึงอะไรและไม่ควรเขียนถึงอะไรบ้าง ดังเป็นที่รู้กันอยู่ว่าความจริงบางอย่างเป็นสิ่งที่เขียนไม่ได้หรือเขียนได้ยาก ข้าพเจ้าได้ตระหนักเป็นอันดีว่าข้าพเจ้าไม่อาจสามารถเขียนที่ต้องการเขียนได้ทุกอย่างไป ข้าพเจ้ามองหาลู่ทางออกดีที่สุดเท่าที่ทำได้ จะเขียนถึงสนิมสร้อยอย่างไร แล้วหลังจากได้พบกับชายแมงดามากกว่าสองคน ก็จึงได้ความคิดว่า เขาควรจะเป็นผู้เล่าได้ดีกว่าข้าพเจ้า...” ชัดเจนว่า ตัวผู้ประพันธ์ได้นำข้อมูลทางสังคมมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์ตัว

วรรณกรรม เพื่อให้เรื่องราวที่เกิดขึ้นในนวนิยายเป็นเรื่องที่มีมิติครบถ้วนสมจริงตามอย่างภาพชีวิตจริงของมนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะหรืออาชีพใด โดยเฉพาะชีวิตของคนชายขอบที่อยู่ในมุมมืดของสังคม อาชีพที่หลายคนครหาว่าต่ำทราม แต่หากพินิจอย่างถ้วนถี่แล้วเขาก็คือมนุษย์คนหนึ่งที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกันกับเรา และมีความต้องการพื้นฐานไม่ต่างไปจากมนุษย์คนอื่น ๆ

2) ความรักและความสัมพันธ์ทางเพศ (Love and sex)

ความรักและความสัมพันธ์ทางเพศ (Love and sex) ในนวนิยายเรื่องนี้เห็นได้ว่า มีประเด็นที่เกี่ยวกับความรักได้น่าสนใจและสอดคล้องกับแนวคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์ในเรื่องนี้ เช่น “...เป็นการละเล่นระหว่างคนสองคน คนหนึ่งพยายามเอาเปรียบให้มากที่สุด อีกคนหนึ่งพยายามเสียเปรียบให้น้อยที่สุด” (หน้า 141) หรือ “ความรักคือสิ่งหอมหวาน ใครมักจะพูดและคิดเช่นนั้น ความรักไม่ใช่ทุกสิ่งทุกอย่างของชีวิตแต่ใครเลยเล่าจะปฏิเสธว่ามันไม่ใช่ทุกสิ่งทุกอย่างของชีวิตมากเท่ากับมีดโกนหนวดหรือผ้าซับประจำเดือนจเป็น หยาบคายใช่ไหม ใช่อย่างแน่นอน ความรักไม่ใช่หนังสือธรรมจริยาและไม่ใช่สิ่งที่ต้องเทิดทูนบูชาเลย เริ่มต้นของความรักคือความต้องการถูกรัก มันไม่ได้แตกต่างอะไรไปกว่าเด็กอ่อนนอนเบาะ ที่แหกปากตะเบ็งร้องขึ้นมานั่น ไม่ได้หมายความว่าหิวนมทุกครั้งไป ต้องการความสนใจของแม่ด้วยต่างหาก ความรักจึงเป็นเรื่องของเด็กขี้แยเท่านั้น ไม่ได้ลึกซึ้งกว่านี้เลย เราหลอกตัวเองและพยายามซ่อนความต้องการบางสิ่งไว้ในความต้องการ บางสิ่งไว้ในความหมายของคำว่าความรักแล้วยังเห็นแก่ตัวอีกด้วย โดยเคลือบมันไว้เสียด้วยคำว่าความรัก ความจริงมีอยู่ว่าคนเราคนเราจะต้องค้นให้พบทางสายหนึ่งเอาไว้วิ่งหนีความทุกข์ตลอดวเลา เราต้องการความไว้วางใจเพราะการมีชีวิตอยู่ไม่มีหลักประกันความไว้วางใจได้เลย”

ข้อความข้างต้นนั้นช่วยขับเน้นให้เห็นว่า เพราะมนุษย์คือความว่างเปล่า จึงต้องพยามยามแสวงหาสิ่งของต่าง ๆ มาเติมชีวิตที่กลวงหรือว่างเปล่านั้นให้เต็มและแน่นทึบอยู่ตลอดเวลา การมีอยู่ชีวิตอย่างเดียวดายไร้หลักประกันนั้นเป็นความทุกข์ ความรักเป็นเป้าหมายหนึ่งซึ่งปัจเจกบุคคลพยายามไขว่คว้าหา เพื่อเป็นหนทางไว้ใช้สำหรับยึดเหนี่ยวชีวิตอันกลวงเปล่าของตนเอง

ด้านความสัมพันธ์ทางเพศ ผู้แต่งได้สะท้อนให้เห็นภาพของอาชีพโสเภณีที่หน้าที่เป็นเพียงเครื่องบำบัดความใคร่ของชายใฝ่กาม ตัวละครหญิงที่เป็นโสเภณีในเรื่องจึงถูกกระทำให้เป็นเพียงวัตถุทางเพศ ผู้ชายในเรื่องส่วนใหญ่ใช้เป็นเครื่องมือสำหรับสนองกามตัณหาของตน ครั้นเมื่อบรรลุกามกิจก็จะไม่สนใจไยดีเธอต่อไป บางคนกระทำรุนแรงกับหญิงที่ตนร่วมรัก หรือใช้กำลังบังคับขืนใจ โดยไม่

คำนึงว่าเธอก็มีชีวิตจิตใจเช่นกัน ผู้แต่งสะท้อนให้เห็นผ่านการบรรยายและบทสนทนาในหลายตอน เช่น

ตอนที่แม่ของวงเดือนรู้เห็นเป็นใจให้พ่อเลี้ยงข่มขืนวงเดือน “ยอดคำรามลั่น ตบหล่อนด้วยท่อนแขน แล้วใช้ฝ่ามือใหญ่กดลงบนปากอัดไม่ให้มีเสียงร้องของหล่อนทะลักล้นออกมา ‘อีนางแมว!’ เขาจ้องมองหล่อนด้วยความดุดัน ‘ปล่อย ปล่อยหนูเถอะค่ะ อาว์ยอด’ วงเดือนเอี้ยวหน้าขอความกรุณาเสียงสั่นเครือ ‘ปล่อยเถอะคะอาว์ยอด หนูกลัวค่ะ หนูไม่เคย’ เสียงของหล่อนสะดุดหายไป เขาขยับแขนพยายามจะรั้งหล่อนกระชับเข้าอีก วงเดือนได้ฉวยเวลาชั่วไม่ถึงครึ่งอึดใจบิดร่างเอี้ยวสะบัดพ้นออกไปได้ วงเดือนนึกถึงที่พึ่งสุดท้าย ภาวนาให้แม่กลับมาเดี๋ยวนี้ ยอดก้าวเข้ามาช้า ๆ ‘อย่านะ อย่าแตะต้องหนู’ หล่อนร้องบอกเขา ‘วงเดือนของอาว์’ น้ำเสียงเขาชื่นมื่นเหมือนเมื่อแรก เหงื่อหยดซึมท่วมใบหน้า ‘อาว์รักหนู อาว์...’ หล่อนยกมือสองข้างขึ้นอุดหู ไม่อยากได้ยินถ้อยคำเขาอีกเลย แสนเกลียดชังและขยะแขยง รู้สึกเจ็บในคอจนสุดจะตะโกนได้อีกแล้ว วงเดือนร้องไห้สะอึกสะอื้น ทำไมผู้ชายทุกคนจะต้องทำแบบนี้ เป็นสัตว์เลวร้ายถึงเพียงนี้” (หน้า 297-299)

หรือในตอนที่บังอรกล่าวถึงวงเดือนที่ต้องกรากกรำรับแขก และให้บริการแบบเสียเปล่าแก่ก้าน ม.ด. จนป่วยเป็นซิฟิลิส เจ็บหนักปางตาย “อีวงเดือนมันห้ามหนูไว้เอง หล่อนกัดริมฝีปากแน่นและถอนสะอื้นเหมือนจะกั้นอะไรไว้สักอย่าง มันสั่งไม่ให้บอกใครทั้งนั้น มันอยากจะดูน้ำใจคน เวลาดีก็รีดนาทาเร้นเอากับมันสารพัด ผัวก็ไม่เป็นแต่นอนกับมัน เงินก็เอา พี่ก้านก็ลองเอาหัวแม่ตีนตรองดูซิ อีวงเดือนมันทำเงินให้บ้านนี้สักกระบุงโกยแล้ว ยามไข้ได้ป่วยมีใครมาเหลียวแลมันมั่ง...มีใคร!” (หน้า 542) ไม่เพียงเท่านั้น ในตอนนี้ยังแสดงให้เห็นถึงน้ำใจของบังอรที่มีต่อวงเดือนในฐานะเพื่อนร่วมชะตากรรมได้เป็นอย่างดี ถือเป็นแง่งามของความเป็นมนุษย์ที่เมตตาต่อกันในยามเห็นเพื่อนมนุษย์ตกยาก

หรือในตอนที่พี่สมรมีความสัมพันธ์ทางเพศแบบใช้ความรุนแรง มักจะยินยอมให้แมงดาเทียดคู่นอน ใช้ความรุนแรงแก่เธอในขณะร่วม ซึ่งเทียดก็ยอมรับบทบาทนั้นตามความต้องการของสมร แม้จะรู้สึกขัดแย้งอยู่ในใจก็ตาม แต่เขาก็ปฏิบัติได้อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง รสนิยมการใช้ความรุนแรงในการสร้างความสัมพันธ์ทางเพศ (Sadism) ระหว่างพี่สมรและเทียด จึงเป็นเสมือนการลดทอนให้ผู้อื่นมีสภาพเป็นเพียงวัตถุทางเพศ เป็นวิธีที่ใช้ปฏิเสธเสรีภาพของอีกฝ่ายไม่ยอมรับว่าผู้อื่นมีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทัดเทียมกับเรา “เนื้อตัวหล่อนสั่นเทิ้มด้วยความเจ็บปวด และซวนกายล้ำหน้าออกมาเล็กน้อยทำท่าเหมือนจะล้มลง เทียดกำมือแน่น-แล้วเหยียด-แล้วกำ-ตวัดมือไปจิกผมหล่อนไว้แล้ว

ตบอีกสองทีซ้อน แรงตบยอดเสน่ห์ดูดดึงหล่อนให้ผวาเข้ามา ‘ฆ่าพี่เสียให้ตาย...เทียด..ฆ่าพี่ให้ตาย’ หล่อนร้องออกมาอย่างบ้าคลั่ง” (หน้า 114)

หรือการที่โสเภณีอย่าง “บังอร” ยอมรับในชะตากรรมของตนเอง ทำอาชีพนี้ด้วยความชื่นบาน มองว่าแขกตนเองเป็นเพียงของไม้ไม่มีชีวิต และการมีเพศสัมพันธ์เป็นช่องทางในการสร้างรายได้เท่านั้น “คนที่ดูไม่มีปัญหาเลยดูเหมือนจะได้แก่บังอรมากกว่าคนอื่น หล่อนยอมรับสภาพตัวเองด้วยความชื่นมื่น หัวเราะเสียงดัง ปากจัดจ้าน กิริยาหยาบโลน ผู้ชายที่ก้าวเข้ามาในห้องนอนตามความรู้สึกนึกคิดของหล่อนถ้าจะเปรียบไปก็ไม่แคล้วท่อนไม้หรือหนามไหน่อะไรสักชิ้นหนึ่งเท่านั้น ไม่มากมายทรงคุณค่าไปเกินกว่าตัวหล่อน” (หน้า 236)

3) ความทุกข์ (Angust)

เรื่องความทุกข์ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาในรูปของความแปลกแยก (Alienation) จากนวนิยายเรื่องสนิมสร้อย เห็นได้จากตัวละครโสเภณีบางตัวต้องทนทุกข์อยู่ในตัวตนที่เป็นแต่ไม่ได้เลือก (จำใจ) เช่น “นรี” หญิงสาวที่ต้องหนีระเหเร่ร่อนออกจากบ้าน หลังจากที่พ่อหายสาปสูญจากเธอไปเสียก่อนเมื่อคราวสงครามยุติลงใหม่ ๆ ทิ้งเธอให้อยู่กับแม่เพียงลำพัง แต่แม่มีสามีใหม่และไม่ได้สนใจไยดีเธอนัก ต่อมาเธอพบรักและหนีตามจ่านายสิบคนหนึ่งออกจากบ้านไป แต่ต้องพบกับความจริงอันแสนเจ็บปวดว่า เขามีเมียและลูกอยู่แล้ว จากเด็กสาวที่พ่อวาดหวังอนาคตไว้ให้เป็นครูผู้มีเกียรติ กลับต้องมีชีวิตผกผันกลายมาเป็นโสเภณีในช่องพี่สมร หรือ “ป้าฉิม” ที่เป็นแม่บ้านอยู่ในสำนักของพี่สมรอย่างจำใจ เพราะไม่มีทางเลือกอื่นใด จึงต้องเลือกทางนี้เพื่อความอยู่รอดในบั้นปลายชีวิต “คุณป้าฉิมรังเกียจรังงอนอาชีพของหลานสาวอย่างออกหน้าออกตา แต่นางก็ไม่มีทางเลือกอื่นด้วยเหตุผลสองประการ นางเหน็ดเหนื่อยจากการร่อนเร่ไปเป็นลูกจ้างตามบ้านนี้บ้านโน้น และนางหวังจะฝากผีฝากไข้กับหลานสาวคนเดียวของนางด้วย” (หน้า 159)

ความทุกข์ของตัวละครอันมาจากตัวตนที่เลือกแต่ไม่ได้เป็น (ผิดหวัง) เป็นตัวตนอันเกิดมาจากความผิดหวัง เช่น “สิรี” ที่แม้จะปฏิเสธความรักของคุณเชลามาตลอด แต่สุดท้ายเธอก็พ่ายแพ้ให้กับความจริงใจของเขา เธอปรารถนาจะครองรักและแต่งงานกับคุณเชลาเพื่ออยู่กินกันอย่างเปิดเผย แต่ทว่าชีวิตช่างโหดร้ายเหลือทน ยังไม่ทันได้จัดพิธีแต่งงาน คุณเชลาก็ตายเสียก่อน สิรีจึงไม่อาจทานทนกับความผิดหวังครั้งนี้ เธอฆ่าตัวตายตามเชลาไป จากนิยายรักหวานชื่นจึงกลายเป็นโศกนาฏกรรมไปในพริบตา

ตัวละครในเรื่องนี้ต้องเผชิญกับความรู้สึกต่าง ๆ ที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์เรียกว่า ความกังวลใจ (Anxiety) นั่นคือ 1. ความกังวลใจในการเผชิญหน้ากับอนาคต เห็นได้จากตัวละครโสเภณีบางตัวที่หนีความจนยากแค้นจากทางบ้าน เพราะความต้องการมีชีวิตอยู่ต่อไปจึงทำให้เธอต้องมาเป็นโสเภณีเพื่อเลี้ยงชีพ ดังที่ ’รงค์ เคยกล่าวไว้ว่า “เมื่อปากบนหิว ปากล่างก็ต้องทำงาน” เช่น สมทรง ที่ก้าวเข้าสู่บ้านพี่สมรด้วยตัวเอง “หล่อนมาถึงบ้านพี่สมรเมื่ออายุสิบเก้าและความตั้งใจแน่นอนจะขายตัว ข้าพเจ้ายังจำวันนั้นเมื่อหกปีก่อนได้แจ่มเจน สมทรงในชุดกะโปรงสีดำมีรอยปริตามตะเข็บและเสื้อคอเชิ้ร์ตสีขาวแก่ อายุสิบเก้าของหล่อนไม่เติบโตเท่าที่ควร รูปร่างแบบบางและผิวกร้านหยาบบอกให้เรารู้ว่า หล่อนเป็นเพื่อนเล่นกับความยากแค้นมาทุกคืนวัน ผนังกระเพาะอาหารคงชินกับความอดอยาก จิตใจของหล่อนนั้นเล่า ไม่ต้องสงสัยเลยว่ามันคงจะกะปลกกะเปลี้ยแสนทรมาน” (หน้า 242-243)

2. ความกังวลใจในการเผชิญหน้ากับอดีต เช่น “พี่สมร” ที่มีอดีตชีวิตรักขมขื่น ดังคำบอกเล่าของก้าน ม.ด. ว่า “พี่สมรถึงจะเป็นคนยิ้มง่ายและร่าเริง แต่ลึกลงไปกว่านั้น ต่ำกว่าก้นบึ้งของหัวใจและทุกเส้นสายของความคิดอ่าน ข้าพเจ้ารู้ว่าหล่อนเกลียดชังชีวิตเสียนี่กะไร หล่อนเกลียดทุกคน เกลียดมากหรือเกลียดน้อยเท่านั้น ชู้รักคนต่อมาทุกคนหล่อนก็เกลียด ข้าพเจ้าเองหล่อนก็เกลียด ตัวหล่อนเองหล่อนก็เกลียด แต่เกลียดน้อยที่สุด ความทุกข์มากมายที่สัมผัสอยู่เนืองนิตย์ ตลอดจนในประถมบทแห่งชีวิตบีบเคล้นให้หล่อนเป็นคนเช่นนี้หรือ ข้าพเจ้าก็ยังไม่แน่ใจ” (หน้า 106) หรือ “สีรี" ที่ผู้แต่งพรรณนาความรู้สึกที่เธอมีต่ออดีตของตนว่า “สิรีผลักออกจากชายหนุ่มทันที หล่อนนึกไม่ชอบความจริงจังของเขาขึ้นมาอย่างกะทันหัน ชีวิตเหลวแหลกและหัวใจฟกช้ำ หล่อนเกลียดความจริงจังเท่ากับเกลียดอดีต หล่อนมีสิทธิ์จะทำเช่นนี้ ผู้หญิงรุ่นสาวคนหนึ่งที่เติบโตมาในย่านสกปรกของนคร ชีวิตยากจนและขาดระเบียบ หล่อนถูกขืนใจโดยพ่อเลี้ยงระยำตั้งแต่อายุสิบเจ็ด สิรีเคยพยายามทำลายชีวิตตัวเองมาไม่น้อยกว่าครั้งหนึ่ง และอีกครั้งหนึ่งเมื่อคนรักผละไปโดยไม่ยอมให้อภัยกับความผิดที่หล่อนไม่ได้เป็นผู้กระทำขึ้นเลย สิรีร้องไห้และอยากจะเดินออกไปจากชีวิตของหล่อนเองเพื่อให้พ้นความอับอาย” (หน้า 126-127)

3. ความกังวลใจในทางจริยธรรม ในเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นว่า สะท้อนสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมพุทธ การค้าประเวณีถือว่าขัดต่อหลักคำสอนของศาสนา เพราะถือเป็นการค้ามนุษย์แบบหนึ่ง เมื่อย้อนไปดูบทเริ่มต้นของโสเภณีในประวัติศาสตร์ไทย หญิงที่เป็นโสเภณีจะได้รับการรังเกียจเหยียดหยามประณามจากสังคม ไม่เว้นกระทั่งลูกหลานของหญิงที่เป็นโสเภณีด้วย การรังเกียจ และไม่ยอมรับนี้ปรากฏอยู่แม้แต่ในกฎหมายที่ใช้กันอยู่ในสมัยนั้น เพราะฉะนั้นถ้ามองจากอดีต ทาง

ประวัติศาสตร์ นอกจากจะมีการแบ่งแยกคนออกเป็นชนชั้นต่าง ๆ ตามศักดินา คือ กษัตริย์ ขุนนาง ไพร่ และทาสแล้ว ในทางความรู้สึกและค่านิยมของคนในสมัยนั้นยังมีคนกลุ่มที่อยู่ต่ำกว่าทาสอีก นั่นก็คือโสเภณี เพราะการเป็นทาสถือว่าต่ำโดยศักดินา แต่การเป็นโสภณีนั้นอยู่ต่ำกว่าอีก เพราะนอกจากจะเป็นทาสหรือเมียที่ถูกขายไปเป็นทาสแล้วยังต่ำในทางศีลธรรมที่สังคมวางมาตรฐานไว้ให้กับผู้หญิง โสเภณีนั้นถือว่าเป็นหญิงแพศยา สำส่อน รับชำเราบุรุษเพราะสินจ้าง โสเภณีจึงถูกประทับตราว่าเป็น “หญิงคนชั่ว” ตัวละครในเรื่อง*สนิมสร้อย*รู้ว่าตนต้องสัมพันธ์กับคุณค่าต่าง ๆ ตามแบบที่สังคมกำหนดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงทำให้ตัดสินใจไม่ได้ว่าควรจะเลือกคุณค่าแบบใด เกิดเป็นความทุกข์ยากลำบากใจในการใช้ชีวิต ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์เห็นว่าคุณค่าต่าง ๆ นั้นอยู่ที่ตัวเราเองเป็นผู้กำหนด ดังนั้นมนุษย์ทุกคนจึงมีเสรีภาพที่จะเลือกหรือปฏิเสธสิ่งต่าง ๆ ตามที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้ก็ต้องไม่ทำลายเสรีภาพของผู้อื่น

เส้นทางของหลากหลายชีวิตในเรื่องสนิมสร้อย ช่วยตีแผ่ให้เห็นชีวิต เลือดเนื้อ ความเป็นมนุษย์ของเหล่าหญิงคนชั่วหรือโสเภณี อย่าง สมทรง อิ่มตา กลีบผกา มาลี ตุ๋ย พิศวง บังอร สมใจ สุนีนรี อมรา และผู้คนที่รายล้อมพวกเธอ แม่เล้า แมงดา ลูกค้า แสดงให้เห็นมนุษย์สัมพันธ์ว่า สำนักโสเภณีเวียนคร่ำไปด้วยเรื่องราวหลากหลายวนเวียนเกิดขึ้น ทั้งการเอารัดเอาเปรียบระหว่างกัน การแสดงน้ำใจเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ผู้ทุกข์ยาก ความโกรธเกลียด ความรัก ความสมหวังชื่นมื่นหรือผิดหวังรวดร้าวของเหล่าหญิงคนชั่วรวมถึงบรรดาแขกมากหน้าหลายตาที่แวะเวียนเข้ามาเกี่ยวข้อง

4.2.3 แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องสนิมสร้อย

แนวคิดสำคัญของเรื่อง*สนิมสร้อย* กล่าวถึง หากพินิจอย่างถ้วนถี่แล้วโสเภณีก็คือมนุษย์คนหนึ่งที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกันกับเรา และมีความต้องการพื้นฐานไม่ต่างไปจากมนุษย์คนอื่น ๆ สนิมสร้อยอาจถือได้ว่าเป็นนวนิยายร่วมสมัยซึ่งบันทึกถึงโสเภณีไว้อย่างเปิดเปลือย ให้เห็นถึงด้านเลวร้ายและด้านดีงามของความเป็นมนุษย์ซึ่งต้องมีระคนกันไปตามแต่สถานการณ์ชีวิตที่เปลี่ยนผันไปตามจังหวะชีวิต

“สนิมสร้อย” เพี้ยนมาจากคำว่า “ถนิมสร้อย” ใช้ในความเปรียบหมายถึงลักษณะของคนที่ไม่แข็งแรง หนักไม่เอาเบาไม่สู้ ถูกฝนนิดถูกแดดหน่อยก็จะป่วย มักใช้เป็นคำตำหนิคนที่ไม่สู้งาน เหยาะแหยะ เห็นได้ว่าคำนี้เป็นคำวิเศษณ์ที่มีความหมายในเชิงตำหนิ ผู้แต่งจึงยกคำนี้มาใช้เป็นการระบุหมายถึงหญิงกลุ่มหนึ่งที่สังคมมักมองว่า หยิบโหย่ง เกียจคร้านการใช้แรงทำงาน จึงต้องประพฤติตนสำส่อนเป็นอาชีพ

ไม่ได้มีสัมพันธ์ทางเพศเพื่อดำรงความรัก การตั้งชื่อเรื่องเช่นนี้นั้นไม่ใช่การประณามเหยียดหยาม หากแต่เป็นการเสียดสียั่วล้อสังคมที่มีทัศนะรังเกียจดูแคลนหญิงเหล่านี้ ว่าต้องเผชิญชะตากรรมน่าสลดหดหู่เพียงใด โสเภณีนี้เหล่านั้นต้องแข็งแกร่ง อดทน ทั้งทางร่างกายและจิตใจเพียงใด เมื่อต้องอยู่ในสมรภูมิแห่งกามโลกีย์ คำว่า “สนิมสร้อย” จึงให้ความหมายขัดแย้งกับชีวิตอันหนักหนาสาหัสของพวกเธอ

หากจะวิเคราะห์เรื่องสนิมสร้อย ในแนวคิดอัตถิภาวนิยม ที่ใกล้เคียงกับ *เสรีภาพและความรับผิดชอบ* ฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวว่า คือการที่มนุษย์มีความสามารถที่จะเลือกทำสิ่งใดได้ตามเจตจำนง (will) ของตนเอง เสรีภาพเป็นพฤติกรรมของจิตที่มีต่อสิ่งแวดล้อม เพราะตามสภาพความเป็นจริง จิตที่ฌอง ปอล ซาร์ตร์ใช้ในความหมายว่าภาวะเพื่อตนเอง Being for itself นั้น จะต้องอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจเลือกอยู่เสมอ เนื่องจากภาวะเพื่อตนเองไม่สามารถอยู่ในหลายสถานการณ์พร้อมกันได้ ดังนั้น จึงต้องตัดสินใจเลือกที่จะทำ เลือกที่จะเป็นในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งเท่านั้น นั่นหมายความว่า เมื่อเราเลือกสถานการณ์ใดไปแล้วเท่ากับว่าเราให้คุณค่ากับสิ่งนั้น ในขณะเดียวกันก็เป็นการปฏิเสธความหมายทำลายคุณค่าของสถานการณ์ที่ไม่ถูกเลือกด้วย เสรีภาพจึงไม่ใช่อื่นใดนอกจากการทำลายคุณค่า ตามคำกล่าวของฌอง ปอล ซาร์ตร์ว่า “For the for-itself, to be is to nihilate, the in-itself which it is. nder these conditions freedom can be nothing other than this nihilatoin” การทำลายคุณค่าจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะมนุษย์จะไปสู่เสรีภาพไม่ได้หากไม่ผ่านการทำลายคุณค่าเสียก่อน การทำลายคุณค่าจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นว่า สัมปชัญญะมีอำนาจอยู่เหนือสถานการณ์ มนุษย์สามารถตัดสินใจเลือกอยู่ในสถานการณ์ที่มีคุณค่ามีความหมายกับตัวเองมากที่สุดได้ ในขณะเดียวกันก็เลือกที่จะปฏิเสธสถานการณ์ที่ไร้คุณค่าปราศจากความหมายได้เช่นเดียวกัน การเลือกในที่นี้จึงก่อให้เกิดการกระทำ ซึ่งการกระทำนี้ต้องมีความจงใจแฝงอยู่ ความจงใจจะมีขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีความสำนึกในตัวเอง เป็นของตัวเองในการสร้างแผนการ ของการกระทำขึ้นมา ความจงใจจะเป็นเสมือนกับแรงผลัก และแรงผลักนี้มิได้ปรากฏตัวออกมาอย่างเด่นชัด แต่อาจเข้าใจได้ในรูปของจุดหมายที่ยังไม่ปรากฏ เพราะตัวมันเองแฝงอยู่ในการกระทำอย่างแยกไม่ออก เสรีภาพจึงเป็นการมีอยู่หรืออัตถิภาวะ ของเจตจำนงของเรา หรือเป็นความทะยานอยากของเรา ทั้งนี้ก็เพื่อเน้นให้เห็นถึงคุณค่าของการดำรงอยู่ของตัวเองมากขึ้น

เสรีภาพที่จะปฏิเสธ และมนุษย์เท่านั้นที่สามารถปฏิเสธไม่ว่ามนุษย์จะตกอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ มนุษย์ยังมีทางเลือกเสมอ เสรีภาพเป็นธาตุแท้ของมนุษย์ การเป็นมนุษย์กับการไร้เสรีภาพเป็นสิ่งขัดกัน ศัตรูที่ร้ายกาจที่สุดของเสรีภาพจึงเป็นมนุษย์นั่นเอง ทั้งนี้เพราะโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มีแนวโน้มที่จะจำกัดเสรีภาพของกันและกัน เพื่อที่ตนเองจะได้มีอำนาจครอบงำให้อีกฝ่ายเป็นเครื่องมือของตนได้

ซึ่งเท่ากับควบคุมเสรีภาพของอีกฝ่ายและลดทอนคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของอีกฝ่ายลง ทำให้เขามีสภาพเป็นเพียงวัตถุเครื่องมืออย่างไรก็ได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะมนุษย์มีเสรีภาพ ดังนั้นความสัมพันธ์ของมนุษย์จึงเป็นลักษณะของความขัดแย้ง หรือมีความสัมพันธ์ในทางครอบงำหรือขึ้นต่ออีกฝ่าย

ตัวละครในเรื่อง*สนิมสร้อย*ต่างก็ใช้เสรีภาพที่ตนเองมีในรูปแบบแตกต่างกันออกไป แต่สุดท้ายแล้วทุกคนต่างก็ต้องรับผิดชอบในสิ่งที่ตนได้เลือก เพราะเสรีภาพย่อมมาพร้อมกับความรับผิดชอบ และในบางกรณีมนุษย์ไม่อาจเลือกสถานการณ์ได้ แต่ความหมายของสถานการณ์นั้นก็ยังขึ้นอยู่กับการเลือกตัดสินใจของผู้นั้นเอง แม้ในทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์ มนุษย์เป็นเสรีภาพตลอดกาล ซึ่งดูเหมือนว่าจะไม่มีขอบเขตจำกัด แต่แท้จริงแล้วมิได้เป็นเช่นนั้น เพราะฌอง ปอล ซาร์ตร์ไม่ได้พยายามทำให้มนุษย์กลายเป็นคนสุดโต่งในเรื่องของเสรีภาพ แต่กลับชี้ให้เห็นว่าเสรีภาพจะต้องเกิดขึ้นไปพร้อม ๆ กับความรับผิดชอบด้วยเสมอ ไม่เพียงแต่ความรับผิดชอบในระดับปัจเจกชนเท่านั้น หากต้องรับผิดชอบในระดับมหาชนด้วย เพราะการเลือกของปัจเจกชนย่อมมีผลเชื่อมโยงผูกพัน (engage) กับคนอื่น ๆ ในสังคมอย่างมิอาจหลีกเลี่ยง เพราะเมื่อการกระทำของเราเป็นผลจากการเลือกสถานการณ์ การกระทำจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้โลกเปลี่ยนแปลงไปตามแนวทางแห่งการเลือกนั้น ดังนั้น มนุษย์จึงต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อโลกที่ตนเองมีส่วนสร้างให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นมา ซึ่งสอดคล้องกับบทสรุปของตัวละครหลาย ๆ ตัวที่ต้องรับผลแห่งการกระทำของตนเองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เช่น “พี่สมร” และบรรดาโสเภณีในสำนัก ที่สุดท้ายแล้วก็ต้องถูกทางการตำรวจเข้าจัดการกับบ้านโสเภณีที่เธอเป็นเจ้าของอย่างเด็ดขาด ไม่มีการผ่อนปรนแต่อย่างใด “เจ้าหน้าที่ตำรวจออกคำสั่งให้เราทุกคนขึ้นประจำที่นั่ง ทำให้เกิดมีเสียงเซ็งแซ่ขึ้นอีกขณะหนึ่ง เด็กของเราบางคนร้องไห้สะอึกสะอื้น หลายคนบ่นแช่งโชคเคราะห์ พี่สมรเท่านั้นหล่อนเคร่งขรึมนั่งอยู่บนเก้าอี้ตอนหลัง เต็มไปด้วยท่าทางไว้ตัว เป็นคนเดียวกับพี่สมรที่ข้าพเจ้ารู้จักมาตลอดชีวิต หล่อนคงกำลังรวบรวมกำลังใจอยู่อย่างหนัก...” (หน้า 477)

หรือ “สิรี” ที่ตัดสินเลือกความตายให้แก่ตนเอง เมื่อคุณเชลาคนรักตายจากเธอไปโดยไม่ได้ลำลา เธอจึงจบชีวิตลงด้วยการผูกคอตาย ตามแนวคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์กล่าวว่า มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพที่จะตาย (Freedom-to-die) เพราะความตายคือข้อเท็จจริงหนึ่งในโครงสร้างของการมีอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงสามารถเลือกจัดการกับข้อเท็จจริงนี้ มนุษย์สามารถเลือกความตายให้เป็นจุดหมายหนึ่งของชีวิตได้เท่า ๆ กับการเลือกจุดหมายอื่น ๆ ถึงแม้ว่าความตายจะนำไปสู่ภาวะแห่งศูนย์ ซึ่งไร้ขอบเขตจำกัด แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นฌอง ปอล ซาร์ตร์ไม่ต้องการให้ความตายมามีอำนาจเหนือชีวิต หรือมาปั้นแต่งชีวิตให้มีรูปแบบอย่างหนึ่งอย่างใด เพราะความตายมีอำนาจเช่นเดียวกับอดีต หากเกิดขึ้นแล้วย่อมไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ความตาย

จึงเป็นการหยุดความเป็นไปได้ต่าง ๆ และทำให้มนุษย์มีคุณสมบัติที่ไม่ต่างไปจากวัตถุหรือสิ่งต่าง ๆ ในโลก (being in-itself) นั่นคือเป็นสิ่งนิยามได้ ความตายจะทำให้เราตกอยู่ใต้อำนาจของผู้อื่นโดยสิ้นเชิง ผู้อื่นสามารถทำอย่างไรกับชื่อเสียงหรือร่างกายของเราอย่างไรก็ได้ เพราะเราไม่สามารถปกป้องตนเองเหมือนเช่นตอนที่เรามีชีวิตอยู่ ดังนั้นจากตัวอย่างดังกล่าว เห็นได้ว่าชะตากรรมของตัวละครทุกตัวล้วนเป็นผลมาจากการเลือกของตนเองที่มีพื้นฐานมาจากบริบทที่ในชีวิตที่แตกต่างกันของแต่ละคน

4.3 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องเลื่อมสลับลาย

4.3.1 แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์

ความเป็นมนุษย์ในเรื่อง*เลื่อมสลับลาย* สนิมสร้อย สะท้อนให้เห็นแนวคิดนี้ว่า มนุษย์ คือ “ภาวะในโลก” (Being in the Wolrd) ซึ่งมีส่วนประกอบอยู่ 2 อย่าง ได้แก่ ส่วนของร่างกาย ก็คือ ภาวะในตัวเอง(Being-in-itself) อีกส่วนหนึ่งคือส่วนของจิต คือสิ่งมีความสำนึก (Conciousness) เป็นสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ อันมีภาวะเพื่อตัวเอง (Being-for-itself) (Consciousness) จึงมีความพร่องหรือความว่างเปล่าเป็นลักษณะถาวร เพราะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ อย่างนั้นเองที่จะต้องว่างเปล่า (Emptiness) เพราะฉะนั้น ภายในจิตของเรานั้น จึงมีลักษณะเป็นโพรงที่เราพยายามจะหาอะไรต่อมิอะไรมาเติมให้เต็ม มนุษย์จึงเป็นแผนการ (Project) คือผู้ที่มุ่งไปสู่อนาคตข้างหน้า เป็นผู้สร้างอนาคตให้แก่ตนเองโดยเสรี อยู่เหนืออำนาจของสิ่งใด เป็นผู้ตระหนักรู้ถึงตนเองตลอดเวลา ไม่มีอะไรที่มีอยู่ก่อนแผนการนี้ มนุษย์จึงไม่ใช่อะไรอื่นใดนอกจากสิ่งที่เขาประสงค์จะเป็น ชะตากรรมของมนุษย์ล้วนขึ้นอยู่กับตัวของมนุษย์เอง มนุษย์จึงดำรงอยู่ด้วยผลลัพธ์แห่งการกระทำของตน ความเป็นมนุษย์จะก่อเกิดความหมายขึ้นได้ย่อมมาจากผลรวมของการกระทำทั้งหมดในการดำเนินชีวิตของเขา

ซึ่งนอกจากภาวะทั้ง 2 ประเภทแล้ว ในการศึกษาของซาร์ตร์ยังต้องคำนึงถึงว่ามนุษย์ต้องมีอยู่และดำรงอยู่ในโลกอย่างแยกไม่ออก เรียกว่า “ภาวะในโลก” (Being-in-the-wolrd) โดยมนุษย์มีความสัมพันธ์อยู่ในโลกผ่านร่างกายและจิตใจ และภาวะเพื่อผู้อื่นหรือการมีอยู่เพื่อผู้อื่น (Being-for-others) สิ่งนี้เป็นสถานการณ์ที่ภาวะเพื่อตนเองจำนวนมากกว่าหนึ่งขึ้นไปมาปะทะสังสรรค์กัน การพบกันนี้ทำให้การมีอยู่เพื่อตนเองผู้หนึ่งอยู่ภายใต้ “การมอง (The look)” ถึงแม้ว่าภาวะเพื่อตนเองจะสามารถเลือกสิ่งที่ตนเองเป็นได้อย่างอิสระ แต่สิ่งหนึ่งที่ภาวะเพื่อตนเองเลือกไม่ได้ก็คือ เลือกให้คนอื่นมองตนเองอย่างที่ตนเองต้องการ ในที่สุดแล้วมนุษย์หรือภาวะเพื่อตัวเองเป็นอิสรภาพสัมบูรณ์ตราบเท่าที่ไม่มีการมองจากคนอื่นที่จะสามารถกักขังความเป็นเราไว้ในร่างกายของเรา

เลื่อมสลับลาย ผู้แต่งใช้กลวิธีการเล่าเรื่องโดยใช้ประเด็นเกี่ยวกับ ภาวะเพื่อผู้อื่นหรือการมีอยู่เพื่อผู้อื่น (Being-for-others) ได้อย่างทรงประสิทธิภาพ หญิงสาวทั้งสองคือพาไลและปิ่นปัก ต่างเรียนรู้ชีวิตของกันและกันผ่าน “การมอง (The look)” และตัดสินกันเพียงเปลือกนอกที่ต่างฝ่ายต่างรู้อย่างผิวเผิน รวมถึงภาพสะท้อนจากตัวละครที่เป็นคนอื่น ๆ ในสังคมก็ตัดสินชีวิตของคน ๆ หนึ่งจากฉากเบื้องหน้า หรือภาพมายาที่เขาสร้างไว้ แล้วด่วนสรุปตัดสินคนอื่นว่าดีหรือชั่วอย่างไรเหตุเพราะเบาความ เช่นในตอนเปิดเรื่องที่ผู้แต่งบรรยายว่า ปิ่นปักเฝ้าดูชีวิตของพาไลผ่านหน้าต่าง “ปิ่นปักได้ข่าวว่าผู้หญิงคนนั้นเคยเป็นลูกผู้ดีมีตระกูลมาก่อน ยิ่งทำให้หล่อนเศร้าใจ...แล้วความเศร้าใจนั้นก็เปลี่ยนเป็นสนใจ เมื่อสนใจมาก ๆ หล่อนก็มักจะคอยแอบดูความเคลื่อนไหวของคนบนฝั่งตรงกันข้ามทุกค่ำคืน ปิ่นปักจะเห็นคนคนนั้นขับรถออกจากคอร์ดหายไป บางวันก็ไม่เอารถของตนเองออกหากมีรถของชายแปลกหน้ามารับ รถนั้นเป็นรถยี่ห้อดีมีราคา ไม่ใช่รถโทรม ๆ ของผู้ไม่มีฐานะเพียงพอเพราะชายผู้ไม่ทางจับจ่ายฟุ่มเฟือยนั้น ย่อมไม่สามารถจะเหยียบย่างมารับผู้หญิงชีวิตเสื่อมที่ทำตัวแพงอย่างผู้หญิงคนนี้ไปนอนด้วยได้” (หน้า 2)

หรือตอนที่ผู้แต่งบรรยายถึงบัวทองว่า “น่าแปลกที่บางทีความหินชาติของคนคนเดียวก็สามารถล้างผลาญคนคนหนึ่งหรือหลายคนให้ตกนรกหม่นไหม้ไปได้” (หน้า 44)

หรือตอนที่พาไลเริ่มคิดได้ว่าชีวิตที่ผ่านมาของตนนั้นเหลวไหลไร้สาระเพียงใด ความคิดนี้เป็นผลให้พาไลกำหนดหมุดหมายแห่งชีวิตของตนเองใหม่ เธอตั้งใจจะปรับปรุงพฤติกรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนให้ดีขึ้น “สำนึกบางอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นเลยตลอดเวลาหลายปีที่หล่อนปล่อยตัวปล่อยใจให้ระเริงไปตามอารมณ์ปรารถนานั้น แล่นวูบเข้ามาแผ่ซ่านอยู่ในมวลความรู้สึก พาไลนึกประหลาดใจที่หล่อนก้าวขึ้นมาบนเตียงนี้อย่างหน้าตาเฉยมากมายหลายทีเพื่อให้หมอทำพิธีขับไล่ก้อนเลือดซึ่งมีส่วนผสมอยู่ระหว่างเลือดของผู้ชายคนหนึ่งกับเลือดหล่อนให้ทะลักออกมาก่อนที่มันจะเติบโตเกินไปตลอดวัยสาวของหล่อนนั้น ถ้าไม่ก้าวขึ้นเตียง ขึ้นขาหยั่งให้หมอตรวจภายในรีดลูก ก็ปล่อยให้มือชายทั้งปลดทั้งเปิดเสื้อผ้าที่ปกปิดเนื้อตัวออกจนจบลงที่ความเปลือยเปล่าดังนี้ครั้งแล้วครั้งเล่า จนดูราวกับว่าชีวิตหล่อนนั้นเกิดมาเพื่อกามกรีฑาโดยเฉพาะ มิได้มีคุณค่าอื่นใดสอดใส่ไว้ในตนเอง” (หน้า 52) และ “หล่อนอยากรู้เหมือนกันว่า ความอดกลั้นข่มใจของตัวเองจะยืนยาวไปได้สักแค่ไหน จะลองสู้กับอุปสรรคทางใจดูสักพักเพื่อความหวังในอนาคต ซึ่งแม้หล่อนจะยังไม่รู้เลยว่ามันจะเรืองรองเพียงใด แต่พาไลก็ตั้งใจเด็ดเดี่ยวแล้วว่าจะลอง คงไม่น่าท้อแท้สักเท่าไหร่นัก ในเมื่อเป็นการลองไปสู่ความดีหรือมิฉะนั้นก็อนาคตที่ดีกว่า” (หน้า 236)

ตัวอย่างดังกล่าว ทำให้เห็นว่า การกระทำที่มาจากความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ไม่เพียงส่งผลต่อตนเองเท่านั้น บางครั้งยังส่งผลต่อผู้อื่นด้วย สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ตามคำกล่าวของฌอง ปอล ซาร์ตร์ที่ว่า “นรกคือคนอื่น” แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ซาร์ตร์ชี้ให้เห็นไม่ใช่การโยนบาปให้ ‘ผู้อื่น’ เป็นสิ่งเลวร้าย แต่ภาวะตกนรกหมกไหม้ในกรณีนี้คือ การปล่อยให้ตัวเองเป็นเพียงวัตถุสูญสิ้นอิสรภาพ ซึ่งเป็นผลจากความอยากได้รับการยอมรับจากคนอื่นมองดูเราจากภายนอก กำลังคอยเพ่งโทษตัดสินความผิดของเราอยู่ สายตานั้นเป็นดังกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นภาพอันน่ากลัวของตัวเราเอง

4.3.2 แนวคิดเรื่องมนุษย์สัมพันธ์

1. ความขัดแย้ง (Conflic)

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์

เลื่อมสลับลาย สะท้อนให้เห็นเห็นว่า ความสัมพันธ์ของมนุษย์ไม่อาจราบรื่นเปี่ยมสุขได้ตลอดไป ต่อให้รักกันมากมายเพียงใด วันหนึ่งก็อาจขัดแย้งกันได้ หรือแม่แต่คนที่เราไม่ได้รู้จักเป็นการส่วนตัว แต่เราก็อาจรู้สึกรังเกียจ ไม่ชอบหน้า เพียงเพราะตัดสินจากอคติส่วนตัวอย่างไม่เป็นธรรม และขาดความพินิจพิเคราะห์อย่างรอบด้าน

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในเรื่องนี้จึงได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างพาไลกับตัวละครต่าง ๆ ในเรื่อง เช่น พาไลกับครอบครัวที่รับอุปถัมภ์ พาไลกับปิ่นปัก พาไลกับบัวทอง (อดีตญาติที่ตั้งแง่รังเกียจ คอยถากถางดูถูก และก่อกวนพาไล) พาไลกับแม่ของปิ่นปัก

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม

ความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับสังคม ในเรื่องเลื่อมสลับลาย ถือเป็นปมสำคัญของเรื่องนี้ก็ว่าได้ การใช้ชีวิตในช่วงวัยรุ่นที่เสเพลสำส่อนของพาไล ทำให้คนในสังคมดูถูกหล่อน ไม่เว้นแม่แต่ครอบครัวบุญธรรมที่เคยอุปถุมภ์หล่อนในช่วงปฐมบทแห่งชีวิต รวมไปถึงพ่อแม่ของนครินทร์ (ชายคนรักของพาไล) ซึ่งมีทัศนคติเชิงลบกับอดีตของพาไลอย่างมาก ไม่อาจยอมรับได้ที่นครินทร์คบกับพาไล ไม่ว่าจะในสถานะคนรักหรือเพื่อนก็ตาม ความรักระหว่างพาไลกับนครินทร์จึงไม่ใช่เรื่องของสองคน แต่ครอบครัวของฝ่ายชายกลายอุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งในความรักครั้งนี้ เช่นตอนที่ว่า “ทั้งพ่อและแม่ได้หวังเห็นนครินทร์มาลงเอยกับผู้หญิงชนิดนี้นะรินทร์ แล้วถึงจะไม่ลงเอย แค่ลูกเป็นเพื่อนกับมันพ่อก็หวาดวิตกไปถึงไหน ๆ แล้ว รินทร์เอ๋ย ลูกอุตส่าห์ข้ามน้ำข้ามทะเลไปเอาดีกรีเมืองนอกเมืองนามาได้ทุนสารพัดทุน แล้วใจคอจะมาเสวนากับ...เอาเถอะ ลูกว่ามันไม่ใช่อีตัว แต่การใช้ชีวิตของมันน่ะ...

สังคมของคนดียกย่องมันได้ไหม” (หน้า 420) คำพูดของพ่อแม่นครินทร์เป็นเหมือนดังตัวแทนความคิดของคนในสังคมที่มีต่อผู้หญิงที่ใช้การมีเพศสัมพันธ์แลกเงิน ประพฤติตนเหลวแหลกไม่อยู่ในทำนองคลองธรรม และเหมารวมว่าหญิงคนใดที่มีพฤติกรรมเข้าข่ายนี้ถือเป็นหญิงโสเภณี หญิงคนชั่วด้วยกันทั้งนั้น

2) ความรักและความสัมพันธ์ทางเพศ (Love and sex)

ความรักและความสัมพันธ์ทางเพศ (Love and sex) ในนวนิยายเรื่องนี้เห็นได้ว่า ชีวิตของตัวละครเอกอย่าง พาไล พลิกผลันตกต่ำเพราะคิดว่า ครอบครัวอุปถัมภ์ของตนเอง “ไม่รัก” ตน จึงประชดชีวิตด้วยการทำตัวเหลวแหลก แต่ก็เพราะ “ความรัก” จากนครินทร์ที่มีอย่างบริสุทธิ์ใจ ทำให้เธอได้มองเห็นคุณค่าของการมีชีวิตอยู่ มีจุดมุ่งในการดำเนินชีวิต กำลังใจที่ได้รับจากนครินทร์หล่อเลี้ยงจิตใจที่เปล่าเปลี่ยวเคว้งคว้างของพาไลได้เป็นอย่างดี เธอพร้อมยืนหยัดเพื่อพิสูจน์ตนเองให้พ้นจากอคติของคนรอบข้าง ดังตอนที่ว่า “ผู้หญิงที่ใช้เตียงสำหรับเลี้ยงชีพอีกมากมายที่ไม่อาจหลุดจากเตียงได้เช่นหล่อน เพราะไม่มีกำลังใจเข้มแข็งพอและไม่มีผู้ชายชุดชีวิต แต่หล่อนมีโอกาสหลุดออกมาเนื่องจากความมุ่งมั่นอันแรงกล้าและเนื่องมาจากความรักนับถือในผู้ชายที่ดีงามคนหนึ่ง พาไลพึงรู้ว่าคนเรานั้นถ้ามีหลักชัยอันดีงาม รออยู่ปลายทางบ้างแล้ว กำลังใจที่จะเป็นคนดีย่อมทวีตรีคูณขึ้นเองโดยไม่ต้องเคี่ยวเข็ญ” (หน้า 661)

หรือตอนที่พาไลพูดกับนครินทร์ว่า “คุณรินทร์คะ ฉันขอร้อง...อย่าเป็นทุกข์ ไม่ต้องคิดมาก ทำใจให้สบายนะคะ ปลอดโปร่งสดชื่น ไม่ต้องกลัวว่าฉันจะ...เอ้อ...ผูกมัดอะไรคุณรินทร์ เราไม่มีอะไรผูกมัดหรือผูกพันกันทุกประการ คุณรินทร์เข้าใจไหมคะ ฉันบอกแล้วว่า ฉันเพียงแต่รักและชื่นชมคุณเท่านั้น ฉันมีสิทธิ์จะทำยังงี้กับคุณนี่คะ ก็ยอมฟัง แต่เลยหรือดีก็ขัดขวางความพอใจของฉันไม่ได้” (หน้า 561-562) แสดงให้เห็นว่าในความสัมพันธ์นี้มนุษย์ก็ยังต้องการคงไว้ซึ่งเสรีภาพของตนอยู่ไม่ปรารถนาจะถูกผูกมัด หรือผูกมัดอีกฝ่ายด้วยคำว่า “ความรัก”

นวนิยายเรื่องนี้ยังแสดงให้เห็นถึงปัญหาที่เกี่ยวกับกามารมณ์ ซึ่งปัญหาความรัก ความใคร่นั้น กฤษณา อโศกสินเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “หลักวิชาของความเป็นคนที่ต้องเอามาตีแผ่” โดยนัยนี้การแสดงความซับซ้อนในธรรมชาติมนุษย์ โดยไม่ปฏิเสธความจริงที่น่าละอาย จึงเป็นปัจจัยที่จะสร้างความเข้าใจต่อความจริงของชีวิต เช่น การที่ปิ่นปักประพฤติตนเป็นหญิงสำส่อนเพื่อประชดชีวิต และใช้ร่างกายตนเองแลกเงินมาเพื่อหาวัตถุมาปรนเปรอรสนิยมฟุ้งเฟ้อในช่วงขาดเขลาของชีวิต จนเป็น

เหตุคนในสังคมตัดสินว่าเธอเป็นหญิงที่ชาตินี้ทั้งชาติก็คงไม่อาจผุดขึ้นจากโคลนตมได้ แต่แธอก็ยืนหยัดทำในสิ่งที่ดีเพื่อพิสูจน์ตนเองจนเป็นที่ยอมรับแก่สังคม

หรือการนำเสนอให้เห็นถึงความมักมากทางกามารมณ์ของศก สามีคนแรกของปิ่นปักที่ใช้อำนาจและเงินที่ตนมีซื้อหญิงมากหน้าหลายตามาปรนเปรอความสุขให้ตนเอง เช่นในตอนที่เพื่อนของปิ่นปักที่กล่าวกับเธอด้วยน้ำเสียงขบขันว่า “กำลังโย้เย้แบบนี้นี่เล่า พ่อสวามีถึงได้ไปตีกอล์ฟหลุมสิบเก้า” “แหม...ทำยังกับว่ามีเมียไว้อย่างว่าอย่างเดียวเอง เมียท้องเมื่อไหร่เป็นเหหัวเรือเมื่อนั้น” (หน้า 258) ศกทำเช่นนี้โดยไม่สนใจความรู้สึกของปิ่นปักแม้แต่น้อย จึงสร้างความเจ็บช้ำใจให้ปิ่นปักเป็นอย่างมาก หญิงที่เพียบพร้อมทั้งชาติตระกูล ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเธอ ต้องถูกสามีนอกใจในช่วงที่กำลังตั้งครรภ์ เป็นเรื่องน่าอัปยศอดสูในชีวิตอย่างยิ่ง “คุณไม่เคยนึกมั่งเลยว่าฉันจะอับอายขายหน้าขนาดไหน คุณเอาอีนั่นมาควงไปตามถนนอวดใครต่อใคร ถ้าพูดขึ้นคุณก็ว่าไม่แคร์ คุณใหญ่เสียอย่าง จะทำอะไรก็ได้ บอกจริง ๆ ว่า ฉันอัปยศ” “คุณต่อว่าผมมากี่หนแล้ว ผมก็บอกซ้ำ ๆ ตั้งหลายหนว่า อย่ามาวุ่นวายจุ้นจ้านเรื่องของผม ผู้ชายเขาจะหาความสุขกัน ผู้หญิงไม่เกี่ยว” (หน้า 260-261)

ความทุกข์ (Angust) ของตัวละครเอกอย่างพาไล ในเรื่องนี้มาจากการใช้เสรีภาพของตนเลือกทางเดินชีวิตของตนเอง พาไลแตกต่างจาก รื่น ในนวนิยายเรื่องหญิงคนชั่ว และบรรดาโสเภณีอีกหลายคนในเรื่องสนิมสร้อย ตรงที่พาไลตัดสินใจและเลือกทำอาชีพขายบริการด้วยเองตน ในขณะที่ รื่น ในนวนิยายเรื่องหญิงคนชั่ว และบรรดาโสเภณีอีกหลายคนในเรื่องสนิมสร้อยถูกหลอกมาขายซ่องต้องทำอาชีพโสเภณีเพราะความจำใจ

การที่พาไลมีอาชีพเช่นนี้ ทำให้เธอเป็นทุกข์เพราะต้องโดนดูถูกจากสังคม ชีวิตและความทุกข์จึงแยกออกจากกันได้ยากยิ่ง และเกี่ยวเนื่องจากมนุษย์มีเสรีภาพอย่างเต็มที่นี้เอง ทำให้มนุษย์ต้องเผชิญกับความรู้สึกต่าง ๆ ตามมา ซึ่งความรู้สึกนั้นคือความกังวลใจ (Anxiety) ซึ่งฌอง ปอล ซาร์ตร์ได้แบ่งความกังวลใจออกเป็น 3 ประเภท ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นดังต่อไปนี้

1. ความกังวลใจในการเผชิญหน้ากับอนาคต เช่น พาไลกังวลในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตนกับนครินทร์ว่าอาจจะไม่สมหวังก็ย่อมได้ เพราะพ่อแม่ของนครินทร์อาจไม่มีวันยอมรับเธอเป็นลูกสะใภ้ และเพราะความกังวลใจในอนาคตนี้เอง จึงทำให้พาไลพัฒนาตนเองให้ดีและเป็นที่ยอมรับของคนอื่นขึ้นมา

2. ความกังวลใจในอดีต แน่นอนว่าอดีตของพาไลสร้างความยุ่งยากให้แก่ชีวิตของเธออย่างยิ่ง เธอต้องใช้ชีวิตท่ามกลางคำติฉินนินทาและเสียงดูถูก เพราะคนในสังคมตัดสินเธอจากอดีตชีวิตที่พลาดพลั้งของเธอ แต่ทว่า เธอก็เป็นตัวอย่างของผู้หญิงที่แข็งแกร่ง ไม่ยอมจำนนต่ออดีตของตน และใช้เสรีภาพที่จะยอมรับหรือปฏิเสธไม่ให้อดีตมามีผลเหนือปัจจุบันได้ มนุษย์ทุกคนมีอดีต แม้อดีตเปลี่ยนแปลงไม่ได้ แต่มนุษย์ไม่ได้เป็นทาสของอดีต ปัจจุบันเป็นสิ่งที่มีค่าที่สุด มนุษย์ไม่ควรทำลายชีวิตปัจจุบันเพื่ออดีต

3.ความกังวลใจในจริยธรรม เห็นได้ว่า การที่พาไลต้องใช้ชีวิตอย่างอับอายจากคำครหาของคนในสังคม นั่นก็เพราะเธอรู้ดีว่า ทางที่เธอเลือกนั้นผิดจากค่านิยมและจารีตของสังคมที่ดีงาม ตัวละครอย่างพาไลพัฒนาความรักตัวเองที่ผสมกับความโกรธแค้น มาเป็นความรักดีได้ด้วยความสำนึกว่า ตนไม่ได้รับความรักที่แท้จริงจากชายที่เกี่ยวข้องด้วย เพราะเธอขายบริการทางเพศเพื่อแลกกับความอยู่สุขสบาย จึงทำให้พาไลต้องมีชีวิตอยู่ท่ามกลางความรังเกียจจากสังคมที่คอยประณามผู้หญิงที่ทำอาชีพเช่นเธอ หรือปิ่นปักที่ทุกข์ใจอย่างหนักจากการที่สามีมีภรรยาน้อยมากมาย

ฌอง ปอล ซาร์ตร์เชื่อว่า มนุษย์มีความฉลาดพอที่จะเลือกทำให้การกระทำของตนเป็นไปอย่างสมบูรณ์แทนการเลือกการกระทำที่ไม่สามารถเป็นไปได้ ถ้าการกระทำไม่ประสบผลสำเร็จ มนุษย์ย่อมมีความทุกข์ มีความกังวลใจ (Anxiety) มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อความรู้สึกนี้โดยตรง เพราะเกิดจากการเลือกของตนเอง เพื่อหลีกเลี่ยงความรู้สึกเหล่านี้ มนุษย์จึงต้องพิจารณาอย่างรอบคอบเพื่อให้เกิดการกระทำที่เหมาะสมระหว่างตนเองกับข้อเท็จจริงของสิ่งแวดล้อม เมื่อมนุษย์กระทำได้อย่างเหมาะสมแล้ว เสรีภาพก็จะเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ในสถานการณ์จริง และในการกระทำแต่ละครั้งย่อมส่งผลให้มนุษย์เข้าใจโลกมากขึ้น ซึ่งจะทำให้มนุษย์หลีกเลี่ยงความกังวลใจได้ ทำให้เสรีภาพมีความเป็นไปได้โดยตลอด

4.3.3 แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องเลื่อมสลับลาย

แนวคิดของนวนิยายเรื่องเลื่อมสลับลาย ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่า ชีวิตคือการเริ่มต้นใหม่ได้เสมอถ้าหัวใจเราใฝ่ดี บางคนเริ่มต้นชีวิตจากจุดที่ต่ำแล้วพัฒนาสู่จุดที่สูงขึ้น แต่บางคนกลับเดินไปสู่สิ่งที่แย่กว่าเดิม ทั้งเพราะการเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดาของชีวิต เหตุการณ์พลิกผันนี้อาจจะเกิดขึ้นกับใครก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่าเราจะตั้งรับกับอุปสรรค์ต่าง ๆ ด้วยสติ หรือปล่อยให้กลายเป็นความทุกข์ผลาญชีวิตตน

ผู้แต่งตั้งชื่อนวนิยายเรื่องว่า “เลื่อมสลับลาย” จึงมีความหมายในทางอุปมาถึงชีวิตของหญิงสาวสองคน ก็คือพาไลและปิ่นปัก ที่เปรียบดั่งเลื่อมลวดลายบนผืนผ้า ลายหนึ่งถูกสร้างสรรค์มาอย่างสวยงามสมบูรณ์แบบ อีกลายหนึ่งถูกสร้างมาโดยไม่ได้ตั้งใจ แต่ก็มีความงดงามในตัวเป็นธรรมชาติ ทว่าความงดงามนั้นไม่คงทนเช่นโชคชะตาของทั้งสองที่พลิกผัน อันเป็นบททดสอบสำคัญที่ทำให้ชีวิตของพาไลและปิ่นปักเปลี่ยนแปลงไปในทางกลับกัน ปิ่นปักผู้เลิศเลอสูงส่งต้องกลายกลับมีชีวิตที่ตกต่ำลงเรื่อย ๆ สวนทางกับจุดแรกเริ่ม ในขณะที่พาไลมองเห็นคุณค่าของชีวิตตนเอง และยืนหยัดสู้พยายามยกระดับชีวิตให้ดีขึ้น เพื่อพิสูจน์ตนเองจนพ้นจากอคติของคนรอบข้างและกลับมาประสบความสำเร็จในชีวิต พร้อมทั้งกลับคืนสู่ครอบครัวของตนด้วยความเข้าอกเข้าใจกันอย่างแท้จริง และได้ครองรักกับนครินทร์โดยไม่ถูกกีดกันจากครอบครัวของเขาอีกต่อไป

เมื่อวิเคราะห์เรื่องเลื่อมสลับลายในแนวคิดอัตถิภาวนิยม จะพบว่าตัวละครเอกในเรื่องนี้ขับเคลื่อนชีวิตด้วยความรักและความสัมพันธ์ทางเพศ และความทุกข์ ฌอง ปอล ซาร์ตร์แสดงให้เห็นว่า มนุษย์พยายามหาทางออกจากความขัดแย้งอันเป็นรากฐานของความสัมพันธ์ระหว่างกันและกัน และหนึ่งในทางออกเหล่านั้นก็คือ ความรัก การที่มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความว่างเปล่า อ้างว้าง เปลี่ยวเหงา ส่งผลให้แต่ละบุคคลพยายามแสวงหาความรักมาทำให้ชีวิตของตนมั่นคงและอบอุ่นมากขึ้น ความรักจึงเป็นวิธีหนึ่งที่มนุษย์ใช้หลีกหนีจากความว่างเปล่าของชีวิต เพราะเมื่อมนุษย์มีความรักชีวิตที่น่าเบื่อหน่ายไร้สาระก็กลับมีคุณค่าขึ้นมา อย่างน้อยที่สุดเราก็ไม่ต้องดำรงอยู่เพียงลำพัง แต่มีเพื่อนมนุษย์เข้ามาร่วมสร้างเป้าหมายแห่งความสัมพันธ์ในอีกลักษณะหนึ่งให้เกิดขึ้นมา ความรักในทัศนะของฌอง ปอล ซาร์ตร์ จึงเป็นเสมือนสายใยที่แต่ละฝ่ายสร้างขึ้นมาเพื่อผูกมัดอีกฝ่ายหนึ่งไม่ให้ใช้เสรีภาพที่มีอยู่ทำร้ายตนโดยให้ตกเป็นของตน ด้วยเหตุนี้สิ่งที่ความรักต้องการจึงเป็นเสรีภาพของอีกฝ่ายหนึ่ง เสรีภาพนี้เป็นชีวิตและจิตใจของผู้นั้น เพราะถ้าปราศจากเสรีภาพแล้วมนุษย์ก็ไม่มีความหมายใด เช่นความรักที่ให้เกียรติกันและกันของนครินทร์และพาไล

ในเรื่องของ ความทุกข์ (Angust) ซาร์ตร์ได้นำเสนอเรื่องความทุกข์ของมนุษย์ที่ปรากฏออกมาในรูปของความแปลกแยก (Alienation) และความความเบื่อหน่าย เมื่อมนุษย์มีความเบื่อหน่ายตัวเองหรือเบื่อหน่ายสรรพสิ่งที่รายล้อมอยู่จึงหันไปหาคนที่อยู่ข้างเคียง (Being for others) คือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เพราะปรารถนาจะให้เพื่อนมนุษย์ช่วยเติมเต็มความว่างเปล่าและบรรเทาความเบื่อหน่าย แต่ก็ต้องพบกับความผิดหวังอีกเช่นเคย เพราะมนุษย์แต่ละคนต่างก็พยายามจะปกป้องเสรีภาพของตนให้พ้นจากการคุกคามของมนุษย์ร่วมโลกที่มีเสรีภาพเช่นเดียวกัน ผลคืออาจก่อให้เกิด

เป็นความขัดแย้ง ระหว่างกัน เช่นภาพความขัดแย้งของตัวละครในเรื่องนี้ที่ปรากฏให้เห็นอยู่เนือง ๆ ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้น

ในเรื่องของเสรีภาพและความรับผิด เห็นได้ว่า พาไล ใช้เสรีภาพที่ตนมีอยู่อย่างเต็มที่เพื่อตัดสินใจเลือกเส้นทางเดินของชีวิตของตนเอง แม้การเลือกนั้นจะให้ผลลัพธ์ด้านลบ แต่เธอยอมรับในชะตากรรมนั้น พร้อมทั้งแก้ไขให้ดีขึ้นด้วยตัวของเธอเอง โดยได้รับกำลังใจจากนครินทร์ ผู้ที่ไม่ใช้เสรีภาพของตนไปลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น เหมือนอย่างที่หลาย ๆ คน กระทำต่อพาไล ดังตอนที่เขาพูดกับพาไลด้วยความเข้าใจในชีวิตของเธอว่า “ผมไม่ชอบซ้ำเติมคนที่ผิดพลาด คนเราสามารถผิดพลาดด้วยกันได้ทุกคน ตามแต่จังหวะชีวิตจะหมุนไป บางเหตุผลก็เอาชนะอารมณ์ไม่ได้ ผมว่าเพราะคนเราถูสร้างขึ้นมาด้วยธาตุที่แตกต่างกัน ใครที่ใช้อารมณ์น้อยที่สุดก็ดูเหมือนจะโชคดีที่สุด จริงไหมคุณ คนที่กระทบหนาวก็หนาว กระทบร้อนก็ร้อน เป็นคนโชคร้าย ผมว่านะ” (หน้า 443)

ดังนั้นจึงเป็นที่ประจักษ์อย่างยิ่งว่า กฤษณา อโศกสิน มีความสามารถและประสบความสำเร็จอย่างยิ่งทางด้านวรรณกรรม เพราะเป็นผู้ที่มีความประณีตในการใช้ถ้อยคำภาษาในการประพันธ์สะท้อนภาพสังคมไทยในแต่ละช่วงแต่ละตอนได้อย่างชัดเจน ทั้งยังเป็นที่ประจักษ์ว่า ท่านเป็นผู้ที่มีอุดมคติและมีความรับผิดชอบต่อสังคม ในฐานะนักประพันธ์ โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องผลกรรมดีกรรมชั่วของมนุษย์ มาสอดแทรก เป็นส่วนประกอบในการสรรค์สร้างนวนิยาย ทำให้ผลงานของท่านได้รับความนิยมอย่างสูง ทั้งจากผู้อ่านและในแวดวงวรรณกรรม คู่ควรกับรางวัลทางด้านวรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องจากหลากหลายสถาบัน

4.4 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

จากแนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยมของฌอง ปอล ฌอง ปอล ซาร์ตร์ ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นปัจเจกซึ่งตัวตนและประสบการณ์ของปัจเจกแต่ละคน นำไปสู่การทำความเข้าใจกับธรรมชาติของมนุษย์ โดยคำนึงถึงความมีอยู่ของมนุษย์ และแก่นแท้ของความมีอยู่ของมนุษย์ ผู้วิจัยต้องการที่จะนำเสนอให้เห็นทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านเสรีภาพ ด้านความรับผิดชอบ ด้านหน้าที่ ด้านการเลือก ที่ปรากฏในวรรณกรรมทั้ง 3 เรื่อง ซึ่งจะยกมาวิเคราะห์เพื่อให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

4.4.1 ด้านเสรีภาพ

เรื่องหญิงคนชั่ว สะท้อนภาพที่ชัดเจนของ รื่น ที่ใช้เสรีภาพของเธอยอมพลีกายให้ชายแปลกหน้า ด้วยความไร้เดียงสาและไม่เท่าทันมนุษย์ เธอไม่รู้ว่ากำลังถูกหลอกจากวิชัย หนุ่มจากกรุงเทพฯ จึงยอมหนีไปกับเขาโดยไม่บอกกล่าวพ่อแม่ และ วิชัย ผู้ที่ใช้เสรีภาพที่ตนมีลดทดทอนเสรีภาพของ

ผู้อื่น เขามีเสรีภาพหลอกให้หญิงสาวเกิดความรัก สุดท้ายเขาก็เผยธาตุแท้ว่าเป็นแมงดา พาเธอมาขายซ่องของป้าตาด ทำให้ชีวิตของผู้หญิงคนหนึ่งต้องทุกข์ทนขาดอิสรภาพ

เรื่องเลื่อมสลับลาย สะท้อนช่วงชีวิตของ พาไล เมื่อตอนยังเด็กที่เกิดความน้อยใจที่รู้ว่าโตมาจากการอุปการะของพ่อแม่บุญธรรม ซึ่งเป็นตระกูลผู้ดีมีชื่อเสียงในสังคมชั้นสูง เป็นจุดหักเหของชีวิตที่ทำให้เธอออกมาเรียนรู้โลกด้วยตนเอง ใช้เรือนกายของตนมีสัมพันธ์กับชายหลายคนเพื่อแลกกับเงิน แต่สุดท้ายเธอก็กลับตัวกลับใจ หันมาประกอบอาชีพสุจริต เพื่อพิสูจน์ตนเองกับคนรอบข้างที่ยังคงดูหมิ่นดูแคลนกับอดีตของเธออย่างไม่ยอมเปิดใจ

4.4.2 ด้านความรับผิดชอบ

เรื่องหญิงคนชั่ว เราจะมองเห็นว่า รื่น ต้องใช้ร่างกายเพื่อแลกกับเงินเลี้ยงลูกที่เธอรักสุดหัวใจจนร่างกายทรุดโทรม แม้บางครั้ง ไม่ได้อยู่กับลูก เพราะเธอตระเวนขายบริการตามตางจังหวัด แต่ก็ได้ฝากฝังเพื่อนให้ดูแลและส่งเงินเลี้ยงดูไม่ได้ขาดตกบกพร่อง และในตอนคลี่คลายของเรื่อง วิทย์แสดงความรับผิดชอบ ด้วยการรับลูกไปอยู่ด้วยตามเจตนารมณ์ที่รื่นได้ตั้งใจไว้ ก่อนที่รื่นจะตาย

เรื่องสนิมสร้อย สะท้อนมุมมองผ่านพี่สมร ในเรื่องการเอาใจใส่รับผิดชอบต่อกิจการของตนอย่างดี คอยตกแต่งสถานบริการแห่งนี้ให้สวยงามทันสมัย สร้างความสะดวกสบายให้แก่ผู้มาใช้บริการและบรรดาสาว ๆ ในปกครอง ป้าฉิม ซึ่งเป็นแม่บ้านคอยดูแลอาหารการกิน รวมทั้งมีคนคอยซักเสื้อผ้าและยังมีทิน ไว้คอยรับใช้ให้บริการในเรื่องสำเพเหระ

4.2.3 ด้านหน้าที่

เรื่องหญิงคนชั่ว เราจะมองเห็นว่า วิทย์ แม้มีความรักต่อ รื่น อย่างเต็มหัวใจมากเพียงใดในเวลานั้น แต่ต้องทำหน้าที่ความเป็นลูก ไม่อาจจะขัดแย้งกับครอบครัวซึ่งทำการขัดขวางทุกวิถีทางเพราะทำใจยอมรับลูกสะใภ้ที่เป็นหญิงคนชั่วได้ไม่ได้

เรื่องสนิมสร้อย สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจรัฐ เจ้าหน้าที่ตำรวจ ที่เข้าทลายสำนักโสเภณี แม้จะมีเรื่องราวน่าสนใจอย่างไรในสำนักโสเภณี สุดท้ายก็สิ้นสุดลงด้วยเจ้าหน้าที่ตำรวจ ทุกคนถูกกวาดต้อนขึ้นรถประจำทางคันใหญ่ เพื่อไปดำเนินการทางกฎหมาย บ้านโสเภณีที่เคยเริงร่ายด้วยหญิงขายตัว แมงดา และนักเที่ยว ก็คืนคลายสู่ความเงียบงัน

4.2.4 ด้านการเลือก

เรื่อง*หญิงคนชั่ว* เราจะมองเห็น พัฒนาการของ “หวาน” จากหญิงบ้านนอกไร้เดียงสา ที่ต้องขายตัวเพราะไม่มีทางเลือก เปลี่ยนไปเป็น “รื่น” โสเภณีเต็มขั้น ที่แม้จะไม่เต็มใจประกอบอาชีพนี้นัก

แต่ก็จนปัญญาที่จะหลีกหนีได้ จึงได้กลายเป็นหญิงคนชั่ว อย่างเต็มตัว แต่เธอเลือกมีชีวิตอยู่เพื่อจะพบกับวิทย์ผู้ชายที่เธอรักอีกครั้ง โดยมีความจำเป็นต้องบอกความจริงกับวิทย์เรื่องลูกของเขาเพื่อคืนความชอบธรรมและโอกาสในชีวิตให้กับลูกสาว ก่อนเสียชีวิต

เรื่องสนิมสร้อย สะท้อนมุมมองของชีวิตโสเภณี ที่ต่างคนต่างเลือกมาขายบริการ ด้วยเหตุผลต่าง ๆ กันไป โดยมีพี่สมร เจ้าของสำนักโสเภณีคอยดูแลอย่างดี มีนายก้าน ม.ด. เป็นผู้ช่วยคุมซ่อง ทั้งยังต้องดัดพฤติกรรมอบรมเรื่องมารยามารยาทและจิตวิทยาการเอาใจลูกค้าตามทฤษฎีโสเภณี เพื่อให้บริการแก่แขกที่มาใช้บริการ โดยสำนักโสเภณีแห่งนี้ก็ยินดีให้บริการแก่ทุกคนอย่างไม่รังเกียจรังงอน

เรื่องเลื่อมสลับลาย สะท้อนให้เห็นชีวิตของผู้หญิงสองคน พาไล และ ปิ่นปัก ชีวิตเลือกเกิดไม่ได้ ความเพียบพร้อมสมบูรณ์ไม่เหมือนกันตั้งแต่เกิด คนหนึ่งเกิดเป็นลูกบุญธรรม คนหนึ่งสมบูรณ์พร้อมทุกอย่าง ทั้งรูปร่างหน้าตา ฐานะทางสังคม และสติปัญญาความสามารถ เป็นนักเรียนนอก อยู่ในสังคมชั้นสูง หน้าที่การงานเป็นผู้บริหารระดับสูงในธุรกิจของครอบครัว สุดท้ายก็ไม่ได้การันตีว่าจะประสบความสำเร็จอย่างนั้นไปตลอดชีวิต ชีวิตมีเสรีภาพในการเลือก แต่เลือกถูกหรือผิดอย่างไรนั้นมนุษย์จะเป็นผู้รับผิดชอบด้วยตนเอง

4.5 สรุป

จากการที่ได้วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทยเป็นลำดับ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ 1) วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องหญิงคนชั่ว 2) วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องสนิมสร้อย 3) วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องเลื่อมสลับลาย 4) วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรม ทั้งสามเรื่องนี้มีการวิเคราะห์ ในสามประเด็น คือ แนวคิดเรื่องความเป็นมนุษย์ แนวคิดเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ และแนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณี ที่วิเคราะห์จากแนวคิดสำคัญที่ผู้แต่งสื่อสารไปยังผู้อ่านที่ทำให้เห็นถึงความแตกต่างในทัศนะทางปรัชญาของฌอง ปอล ซาร์ตร์ในนวนิยายแต่ละเรื่อง ดังที่ปรากฏนี้ แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องหญิงคนชั่ว ยกแนวคิดทางปรัชญาของฌอง ปอล ซาร์ตร์ เรื่องภาวะและความว่างเปล่า มาวิเคราะห์ แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องสนิมสร้อย ยกแนวคิดทางปรัชญาของฌอง ปอล ซาร์ตร์ เรื่องเสรีภาพและความรับผิดชอบมาวิเคราะห์ แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องเลื่อมสลับลาย ยกแนวคิดทางปรัชญา

ของฌอง ปอล ซาร์ตร์ เรื่องความรักและความสัมพันธ์ทางเพศ กับ ความทุกข์ มาวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยจะนำไปวิจารณ์ในบทที่ 5 ต่อไป

บทที่ 5
สรุปผลการศึกษา ข้อวิจารณ์ และข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับ อัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย โดยแยกเป็นบทที่ศึกษา คือ 1) ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 2) ปรัชญาอัตถิภาวนิยม 3) วรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย 4) วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย ในบทนี้จะได้สรุปและวิจารณ์ พร้อมทั้งมีข้อเสนอแนะ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษาและข้อวิจารณ์

5.2 ข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 สรุปปรัชญาอัตถิภาวนิยม

อัตถิภาวนิยม เป็นปรัชญารูปแบบหนึ่งที่พยายามจะตอบปัญหาที่มนุษย์สงสัยเกี่ยวกับตนเอง เป็นปรัชญาที่มุ่งศึกษาถึงความมีอยู่ และมุ่งตรงไปที่การมีอยู่ของมนุษย์เท่านั้นจึงสนใจศึกษาความมีอยู่ของปัจเจกชน กล่าวคือ ศึกษามนุษย์หรือชีวิตของคนนั่นเอง ไม่ได้ศึกษาความมีอยู่ในแง่อภิปรัชญาว่าอะไรมีอยู่ในโลกบ้าง แต่มุ่งศึกษาที่มนุษย์เพื่อพิจารณาดูว่ามนุษย์นั้นมีธรรมชาติอย่างไร มีปัญหาอะไร โดยที่เน้นที่เรื่องเสรีภาพและการตัดสินใจของตัวบุคคลเป็นหลัก กระแสความคิดของปรัชญาอัตถิภาวนิยมนี้เกิดขึ้นจากนักปรัชญาสายฝรั่งเศส โดยมีเคียร์เคอการ์ดเป็นดั่งบิดาของลัทธิ แต่ทว่าผู้ที่ทำให้แนวคิดแบบอัตถิภาวนิยมปรากฏเป็นที่แพร่หลายก็คือ มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ และมาร์ติน ซาตร์ โดยเฉพาะซาตร์นั้นมีส่วนอย่างมากที่ทำให้แนวคิดนี้เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางออกไปยิ่งขึ้น ทั้งนี้เป็นผลมาจากบรรดางานวรรณกรรมที่เขาได้รังสรรค์ขึ้นมาในบรรณพิภพ ด้วยพลังแห่งการจินตนาการพิเศษและความสามารถในงานเขียนหลายด้านของเขา ทั้งในด้านบทละคร เรื่องสั้น นวนิยาย และปรัชญา แรงสั่นสะเทือนทางปัญญาที่ซาตร์ได้สร้างขึ้นนี้นับว่ามีความน่าสนใจอย่างยิ่ง

ในวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องการเสนอเพียงปรัชญาอัตถิภาวนิยม ฌอง ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre) จึงขอกล่าวถึงประวัติพอสังเขป ซาตร์ เกิดที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส บิดาเป็นวิศวกรทหารเรือ เสียชีวิตในอินโดจีนเมื่อซาร์ตอายุได้เพียง 2 ขวบเท่านั้น จึงทำให้ฌอง ปอล ซาร์ตร์และมารดาต้องอาศัยอยู่กับตาและยายจนกระทั่งฌอง ปอล ซาร์ตร์เข้าโรงเรียนและมารดาของเขาสมรส

ใหม่ ตาของซาตร์คือ ดร.ชาร์ลส์ สไวเซอร์ (Dr.Charles Schweitzer) เป็นศาสตราจารย์สอนภาษาเยอรมันที่ลาซอร์บอน (La Sorbonne) ดร.สไวเซอร์เป็นผู้คงแก่เรียนและเคร่งศาสนา เขาปรารถนาให้ซาตร์เป็นผู้มีระเบียบวินัยและรอบรู้วิทยาการต่าง ๆ ตั้งแต่อายุยังน้อย จึงคอยส่งเสริมสนับสนุนให้ซาตร์อ่านเขียนหนังสือมากกว่ากิจกรรมอื่นใด ซาตร์เองก็ไม่ได้นิยมการเที่ยวเล่นเช่นเด็กในวัยเดียวกัน แต่กลับใช้เวลาว่างส่วนมากอยู่ในห้องสมุดของตาที่มีหนังสือมากมายหลายประเภท ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เขาอ่านเขียนได้ตั้งแต่อายุ 6 ขวบ และเมื่ออายุ 9 ขวบ ก็เริ่มคิดว่าต้องเป็นนักเขียนเท่านั้นจึงจะมีชีวิตอมตะ ฌอง ปอล ซาร์ตร์มีความปรารถนามาตั้งแต่เด็กว่าจะเป็นนักเขียน ถึงแม้จะมีงานสอนเลี้ยงชีพแล้ว แต่ก็มิได้ละทิ้งความตั้งใจอันแน่วแน่นี้ เขาได้นำสิ่งที่เขาเรียนรู้ทางทฤษฎีปรัชญามาสร้างเป็นงานเขียนขึ้นมากมายหลากหลายประเภท ทั้งเรื่องสั้น นวนิยาย บทละคร บทความหรือหนังสือปรัชญา ผลงานของเขาเป็นที่นิยมในวงกว้าง แม้ในช่วงแรก ซาตร์เองจะไม่ยอมรับว่าตนนั้นเป็นนักลัทธิอัตถิภาวนิยมเสียทีเดียว เนื่องจากแนวคิดนี้มีภาพลักษณ์เป็นไปในด้านลบเสียมากกว่าโดยเฉพาะในประเทศฝรั่งเศสขณะนั้น คำว่า “นักอัตถิภาวนิยม” มักจะถูกใช้เรียกแทนกลุ่มหนุ่มสาวที่มีพฤติกรรมแปลก ๆ ที่ไม่สอดรับกับแนวทางเดิมหรือความคาดหวังของคนในสังคมโดยทั่วไป แต่ท้ายที่สุดซาตร์ก็ไม่อาจปฏิเสธแนวคิดของตนเองได้ ทำให้เขากลับยอมรับว่าตนเองคือนักอัตถิภาวนิยมคนหนึ่งในภายหลัง ซาตร์ใช้เวลาชั่วชีวิตในการคิด เขียน พูด เพื่อแสดงแนวคิดอันเป็นนามธรรมให้กลายเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้ด้วยการกระทำของตนเอง

แนวทางแห่งปรัชญาของซาตร์ ปรัชญาอัตถิภาวนิยมของซาตร์ให้ความสำคัญอย่างยิ่งกับเรื่องเสรีภาพ เขากล่าวว่า “มนุษย์คือเสรีภาพ” สภาวะความเป็นมนุษย์และเสรีภาพเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ มนุษย์คือผู้กำหนดชะตาชีวิตของตนเอง ชีวิตของแต่ละคนจึงไม่ขึ้นอยู่กับการดลบันดาลของเทพเทวาหรือศาสดาองค์ใด ไม่มีสิ่งเหนือธรรมชาติอื่นใดมาเป็นผู้กำหนดชะตาได้ ชีวิตของใครจะมีความหมายอย่างไร ย่อมอยู่ที่การตัดสินใจเลือกการกระทำของมนุษย์ผู้นั้นเอง ไม่มีปัจจัยใดทั้งภายนอกและภายในตัวของมนุษย์ เช่น กฎเกณฑ์ หรือข้อห้ามต่าง ๆ ในสังคม ความดี ชั่ว อารมณ์ สัญชาตญาณ สิ่งแวดล้อมจะมามีอิทธิพลเหนือมนุษย์ได้หากมนุษย์ไม่ยินยอม ไม่ให้คุณค่าหรือความหมายแก่มัน ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีเสรีภาพอย่างเต็มเปี่ยมที่จะเลือกรับหรือปฏิเสธก็ได้ ฉะนั้นมนุษย์ต้องไม่หลอกตนเอง (Bad faith) และดำรงชีวิตอย่างที่เป็นชีวิตจริง ๆ (Authenticity) โดยการเป็นผู้เลือกและตัดสินใจทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองอย่างเสรี และมีความรับผิดชอบเป็นตัวควบคุมเสรีภาพนั้น เพราะทั้งสองสิ่งนี้คือคุณค่าที่ยิ่งใหญ่สำหรับความเป็นมนุษย์

5.1.2 สรุปวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

โสเภณี เป็นคำเรียกทั่ว ๆ ไป มีที่มาจากนครโสเภณีในประเทศอินเดีย แปลว่าหญิงงามแห่งนคร หรือเรียกว่า “หญิงงามเมือง” โสเภณีเป็นอาชีพที่มาก่อนพุทธกาลและมีปรากฏอยู่ทั่วโลก ในพระพุทธศาสนามีคำศัพท์อยู่หลายคำในวรรณคดีบาลีที่มีความหมายคล้ายกับคำว่า “โสเภณี” ตามที่เข้าใจกันอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่คำว่า โสภิณี นครโสภิณี คณิกา เวสีหรือเวสิยา อภิสาริการ และวัณณทาสี แม้ว่าคำเหล่านี้จะหมายถึงสตรีที่มีอาชีพให้บริการทางเพศ แต่ก็มีระดับความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ โสเภณีจะเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติในเมืองหนึ่ง ๆ ซึ่งจะมีอยู่น้อยคน ผู้ที่เป็นโสเภณีประจำเมืองจะถูกเรียกว่านครโสเภณี ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีความงามเป็นเลิศ เฉลียวฉลาด และมีความรอบรู้ในศาสตร์ถึง 64 ศาสตร์ เช่น การแต่งคำประพันธ์ การร้องรำทำเพลง การเอาใจชาย เป็นต้น สมัยต่อมามีบุคคลประกอบอาชีพนี้มากขึ้นและทำกันเป็นกลุ่ม จึงเรียกหญิงที่ประกอบอาชีพขายบริการเป็นกลุ่มว่า “คณิกา” จนต่อมามีการจัดตั้งสำนักค้าประเวณีจนกลายเป็นซ่องและสถานบริการทางเพศรูปแบบใหม่ ๆ เกิดขึ้นอีกมากมาย แม้จะมีการให้นิยาม คำว่า โสเภณีอย่างไร ก็พอจะสรุปสั้น ๆ ได้ว่า โสเภณี หมายถึง บุคคลไม่ว่าจะเป็นเพศใดก็ตามที่ทำการค้าประเวณี โดยประกอบอาชีพที่ให้ความสุขในทางกามารมณ์แก่บุคคลอื่น ทั้งที่เป็นเพศเดียวกันหรือเพศตรงข้ามกับตน โดยได้รับค่าตอบแทนเป็นสินจ้างหรือประโยชน์อื่นใดตามที่ได้ตกลงกันไว้

มุมมองของของสังคมที่มีต่อโสเภณีมีหลากหลาย บ้างมองว่าเป็นเรื่องเสรีภาพในการประกอบอาชีพ เรื่องสิทธิเสรีภาพของอาชีพนี้ว่าเป็นเรื่องสำคัญ การเปิดให้มีกฎหมายที่ควบคุมอาชีพขายบริการทางเพศเป็นการคุ้มครองทั้งผู้ให้บริการและตัวของผู้เข้าใช้บริการเอง โดยสถานบริการต่าง ๆ จะถูกแบ่งโซนไว้อย่างชัดเจน รวมถึงการตรวจโรคที่มีอยู่ในสถานบริการนั้น ๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่าในต่างประเทศนั้นถึงแม้ว่าจะมีการทำให้การค้าบริการทางเพศเป็นเรื่องที่ถูกกฎหมาย แต่ถึงกระนั้นสถานประกอบการประเภทนี้ก็ยังคงต้องอยู่ภายใต้การดูแลจากรัฐอย่างเข้มงวด ถูกจับตามองมากกว่าอาชีพอื่น ๆ บ้างมองว่า การค้าประเวณีถือว่าขัดต่อหลักคำสอนของศาสนา เพราะถือเป็นการค้ามนุษย์แบบหนึ่ง หญิงที่เป็นโสเภณีจะได้รับการรังเกียจเหยียดหยามประณามจากสังคม ไม่เว้นกระทั่งลูกหลานของหญิงที่เป็นโสเภณีด้วย โสเภณีนั้นถือว่าเป็นหญิงแพศยา สำส่อน รับชำเราบุรุษเพราะสินจ้าง โสเภณีจึงถูกประทับตราว่าเป็น “หญิงคนชั่ว” แบ่งแยกชัดเจนจาก “หญิงคนดี” ของสังคมนับแต่บันทึกหน้าประวัติศาสตร์แรกเลยทีเดียว

วรรณกรรมของนักเขียนไทย ในรูปแบบนวนิยายซึ่งมีลักษณะการสร้างสรรค์งานในแบบเฉพาะตัว เป็นรูปแบบงานวรรณกรรมในการศึกษาเรื่องแนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย องค์ประกอบของนวนิยายเป็นส่วนประกอบในเนื้อหาของนวนิยายแต่ละเรื่อง ซึ่งมีบรรดานักวิชาการให้รายละเอียดไว้ต่าง ๆ ซึ่งสามารถประมวลได้ว่า นวนิยายคือวรรณกรรมบันเทิงคดีรูปแบบหนึ่งที่มีองค์ประกอบดังต่อไปนี้คือ 1. โครงเรื่อง (Plot) 2. แก่นเรื่องหรือสารัตถะ (Theme) 3. ตัวละคร (characters) 4. ฉากและบรรยากาศ (Setting and Atmosphere) 5. บทสนทนา (Dialogue) 6. ทรรศนะของผู้แต่ง (Point of view) 7. กลวิธีการประพันธ์ 8. ท่วงทำนองแต่ง (Style)

การศึกษาแนวคิดอัตถิภาวนิยมในงานวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย ผู้วิจัยเลือกงานวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทยมา โดยคัดเลือกมาเฉพาะผลงานวรรณกรรมของนักเขียนที่ได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พร้อมทั้งเป็นผู้มีผลงานอยู่ในรายชื่อหนังสือดี 100 เล่ม ที่คนไทยควรอ่าน (พ.ศ. 2408-2519) จาก “โครงการวิจัยเพื่อคัดเลือกและแนะนำหนังสือดีในรอบศตวรรษ” งานวิจัยของวิทยากร เชียงกูล ที่ทำร่วมกับคณะวิจัยอีก 10 ท่าน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในช่วงปี พ.ศ. 2540-2541 อันแสดงถึงความเป็นเลิศทางด้านวรรณกรรมของผู้ประพันธ์ จึงทำให้ได้ผลงานวรรณกรรมโสเภณีทั้งหมด 3 เรื่องจากนักเขียน 3 ท่าน ตามแนวคิดดังกล่าวข้างต้นมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่เรื่อง หญิงคนชั่ว ของ ก. สุรางคนางค์ สนิมสร้อย ของ ’รงค์ วงษ์สวรรค์ และเลื่อมสลับลาย ของกฤษณา อโศกสิน

5.1.3 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

5.1.3.1 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องหญิงคนชั่ว

นวนิยายเรื่อง หญิงคนชั่ว ได้ถ่ายทอดเรื่องราวของหญิงโสเภณีที่ถูกประณามจากสังคมว่าเป็น “หญิงชั้นต่ำ” และปราศจากคุณธรรมเพราะทำอาชีพเป็นโสเภณี ขายบริการทางเพศแลกเงิน ทว่าเนื้อหาในนวนิยายกลับแสดงให้เห็นถึงอีกมิติหนึ่งของตัวละคร ซึ่งเต็มไปด้วยความเข้มแข็งภายในของหญิงคนชั่วที่สังคมดูแคลนกลับมีจิตใจที่งดงาม และต้องดิ้นรนเอาชีวิตรอดในสังคมที่ไร้ทางเลือก ซึ่งผู้เขียนถ่ายทอดแนวคิดสำคัญของเรื่องให้เห็นถึงความแตกต่างของ “หญิงชั้นสูงที่อาจมีจิตใจต่ำ” กับ “หญิงชั้นต่ำที่อาจมีจิตใจสูง” ข้อนี้ได้สะท้อนให้เห็นแนวคิดอัตถิภาวนิยมอย่างชัดเจน กล่าวคือ การไม่ตัดสินคุณค่าของบุคคลจากสถานะภายนอก แต่ควรตัดสินจากการดำรงอยู่และการตัดสินใจกระทำของแต่ละปัจเจกบุคคล

แนวคิดอัตถิภาวนิยมที่ปรากฏในนวนิยายนี้สอดคล้องกับแนวคิดของฌอง ปอล ซาร์ตร์ ว่าด้วย “การดำรงอยู่มีมาก่อนสาระ” (Existence precedes essence) ซึ่งหมายความว่ามนุษย์เกิด

มาก่อน แล้วจึงค่อยกำหนดคุณค่าและความหมายของชีวิตตนเองผ่านการกระทำภายใต้สถานการณ์ที่ตนต้องเผชิญ แตกต่างจากวัตถุทั่วไปที่มีการนิยามหน้าที่ไว้ล่วงหน้า เช่น เครื่องตัดกระดาษที่ถูกสร้างขึ้นจากแนวคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับการใช้งาน ในขณะที่มนุษย์มิได้เกิดมาพร้อมกับความหมายหรือจุดประสงค์เฉพาะ หากแต่ต้องสร้างความหมายเหล่านั้นขึ้นมาเอง

ซาตร์ได้แบ่งการดำรงอยู่ของสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นสองลักษณะ คือภาวะในตนเอง (Being-in-itself) ซึ่งเป็นการดำรงอยู่โดยปราศจากจิตสำนึก เช่น วัตถุสิ่งของ ภาวะเพื่อตนเอง (Being-for-itself) ซึ่งเป็นการดำรงอยู่ของมนุษย์ที่มีจิตสำนึก และสามารถตัดสินใจได้อย่างอิสระนอกจากนี้ ยังมีแนวคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับ ภาวะเพื่อผู้อื่น (Being-for-others) ที่หมายถึงการที่มนุษย์มีการรับรู้ตนเองผ่านสายตาของผู้อื่น มนุษย์อาจมีเสรีภาพในการเลือกชีวิตของตนเองได้ แต่มนุษย์ไม่อาจเลือกได้ว่าผู้อื่นจะมองและตัดสินตัวของเราอย่างไร

ตัวละคร “รื่น” ใน *หญิงคนชั่ว* จึงแสดงให้เห็นถึงภาวะในตนเองอย่างชัดเจน เมื่อเธอเลือกจะดำรงชีวิตตามวิถีที่เธอสามารถควบคุมได้ แม้ในตอนต้นเรื่องจะต้องทนอยู่กับความทุกข์ที่ปรากฏออกมาในรูปของความแปลกแยก (Alienation) ในตัวตนที่เป็นแต่ไม่ได้เลือก (จำใจ) ต้องการฝืนเป็นในสิ่งที่ตัวเองไม่ได้เลือก เนื่องจากรื่นถูกวิชัยหลอกมาขายที่ซ่องซึ่งมีป้าตาดเป็นแม่เล้า เธอต้องฝืนทนทำอาชีพโสเภณี ซึ่งไม่ใช่ความใฝ่ฝันของตน ทั้งยังเป็นอาชีพที่ขัดต่อค่านิยมทางสังคม แต่รื่นก็ไม่ได้ยอมจำนนต่อบทบาทที่ถูกกำหนด แต่กลับดิ้นรนเพื่อสร้างความหมายให้กับชีวิตของตนเองภายใต้เสรีภาพและความรับผิดชอบที่มีอยู่ ด้วยการทำหน้าที่แม่ให้สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้

5.1.3.1 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องสนิมสร้อย

นวนิยายเรื่อง สนิมสร้อย เป็นผลงานที่ ’รงค์ วงษ์สวรรค์ ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า เขาเขียนขึ้นจากเรื่องจริงที่ได้ประสบพบเห็นในชีวิตจริง โดยเฉพาะในสำนักโสเภณีแห่งหนึ่ง ผู้ประพันธ์เลือกใช้ตัวละครชายแมงดาเป็นผู้เล่าเรื่อง ซึ่งนับเป็นกลวิธีเชิงวรรณศิลป์ที่ช่วยเพิ่มมิติความสมจริงของเรื่องราว และสะท้อนสภาวะของมนุษย์ในมุมที่ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น

เนื้อหาใน สนิมสร้อย ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการบรรยายชีวิตหญิงขายบริการ หากแต่เปิดเผยให้เห็นระบบอำนาจ ความเปราะบางทางจิตใจ และความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างตัวละครในแวดวงดังกล่าว ทั้งนี้รวมถึงการพรรณนาลักษณะของ “พี่สมร” หัวหน้าซ่อง และ “เทียด” ชายแมงดา ซึ่งต่างก็มีแรงผลักภายในที่หล่อหลอมบุคลิกภาพและการกระทำของตน

แนวคิดอัตถิภาวนิยมที่สะท้อนในนวนิยายเรื่องนี้สอดคล้องกับหลักการของซาตร์ในเรื่อง “เสรีภาพและความรับผิดชอบ” โดยซาตร์เห็นว่า มนุษย์คือภาวะเพื่อตนเอง (Being-for-itself) ซึ่งหมายถึงการมีสำนึกรู้ในตนเอง และจำเป็นต้องเลือกเสมอ เพราะมนุษย์ไม่สามารถดำรงอยู่ในหลาย

สถานการณ์พร้อมกันได้ การเลือกของมนุษย์จึงมิใช่เพียงการกระทำธรรมดา แต่เป็นการให้คุณค่าในสิ่งที่ตนเลือก และในขณะเดียวกันก็เป็นการปฏิเสธคุณค่าของสิ่งที่ไม่ได้เลือก

สนิมสร้อย แสดงให้เห็นว่าตัวละครในเรื่องต้องเผชิญหน้าทั้งกับสถานการณ์ที่พวกตนตั้งใจเลือก และมิได้เลือก ทว่าเมื่ออยู่ในสถานการณ์นั้นแล้ว พวกเขายังมีเสรีภาพที่จะเลือก “เป็น” หรือ “ไม่เป็น” ในแบบที่ตนต้องการ การตัดสินใจเหล่านี้มักแฝงด้วยความจงใจบางอย่าง และแม้มิได้แสดงออกชัดเจน แต่ก็สะท้อนผ่านการกระทำที่เต็มไปด้วยนัยยะ เสรีภาพในที่นี้จึงมิได้หมายถึงการไร้ขอบเขต หากแต่เป็นการเลือกที่ต้องแบกรับผลจากการกระทำของตนเองด้วยความรับผิดชอบอย่างถึงที่สุด

5.1.3.1 วิเคราะห์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีเรื่องเลื่อมสลับลาย

นวนิยายเรื่อง *เลื่อมสลับลาย* ถ่ายทอดเรื่องราวของผู้หญิงสองคนที่ดำเนินชีวิตเสมือนเดือนสวนทางกัน โดยตัวละครเอกคือ “พาไล” ผู้พยายามปีนป่ายขึ้นจากความตกต่ำในอดีตเพื่อแสวงหาชีวิตที่ดีขึ้น ขณะเดียวกันเธอได้เห็นความตกต่ำของ “ปิ่นปัก” หญิงอีกคนหนึ่งที่ค่อย ๆ ใช้ชีวิตดำดิ่งสู่หุบเหวแห่งชะตากรรมอย่างช้า ๆ ภาพดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของชีวิตที่เกิดขึ้นจากการเลือกของปัจเจกบุคคล ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดอัตถิภาวนิยม

พาไลเป็นตัวอย่างของผู้หญิงที่พยายามดิ้นรนกำหนดความหมายให้กับชีวิตของตนเอง เธอไม่ปล่อยให้อดีตเป็นสิ่งจำกัดเส้นทางในอนาคต แต่เลือกที่จะ “เป็น” สิ่งที่เธอต้องการอย่างมีสติและจิตสำนึกที่ใฝ่ดี สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นแนวคิดที่ซาตร์กล่าวถึงว่า มนุษย์ต้องไม่หลอกตนเอง (Bad Faith) และควรดำรงอยู่ในความเป็นจริงของตนเองโดยอาศัยการตัดสินใจอย่างเสรีภายใต้ความรับผิดชอบทั้งต่อตนเองและสังคม

ในขณะเดียวกันตัวละครปิ่นปัก ซึ่งเปรียบเสมือนภาพสะท้อนในทางตรงกันข้าม กลับเลือกที่จะปล่อยตนเองให้ตกต่ำลงโดยปราศจากแรงต้าน การตัดสินใจของเธอสะท้อนถึงภาวะ “การปฏิเสธความเป็นตัวของตัวเอง” ซึ่งในเชิงอัตถิภาวนิยมถือว่าเป็นการหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบโดยใช้วิธีการหลอกตนเอง (Bad Faith)

พาไลและปิ่นปักจึงกลายเป็นตัวแทนของมนุษย์สองประเภทในสายตาอัตถิภาวนิยม พาไลเป็นตัวแทนของผู้ที่ตื่นรู้ในเสรีภาพของตนและใช้มันในการสร้างคุณค่าให้ชีวิต ส่วนปิ่นปักคือตัวแทนของผู้ที่ปล่อยชีวิตให้ดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางภายใต้แรงกดทับของอดีตหรือสถานการณ์ภายนอก

5.2 วิจารณ์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

5.2.1 แนวคิดอัตถิภาวนิยม

ปรัชญาอัตถิภาวนิยมมุ่งเน้นการให้คุณค่ากับเสรีภาพของมนุษย์ในการเลือกและการดำเนินชีวิต ตลอดจนย้ำถึงความรับผิดชอบต่อผลแห่งการกระทำนั้น ๆ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในบริบทของการดำเนินชีวิตจริง โดยเฉพาะในสังคมที่มีโครงสร้างเชิงจริยธรรม ศาสนา และกฎหมายเข้ามาเกี่ยวข้อง แนวคิดดังกล่าวยังมีข้อจำกัดที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบในระดับส่วนรวม ดังนี้

1) การยึดถือเสรีภาพของปัจเจกบุคคลอย่างไม่มีขอบเขต อาจนำไปสู่การกระทำที่ขัดต่อเหตุผล ศีลธรรม หรือจริยธรรมอันดีของสังคม และก่อให้เกิดความเสียหายโดยรวม

2) แม้แนวคิดนี้จะเปิดโอกาสให้แต่ละบุคคลแสดงออกถึงศักยภาพอย่างเต็มที่ แต่หากการแสดงออกนั้นขัดกับจริยธรรมและคุณธรรม ก็อาจส่งผลกระทบในทางลบต่อสังคมโดยรวมอย่างรุนแรงและในบางกรณีแนวคิดอัตถิภาวนิยมยังเปิดช่องให้ความเชื่อทางศาสนาถูกนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต แต่หากนำมาใช้อย่างไม่เหมาะสม อาจไม่สามารถประยุกต์ใช้ได้กับทุกสถานการณ์ ส่งผลให้เกิดความไม่สอดคล้องระหว่างความเชื่อกับสภาพความเป็นจริง

3) การตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ โดยยึดถือ “ตนเองเป็นศูนย์กลาง” โดยไม่ผ่านกลไกประชาธิปไตยหรือการมีส่วนร่วมของส่วนรวม อาจก่อให้เกิดความเสียหายในการทำงาน และส่งผลเสียหายต่อองค์รวมได้

4) ด้านจริยศาสตร์ แนวคิดอัตถิภาวนิยมปฏิเสธการยึดถือกฎเกณฑ์สัมบูรณ์ เพราะถือว่าการยึดกฎอย่างตายตัวจะเป็นการทำให้เสียเสรีภาพในการเลือกของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม สภาพความเป็นจริงในสังคมปัจจุบันยังจำเป็นต้องมีการปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของส่วนรวม

5) ด้านสุนทรียศาสตร์ อัตถิภาวนิยมจะให้เสรีภาพบุคคลที่จะเลือกและกำหนดคุณค่าทางสุนทรียะของตนเอง ซึ่งคุณค่านั้นไม่ได้มาจากบุคคลภายนอกหรือองค์กรภายนอก จึงขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงในปัจจุบันที่จะต้องมีการพัฒนาปรับปรุงงานให้ มีประสิทธิภาพมากขึ้น จึงจำเป็นต้องรับปัจจัยจากภายนอกเข้ามาเป็นแรงเสริม

ด้วยความที่อัตถิภาวนิยมเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลมากกว่าส่วนรวม ตามแนวคิดของซาตร์ที่ว่า มนุษย์ถูกสาปให้มีเสรีภาพ (Man is condemned to be free) ซึ่งดูเหมือนว่าจะไม่มีขอบเขตจำกัด จนน่าวิตกกังวล ว่าเมื่อความคิดเช่นนี้มีคนนำไปใช้แพร่หลายในสังคม

จะก่อให้เกิดความยุ่งยาก วุ่นวาย กลายเป็นสังคมที่เหลวไหลไร้ระเบียบจนถึงขั้นควบคุมไม่ได้ แต่ทว่ามิได้เป็นเช่นนั้น “เสรีภาพ” ในความหมายของซาตร์มิได้หมายถึงการกระทำโดยปราศจากกรอบหรือ “ความรับผิดชอบ” ตรงกันข้าม ซาตร์เน้นย้ำว่าเสรีภาพจะมีความหมายก็ต่อเมื่อเกิดขึ้นควบคู่กับความรับผิดชอบ เพราะมนุษย์มิได้ถูกกำหนดโดยพลังเหนือธรรมชาติใด ๆ หากแต่เป็นผู้สร้างสถานการณ์และความหมายของตนเอง ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงต้องรับผิดชอบต่อการเลือกของตน ทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม เนื่องจากการกระทำของแต่ละบุคคลย่อมส่งผลกระทบต่อส่วนรวมโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น ความรับผิดชอบจึงเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เสรีภาพกลายเป็นพลังสร้างสรรค์ ไม่ใช่เพียงเสรีภาพอันเลื่อนลอยไร้ทิศทาง หากต่างฝ่ายต่างเรียกร้องสิทธิของตนเองอย่างไม่มีของเขตย่อมก่อปัญหาอื่น ๆ ตามมามากมาย

5.2.2 วิจารณ์แนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย

จากการศึกษาวรรณกรรมโสเภณีจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ *หญิงคนชั่ว* ของ ก. สุรางคนางค์, สนิมสร้อย ของ ’รงค์ วงษ์สวรรค์ และ เลื่อมสลับลาย ของ กฤษณา อโศกสิน พบว่านวนิยายที่เลือกมา มีการนำเสนอภาพของโสเภณีใน 2 ช่วงเวลา ซึ่งมีสภาวะเศรษฐกิจและค่านิยมทางสังคมที่แตกต่างกัน และส่งผลต่อธุรกิจการค้าประเวณีในสังคมไทย กล่าวคือ ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 คือเรื่องหญิงคนชั่ว และในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้แก่เรื่องสนิมสร้อยและเลื่อมสลับลาย

มีการนำเสนอให้เห็นฉากของสถานบริการ 2 แบบ ได้แก่ 1. ฉากซ่องแบบดั้งเดิม สะท้อนชีวิตร่วมกันของโสเภณีและความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัย เช่นในเรื่องหญิงคนชั่ว และสนิมสร้อย 2. สถานบริการสมัยใหม่ในเรื่องเลื่อมสลับลาย ที่การขายบริการไม่จำกัดอยู่แต่เพียงในซ่องเท่านั้น แสดงภาพความเป็นอิสระของผู้หญิงและการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความสัมพันธ์เชิงธุรกิจที่มีผลมาจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างบริบทความเป็นจริงทางสังคมกับตัวผู้แต่ง

นวนิยาย หญิงคนชั่ว สนิมสร้อย และ เลื่อมสลับลาย มีโครงเรื่องเกี่ยวกับเรื่องราวของหญิงโสเภณีในบริบทสังคมไทยต่างยุคต่างสมัย ทั้งสามเรื่องต่างชี้ให้เห็นถึงมิติของ “คนชายขอบ” ในสังคมไทย ซึ่งมักถูกละเลยหรือถูกตัดสินจากสถานะภายนอก มากกว่าจะพิจารณาคุณค่าภายในของความเป็นมนุษย์ ทำให้เห็นภาพของสภาวะเศรษฐกิจและค่านิยมทางสังคมในช่วงก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่สองอย่างเด่นชัด

ผู้แต่งทั้งสามท่านไม่ด้จำกัดบทบาทของหญิงโสเภณีไว้เพียงในกรอบของศีลธรรมจารีตนิยม หากแต่เปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านได้ใคร่ครวญถึงมิติที่ลุ่มลึกยิ่งกว่า ไม่ว่าจะเป็นความดีที่แฝงอยู่ภายใต้ภาพลักษณ์แห่งความเสื่อม หรือความหวังและการดิ้นรนเพื่อการไถ่ถอนตนเอง จากอดีตที่เลวร้าย ตัวละคร “รื่น” จาก หญิงคนชั่ว และ “พาไล” จาก เลื่อมสลับลาย ต่างเป็นสัญลักษณ์ของผู้หญิงที่แม้จะถูกตราหน้าว่าเป็น “หญิงชั่ว” ทว่ากลับมีความมุ่งมั่น เสียสละ และสามารถเปลี่ยนแปลงตนเองได้ผ่านเจตจำนงเสรี

นวนิยายทั้งสามเรื่องต่างถ่ายทอดภาพของซ่องและโลกของโสเภณีอย่างละเอียดลึกซึ้งในมิติของอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งสะท้อนผ่านมุมมองของผู้แต่งในต่างห่วงเวลา อย่างไม่แสดงท่าทีตัดสินว่าตัวละคร “ดี” หรือ “เลว” หากแต่ทำหน้าที่เป็นเสมือนกล้องบันทึกภาพยนตร์ที่สะท้อนชีวิตในมุมที่สังคมไม่ค่อยเอ่ยถึง นำเสนอทั้งภาพของมนุษย์ที่ล้วนมีมิติหลากหลาย ทั้งดีร้ายปะปนกัน เพราะในเรื่องมนุษย์สัมพันธ์ บางกรณีมนุษย์อาจเลือกที่จะกลายเป็นผู้กระทำ หรือยอมเป็นผู้ถูกกระทำ โดยไม่ได้หมายความว่ามนุษย์ไม่สามารถร่วมมือกันได้ แต่เป็นเพราะเสรีภาพของมนุษย์แต่ละคนล้วนเป็นอิสระและต้องการแสดงออก จึงทำให้บทบาทของผู้กระทำและผู้ถูกกระทำหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของความสัมพันธ์

ประเด็นการค้าประเวณีในนวนิยายทั้งสองเรื่อง มิได้ถูกเสนออย่างผิวเผิน หากแต่แสดงให้เห็นถึงแรงจูงใจที่หลากหลาย บางตัวละครเข้าสู่อาชีพนี้ด้วยความสมัครใจ เช่น พาไล ในเลื่อมสลับลาย ขณะที่บางรายตกเป็นเหยื่อของภาวะทางเศรษฐกิจหรือความจำเป็นของครอบครัว เช่น โสเภณีบางคนในสนิมสร้อย การตั้งคำถามต่อ “ความเลว” ที่สังคมประณาม จึงไม่ใช่เพียงประเด็นทางศีลธรรม แต่ยังพาดพิงถึงเงื่อนไขเชิงโครงสร้างที่จำกัดเสรีภาพของมนุษย์ในสังคม ทำให้บางคนจำต้องเลือกเดินทางบนทางเลือกอันมีจำกัด

การพิจารณา “โสเภณี” ในฐานะมนุษย์ที่มีความใฝ่ฝัน ศักดิ์ศรี และอุดมคติ ถือเป็นพัฒนาการของวรรณกรรมไทยที่เปิดกว้างยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกรณีของตัวละคร “รื่น” ที่เสียสละตนเพื่อความสุขของลูก หรือ “พาไล” ที่กลับคืนสู่ชีวิตใหม่ด้วยสำนึกในคุณค่าแห่งตน หรือโสเภณีในเรื่อง สนิมสร้อย ที่ส่งเงินเลี้ยงดูทางบ้าน ก็ยิ่งเป็นการตอกย้ำว่า มนุษย์ไม่อาจถูกจำกัดความด้วยสถานภาพที่ปรากฏภายนอก นอกจากนั้น ผู้แต่งยังนำเสนอภาพของแม่เล้าและแมงดาในลักษณะของผู้ฉกฉวยโอกาส ซึ่งกลายเป็นการถ่ายโอนภาพลักษณ์ด้านลบจากกลุ่มหญิงโสเภณีไปยังกลุ่มบุคคลอื่นแทนที่จะเป็นการลบล้างอคติในภาพรวม

นอกจากนี้ นวนิยายทั้งสามเรื่องนี้ยังสะท้อนแนวคิดแบบอัตถิภาวนิยม (Existentialism) ของ ฌอง-ปอล ซาตร์ อย่างเด่นชัด กล่าวคือ มนุษย์มิได้มีแก่นแท้ที่กำหนดไว้ล่วงหน้า หากแต่ต้องสร้างคุณค่าขึ้นด้วยการเลือกและการกระทำของตนเอง ตัวละครหญิงผู้ถูกสังคมตีตราในนาม “หญิงชั่ว” กลับกลายเป็นภาพแทนของดำรงชีวิตอย่างที่เป็นชีวิตจริง ๆ (Authenticity) ซึ่งกล้ายอมรับความจริงที่เกิดขึ้น และเลือกกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยเสรีภาพภายใต้กรอบของความรับผิดชอบ นวนิยายเรื่องหญิงคนชั่ว สนิมสร้อย และเลื่อมสลับลาย จึงมิได้เป็นเพียงนวนิยายสะท้อนสังคม ทว่ายังเป็นวรรณกรรมที่ส่งเสียงแทนกลุ่มคนชายขอบ เป็นการเรียกร้องให้ผู้อ่านตั้งคำถามถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ในมิติที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น นี่คือสาระสำคัญที่นวนิยายทั้งสามเรื่องนำเสนอได้สอดคล้องกับแนวคิดอัตถิภาวนิยมอย่างทรงพลัง

อาชีพโสเภณีเป็นหนึ่งในอาชีพที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน และมีความเชื่อมโยงกับโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และหลักจริยธรรมของแต่ละสังคม แม้จะถูกมองว่าเป็นอาชีพที่อยู่นอกกรอบของความถูกต้องตามขนบธรรมเนียมในหลายสังคม แต่ก็มิได้ถูกมองในแง่ลบหรือเป็นที่รังเกียจเสมอไป ตัวอย่างเช่น โสเภณีในรูปแบบของ Hetairae ในสมัยกรีกโบราณ หรือ เกอิชา ในญี่ปุ่น ซึ่งเป็นกลุ่มหญิงที่มีความรู้ความสามารถและมีบทบาททางสังคมอย่างสำคัญ นอกจากนี้ ในอดีตการค้าประเวณียังเคยเชื่อมโยงกับศาสนา โดยเฉพาะในพิธีกรรมหรือกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งไม่ถูกมองว่าเป็นเรื่องน่าละอาย แต่สำหรับในบริบทของสังคมไทยซึ่งยึดหลักพุทธศาสนา การค้าประเวณีถูกมองว่าเป็นการกระทำที่ขัดต่อหลักคำสอนทางศาสนาและถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการค้ามนุษย์ ทั้งในแง่สถานะทางสังคมและจริยธรรม เนื่องจากโสเภณีถูกมองว่าเป็นหญิงสำส่อน ยอมมีเพศสัมพันธ์กับบุรุษแลกเปลี่ยนกับสิ่งตอบแทนทางวัตถุ ส่งผลให้โสเภณีถูกตราหน้าว่าเป็น “หญิงคนชั่ว” และถูกแยกออกจาก “หญิงคนดี” อย่างชัดเจนตั้งแต่ในหน้าประวัติศาสตร์ยุคแรกของไทย

ในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา สังคมหลายแห่งรวมถึงสังคมไทยเริ่มมีทัศนคติที่เปิดกว้างมากขึ้นต่ออาชีพโสเภณี โดยให้ความสำคัญกับหลักสิทธิมนุษยชน เสรีภาพในการเลือกอาชีพ และความเท่าเทียมในด้านสวัสดิการและความปลอดภัยในการทำงาน มีการเคลื่อนไหวจากองค์กรภาคประชาสังคม รวมถึงนักวิชาการบางกลุ่ม เพื่อเรียกร้องให้รับรองสิทธิของผู้ประกอบอาชีพนี้ และยอมรับในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพวกเขาเช่นเดียวกับผู้ประกอบอาชีพอื่น ๆ แต่ต้องยอมรับว่าในหลายสังคมยังคงมีข้อจำกัดอยู่มาก ทั้งในเชิงกฎหมาย วัฒนธรรม และศีลธรรม สังคมบางแห่งยังไม่เปิดรับการประกอบอาชีพนี้อย่างเปิดเผย อีกทั้งยังมีการตีตราและรังเกียจผู้ประกอบอาชีพดังกล่าว

ส่งผลให้ผู้ประกอบอาชีพเหล่านี้ถูกกีดกันจากระบบสาธารณสุข สวัสดิการ และความคุ้มครองตามกฎหมายอย่างไม่เป็นธรรม อาชีพโสเภณีจึงมิใช่เพียงประเด็นทางศีลธรรม หากแต่เป็นข้อถกเถียงทางจริยศาสตร์และสิทธิมนุษยชนที่สำคัญ

ฉะนั้น การนำหลักปรัชญาแนวอัตถิภาวนิยมมาใช้สร้างความเข้าใจแก่คนในสังคม อาจเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ในสังคมอย่างมีศักดิ์ศรีเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะแนวคิดเกี่ยวกับ “เสรีภาพและความรับผิดชอบ” ของซาร์ ที่ยังคงสอดรับกับสังคมในปัจจุบันที่ตื่นตัวต่อประเด็นเรื่องความแตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้เสรีภาพมิได้เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของชีวิตมนุษย์เท่านั้น หากแต่เป็นเงื่อนไขที่ทำให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ในฐานะของ "มนุษย์" อย่างแท้จริง มนุษย์ที่ปราศจากเสรีภาพย่อมไม่อาจใช้สติปัญญา ความคิด หรือการตัดสินใจด้วยตนเองได้ ซึ่งย่อมทำให้สถานะของความเป็นมนุษย์ถูกลดทอนลงไป ไม่ต่างจากสิ่งของหรือวัตถุที่ไม่มีจิตสำนึก การพรากเสรีภาพจากมนุษย์จึงมิใช่เพียงการจำกัดสิทธิในการกระทำหรือเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งเท่านั้น หากแต่เป็นการลดคุณค่าของมนุษย์ผู้นั้นลงไปสู่ระดับของสิ่งไม่มีชีวิต ซึ่งขัดแย้งกับหลักจริยธรรมและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อย่างรุนแรง เพราะไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ที่จะขัดขวางการใช้เสรีภาพของมนุษย์ได้ หากมนุษย์ไม่ยินยอมให้มันเป็นเช่นนั้น แม้แต่ความตายเองก็ไม่ใช่อุปสรรคของเสรีภาพ เพราะความตาย คือการสิ้นสุดของชีวิต หาใช่ส่วนหนึ่งของการมีชีวิตไม่ เสรีภาพจึงเป็นสิ่งที่อยู่เหนือกว่าสภาพแวดล้อมภายนอก หรือแม้กระทั่งข้อจำกัดทางกายภาพ ตราบใดที่มนุษย์ยังมีจิตสำนึกและความสามารถในการเลือก เสรีภาพก็ยังคงดำรงอยู่

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- มีการเสนอแนวทางด้านนโยบาย แก้ปัญหาวาทกรรมโสเภณีไทยในยุคสมัยก่อน การพัฒนายุคสมัยแห่งการพัฒนา และยุคปัจจุบัน เพื่อให้เข้าใจบริบทของสังคมที่ชัดเจน

- กำหนดนโยบายโสเภณีสู่การปฏิบัติ แต่เนื่องจากบริบททางสังคมไทยยุคปัจจุบันที่มีความแตกต่างจากในอดีตของทั้งสองยุคที่ผ่านมา

- ควรผลักดันให้นักเขียนไทย สร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรม ตีแผ่มุมมองทางสังคมในอีกหลากหลายมิติ เพื่อให้เกิดการพัฒนาประเทศ

5.3.2 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

- ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมโสเภณีของนักเขียนไทย กับนักเขียนต่างประเทศ

- การศึกษาปรัชญาแนวคิดทางสัจจนิยมว่าด้วยเรื่องโสเภณีในสังคมไทย

- วิเคราะห์แนวทางแก้ปัญหาของโสเภณีในประเทศด้วยหลักการทางปรัชญา

- ศึกษาวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการมีอยู่ของโสเภณี

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

1) หนังสือทั่วไป

ก สุรางคนางค์. พิมพลักษณ์. *หญิงคนชั่ว*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. 2531.

กฤษณา อโศกสิน. *เลื่อมสลับลาย*, (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า. 2541.

กีรติ บุญเจือ. *ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช. 2522.

จรรยวรรณ เทพศรีเมือง, ศษ.ม (การสอนภาษาไทย), *เอกสารประกอบการสอนวรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. สาขาวิชาภาษาไทย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี, 2560.

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริและบาหยัน อิ่มสำราญ. *การใช้ภาษาไทย*. นครปฐม : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2547.

เจตนา นาควัชระ. *ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี.* กรุงเทพฯ : ศยาม. 2542.

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ. *เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 5 -การอ่าน : การอ่านวิเคราะห์และวินิจสาร*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช นนทบุรี พ.ศ. 2545.

ดวงมน จิตร์จำนงค์. *สุนทรียภาพในภาษาไทย*. กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย. 2523.

ตรีศิลป์ บุญขจร. *นวนิยายกับสังคมไทย พ.ศ. 2475 – 2500*. กรุงเทพฯ : บางกอกการพิมพ์. 2523.

ธวัช ปุณโณทก. 2527 : 2. อ้างถึงใน จรรยวรรณ เทพศรีเมือง, ศษ.ม การสอนภาษาไทย. *เอกสารประกอบการสอนวรรณกรรมไทยปัจจุบัน*. สาขาวิชาภาษาไทย. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี. 2560.

ปานทิพย์ ศุภนคร.ปรัชญาเอกซิสเตลเชียลลิสต์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2551.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). *เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาส-ซาตร์*. กรุงเทพฯ : ศยาม. 2536.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). *เปรียบเทียบพุทธทาสกับซาร์ตร์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม. 2536.

พินิจ รัตนกุล. *ปรัชญาชีวิต ฌอง ปอล ซาร์ตร์*. กรุงเทพฯ : สามัญชน. 2549.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช. *เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทย 5 -การอ่าน : การอ่านวิเคราะห์และวินิจสาร*, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช นนทบุรี พ.ศ. 2545.

ยศ สันตสมบัติ. *แม่หญิงสิขายตัว : ชุมชนและการค้าประเวณีในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2536.

รงค์ วงษ์สวรรค์. *สนิมสร้อย. พิมพลักษณ์.* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ : คำนำสำนักพิมพ์แพรว. 2557.

ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*, กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คพับลิเคชั่นส์. 2555.

ราชบัณฑิตยสภา. พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสภา. กรุงเทพฯ : สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. 2560.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. *ความรู้ทั่วไปทางภาษาไทย ภาควรรณคดีไทย*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2563.

รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. *ความรู้ทั่วไปทางภาษาไทย ภาควรรณคดีไทย*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. 2526.

โรจนา นาเจริญ. *ทาสเซ็กซ์*. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, 2547.

วนิดา บำรุงไทย. *ศาสตร์และศิลป์แห่งนวนิยาย*. กรุงเทพฯ : ชมรมเด็ก. 2544.

วรวิทย์ วศินทรากร. *สารานุกรมศึกษาศาสตร์*. คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ Vol. 14. 2538.

วิทย์ ศิวะศริยานนท์. *วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์*. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2531.

วิโรจน์ นาคชาตรี. *ปรัชญาจิต*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2547.

ศักดิ์ชัย นิรัญทวี. *ปรัชญาเอ็กซิสเตนเชียลลิสม์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วลี. 2543.

สมบูรณ์ พรรณาภพ. เอกสารประกอบการสอน วิชาศึกษา 471 ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น (เล่ม 1 และ 2) กรุงเทพฯ : ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2525.

สายทิพย์ นุกูลกิจ. *วรรณกรรมปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ : การพิมพ์พระนคร. 2534.

สิทธา พินจภูวดล. *ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย*. กรุงเทพฯ : ดวงกมล. 2520.

อรสม สุทธิสาคร. *ดอกไม้ราตรี สินค้ามีชีวิต*. กรุงเทพฯ : สารคดี. 2545.

อรสา แสงเงิน. *ปัญหาสังคมเกี่ยวกับโสเภณี*. Journal of the Faculty of Arts. Silpakorn University, 1(1). 2021.

2) วิทยานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/งานวิจัย

ชมขวัญ มาปาเดิด. *เสรีภาพในปรัชญาของฌอง-ปอล ซาร์ตร์ : กรณีศึกษาของสื่อสังคมออนไลน์ในสังคมไทย*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. 2561.

ณัฐพล ผลสว่าง. *ศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาอัตถิภาวนิยมในเวสสันดรชาดก.* ศาสนศาตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. 2564.

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. *โสเภณีกับนโยบายของรัฐบาล พ.ศ.2411-2503*. วิทยานิพนธ์, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2531.

นพมาตร พวงสุวรรณ. *ภาพโสเภณีในนวนิยายไทย กับความเป็นจริงทางสังคม*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต อักษรศาสตร์ วรรณคดีเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2545.

นฤมล กระจ่างโฉม. *ภาพลักษณ์และบทบาทของตัวละครเอกหญิงในนวนิยายของ กฤษณา อโศกสิน ที่นำเสนอเป็นละครโทรทัศน์ในปี พ.ศ. 2560-2561*, หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. 2563.

พระมหาทองมา อรุณรังสี (แสงอรุณ) *การศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาของสำนักอัตถิภาวนิยม*. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา), บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2553.

พระมหายงยุทธ กนฺตาโภ (เสริมจันทร์). *วิเคราะห์อัตถิภาวนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท*. ในดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2562.

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการวิจัยเรื่อง. *การค้าประเวณีหญิงจากประเทศในแถบอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย*, โดยสมาคมรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2558.

ลักษณวัต ปาละรัตน์ พิมพลักษณ์. *ปรัชญาภาวะสตรี*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2553

วิราศินี โภคสุวรรณ. *อิทธิพลของปรัชญาอัตถิภาวนิยมในงานของนีทช์เช่ที่มีต่อวรรณกรรมของเฮอร์มันน์ เฮสเส*. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2550.

วิริยา ถาวรชัยสิทธิ์. *คุณภาพชีวิตของหญิงขายบริการ : ศึกษาหญิงขายบริการในเขตเมืองพัทยา*. ปัญหาพิเศษรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารทั่วไป, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยบูรพา. 2547.

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. *ร่วมแรงแบ่งปันรัก สภาพข้อเท็จจริงแห่งปัญหาโสเภณีและเอดส์*. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2537.

สมปราชญ์ วุฒิจันทร. *วิเคราะห์นวนิยายของนักเขียนสตรีไทยที่มีตัวละครเอกเป็นโสเภณี*. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, วิทยาเขตปัตตานี, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. 2549.

สาคร บุญเลิศ. *วิเคราะห์นวนิยายของกฤษณา อโศกสิน*. กรุงเทพฯ : ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2525.

สุจิรา เชื่อมไพบูลย์. *การค้าประเวณีโดยชอบด้วยกฎหมาย*. วิทยานิพนธ์คณะนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2560.

อภิวัฒน์ บุตรอุดม. *การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเสรีภาพในทัศนะของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล กับ ฌอง-ปอล ซาร์ตร์. เชียงใหม่* . วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2552.

อรรถสิทธิ์ เมืองอินทร์. *แนวคิดปรัชญาอัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมของชาติ กอบจิตติ ช่วง พ.ศ. 2522-2536*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2543.

เอกบุญญาวรรณ พลอยพรรณณา. *การวิเคราะห์หลักอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา.* ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2564.

ฮิเดกิ ฮิรามัทซึ. *อัตถิภาวนิยมในวรรณกรรมของเค็นสะบุโร โอเอะกับชาติ กอบจิตติ*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต อักษรศาสตร์ วรรณคดีเปรียบเทียบ, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2543.

3) วารสาร

จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ และ พระสมบัตร ธตญาโณ (สุขประเสริฐ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตขอนแก่น การวิเคราะห์เสรีภาพของฌ็อง-ปอล ซาร์ตร์. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น* ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน 2564.

จินตนา ดำรงค์เลิศ. “100 ปี ชาตกาลของชอง-ปอล ซาตร์”. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน.* ปีที่ 30 ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม 2548.

ชุษณะ ปิ่นเงิน. แนวคิดความยุติธรรมเชิงสังคมของ ฌอง-ปอล ซาตร์. *วารสารปณิธาน*. ปีที่ 11 ฉบับที่ 17กรกฎาคม -ธันวาคม 2558.

ธารทิพย์ แก้วทิพย์. ฌอง-ปอล ซาร์ตร : แนวคิดและงาน. Journal of the Faculty of Arts, Silpakorn University, 8(1), 2021. 89–113.

เบญจ์บรรพต โพธิ์เกตุ. *วารสารรามคำแหง ฉบับมนุษยศาสตร์*. ปีที่ 40 ฉบับที่ 1 : มกราคม-มิถุนายน 2564 Ramkhamhaeng University Journal Humanities Edition Vol. 40 No. 1 : Jan. – Jun. 2021.

ปิยะนันต์ จันทร์แขกหล้า.กระบวนทัศน์ใหม่คณิกาในสังคมไทย. *วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ*. ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2564).

พระมหาวินัย ผลเจริญ. ปัญหาโสเภณี : เหตุปัจจัย มุมมอง และวิธีการแก้ปัญหาตามแนวทางพุทธศาสนา. *วารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*. ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2542.

พระวิทูล สนฺตจิตฺโต จรัส ลีกา. พระมหาสารอง สญฺญโต และ พรปาลิน ไชยโสดา. อัตถิภาวนิยมกับปัญหาการฆ่าตัวตาย EXISTENTIALISM AND SUICIDE PROBLEM Journal of Graduate MCU KhonKaen Campus Vol. 7 No. 4 October - December 2020.

วนิดา ขำเขียว. บนเส้นทางสู่เสรีภาพของสาร์ตร. *วารสารยุโรปศึกษา*. ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 (2013)

4) เว็บไซต์

Preecha Butrat, ปัญหาโสเภณีในสังคมไทย: มุมมองพุทธจริยศาสตร์และประโยชน์นิยม Proceedings of 12th International Conference on Humanities & Social Sciences 2016 (IC-HUSO 2016)14-15 November 2016, Faculty of Humanities and Social Sciences, Khon Kaen University. Thailand.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม “91 ปี ศิลปินแห่งชาติ”. ผู้รังสรรค์ สุดยอดนวนิยายอมตะของเมืองไทย (วันที่ 27 พ.ย. 2565) เข้าถึงวันที่ 25 เมษายน 2566. จาก http://www.culture.go.th/culture_th/ewt_news.php?nid=6772&filename=in.

ชานันท์ ยอดหงส์, *สิทธิของโสเภณี คือ สิทธิมนุษยชน” 2563*. สืบ 20 มีนาคม 2566, จาก https://thematter.co/thinkers/sex-ray/sex-worker-and-human-right/124921.

ธนกร วงษ์ปัญญา. อนุชิต ไกรวิจิตร. *สังคมไทยควรมีโสเภณีถูกต้องตามกฎหมายแน่หรือ (29.08.2018).* the standard เข้าถึงวันที่ 25 เมษายน 2566. จาก https://thestandard.co/should-prostitution-be-legal-in-thailand/.

ประพันธ์สาส์น. *ทำเนียบนักประพันธ์* ’รงค์ วงษ์สวรรค์ 25 พฤศจิกายน 2562, เว็บไซต์สำนักพิมพ์ประพันธ์สาสน์ จาก https://www.praphansarn.com/home/content/1547.

ผู้จัดการออนไลน์. “Sex Workers” เพศพาณิชย์ ในมรสุมโควิด-19. 2563. เข้าถึงวันที่ 24 เมษายน 2566. จาก https://mgronline.com/daily/detail/9630000063457.

รชฏ ศาสตราวุฒิ (ผู้เรียบเรียง) “อัตถิภาวนิยม” สารานุกรมออนไลน์ฉบับสังเขป. จาก http://www.parst.or.th/philospedia/Existentialism.html

เรืองชัย ทรัพย์นิรันดร์. *มติชนสุดสัปดาห์*. ฉบับวันที่ 17-23 กุมภาพันธ์ 2560 คอลัมน์วางบิล เผยแพร่วันอังคารที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2560.

สกุล บุณยทัต, ความหมายของ นวนิยาย, 25 พฤศจิกายน 2562. เว็บไซต์สำนักพิมพ์ประพันธ์สาสน์ จาก https://www.praphansarn.com/home/content/1547.

2. ภาษาอังกฤษ

1) Books

Celik, T. “ The Features and Criteria of Existenitialist Novel”. Athens: ATINER'S Conference Paper Series. 2013. No : LIT2013-0829.

Charlesworth, The Existentialists and Jean-Paul Sartre. Contributors. Place of Publication. London, M. J. 1976.

Jean-Paul Sartre; Carol Macomber (Translator) Existentialism Is a Humanism Publisher : Yale University Press; Annotated edition. (July 24, 2007).

Jean-Paul Sartre; Hazel E. Barnes (Translator) Being and Nothingness Publisher : Washington Square Press; Reprint edition. (August 1, 1993).

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เขียนวรรณกรรมไทย

รายนามผู้เขียนวรรณกรรมไทย

1. กัณหา เคียงศิริ

ตำแหน่ง ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พ.ศ. 2529

นามปากกา ก.สุรางคนางค์

ผลงานชิ้นแรก เรื่องสั้น ‘มาลินี’ ตีพิมพ์ลงเดลิเมล์วันจันทร์ พ.ศ. 2473

เกิด 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2454

ถึงแก่กรรม 23 มิถุนายน พ.ศ. 2542

2. ณรงค์ วงษ์สวรรค์

ตำแหน่ง ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พ.ศ. 2538

นามปากกา 'รงค์ วงษ์สวรรค์

ผลงานชิ้นแรก ป่าช้าความหลัง

เกิด 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2475

ถึงแก่กรรม 15 มีนาคม พ.ศ. 2552

3. สุกัญญา ชลศึกษ์

ตำแหน่ง ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พ.ศ. 2531
ผู้ดำรงตำแหน่งศิลปินแห่งชาติยาวนานที่สุดที่ยังมีชีวิต

นามปากกา กฤษณา อโศกสิน, กัญญ์ชลา, สไบเมือง

ผลงานชิ้นแรก เรื่องสั้น “ของขวัญวันใหม่”

เกิด 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474

ภาคผนวก ข

หนังสือนวนิยาย

1. นวนิยายเรื่อง*หญิงคนชั่ว* ของ ก.สุรางคนางค์

นวนิยายเรื่อง*หญิงคนชั่ว* ของ ก.สุรางคนางค์ มีชื่อจริงว่า กัณหา เคียงศิริ (สกุลเดิม วรรธนะภัฏ) ตีพิมพ์เป็นเล่มครั้งแรกในปี พ.ศ. 2480 เพื่อให้เป็นดังกระบอกเสียงที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตของสามัญชนธรรมดา และอาชีพที่คนในสังคมดูถูกดูแคลน

ก.สุรางคนางค์ กล่าวถึงที่มาของนวนิยายเรื่อง*หญิงคนชั่ว* ว่า เธอได้รับความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่บางคน (รวมทั้งสามี) ได้นำเธอไปดู “สำนัก” ของหญิงคนชั่ว เพื่อจะได้แลเห็นสภาพและความเป็นอยู่ให้ใกล้ชิดความจริง นับได้ว่าเธอใช้ความพยายามเพื่อสังเกตเรื่องนี้มาเป็นเวลากหลายปี แต่ใช้เวลาในการประพันธ์เพียงแค่สามเดือนเท่านั้น (ก สุรางคนางค์, 2531: บทนำ) ด้วยเหตุนี้จึงทำให้*หญิงคนชั่ว* สามารถนำเสนอเรื่องราวของผู้คนเหล่านี้ได้อย่างสมจริง ดังที่พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ได้วิจารณ์ไว้ว่า “ตัวละครทุกตัวดูเป็นคนจริง ๆ เลือดมีเนื้อ มิใช่แต่เป็น ‘เงา’ ทั้งตอนเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่นการเล่าถึงสภาพการณ์ในบ้านนอก ถึงการทำบุญที่วัดในบ้านนอก การละเล่นต่าง ๆ สภาพการกินอยู่ของหญิงคนชั่ว ชีวิตในสถานที่ซึ่งเรียกกันว่า ซ่อง ก็ดูน่าจะเป็นจริงได้ทั้งสิ้น” (ก สุรางคนางค์, 2531: บทนำ)

ภาพผู้ประพันธ์: ก.สุรางคนางค์ (กัณหา เคียงศิริ)

ก.สุรางคนางค์ ถ่ายภาพร่วมกับ ป.บูรณปกรณ์ (สามี) และบุตร-ธิดา

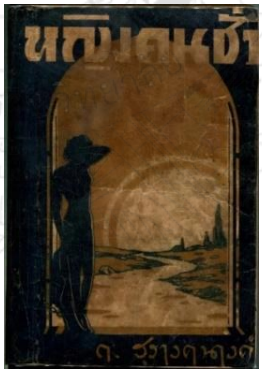
นวนิยายเรื่องหญิงคนชั่ว ถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ ใน พ.ศ.2498 โดยบริษัทโยคีสถานสี่พระยา แผนกภาพยนตร์ มี วิรัช พึ่งสุนทร เป็นผู้กำกับและอำนวยการสร้าง สวัสดิ์ หล่อศิริ เป็นผู้ถ่ายภาพ ให้เสียงพากย์สด โดย ม.ล. รุจิรา อิศรางกูร มารศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา และ พรพรรณ วรรณมาศ ระบบถ่ายทำเป็นภาพยนตร์สีธรรมชาติ 16 มม. เข้าฉายวันที่ 29 มิถุนายน 2498 ณ ศาลาเฉลิมกรุง

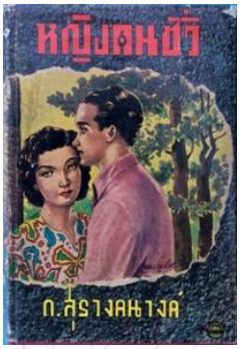
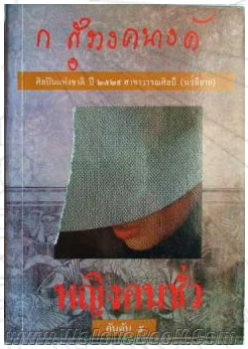
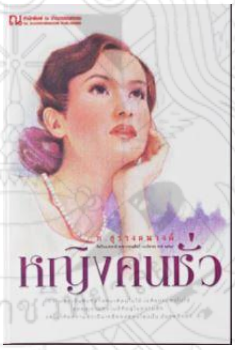

ภาพโปสเตอร์ภาพยนตร์หญิงคนชั่ว พ.ศ. 2498

ภาพปกการพิมพ์รวมเล่ม นวนิยาย เรื่องหญิงคนชั่ว ของ ก.สุรางคนางค์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 (1 สิงหาคม พ.ศ. 2480) โดยโรงพิมพ์จิระพาณิชย์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 (พ.ศ. 2492) โดยโรงพิมพ์จิระพาณิชย์

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2531 โดยสำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์

ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2545 โดยสำนักพิมพ์ ณ บ้านวรรณกรรม

2. นวนิยายเรื่อง*สนิมสร้อย* ของ’รงค์ วงษ์สวรรค์

นวนิยายเรื่อง*สนิมสร้อย* ได้ตีพิมพ์ครั้งแรกในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ เป็นตอน ๆ และได้พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกเป็นปกแข็งใน พ.ศ. 2504 โดยสำนักพิมพ์ผดุงศึกษา ต่อมาใน พ.ศ. 2512 สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์นนำมาจัดพิมพ์ขึ้นอีกครั้ง โดยพิมพ์แยกเป็นปกอ่อน 3 เล่ม มีภาพปกและตัวอักษรประดิษฐ์ชื่อเรื่องที่สวยงามเปี่ยมด้วยศิลปะ จากฝีมือของช่วง มูลพินิจ ใช้ชื่อปกว่า *สนิมสร้อยฝันกลางวันในฤดูฝน* และ*ลาก่อนกลางคืนยอดรัก* ตามลำดับ และจากนั้น *สนิมสร้อย* ก็ได้รับ

การตีพิมพ์อย่างต่อเนื่อง เพราะได้รับความนิยมและชื่นชมอย่างมากในหมู่นักอ่าน (’รงค์ วงษ์สวรรค์, 2557: คำนำสำนักพิมพ์)

ภาพผู้ประพันธ์: ’รงค์ วงษ์สวรรค์

ตัวผู้ประพันธ์ได้นำข้อมูลทางสังคมมาเป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์ตัววรรณกรรม เพื่อให้เรื่องราวที่เกิดขึ้นในนวนิยายเป็นเรื่องที่มีมิติครบถ้วนสมจริงตามอย่างภาพชีวิตจริงของมนุษย์ ไม่ว่าจะอยู่ในสถานะหรืออาชีพใด โดยเฉพาะชีวิตของคนชายขอบที่อยู่ในมุมมืดของสังคม อาชีพที่หลายคนครหาว่าต่ำทราม แต่หากพินิจอย่างถ้วนถี่แล้วเขาก็คือมนุษย์คนหนึ่งที่อยู่ร่วมสังคมเดียวกันกับเรา และมีความต้องการพื้นฐานไม่ต่างไปจากมนุษย์คนอื่น ๆ นวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นมากกว่าความบันเทิง เพราะได้บันทึกเรื่องราวบางส่วนของประวัติศาสตร์โสเภณีในสังคมไทยเอาไว้ได้อย่างแยบคายด้วยกลวิธีการประพันธ์ที่แยบยล ปัจจุบัน *สนิมสร้อย* กลายเป็นงานเขียนขึ้นหิ้งจากนักเขียนฝีมือชั้นครู และถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ใน พ.ศ. 2546 กำกับการแสดงโดย จรูญ วรรธนะสิน ซึ่งในวาระนั้น จรูญ วรรธนะสิน ได้เข้าเยี่ยม ’รงค์ วงษ์สวรรค์ เป็นครั้งแรก ในวันที่ 21 มกราคม พ.ศ.2545 เพื่อสนทนาเพิ่มเติม เป็นข้อมูลสำหรับการวางโครงสร้างและเขียนบทภาพยนตร์ และได้เรียบเรียงบทสนทนาบางส่วนเผยแพร่สู่ผู้อ่านในเว็บไซต์ www.tuneingarden.com มีเนื้อหาเป็นเกร็ดเกี่ยวกับการเขียนนวนิยายเรื่องนี้ไว้ได้น่าสนใจ ว่า

“...คือผมถูกกล่าวหา และผมก็ยอมรับว่า ผมชอบเขียนเรื่องของโสเภณีมากกว่าเรื่องของคนดี คุณต้องเข้าใจแบ็กกราวด์ผมนิด ผมเป็นคนพวก อิดิปุสคอมเพล็กซ์ เป็นคนรักแม่มากกว่ารักพ่อ ผมยกย่องโสเภณี ผมถือว่าโสเภณีเป็นแรงงานสำคัญ เป็นการแก้ปัญหาสังคมที่ดีที่สุด ในขณะที่รัฐบาลทอดทิ้งให้ชาวนาในอีสานลำบากเดือดร้อนด้วยประการทั้งปวง ทั้งเรื่องของธรรมชาติ ความเอารัดเอาเปรียบทางเพศของผู้ชายบางพวก ความไม่รับผิดชอบ และความไม่เป็นธรรมของกฎหมาย ทำให้ผู้หญิงต้องมาเป็นโสเภณี ในเมื่อปากบนเขาหิว ปากล่างก็ต้องทำงาน

เมื่อสงครามเลิกใหม่ ๆ จะมีผู้หญิงแต่งตัวออกจากบ้านไปหาเงิน ตามแถวถนนตีทอง ไปจ่ายกับข้าว ไปหาเงินแล้วกลับบ้านให้ทันก่อนที่ผัวจะกลับจากที่ทำงาน ต่อมา พอบ้านเมืองเริ่มมีของกินของใช้มากขึ้น แต่ชาวนาชาวไร่ในชนบท ความยากจนข้นแค้นยังคุกคามไปทั่วเกือบทุกตารางนิ้วของแผ่นดิน โสเภณีก็พัฒนายกระดับขึ้นมาเป็น ‘ร้านเสริมสวย’ ทั้งที่เป็นและสมัครเล่น ติดต่อผ่านร้านเสริมสวย นั่นจุดเริ่มต้นของ Call girl หลังจากนั้นก็พัฒนาเปลี่ยนรูปแบบมาเรื่อย ๆ จนทุกวันนี้

ความยากจนข้นแค้นในชนบท อิสานแล้ง เหนือทำนาไม่ได้ ผู้หญิงส่วนใหญ่ยังขาดการศึกษา ความหิว จะให้เขาไปทำอะไรกิน ไม่มีทางเลือก คนจึงสมัครใจที่จะมาเป็นโสเภณี ไม่ได้มาด้วยถูกบังคับ ไม่ได้มาด้วยถูกกดขี่ บ้านพี่สมร เป็นบ้านตัวอย่างที่ผมรู้สึกว่าอย่างนั้น เป็นจุดหัวเลี้ยวหัวต่อของโสเภณี มาอยู่ในสถานที่ที่คนไทยเรียกว่า ‘ซ่อง’ ซึ่งผมคิดว่าเป็นคำที่ไม่ค่อยดีเท่าไหร่ น่าจะเรียกว่าสำนักมากกว่า มาทำงานด้วยความสมัครใจมากกว่าถูกบังคับ แต่ก็มีนะที่ถูกบังคับ เอาไปกักขัง ก็มี

ผมเป็น News Journalist ผมทำงานจากแฟ้มและชีวิตจริง เขียนขึ้นด้วยข้อมูลหลักฐาน ผมเขียนเรื่องตัวปลอมไม่เป็น ใน ‘สนิมสร้อย’ มีตัวจริงทุกตัวในนั้น ช่วงนั้นผมตระเวณตามซ่องทั้งกรุงเทพฯเป็นปี ไม่ใช่โดยงานนะ โดยนิสัยชอบด้วย แต่สำหรับ “สนิมสร้อย” ผมอยู่ในบ้านพี่สมรตั้งครึ่งค่อนปี

สนิมสร้อย ผมเขียนก่อน *จันดารา* ราว 5 ปี เดิมตั้งใจว่า จะบันทึกเรื่องของโสเภณี ระบบบ้านไว้ตามความเป็นจริงที่หนังสือได้รับความนิยม ผมเชื่อว่าเพราะยังไม่มีใครเขียนเรื่องของโสเภณีนอกจาก พี่เล็ก ก.สุรางคนางค์ เขียนเรื่อง *หญิงคนชั่ว* ตอนที่ผมยังไม่ประสา

ก่อนเขียนเรื่องนี้ ผมไปเรียนปรึกษา อาจารย์หมอเพียร เวชบูล ท่านก็ให้ความกระจ่างกับผมว่า “...รงค์ โสเภณีมันมีหลายอย่าง หากผู้หญิงสำส่อนในทางเพศ เมียประพฤตินอกใจสามี หรือเมียที่ตั้งหน้าตั้งตากอบโกยเงินจากสามี ก็ถือเป็นโสเภณีชนิดหนึ่ง ในตำราสังคมศาสตร์ที่เรียนกันมา....”

ตอนนั้นก็ราว 26 มั้ง ผมเป็นคนก็..ค่อนข้างเหมือนผู้ชายไทยทั่ว ๆ ไป เป็นนักสุขนิยม เป็นโสดหรือจะมีเมียแล้วผมจำไม่ได้ เป็นคนเกเรว่างั้นดีกว่า งานเลิก 5 โมงเย็น พอออกจาก ‘สยามรัฐ’ ที่ราชดำเนิน ผมก็ไปโน่นแหละ นั่งรถแท็กซี่ไปทุกวัน รถแท็กซี่ที่เป็นออสตินตู้ท้ายตัด แล้วก็มีเรโนลด์ บริษัทเยลโล่ แท็กซี่เหลือง ค่าแท็กซี่มัน 7 บาท จากราชดำเนินไปถึงโน่น ตอนนั้น ผมต้องทำตัวเป็น Peeping tom เอาสมุดโน้ตมาจดด้วยดินสอ แบบฟังเขาคุยกันว่าเค้าพูดกันยังไง สมัยนั้นยังไม่มีเทปต้องแอบฟังแล้วจดในความมืดด้วย แล้วเอามาเขียนเป็นนวนิยาย แต่เราต้องเติมบางอย่างลงไปเพื่อให้ตัวละครมันมีชีวิต

เดิมทีสำนักโสเภณีคุณยายอยู่ที่ซอยทองหล่อ โดยมีเจ้าสำนักซึ่งค่อนข้างสูงอายุ สัก 60 กว่า ๆ ผมติดพันตั้งแต่บ้านคุณยายนี่ หลังจากนั้น คนที่ยายไว้ใจมากที่สุด คือ พี่สมร จริง ๆ ชื่อบังอร แกก็ย้ายมาอยู่อีกซอยหนึ่ง ผมจำซอยไม่ได้ ละแวกบางกกระปินั่นแหละ ซอยบ้านเดียวกับ อาจารย์ดิเรก ชัยนาม ไม่รู้ซอยอะไร นึกไม่ออก แกก็มาตั้งสำนักใหม่ ซึ่งดีกว่าเก่า รุ่นใหม่กว่าว่างั้น มีบ้านช่องโอ่อ่า พอจะนึกภาพออกมั้ย บ้านแถวบางกะปิสมัยนั้น จะเป็นเรือนสองชั้นใหญ่ ๆ ลักษณะข้างล่างเป็นตึก ข้างบนเป็นไม้ ทรงฝรั่ง ๆ ทาสีสวย ตัวบ้านเป็นสีฟ้าหม่น ๆ มีชมพูอ่อนแซม สวยและทันสมัยสำหรับยุคนั้น มีรั้วรอบขอบชิด ข้างหน้ามีสนามหน่อย มีศาลา คูน้ำปลูกดอกบัว ข้างรั้วก็ปลูกต้นมะพร้าวคร่อมหลังบ้านเป็นเรือนคนใช้ มีเรือนบริวารเยอะ มีคูมีแหนมีอะไร มีต้นไม้รก ๆ คือเป็นบ้าน Tropical Stlye ยุคที่เรานิยมกันอยู่พักหนึ่ง ก่อนที่จะมาเป็นยุคปลูกบังกะโล บ้านแบบคนมีเงินผู้ดีบางกะปิ สมัยนั้นคนรวยจะปลูกบ้านอยู่หลังหนึ่ง แล้วปลูกอีก 2 3 หลังเก็บค่าเช่ากิน เป็นวิธีหาเงินทางหนึ่งของเศรษฐีเก่า บ้านนี้พี่สมรเช่าในราคาถึง 3,500 บาท เดือนละ 3,500 ซึ่งแพงมาก อย่างเราไม่มีปัญญาอยู่หรอก แล้วแกก็จัดระบบใหม่ โสเภณีของแก ครั้งละ 300 บาท ชั่วคราว ซึ่งที่บ้านยายหยิบ 10 บาท แพร่งสรรพศาสตร์ก็ 10 บาท บ้านยายช้อย ถ้าเด็กมาใหม่ก็ 20 ไอ้พวกหม่อมแขติดดินก็ 20 แต่นี่..ระดับบ้านพี่สมรเนี่ย ดีที่สุด มัน 300 บาท คือต้อนรับแต่คนรวย คนจนไม่มีสิทธิ สมัยนั้นเงินเดือนเราก็ซัก 1,200 แถว ๆ นั้น ถ้าตอนนั้นใครบอกว่าไปเที่ยวซ่องบางกะปิ โก้มาก ที่หน้าบ้านจะเป็นห้องรับแขกกว้าง มี Living room มีมุมนั่งสำหรับผู้หญิงนั่งรวม ๆ กันไป มีบาร์ขายเบียร์ สแน็กเช่น ถั่วทอด มันทอด นิด ๆ หน่อย ๆ ไก่สามอย่าง แล้วก็เหล้าด้วยเฉพาะลูกค้าสนิท ในบ้านแบ่งซอยได้หลายห้อง ห้องของแกดีทุกห้อง มีเฟอร์นิเจอร์ที่ซื้อแถวสะพานดำ มีโซฟา เตียงสวย ๆ โต๊ะเล็ก ๆ สำหรับวางโคมไฟ คิดว่าทั้งหมดมีไม่น้อยกว่า 14-15 ห้อง คนที่เป็นระดับดารา ก็จะมีห้องนอนส่วนตัว ผมก็ได้นอนห้องแบบนี้ ส่วนห้องนอนเด็ก ๆ ยังไม่มีห้องน้ำในตัว แขกทั่ว ๆ ไปจะใช้ห้องน้ำรวม ใช้น้ำกับกระโถน น้ำใส่ในขวดใส่แม่โขง แขกชั้นดีก็อาจใช้ห้องน้ำพี่สมร เป็นห้องน้ำชักโครกแบบดึงมีถังน้ำอยู่ข้างบน ทั้งบ้านสะอาด ไม่มีคำว่าสกปรก

บ้านพี่สมร ผู้หญิงมีทั้งหมดไม่เกิน 20 คน แต่จะมีผลัดเปลี่ยนเวียนหน้ากันมาก็มี มี 2 ลักษณะ อยู่ประจำ บ้างหนีสามีมาหาเงิน พวกนี้จะมาชั่วประเดี๋ยวประด๋าว ไม่มี Timing ที่แน่นอน บ้านนี้เปิดเย็น เปิดกลางวันคือช่วงที่ขาดแคลนเงิน ต้องการเพิ่มรายได้ แขกที่ไป ชั้นดีทั้งนั้น พวกเศรษฐี

ผมกับเพื่อนคนหนึ่ง ก็ไปเที่ยวตั้งแต่จ่ายตังค์จนไม่ต้องจ่ายตังค์แล้วก็นอนที่นั่นด้วยซ้ำ พี่สมรเค้าจัดห้องให้นอน คือสนิทสนมรักชอบพอกันมาก ส่วนใหญ่เราก็จ่ายค่าเครื่องดื่มผลัดกันไป ดึก ๆ

ก็จะมีไอ้พวกรถเข็นมาขายของ ขนมบ้าง เกี๊ยว บะหมี่ ข้าวต้มมัดยังมีเลย บ่อยครั้งรถขายเกี๊ยวแวะเข้ามา เราก็เป็นเจ้ามือเลี้ยงกันทั้งบ้าน เราพยายามใช้ตังค์เราให้น้อยที่สุด เพราะเงินเดือนเราก็น้อย ตอนหลัง ๆ พี่สมรถึงกับไว้ใจฝากบ้านมอบกุญแจลิ้นชักเงินให้ผมดูแล ตัวแกก็ออกไปทำธุระ อย่างตอนปีใหม่ยังฝากบ้านกับผม พาเด็ก ๆ ไปทำบุญตักบัตรที่สนามหลวงโน่น

พี่สมรแกมีนิสัยชอบคบพวกหนังสือพิมพ์พวกนักเขียน พวกเราไปแกจะต้อนรับอย่างดี เป็นแม่เล้าคนแรกที่วันเกิด แกแจ้งความในหนังสือพิมพ์ แล้วมีคนไปเต็มบ้านเลย พวกหนังสือพิมพ์ไปกันเต็มบ้าน ไปทำบุญเลี้ยงพระกันถึงขนาดนั้น

พี่สมรแกเป็นคนประณีต เป็นคน...เหมือนเจ้าสำนักฝรั่ง แกมีความเมตตาเอื้อเฟื้อพอประมาณ แกเป็นคนดีคนหนึ่งเท่าที่ผมรู้จัก พวกเรามีหลายคนที่หลงไหลพี่สมรมาก ไม่ใช่ในเชิงโลกีย์นะ แต่ในความดีของแก ช่วงนั้นแกคงราว 36 อย่างนั้นแหละ แกจัดระบบซึ่ง ค่อนข้างจะดีมาก มันเหมือนที่พอลลี แอดเลอร์ (Polly Adler) ของอเมริกาพูดว่า ‘A House is made of Brick but a Home is made of Love.’ พี่สมรเอาระบบเดียวกันนี้มาใช้ปกครอง สอนให้ผู้หญิงรู้จักว่า ผู้ดีเขาเดินกันยังไง เอาแบบแถวถนนมอนต์โกเมอรีในซานฟรานซิสโก อย่าง จอห์น สไตน์เบ็ก (John Stienbeck) สอนไว้ในหนังสือว่า ถ้ามีผู้ชายมารัก ให้ทำตัวเหมือนภรรยาเขาให้ได้ Someday sometime in the future. สักวันตัวเองจะได้แต่งงานมีลูกมีผัว

พี่สมร เวลาเจอปัญหาอะไร จะเอาน้ำเย็นเข้าลูบตลอดเวลา แต่บทเข้มก็เข้ม แกดูคนเป็น อ่านคนออก แกเป็นคนฉลาด นี่ผมยังสืบหาแกอยู่นะ ถ้ายังมีชีวิตอยู่ น่าจะ 80 กว่าแล้วตอนนี้ อยากไปตอบแทนพระคุณถ้าแกทุกข์แกยาก ถ้าแกรวยก็แล้วไป ผมถือว่าแกมีพระคุณ แกให้ความสนิทสนม ความรักความเมตตากับผม

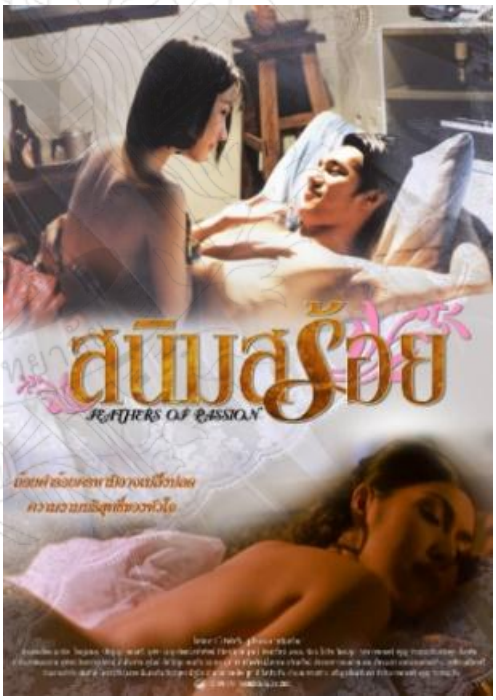
ผมไม่คิดว่าหนังมันจะออกมาเป็นหนังแบบไหน ผมเป็นคนเชื่อแบบสากลว่า วรรณกรรมก็เป็นส่วนวรรณกรรม หนังก็เป็นเรื่องหนัง ผมไม่ว่าเรื่องต่อเติมเปลี่ยนแปลง ผมเข้าใจ Movie Language มันไม่เหมือนนวนิยาย มันเป็นอีกภาษาหนึ่ง แต่ตัวละครเอก ๆ อย่าไปเปลี่ยน Character มัน มันเสีย นอกนั้นผมไม่เกี่ยง ปัญหาของเจ้าของบทประพันธ์ กับปัญหาของการไปทำภาพยนตร์ มันอยู่ที่ว่าเราพอใจระหว่างกันมั้ยระหว่างผู้กำกับกับคนเขียนบทกับเจ้าของบทประพันธ์ ถ้ามันระดับเดียวกันก็โอเค อย่าง สปีลเบิร์ก เขาจะเลือกคนเขียนบทที่ว่าให้เข้ากับมัน และเข้ากันได้กับเจ้าของบทประพันธ์ด้วย ถ้าสมมุติว่าไปเลือกคนเขียนบท Second rate เจ้าของบทประพันธ์ย่อมไม่พอใจ กลัวจะทำไม่ถึง ถ้ามือที่ทำถึง ไม่มีปัญหา อย่างผม เห็นเขาเขียนชมคุณจรูญกันอยู่ 3-4 คนในแง่ที่เอาเชอรี่แอนมาทำเนี่ยคดีนี้เป็นเรื่องที่ทำหนังยากที่สุดในโลก คือมันซับซ้อน ผมยังนั่งสนเท่ห์อยู่ แต่คนชมระดับดีนะ ไม่ใช่ชมแบบไปรับซองขาวมา หมายความว่าคุณต้องมีความสามารถ ผมเบาใจ คุณจรูญอายุเท่านี้

น่าจะเข้าใจสนิมสร้อยได้ดีกว่าคนอื่น ถ้าคุณทำดี ๆ นะ มันได้ทั้งสนุกและตลก ทำอะไรก็ได้ ผมอนุญาตให้ดัดแปลงไปบ้างผมไม่เกี่ยง ผมแน่ใจว่าคุณไม่ทอดทิ้งเรื่องเดิม ไม่ใช่ว่าอยู่ ๆ ก็มีพระเอกตัวตลกตามพระเอกสัก 8 ตัวเนี่ย เดี๋ยวผมก็อ้วก อกแตกตายคาอ้วก มันเหมือนละครน้ำเน่า ที่เป็นห่วงก็คือ คุณจรูญต้องทำหนังให้เขาได้เงินเนี่ย เรื่องนี้ผมกลุ้มใจเป็นบ้าเลย ผมเป็นห่วงแทนนายทุน ผมไม่อยากให้เขาขาดทุน ตอนนี้หนังมันเยอะเหลือเกิน

เรื่องหน้าตาตัวละครในหนังจะไม่ตรงกับในหนังสือ มันไม่ใช่ คนเข้าใจผิดกันทั้งโลกแม้แต่ในฮอลลีวูด อาจารย์คึกฤทธิ์ เคยสอนผมไว้ ว่าตัวละครแต่ละตัว เช่น สมมุติ ‘นายต้อ’ หลานผม คนอ่านก็จึงวาดภาพนายต้อคนละใบหน้าหมด ยากที่จะเหมือนกัน อันนี้เป็นอุปสรรคของคุณ ไม่ใช่ปัญหาผม มันท้าทายความสามารถของคุณ

ผมต้องฟอกไตวันเว้นวัน ผมไปไหนยาก ถ้าทำโปรโมชัน จะไปให้ถ้าคุณจรูญต้องการผมก็ต้องจัดการให้ผมไป ถ้าหากมันเป็นประโยชน์กับหนัง ผมยินดี เรื่องนี้ ผมเข้าใจอุตสาหกรรมหนัง พอสมควร อย่างต้อ (บินหลา สันกาลาคีรี) ก็ช่วยได้ มีอีกหลายคนช่วยได้ กรุ๊ปเขาช่วยได้เยอะ ขอเพียงพูดกันรู้เรื่อง พวกเราบริสุทธิ์นะ เราไม่รับเงินใคร พวกผมมติชนไม่รับเงินใคร เราทำด้วยใจจริง ๆ”

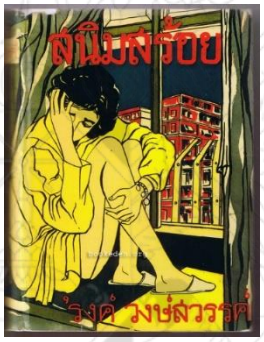

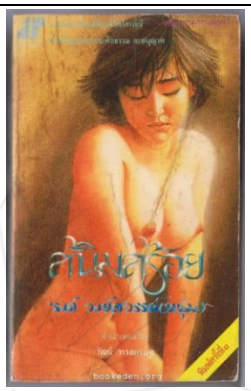
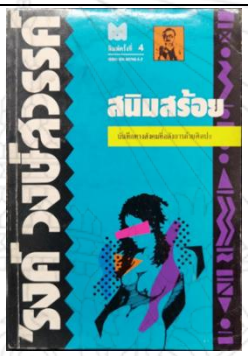
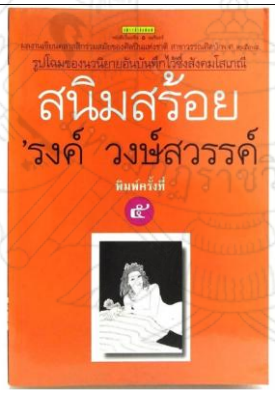
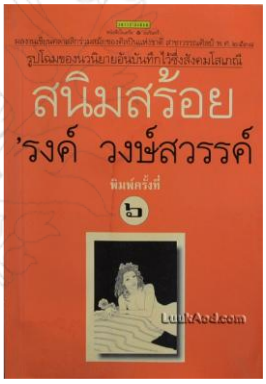
ภาพโปสเตอร์ภาพยนตร์สนิมสร้อย พ.ศ. 2546

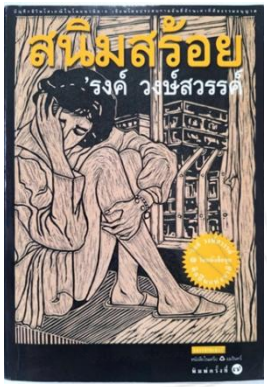
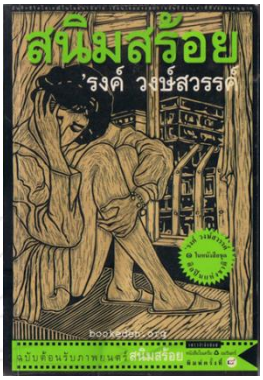

ภาพนักแสดงจากฉากในภาพยนตร์ สนิมสร้อย พ.ศ. 2546
ณานิศ ใหญ่เสมอ รับบท ก้าน ม.ด. (ซ้าย) ปติญญา ทองศรี รับบท พี่สมร (ขวา)

ภาพปกการพิมพ์รวมเล่ม นวนิยายเรื่องสนิมสร้อย ของ'รงค์ วงษ์สวรรค์

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 1 (มีนาคม พ.ศ. 2504) โดยสำนักพิมพ์ผดุงศึกษา

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 โดยแยกเป็นพ็อกเกตบุ๊ก 3 เล่ม ดังนี้ *สนิมสร้อย* (พฤษภาคม พ.ศ. 2512) *ฝันกลางวันในฤดูฝน* (สิงหาคม พ.ศ. 2512) *ลาก่อนกลางคืนยอดรัก* (พฤศจิกายน พ.ศ. 2512) โดยสำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 3 (พฤษภาคม พ.ศ. 2529) โดยสำนักพิมพ์สายคำ	
	
ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 4 (เมษายน พ.ศ. 2534) โดยสำนักพิมพ์คนวรรณกรรม	
	
ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 5 (พ.ศ. 2541) โดยแพรวสำนักพิมพ์	ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 6 (พ.ศ. 2542) โดยแพรวสำนักพิมพ์
	

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 7 (พ.ศ. 2545) โดยแพรวสำนักพิมพ์	ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 8 (พ.ศ. 2546) โดยแพรวสำนักพิมพ์
	
ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 9 (พ.ศ. 2557) โดยแพรวสำนักพิมพ์	
	

3. นวนิยายเรื่อง*เลื่อมสลับลาย* ของกฤษณา อโศกสิน

เลื่อมสลับลาย ของกฤษณา อโศกสิน มีชื่อจริงว่า นางสุกัญญา ชลศึกษ์ เกิดวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2474 ตำบลสำราญราษฎร์ กรุงเทพมหานคร บิดาชื่อนายกมล ชลศึกษ์ มารดาชื่อ นางทองโปร่ง ชลศึกษ์ กฤษณา อโศกสิน เป็นบุตรคนแรก ในจำนวน 6 คน ถือเป็นนักเขียนผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมที่ประสบความสำเร็จสูงสุดในด้านนวนิยาย วัดได้จากยอดขายและรางวัลมากมายที่ได้รับ จนได้รับฉายาว่าเป็น “ราชินีแห่งนวนิยายไทย” ด้วยเหตุนี้ทำให้ผลงานหลายเรื่องถูกนำไปสร้างเป็นละครและภาพยนตร์มากมาย เช่น เรือมนุษย์ ดวงตาสวรรค์ ฝันกลางฤดูฝน น้ำผึ้งขม เมียหลวง ไฟหนาว เสื้อสีฝุ่น ข้ามสีทันดร หน้าต่างบานแรก คาวน้ำค้าง เนื้อนาง ลายหงส์ ปีกทอง ปูนปิดทอง ห้องที่จัดไม่เสร็จ ทรายย้อมสี หม้อที่ขูดไม่ออก กระเช้าสีดา บาดาลใจ ฯลฯ ถือว่าเป็นนักเขียนผู้หนึ่งที่มีผลงานดึงดูดใจผู้อ่านได้ตลอดเวลา และยังเป็นแบบแผนทางการประพันธ์ให้กับนักเขียนรุ่นหลังได้อย่างดี

ภาพผู้ประพันธ์: กฤษณา อโศกสิน

เลื่อมสลับลาย ได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกในสตรีสาร เป็นตอน ๆ เมื่อปี พ.ศ. 2522 และได้พิมพ์รวมเล่มครั้งแรกใน พ.ศ. 2525 โดยสำนักพิมพ์โชคชัยเทเวศร์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องราวของชีวิตของหญิงสาวทั้งคู่คือพาไลและปิ่นปัก ที่มีชีวิตเหมือนเลื่อมที่ค่อย ๆ สลับลายกัน จุดสุดท้ายของปิ่นปักผู้เลิศเลอสูงส่งก็กลายกลับมีชีวิตที่เดินต่ำลงสวนทางกับจุดแรกเริ่ม ในขณะที่พาไลมองเห็นคุณค่าของชีวิตตนเอง และสร้างคุณค่านั้นให้ประจักษ์แก่สายตาผู้อื่น ยืนหยัดพิสูจน์ตนเองจนพ้นจากอคติของคนรอบข้างและกลับมาประสบความสำเร็จในชีวิต พร้อมทั้งกลับคืนสู่ครอบครัวของตนด้วยความเข้าอกเข้าใจกันอย่างแท้จริง และได้ครองรักกับนครินทร์โดยไม่ถูกกีดกันจากครอบครัวของเขาอีกต่อไป

นวนิยายเรื่องนี้ นำเสนอภาพชีวิต ที่ไม่ได้งดงามกว่าชีวิตจริง โดยผู้ประพันธ์พยายามแสดงให้เห็นทั้งด้านดีและด้านชั่ว นั่นเพราะในความเป็นจริง คน ๆ หนึ่งมักมีทั้งความดีความชั่วปะปนกันอยู่ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับกามารมณ์ ปัญหาความรัก ความใคร่นั้น กฤษณา อโศกสินเห็นว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “หลักวิชาของความเป็นคนที่ต้องเอามาตีแผ่” โดยนัยนี้การแสดงความซับซ้อนในธรรมชาติมนุษย์ โดยไม่ปฏิเสธความจริงที่น่าละอาย จึงเป็นปัจจัยที่จะสร้างความเข้าใจต่อความจริงของชีวิต (วรรณนะ หนูหมื่น, 2552: 73) จากเรื่องราวที่น่าสนใจจึงทำให้*เลื่อมสลับลาย*ได้รับการนำมาสร้างเป็นละครถึง 3 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2526 ผลิตโดยบริษัท กันตนา จำกัด ครั้งที่สองปี พ.ศ. 2541 ผลิตโดยบริษัท เมคเกอร์ กรุ๊ป จำกัด และนำกลับมาสร้างใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2558 ผลิตโดยบริษัท มงคลการละคร จำกัด

ภาพนักแสดงนำจากเรื่องเลื่อมสลับลาย พ.ศ. 2526

ลินดา ค้าธัญเจริญ (หญิง) ฉัตรชัย เปล่งพานิช (ชาย)

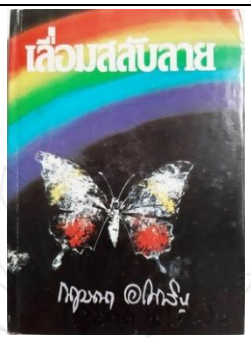
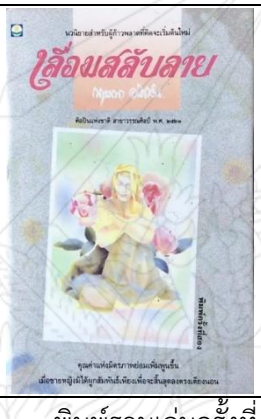
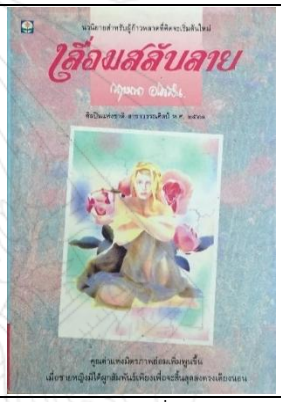
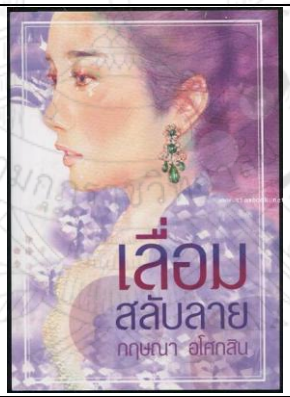
ภาพหน้าปกนิตยสารเรื่องย่อละคร เลื่อมสลับลาย พ.ศ. 2541

นิตยสาร*ชีวิตดาราฉบับพิเศษ* (ซ้าย) และ นิตยสาร*ทีวีแมกาซีน* (ขวา)

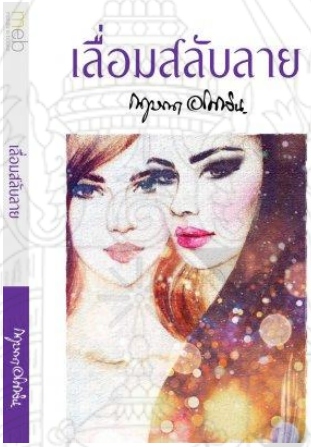

โปสเตอร์ละครเรื่องเลื่อมสลับลาย พ.ศ. 2558

ภาพปกการพิมพ์รวมเล่ม นวนิยาย เรื่องเลื่อมสลับลาย ของ กฤษณา อโศกสิน

<table>
<tr><td colspan="2">พิมพ์รวมเล่มครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2525) โดยสำนักพิมพ์โชคชัยเทเวศร์</td></tr>
<tr><td colspan="2">
</td></tr>
<tr><td>ฉบับพิมพ์รวมเล่มครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2540)
โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า</td><td>ฉบับพิมพ์รวมเล่มครั้งที่ 3 (พ.ศ. 2541)
โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า</td></tr>
<tr><td>
</td><td>
</td></tr>
<tr><td colspan="2">พิมพ์รวมเล่มครั้งที่ 4 (พ.ศ. 2557) โดยสำนักพิมพ์เพื่อนดี</td></tr>
<tr><td colspan="2">
</td></tr>
</table>

หน้าปกฉบับออนไลน์ วางขายวันที่ 21 พ.ย. 2560 โดยร้านหนังสือออนไลน์ Ookbee (https://www.ookbee.com)

หน้าปกฉบับออนไลน์ วางขายวันที่ 12 ม.ค. 2561 โดยร้านหนังสือออนไลน์ MEB (https://www.mebmarket.com)

ภาคผนวก ค

อ้างอิงภาคผนวก

คนรักละครเก่า. (2567). [ภาพถ่ายบน Facebook]. Facebook. สืบค้นเมื่อ 18 เมษายน 2568, จาก
https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1043628550534060&id=100046607743200&set=a.318175159746073
ช่อง 7 HD. (2566). เลื่อมสลับลาย. สืบค้นเมื่อ 6 พฤษภาคม 2568 จาก
https://www.ch7.com/drama/movie_detail/129255
ไทยบันเทิง. (2546). ภาพยนตร์สนิมสร้อย. สืบค้นเมื่อ 6 พฤษภาคม2568 จาก
https://thaibunterng.fandom.com/th/wiki/%E0%B8%AA%E0%B8%99%E0%B8%B4%E0%B8%A1%E0%B8%AA%E0%B8%A3%E0%B9%89%E0%B8%AD%E0%B8%A2_(2546)
นริศ จรัสจรรยาวงศ์. (2567). ‘หญิงคนชั่ว บ้านทรายทอง กุหลาบแดง’ นิยายชีวิตยุคผู้นำคณะราษฎร
ของ ก. สุรางคนางค์. The 101 World. สืบค้นเมื่อ 3 พฤษภาคม 2568, จาก
https://www.the101.world/kanha-khiangsiri/
บุ๊กอีเดน. (2558). สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน 2568, จาก http://www.bookeden.org/
’รงค์ วงษ์สวรรค์. (2556). พญาอินทรี.... 'รงค์ วงษ์สวรรค์ พูดถึง สนิมสร้อย จรูญ วรรธนะสิน [โพสต์
บน Facebook]. Facebook. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2568, จาก
https://www.facebook.com/photo.php?fbid=10151432043540875&id=57576675874&set=a.164785690874
ร้านหนังสือที่ปลายฟ้า. (2557). สืบค้นเมื่อ 26 เมษายน 2568, จาก
http://paifarlovebook.lnwshop.com/
ร้านหนังสือกาลครั้งหนึ่ง. (2553). สืบค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2568, จาก
http://oncebookk.com
สุหนังสือเก่า. (2546). สืบค้นเมื่อ 28 เมษายน 2568, จาก https://www.su-usedbook.com/
ลูกอ๊อดหนังสือเก่า. (2559). สืบค้นเมื่อ 6 พฤษภาคม2568 จาก
https://www.luukaod.com/

หอภาพยนตร์. (ไม่ทราบปี). ภาพยนตร์เรื่องหญิงคนชั่ว. สืบค้นเมื่อ 22 เมษายน 2568, จาก

https://www.fapot.or.th/

welovebook. (2549). สืบค้นเมื่อ 6 พฤษภาคม 2568, จาก

https://www.welovebook.com

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล : นางสาวศิริเพ็ญ ชัยสนิท

วัน เดือน ปีเกิด : วันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2527

ชาติภูมิ : จังหวัดนครปฐม

ที่อยู่ปัจจุบัน : เลขที่ 106/2 หมู่ 3 ตำบลงิ้วราย อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

การศึกษา

พ.ศ. 2546 : มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสตรีวัดระฆัง

พ.ศ. 2550 : ศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พ.ศ. 2556 : หลักสูตรการผลิตภาพยนตร์ (Film Production) โรงเรียนภาพยนตร์กรุงเทพฯ (Bangkok Film School)

พ.ศ. 2561 : ศาสนศาตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ประสบการณ์ทำงาน

ปัจจุบัน : พนักงานอาจารย์โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม